



Tommaso ...

Nelle ...

KNJIZNICA CRNOMELJ

C rg 908(497.4)

VONČINA, D.

Domoznanska ...

908(497.4Bela krajina)



0035087

COBISS •

0035087

U. K. št. 383,

7.11



ID=18154807



D o m o z n a n s k a s n o

B E L E K R A J I N E

s pomočjo belokranjskega učiteljstva sestavil

Vončina Drago,
okrajni šolski nadzornik

Črnomelj 1941.

Domoznanska bele krajine

*VONČINA DRAGO
OKRAJNI ŠOLSKI
NAZORNIK*

177

P r e d g o v o r .

Izdaja te zbirke domoznanske snovi Bele Krajine je bila nujna potreba, ki jo je povzročila vedna izmenjava učiteljstva, posebno na nižje organiziranih šolah. Ravno se je učitelj nekoliko vživel v razmere svojega šolskega okoliša, se seznanil z zgodovino in posebnostmi kraja, kjer si je mogoče tudi zapisal vse svoje izsledke, že je bil, večinoma, kot v Beli Krajini navada, po lastni želji premeščen na boljše mesto, ki pa je svoje zapiske vzal s seboj. Na njegovo mesto je prišel drugi, se je moral znova učiti in zbirati snov za domoznanski pouk, ki je bil vsled tega zelo slab in vsled učiteljevega neznanja površno podavan, nesistematičen in brez potrebne ljubezni do predmeta.

Če pa učenci in pozneje odrastli svoje zemlje, njene znamenitosti in zgodovine ne poznajo, jo ne morejo ljubiti, se jo ne oklenejo, jo tudi ne občudujejo, tako ostane ta zemlja slaba in daje kot mačeha svojim sinovom le slabe sadove.

Je belokranjska zemlja lepa, pestra, ki je preživela že burne zgodovinske dogodke. Da se omogoči boljši pouk te snovi, je belokranjsko učiteljstvo na vabilo okrajnega šolskega nadzornika zbralo razne podatke za domoznansko snov iz svojih zapiskov, šolskih kronik, farnih kronik, Valvazorjeve Zgodovine vojvodine Kranjske, Grudnove Zgodovine slov. naroda, Krajevnege leksikona dravske banovine, Podlogarjeve Kronike mesta Crnomlja in njege župe, dr. Ogrinovih Slik iz Bele Krajine, Šašljeve Zgodovine fara ljublj. škofije in Zupančevih Belokranjskih pripovedk. Vsi tipispevki so združeni v tej knjigi, ki pa še nikakor ni popolna, bodisi po tvarini, kot tudi ne po jeziku. Toda boljše nekaj, kot nič. Napravljen je samo začetek in podlaga, katero naj nasledniki izpopolnijo in nanjo gradijo ostalo delo, ki bo še le odkrilo vso lepoto, zgodovinski razvoj Bele Krajine in olajšalo domoznanski pouk po belokranjskih šolah.

Kazalo

	stran
1. Adlešiči	1
2. Bojanci	4
3. Božakovo	5
4. Čeplje	6
5. Črešnjevec	8
6. Črnomelj	9
7. Dobliče	18
8. Dragatuš	19
9. Drage	28
10. Drašiči	29
11. Gradac	32
12. Griblje	33
13. Laze	36
14. Metlika	39
15. Mavrlen	37
16. Petrova vas	65
17. Planina	67
18. Podzemelj	68
19. Preloka	71
20. Radatovići	73
21. Radnace	75
22. Radovica	77
23. Rečice	78
24. Rožni dol	79
25. Sela pri Jugorju	81
26. Semič	86
27. Sinji vrh	90
28. Stara lipa	93
29. Stari trg ob Kolpi	95
30. Suhor	99
31. Štrekljevec	103
32. Talčji vrh	106
33. Tribuče	108
34. Vinica	121
35. Zagozdac	132

Adlešiči.

Vas Adlešiči je 12 km oddaljena od Črnomlja, a ravno toliko od železniške postaje Gradac. Leži ob banovinski cesti, ki pelje na Preloko ali Marindol, odnosno Žuniče in čez Kolpo na Prilišče.

Na ozemlju črnomaljskega okraja so odkrili mnogo bogatih prazgodovinskih naselbin in to celo tam, kjer danes ni več selišč. Našli so jih tudi na Plešivici in v Gribljah. Že v starem veku je bil kraj, kjer danes stoje Adlešiči, obljuden, saj je vodila mimo Adlešičev cesta, ki je spajala Rožanc, Črnomelj, Bojance, Plešivico, Adlešiče, dolino Kolpe in Karlovac. Izkopanine v Tribučah pričajo o tem. V srednjem veku je pripadala Bela Krajina (tudi Adlešiči) Hrvatski in po letu 1102 Ogrski. Sofija, hči ogrskega kralja Bele I. je Belo Krajino prinesla kot doto svojemu možu, kranjskemu in istrskemu mejnemu grofu Ulriku I. (1058 - 1070). Od njegovih naslednikov so jo prevzeli v začetku 13. stoletja sorodniški grofje Andeča Meranci in od teh 1248. delno, 1256 pa vso grofje Spanheimi. Okoli l. 1280 so Spanheimom nasledili goriški grofje, te pa 1374. Habsburžani. Bela Krajina se je tedaj imenovala Marka, t.j. mejna pokrajina ali slovenska marka; pa tudi hrvatska ali ogrska marka. Pozneje se je imenovala metliška marka. Imela je še vedno separatno od Kranjske, lastnega deželnega glavarja s sedežem v Metliki. Po smrti zadnjega metliškega glavarja (1545 - 1556.) je dobila l. 1556. skupne deželne glavarje s Kranjsko. Naziv Bela Krajina je dobila pokrajina šele pred dobrimi 100 leti in to po beli noši tukajšnjega prebivalstva. Obrambo proti Hrvatski so poverili že v 13. stoletju nemškimi križarjem. Ti so se tukaj ohranili do danes. Usodna je bila obmejna lega Bele Krajine v dobi turških napadov. Posebno težka je bila od l. 1408. do 1578. Leta 1469. je papež Pavel II. izrecno naklonil še posebne milosti onim, ki bi branili Metliko in slovenske kraje proti Turkom, kajti Črnomelj in Metlika sta bila prva branilca na slovenskem ozemlju proti Turkom. V Beli Krajini so se začeli prvi kresovi, ki so se vrstili proti severu čez vso slovensko zemljo in oznanjevali prihod Turkov. Strategično važno obmejno ozemlje je bilo v teh kritičnih časih polno vojaštva. Za njegovo oskrbovanje so se tu naselili tudi obrtniki in trgovci tako, da je tedaj preživljala Bela Krajina dobo splošnega gospodarskega procvita. Z odhodom posadk v novozgrajeni Karlovac je v novo formirano vojno krajino prišlo gospodarsko nazadovanje. V srednjem in novem veku je vodila skozi okraj važna prometna cesta iz Kočevja na Vinico in na Hrvaško. Z razdelitvijo na banovine je Bela Krajina l. 1929. pripadla savski banovini. Leta 1931. je bil ustanovljen nov metliški srez, ki je bil tedaj skupno s črnomaljskim priključen dravski banovini. Metliški srez je bil l. 1936. ukinjen in zopet združen s črnomaljskim.

Adlešička občina ima danes 2121 prebivalcev s 416 hišami. Prebivalstvo je močno pomošano z Uskoki, ki so se sem priselili sredi 16. stol. Nanje spominjajo priimki in imena vasi (Vlašič, Cvitkovič i. t. d.)

Vas Adlešiči je nastala kot prva naselbina za Pobrežjem, t.j. gradom. Ime ima po prvem naseljencu Adlešiču. Teh imen je še danes mnogo. Prebivalci so živeli (doloma še sedaj) v zadrugah kot še danes Hrvati na stran Kolpe. Sem spadajo še vasi: Dolenjci, ki imajo ime po nižji legi z ozirom na Adlešiče; Gorenjci, ki imajo ime po višji legi z ozirom na Adlešiče, Vrhovci, ker so na vrhu; Fučkovci, ki imajo ime po slovenskem Vučko, ki so ga ljudje po svoje prikrojili v Fučko; Bedanj, Velika in Mala Sela in Pobrežje s Furgo, ki so jo ustanovili kolonisti iz tabora ali gradu Pobrežje v 2. polovici 19. stol. Pobrežje s starim gradom, ki je danes že skoro razvalina, je bilo močna obramba v turških vojnah. Tusem so pribežali ljudje in se skrivali za obzidjem gradu. Grad leži na levem bregu reke Kolpe na stamini. Nemško se imenuje grad Freiturn ali Freienturn. Valvasor trdi, da zato, ker se ga ni sovražnik nikoli polastil. Dalje imenuje Valvasor grad "trg" ali "grad" ter piše o njem: "Ta trg zval bi se boljše tranjava, ker je trg in grad z skroglimi in štiriogelnimi stolpi dobro utrjen ter je ljudem in v okolici bivajočim v zavetje, kadar se prikaže nevarnost pred Turki, kakor

je bila poprej že tu mejna hiša, kajti ko je Turek že skoraj vsa mesta in trge v okolici cropal in opustošil, se je viteško obranila pred njim ter ohranila svoje prostost. V gradu med obzidjem na sedanjem sadovnjaku je bilo včasih več hiš, v katere so se zatekali v nevarnosti pred Turki bližnji kmetje. Grad je imel 4 stolpe. Prvotno pa je bilo tudi na visokem obzidju več stolpov. V enem teh stolpov je bila orožarna. Kdo je grad sezidal in kedaj, o tem nimamo poročil. Najbrž je bil sezidan ob prihodu Turkov v Evropo ali pa se je takrat razširil in utrdil. To še posebno, ko so pričeli Turki napadati Karlovac. Na enem stolpu je dvakrat vdolbena letnica MDLVI, a tega leta je bil stolp šele prizidan. V zgodovini se omenja grad prvič leta 1539, ko je dobil Anton baron Turnski za 2360 gld., ki jih je posodil Antonu Angerju, v obrežju pravice pobirati desetino. Grad je bil prvotno last slavnih Lenkovičev, ki so prišli k nam v času turških napadov. Za Lenkoviči je prešel grad v last Buggstallevecev, ki so bili tudi zelo stara rodovina. Nadaljni lastniki so bili Benazziji, ki so ga okoli leta 1773: prodali Auerspergom. Po grofinji Frančiški Auerspergovi je podedoval grad v začetku 19. stol. Aležij Apfalter. Od teh je kupil grad in del posestev pokojni Peter Rauch, grajski oskrbnik in je grad še danes v rokah te rodbine. V gradu je bila tudi majhna cerkvi- ca, posvečena sv. Florjanu, od katere se vidijo še razvaline.

Prvo izobrazbo je dobilo tukajšnje ljudstvo v farovžu, kjer je učil župnik krščanski nauk. Prvi učitelj, ki ga imenuje kro- nika, je poučeval v leseni hišici leta 1860. na farovžkem vrtu. Bil je to neki Schellinger, ki pa ni bil učitelj in je zahajal sem iz Čr- nomlja. Šolsko poslopje, ki je danes gostilna, last Rade Vrliniča, je bilo dograjeno v letih 1861. - 1866, vendar o tem ni točnih poročil. Kot prvi učitelj je bil nameščen Ivan Gantar. Za njim je prišel Matevž Germ in je služboval tu do svoje smrti 1888. Bil je izbrani učitelj in vrtnar. Dne 25. 4. 1866 je župan občine Adlešiči, Požek Miko iz Adle- šičev hiš. št. 9, vpričo občinskega odbora prostovoljno odstopil 76 so- njev svojega posestva pri šolskem poslopju ležečega, vsakokratnemu učitelju, da ga bo prosto uperabljal in mu je za to občinski odbor na- kazal 10 gld. Na tej zemlji stoji današnja nova šola. Dne 24. X. 1878. je deželni šolski svet v Ljubljani podaril ljudski šoli v Adlešičih 60 gld. za napravo šolskega vrta, ki je bil od Jožefa Grabrijana hiš. št. 17. za 2 gld. 50 krajcarjev pogojen. Dne 11. XI. 1879. je bilo kupno pismo za šolski vrt narejeno in se je pričel leta 1880. krčiti in pre- kopavati. Leta 1882. so naredili okrog vrta leseno ograjo. 11. 5. 1883. je bila ustanovljena enorazredna šola v Tribučah, v katero so se všola- le vasi Tribuča in Pribinci. Vasi Desinec pri Črnomlju in Bedenj pa sta morali še ostati všolani v Adlešičih. 5. 7. 1884. so dogotovili škarpe šolskega vrta. 31. 5. 1884. se je vršil ogled, ali naj se všo- laje vasi Desinec pri Črnomlju in Bedenj v Adlešiče ali Tribuča. Dne 11. 9. se je vršila licitacija radi poprave šolskega poslopja in plotu, ki je bil l. 1886. dogotovljen. Šolski vrt je bil dolg 85 m, širok 15m ter je meril 1275 m². L. 1888. meseca oktobra je bila postavljena drvar- nica za 120 gld. Dne 27. 5. 1889. so s podporo 25 gld. postavili na šol- skem vrtu čebelnjak. Dne 12. 10. 1905. so prosili, da bi bila šola raz- širjena v dverazrednico. 11. 2. 1913. so dali zgraditi novo šolsko po- slopje, ki je bilo dograjeno do meseca septembra istega leta. 27. 5. 1914. je bila blagoslovitev novega poslopja. Na Veliki pondeljek 1. 1919. je prodala občina staro šolo posestniku Rade Vrliniču iz Bojancev za 20.600 kron. Dne 1. 5. 1919. je nastopil službo Božo Račič, sedanji direktor Drž. osrednjega zavoda za ženski domači obrt v Ljubljani, ki je služboval do 1924. leta 16. septembra 1919. je bila šola razširje- na v dverazrednico. Nakazanih je bilo 1.200 kron za popravo šolskega vrta in črnomaljska hranilnica je prispevala v to svrhu 100 kron. Leta 1923. so zgradili na šolskem vrtu nov čebelnjak. Les so darovali občani. Leta 1924. se je pričel graditi vodnjak. Leta 1933. je bila šola razširjena v 3-razrednico, l. 1935. pa v 4-razrednico.

~~Faxx~~ Da se ni kraj takoj v početku mogel razvijati, so krivi temu neprestani turški napadi. Znano je tudi, da so se splošnemu dolenskemu uporu proti Francozom pridružili tudi kmetje iz okolice Črnomlja. V protestantski d. bi je bil Črnomelj luteranska cerkvena občina. Glavni in edini vzrok, da se kraj ni razvil, pa je ta, da je kraj zelo reven in da leži daleč od prometnega središča.

Cerkveno je pripadal ves črnomaljski okraj do l.1751 sglejskemu patrijarhatu in delenjskemu arhidijakonatu. Radi predaljenosti pa ga je že zgodaj prevzela zagrebška škofija, ki je pa tu samo pobirala desetilo in to nemoteno do l.1330. Tedaj se je pričel prepir med zagrebškim kapiteljem in nemškimi križarji za desetino v Beli Krajini. Še v začetku 13.stol. je bila Bela Krajina cerkveno najbolj zapuščena od vseh slovenskih pokrajin. Tu razen redkih grajskih duhovnikov sploh ni bilo dušnih pastirjev. Zato se je v začetku 13.stol. ločili od zagrebške škofije in jo podredili kranjski in oglejskemu patrijarhu. Patrijarh Berthold je ustanovil l.1228. župnijo Črnomelj s podružnicami Semič, Podzemelj, Vinice in Tri fare pri Metliki. Iz črnomeljske prafare so nastale vse druge župnije. Od leta 1751. je bila Bela Krajina pod goriško nadškofijo in šele od l. 1787. pod ljubljansko škofijo.

Adlešička fara je spadala prvotno pod podzemeljsko. Ker pa je bila ta preobsežna, se je l. 1789. ustanovila fara v Adlešičih z dvema duhovnikoma, vendar ni znano ali je imela svojega duhovnika, kajti še vedno so zapisovali krste, poroke i.t.d. v Podzemlju. Vzrok temu je bil ta, da še ni bilo župnišča. Kaplanija ni bila zasedena do l. 1814, čeprav je bila ustanovljena s farno vred. Farna cerkev ima 2 podružnici; prvo na Plešivici, drugo v Tribučah. Harna cerkev je posvečena sv.Nikolaju, patronu ribičev in brodnikov. Znano je, da je bila l. 1334.podzemeljska podružnica (Valvazor !) Cerkev ima 3 oltarje v renesančnem slogu. Stranska oltarja imata sliko sv.Antona in Marije, delo slikarja Francesca Fontonija. Zvonik je bil prvotno majhen l. 1820 - 1824 so ga razširili in dvignili. V zvoniku so 3 zvonovi. Okoli cerkve je pokopališče, ki je bilo do l. 1851. zelo majhno. Tega leta so ga razširili.Leta 1855. je razsajala po fari kolera in pokopališče je bilo zopet premajhno.

Na visokem hribu, Vel.Plešivici, stoji prva adlešička podružnica, t.j. cerkvica sv.Magdalene. Kdaj je bila zidana, tega ne vemo. Po ljudskem izročilu je stara cerkev 700 let. V Valvazorjevem času je že stala in je bila podzemeljska podružnica. Okoli l.1846. so jo predelali in povečali. Zidana je v renesančnem slogu ter ima 1 oltar posvečen sv.Magdaleni.

Druga podružnica so Tribuča, kjer so našli rimske grobove. V njih so našli krožje, posode, "urne", novce i.t.d. Žal, da se je vse porazgubilo. Ohranil se je le novce rimskega cesarja Antonina Pija (138 - 161)po Kr.) Iz tega se da sklepati, da se že v prvih stoletjih po Kr. stanovali tu ljudje. Cerkev je posvečena sv.Janezu Krstniku.Nekoč je bil menda patron sv.Matija. Sedaj ima le en oltar, prej pa, kakor pripovedujejo, še stranskega, na katerem je bila letnica 1654. Ta oltar se je po l.1851.podrl. Zvonik je bil prvotno lesen, l.1850 so ga pa sezidali in visita v njem 2 zvonova.

V pobeškem gradu so razvaline kapelice ali majhne cerkvice, podružnice adlešičke fare, posvečene sv.Florjanu. Sezidati jo je dal Ivan Adam Burgstallski z letnice 1697. Imela je 3 oltarje in kor z orglami. Pod tlemi je bila cerkev obokana z grobnicco. L.1859 se je zadnjič v njej maševalo.

Prvi župnik je bil Jakob Kraševce (1791 do 1799).Važnejši je Josip Darovec (1814 - 1845), ki je dal okoli l. 1824.povečati zvonik. Sezidal je tudi župnišče. V letih 1876 do 1886. je tu služboval Lavoslav Gorenjec - Podgoriški, slovenski pisatelj in prevajalec. Za njim je služboval Ivan Šašelj, slovenski pisatelj in zgodovinar. Prvi kaplan je nastopil službo šele 1841. leta.

Tu so se rodili : Jurij Grabrijan, nekdanji vipavski dekan, roj. 1800. v Adlešičih hiš.št.17. Bil je Prešernov sošolec, pesnik in je prevajal Prešernove pesmi na nemški jezik. Dalj je v okolici Vipave zgraditi več šol, med njimi najlepšo v Vipavi sami. Bil je tudi politik, Kot deželni poslanec se je boril za pravice slovenskega jezika. Postal je celo kanonik. V pobeškem gradu se je rodil kot oskrbnikov sin Josip Kóčevar, kanonik v Novem mestu.Leta 1884. se je rodil v Adlešičih hiš. št.14. dr. Jure Adlešič, advokat in sedanji ljubljanski župan, sotrudnik "Časa", "Slovenca" ter "Edinosti" s socijalnimi in pravoslovnimi razpravami. Tu je bil rojen še kot sin šol. upravitelja Germ Josip (1869), učitelj risanja na novomeški gimnaziji (pokrajinski, cerkveni slikar in portretist), profesor Mušič Rudolf in lekarnar Metod Rauch.

B o j a n c i .

Selo Bojanci postoji od vremena turskih napada. Tada su se u ovoj šumi naselile samo 3 porodice: Mirodoljac, Vrlinić i Kordić. Docije se je razmnožilo i postalo malo planinsko selo. Kako su živeli nije poznato ali izgleda da su se bavili nešto stočarstvom i zemljoradnjom i na taj način su se preživljali. Nije tačno poznato odakle su se naselili ali ima izgleda da su sa Bojane iz Crne gore i od toga dobio kraj ovo ime. Očuvani su u ovaj kraj svoju pravoslavnu veru i jezik Srpski i imaju i neke običaje kao što imaju u Srbiji, imaju svoje krsne slave i najviše ih slavi Svetoga Djurdja. Sazidali su svoju crkvicu i ranije im je dolazio sveštenik iz Marindola, sela u Savskoj banovini a sada imaju svoga sveštenika. Mešali su se za okolnim selima ali nisu se ženili niti udavali ranije sa Slovencima a od pre nekoliko godina počeli su da se žene katolikinjama i da se udavaju za katolike.

Posle ovog naseljenja u ovom kraju i kad se je namnožilo celo górsko selo na pobudu sveštenika sazidali su si malu crkvicu, siromaški unutra opremljenu i na taj način su se ~~xxxxx~~ slazili u svoju crkvicu málo bolje prefarbali, obelili i tako i danas postoji.

Od godine 1866. kada je obrazovana škola, dolazio je učitelj iz sela Dragatuša, koje je udaljeno 6 - 7 km od ovog sela a sveštenik iz Marindola, koji je udaljen oko 12 km. Učitelj je dolazio kao u ambulatnu školu 2 put nedeljno kada nije imao škole u Dragatušu, t.j. četvrtkom i nedeljom, a sveštenik je dolazio prema sporazumu utorkom ili nedeljom i na taj način su se učili pismenosti. Kao zaslužni radnik u ovo vreme može se računati Gospon sveštenik Mihajlo Grušić, koji je ulagao dosta truda da bi se razširila prosveta među ovim ljudima koji su u ovom kraju. Sveštenik Mihajlo Grušić docije je otišao iz Dragatuša za profesora teologije u Karlovcu.

Kad je škola osnovana 1866. dolazio je učitelj iz Dragatuša i Visoki c.kr. dež. škol.svet mu je odredio 200 gld. nagrade. Za prvog učitelja imenovan je Frančišek Koritar iz Dragatuša, koji je učio od 19. oktobra i bio je posle odredjen isto iz Dragatuša Stanko Novak.

Godine 1912. bila je postavljena za školu Bojanci prva neisprašana učiteljica Tončka Porenta. Broj djaka bio je 20 dječaka i 23 djevojaka, svih 43. Teško je bilo živeti učiteljici u ovom zabačenom kraju bez ikakvih komunikacija i slabog stana.

Sadašnja školska zgrada sazidana je 1890 god. Celokupan trošak iznosio je 2.788 gld 25 kr. Potpore je bilo 2108 gld. 40 kr. drugo je plaćala školska opština Bojanci. Školska zgrada sastojala je iz 1 male učionice i 1 sobe koja je služila kao stan upravitelju škole. Docije je sazidano stanovanje sastojeće se iz 2 sobe, kuhinje, špajze i kleti. Zemljište je kupljeno od Mike Kordića iz Bojancev br41. i Sime Vrlinića.

Još i danas živi u selu trgovac Stevo Vrlinić koji je dosta doprineo koristi selu i unapredjenju u gospodarskom kao i kulturnom napredku. Uz saradnju učitelja počeli su da organizuju sokolsko društvo, nabavljali i sprave za racionalno poljedelstvo, kupovanjem knjiga za knjižnicu sokolsku i školsku. Molbom su dobili novac iz ministarstva i izgradjena je cesta koja spaja Bojance sa Črnomljem i na taj način ovo górsko selo dobilo je vezu sa Črnomljem i okolinom.

Selo Bojance ima oko 32 kuće a bilo ih je više. Kako je kraj jako siromašan, zemlja nerodovitna, stanovnici ovoga sela idu po drugim državama da si zasluže kruh i prožive svoje porodice. Od njih neki se vrata opet nazad, poprave svoje kuće, štale i drugo i žive, a neki i ostaju i ne vraćaju se više iz Amerike. Obično i otud pošalju po koji dolar svojim rođjacima koji žive cvdže i muče se za svakodnevni hleb.

Od osnivanja ove škole bile je jako teško učiteljima Slovencima da izvede nastavu u ovom selu gdje se govori srpski a pored toga što je morao učitelj tako daleko da ide i da svoje slobodno vreme skoro nikada nije imao. To je sve tako trajalo dokle nije došao za učitelja Slobodan Živojinović koji se je zadržao u ovom selu 8 godina. Dobro je upoznao ljude i njihove prilike i zatim je počeo da radi svestroko da bi ovo zabačeno selo dobilo malo lika. Radić je na širenju prosvete, pisao je i neke pesme a sada se nalazi u Šabcu kao školski nadzornik, pošto je odavde otišao u pedagoška školu.

Od 13. septembra pa do 1. decembra 1890. godine škola je bila zatvorena zbog epidemije oslovskog kašlja. Inače odkako postoji škola pa do danas nije bilo večih prekida radi neke naročitosti. 8. oktobra 1891. bio je veliki požar u selu i tom prilikom pogorelo je 7 kuća do zemlje jer su kuće lesene a pokrivene slamom.

Školski vrt je lepo uredjen. U vrtu je odvojen jedan deo za praktično voćarstvo, gde se praktično uči deca cepiti i podizati cepce. Drugi deo vrta služi upravitelju škole za zelenjadu i povrće a treći deo vrta zasadjen je dobrim sortama jabuka, krušaka i šljiva koja radjaju. Jedan deo vrta ogradjen je za ugledno perutninarstvo u kome se čuvaju čiste pasme kokoši u cilju širenja bolje pasme u selu. Vrt uredjuje uz pripomoć školske dece upravitelj škole.

Sadašnji upravitelj škole organizovao je Podmladak crvenoga krsta, a kako je selo jako siromašno tako da deca nemaju mogućnosti niti članarinu da plaćaju. Upravitelj škole do sada priredio je pozorišni komad za decu "Volšebni magarac" i od dobivenog priloga poravnava članarinu P.C.K.

Sa omladincima iz sela priredio je upravitelj škole pozorišni komad "Jazavac pred sudom" u korist sokolske čete.

Škola ima svoj oder, kulise i sve ostalo. Skrbi i popravlja upravitelj škole. Školski oder napravljen je tako da iz učionice se gleda a jedna stena otvorena je drvena vrata koja se otvaraju i u drugu sobu koja je pored učionice namešten za oder. Prireduju se obično pozorišni komadi sa decom iz dečijeg pozorišta.

U kraju postoji tamburaško društvo koga vodi upravitelj škole i svi omladinci u zimskim mesecima kada je hladno vreme i nije za nikakve poljske radove, sakupljaju se u školu, čitaju knjige i sviraju i na taj način se otklanjaju od svega što je nevaljalo.

Špirić Mihajlo.

B o ž a k o v .

V šolski kroniki l. 1927. razlaga tedanji učitelj Dolinar Zdenko nastanek imena Božakovo takole : Na mestu, kjer stojijo današnje Tri fare v bližini železniške postaje Rosalnice, so žive-li nekđaj menihi, ki so se imenovali "Božjaki" (reveži, siromaki). Imeli pa so v okolici obširna posestva, zlasti v kraju, kjer stoji vas in ta posestva so imenovali božjakova posestva ali kratko Božjakovo. Pri vsakdanji govirici so ljudje spustili v besedi črko "j" in tako je nastalo ime Božakovo, kakor tukajšnje ljudstvo izgovarja to besedo. "Kateri razlagajo nastanek tukajšnjega imena takole : Samostan menihov ni bil pri Treh farah, temveč v bližini vasi, kjer sedaj stoji kapelica posvečena Materi Božji ob cesti proti Želebeju. Kot dokazilo za to navajajo, da je tukajšnji posestnik Kozjan Anton št.6. našel v bližini omenjene kapelice pri reguliranju vinograda stare posede, ki pa so se izgubile, morebiti uničile.

Vas Želebej, ki stoji v bližini Božakovega ob Kolpi, je dobila svoje ime bržkone iz besede žleb, žlebe, ker po njej teče reka Kolpa kot v koritu- žlebu. Radi blagoglasja se je vrnil samoglasnik "e" ter potem pridala še črka "j", vsled česar je iz žleba nastak Želebej.

Za vas Rakovec, ki je tudi semkaj všolana, se ime po spraševanju ne da utemeljiti. Nastanek imena bi se dal utemeljiti na domnevi, da teče tankaj potok v katerem se širijo raki. Ker v bližnji okolici ni takih potokov se naselja okrog njega začeli imenovati Rakovec. Vendar pa je to samo domneva in ne ugotovitev.

O samem razvoju v prvih časih nastanka omenjenih treh všolanih vasi : Božakovo, Želebej in Rakovec ni mnogo znanega. Gotovo pa jc, da so za časa turških napadov te vasi zelo trpele. V bližini se podzemskie jame in sicer dve manjši v bližini vasi in ena malo dalje preko Kolpe t.j. na Hrvaškem, kamor so se skrivali prebivalci

pred Turki. Zlasti se dosti pripoveduje o podzemski jami Vrlovki, ki je po obsegu ogromna in še neraziskana in pri kateri je vhod še zmanjšan, t.j. delno zazidan, da ni mogoče priti notri n.pr. s konji in bi se tako dalo braniti pred napadi.

O tem pripoveduje ljudstvo po ustnem izročilu, da je v bližini te jame jahal neki Turek svoje kobilo in jo nazival z imenom "Dora". V bližini se je skrivala neka ženska in misleča, da jo je Turek opazil, ga je začela retiti in mu zagotovila, da mu pokaže jamo, kjer se skrivajo ljudje, če njo izpusti.

Nekoč so Turki pri svojem pohodu tudi opazili to votlino pač pa niso mogli v njo, ker so jo ob vhodu branili možje in mladenci. Ko so Turki opazili, da b. ves trud zaman, so zažgali kup slame pri vjodu in dim, ki se je vil po jami, je zadušil vse ljudi, ki so našli v njej skrivališče.

V sredi vasi stoji stara cerkev, okrog katere je obzidje, kar priča, da so se tudi tukaj ljudje zbirali ob nevarnosti in se za zidom postavili napadalcem v bran. Še danes pa je opaziti, da se je bilo cehovstvo posebno razvilo. Ostanke tega so še tkzv. "sosedske", kar pomenja bližnje vasi, ki si druga drugi pomagajo v gospodarskih in cerkvenih zadevah. Tako zbirajo vino in ga polnijo v skupne sode. Ko pa prodajo, z izkupičkom popravijo cerkve, kapelico itd., poleg tega pa se izvrši brezplačen pogreb vsakega vaščana, ki ga organizirajo v okrilju te sosedske, kakor jo danes nazivajo ljudje. Tudi si izposojejejo vino, ki je skupno in do katerega ima vsak vaščan pravico, seveda pa mora po trgatvi vse zopet vrniti in šecpolevico tega kar je vze, si izposodil, vrniti.

Šola je bila ustanovljena l. 1889. z malim prostorom okrog bhem kjer stoji šolski vrt na pobudo vaščanov. Prezidavalo in do- zidavalo se potem ni razen vodnjaka za deževnico.

Kar bi posebno vplivalo in pospeševalo razvoj kraja ni mogoče ugotoviti. Pač pa je bilo dosti ovir. V prejšnjih stoletjih so gotovo zadrževali razvoj Turki s pogostimi napadi na tukajšnje kraje, ki so bili tik njihove meje (obmejna črta je bila reka Kolpa).

Gospodarsko vpliva slabo gotovo vinogradništvo, ki pa edino donša denar tukajšnjemu ljudstvu. Polja jim rodiijo le za svojo uporabo, a največkrat morajo še dokupovati, da je mogoče prehraniti družine, ki so običajno mnogoštevilne. Uboštvo gotovo slabo vpliva na razvoj kraja vsaj v gospodarskem oziru. Zato so se dosti izseljevali in se še izseljujejo, zlasti v Ameriko in v novjšem času v Nemčijo, odkoder rešujejo s pošiljanjem denarja svoja propadajoča posestva, Tudi letineso slabe, dasi je zemlja rodovitna. Teda suša, viharji, toča in slana uničujeje prebivalcem polja in vinograde.

Vasi Božakovo, Želebej in Rakovec spadajo v župnijo Metlika in je v Božakovem le podružna cerkev, kjer se vrši vsako leto cerkvena slovesnost, tkzv. žegnanje in ki je v mesecu juniju prvo nedeljo po sv. Magdaleni, kateri je na čast sezidana cerkev.

Šter Ciril.

Č e p l j e.

Zgodovinski razvoj Čepelj in ostalih vasi, ki spadajo v šolsko občino Čeplje, ni znan. Znano je le, da se je vas Kralji začela imenovati po priimku Kralj, ki se nahaja tam že od ustanovitve kraja.

Do leta 1903. so hodili otroci iz vasi Čeplje, Vimolja in Kraljev v šolo v Nemško Loko. Tam je bil slovenski oddelek, ki pa ni imel slovenskega učitelja, zato so se poučevali vsi učenci v nemškem jeziku. Leta 1903. pa so dobili v Čepljah v najem hišo, kjer sta bili določeni za šolo dve sobi, 1 za učilnico, 1 za učiteljsko stanovanje. Odslej se je poučevalo v slovenskem jeziku. L. 1910. je bilo zidano šolsko poslopje. Pobudo je dala družba Sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, ki je dala tudi podporo za gradnjo šole. Njen namen je bil, da zajezi nadaljnje prodiranje Kočevarjev in

pritegno še Slovence iz Brozvice in Zadrca. Glede zidanja nove šole je debil krajevni šolski odbor v Čepcljah dne 25. 3. 1906. razsodbo, ki se glasi: "S pravomočno razsodbo z dne 21. decembra 1905., števil. 6678 je določil c. kr. dež. šolski svet v Ljubljani, da se ima sezidati za vasi Čepclje, Vimolj in Vertače (Kralji) eno-razredna ljudska šola." Dne 10. decembra 1906. se je vršilo v Čepcljah komisijska razprava v smislu § 20 min. naredbi z dne 19. julija 1875, dež. zakon št. 22. radi nakupa primerne stavbne svete za ljudsko šolo. Pri navedeni komisijski razpravi se je določila parcela št. 570/2 davčne občine Čepclje last Jožefa Maurina iz Čepclj št. 5., zastopana po Kati Razman. Parcela leži ob banovinski cesti, ki pelje skozi Čepclje na Brozvice in je bila najprikladnejša za stavbni prostor. To je tudi potrdil okrajni šolski svet v Črnomlju. Krajni šolski svet je napravil dne 12. 8. 1907. kupno pogodbo, v kateri se poverjuje, da prada zastopnica lastnika parc. števil. 570/2 davč. občini Čepclje za šolsko stavbo potreben svet 450 m² za 300 Kron. Načrt za šolo je napravil Leo Bloudek s skupnimi stroški 16.600 Kron. Nato se je z zidanjem začelo.

Razvoj kraja je ovirala predvsem revščina. Kraj je gospodarsko pasiven, zato so se ljudje začeli izseljevati v Ameriko in Nemčijo. Največ se jih ni vrnilo in hiše so začele razpadati. Učiteljstvo se je na tej šoli zelo hitro menjavalo.

Ohranili so se stari običaji, ki se podedujejo iz reda v rod in spremljajo našega kmeta vse leto:

Na starega leta večer talijo svinec in ga vržejo v mrzlo vodo. Nato gledajo kakšne oblike bodo nastale. Če se naredi rakev ali žebelj, potem umre tisti, ki je talil svinec; če se pa naredi venec, se poroči. Ta večer grede ljudje na tromajo, da slišijo, kaj bodo mrtvi govorili. Tripovedujejo, da je šel orvat iz Zadrca, ki je bil najbolj pogumen v vasi in je videl kako so mrtveci zbijali rakev. Zvečal je in sicer z obrazom obrnjen proti tromaji, ker bi bil sicer mrtev. Ta večer tudi "štrkajo" orche, lešnike, suhe slive, hruške in krhlje. V mraku se odpro vrata, skozi katera priletijo lešniki i. t. d. Vrata se takoj zapro, otroci pa veseli pobirajo po tleh.

Na Novoga leta dan prižgejo svečo in jo takoj ugasnejo. Če se dolgo kadi, bo letina obrodila, če ne, ne bo obrodila.

Ta dan (Novo leto) gre ob 4. zjutraj član družine za vsakega člana posebej na studenec po vodo. V vodo vrže dinar, v kateri se potem prvi umije, izprazni vrč, vzame dinar ter ga podari fantu, ki je prinesel vodo in gre vnovič ponjo za drugega. Tako se morajo vsi umiti, da "gre stran", kakor pravijo, "blato starega leta".

Za Božič speče gospodinja bel kruh (božičnik) iz nesoljenega testa naredi krave, vole in prašiče ter jih postavi na testo drugega hleba ki je "pajdaš" božičnika in tako speče. "Pajdaš" ima poleg tega iz nesoljenega testa veliko rožo na sredi. Na Sveti večer položijo na mizo božičnik in pajdaša ter ključ od hiše. Pod mizo pa znosijo: jarm za vole, vile, sekuro, srp, žago, nekateri tudi obleko in puško. Pravijo, da tako coprnice ne bodo imele oblasti do tega in bodo imeli vse leto srečo. Tako ostane vso noč, šele naslednje jutro pospravijo. To ponovijo na Silvestrovo in na večer pred praznikom sv. Treh kraljev. Zjutraj na praznik sv. Treh kraljev poberejo krave, vole in prašiče ter jih dajo živino, da bo vse leto zdrava. Ta dan šele začnejo jesti božičnik in "pajdaša".

Za pust se tudi tu našemijo otroci in odrasli in hodijo po hišah. V vsaki hiši zaplešejo, da bodo imeli debelo repo; zato jih obdarijo z jajci.

Na veliko soboto ne sme stopiti prva ženska v hišo. Moškega sprejmejo z veseljem in mu podarijo dinar. Žensko zavrnejo, ker bi sicer imeli vse leto miši pri hiši.

Pomladi se veselijo in težko čakajo, da bi jim zakukala kukavica in jim oznanila srečo. Če stojijo takrat, ako prvič slišijo kukavico, na zelenem (na travi itd.), bodo srečni do prihodnje spomladi, sicer je ne bodo dočakali ali pa bodo nesrečni.

Na Gregorjevo hodijo otroci po hišah in pojejo: "Mi smo prišli, da nam daste štiri jajca, skledo moke, žlico masti. Ako nam

daste vsega tega, mi vam čemo povrniti eno mladi nevestico". Ljudje jih nato ovdarujejo z jajci, moko in mastjo.

Za Binkošti pravijo, da ima sonce posebno moč. Takrat tako lepo "sončece igra", da presune vsakega zločinca, da razkrije svoj zločin. Pravijo, da pridejo vsi stari grehi na dan, Tako je neki "avrin ubil staro mater. Dolžili so zločina njegovega soseda in ga zaprli. Na Binkošti pa ni mogel več prikrivati tega zločina. Ženo sta sedela pri oknu ženo je videla, kako sonce igra. Zdelo se ji je, da se bliža proti hiši in je opozorila moža. Mož se je začel tresti in je razkril ženi zločin, nato pa se je sam javil orožnikom.

Na "Ivanje" (Janez Krstnik) mečejo šopke na stroho. Če se obrne navzgor, bo živel, ali se poročil, če se obrne navzdol, ne bo dočakal drugega leta, ali se ne bo poročil. Nekateri pa zatikajo rože na okna. Če čez noč zvenejo, bodo ljudje v hiši umrli, če ne zvenejo, bodo vsi dočakali novega kresnega večera.

Koman Marija.

Č r e š n j e v e c .

V šolo Črešnjevce so vsolane 4 vasi in sicer : Krvavčji vrh, Črešnjevce, Cerovec in Rib. Šola Črešnjevce pa ne stoji v vasi istega imena, pač pa na Cerovcu, to pa radi tega, ker sta se vasi Krvavčji vrh in Črešnjevce potegovali za šolo in jo drug drugemu nista privoščili. Končno so se zedinili in postavili šolo na Cerovec, ki je nekako središče med obema vasema.

O Krvavčjem vrhu pripovedujejo, da je bil o priliki nekakega napada Turkov v I. polovici 16. stoletja razrušen in požgan z Metliko in okoliškimi vasi vred. Vaščani so se branili za obzidjem vaške cerkvice (tabor), katero še danes stoji okoli nje. Turki so brambovde premagali, jih pobili in v tik obzidja nahajajočese drago (vrtačo) se je natekla neki toliko krvi - po ljudski govorici - vse polno. Po tej krvi je dobila vas svoje ime. Draga pa se imenuje Klofučka draga. Vas Krvavčji vrh je staro naselje, Sredi vasi je stala mogočna ononadstropna grajščina, ki je razpadla šele pred kakimi sto leti. Najstarejši še živeči 90 -letni očane "Matjažev oče" še pomnijo razvaline tega gradu. Razpadajoče zidovje so domačini s pridom uporabili za gradnjo hlevov in gospodarskih poslopij. Lastniki tega gradu so zgradili zraven njega cerkev Sv. Florjana, ki je še dobro ohranjena. Pod cerkvenim tlakom se nahaja lepo obokana velika grobnica, v kateri leže v dveh vrstah krste z zemeljskimi ostanke teh graščakov. Tudi ta cerkev je bila zidana že v prvi polovici 16. stoletja, pa požgana od Turkov in zopet obnovljena.

Vas Črešnjevce ima ime po črešnjah. Domačini so gojili velike množine črešnjevca drevja, ki je radi ugodne kline izborne uspevalo. V tem kraju je bil pravi elderado za črešnje : danes jih pa goje dosti manj. Ostali vasi Rib in Cerovec sta nastali pozneje.

Šola je bila ustanovljena leta 1893. Prva obravnava za zidavo se je vršila že leta 1883. Gradnja iste pa se je pričela šele 1890. leta. Prvo šolsko leto je bilo 1891/92. Vsa zgradba je stala 4888 glđ. 96 kr. Šolska občina je dobila 1400 glđ. podpore od dožel-nega šolskega sveta. Ostanek je plačala sama. Celotno zemljišče meri 11 a 1 m². Stavbe pokriva 205 m², ostale je pa dverišče, zelenjadni in sadni vrt.

Od kod ima Črešnjevce ime "Šrajfendu".

Pred davnim časom je padel v vaško drago nek konj. Čreš-njevčani so bili usniljenega srca in so ga šli ven vleči. Na vse načine so ga poskušali rešiti, ven ga pa le niso mogli dobiti. Kar naenkrat se nekdo domisli in pravi : "Na lesen bezgov "šrajf" (vijak) ga bomo zvlekli!" Res začne delati "šrajfe" in ko so jih napravili zadesti je bil konj hitro zunaj. Od tega dogodka dalje pravijo čreš-njevčanom "šrajfarji", Črešnjevcu pa "Šrajfendu" (du - dol). Še sedaj črešnjevčane zbadajo sosednji vaščani s pesnico :

"Šrajfendu, kaj si ju - konjska glava i-ha-ha
ni bla dobro kuhana".

Pintarjeva jama.

Neki Gradničan je šel nekoč iz Novega mesta čez Črešnjevce domov na Gradnik. Na Črešnjevcu je imel svojo vinsko klet in tu se ga je napil. Svet za našo vasjo je znan, da je zelo poln jam in vrtač. Mož pa pijan kakor je bil je zgrešil pot in padel v precej globoko jama. Notri je postal namah trezen in s pomočjo drv, ki so bila slučajno v jami je z velike muko splezal ven. Ta mož je bil Pintarjev in se tudi jama imenuje "Pintarjeva jama".

Kako je vrag nosil kamen na Krupa.

V bližini naše vasi je mlin, pri katerem izvira potok Krupa. V tem mlinu je nastanjen mlinar Hlupar. Ljudje pripovedujejo, da je nekoč mislil vrag to vodo zajeziti, ker je bil nevoščljiv ljudem, kakor je še dandanes. Ugibal je na vse načine, kako bi to vodo zajezil, pa se mu ni posrečilo. Nekoč je nesel kamen nekje od Črešnjevca in ga je prinesel že blizu Krupe. Takrat pa je v vasi zapel petelin in vrag je izgubil vso svojo moč. Vrgel je kamen z rame s tako silo, da se ga je polovico zasadilo v zemljo. Še dandanes stoji ta kamen v črnomeljskem gozdu in se imenuje "vražji kamen".

Kako se je vrag učil igrati na harmoniko.

Pod Staro goro v Semiču je sezidana majhna, s slamo krita bajta. Plašno se stiska pod nasutimi vinogradi, kakor da se boji hudobnih ljudi. Ta bajta je danes pusta in prazna. V tem dolgem času je vse tramovje strohnelo, slama v šopih je vsa razkopana. Včasih pa je bilo življenje v njej veselo. To je bilo še tistega leta, ko je živel mizar Tine v njej. Ljudje pravijo, da je bil priden in pošten, da malo takih mizarjev. Nekega večera, ko se je zmračilo, se je Tine vsedel na vežni prag in si veselo zaigral na harmoniko. Za kočo pa je stal vrag in poslušal Tinetovo harmoniko, ter si želel, da bi tudi sam tako zaigral. Nenadoma je stopil pred Tineta in pozdravil: "Dober večer, muzikant!" "Bog daj!", je odgovoril Tine. Ta čas, ko je Tine odgovoril: "Bog daj", je vrag zastokal, kakor da ga je kdo udaril po glavi. Krosil je Tineta, naj ga nauči igrati. "Jaz Vas prav rad naučim, samo to me skrbi, kakoboste tipali gumbe na harmoniki, ko imate tako dolge kremplje", je dejal Tine. Odpeljal je vruga v delavnico, kjer je imel stružnico, ki jo je hitro odvil, vtaknil vrugove kremplje v razpoko in jo hitro zopet privil. Vraga je tako bolelo, da je kar zvezde videl. Z muko je izpulil roke iz stružnice in jo cvileč ubral proti peklu. Od tistih časov se vrugu ni več kolcnilo po harmoniki.

Ahačič Ludvik.

Č r n o m e l j .

Prvič se omanja kraj Črnomelj že leta 1228.

Zgodovinar Rutar pojasnjuje ime (mesta) Črnomlja takole:

Mestni mlin je stal dosti prej, nego se je zidal grad.

Okoličanom so v tem mlinu mleli zrno (žerno, žirno) in oprijelo se je mlina ime "zrnomlin", po njem tudi ime gradu in mesta. V najstarejših listinah se nahaja ime mesta, oz. vasi in trga: Schirnomel (1228) Zernemli (1227), Czernomel (1323), Chernomel (1354), Schernemel (1426). Te samostojne Rutove razlage ne podirajo. So še druge izpeljave: pečina = čer, mel = skalna plošča, na kateri se je razvilo mesto, je bila podobna snežnim zametom.

Vse te razlage imena Črnomelj so seveda negotove.

Črnomelj : vas, trg, mesto.

Srednjeveška naselbina Črnomelj, se je začela razvijati okoli starega gradu, ki ga je sezidal l. 1165. Oton Kraški na mestu, kjer stoji sedanji Stoničev grad ter ga imenoval Črnomelj. Grad, ki ga imajo danes v posesti Andrej Lacknerjevi dediči, je bil pozneje prizidan. Obe poslopji pa sta tvorili celoto. Cesta, ki vodi sedaj med obema, je bila nekdanj dvorišče, skozi katero se je smelo voziti, kakor se to da sklepati iz oboka Stoničevega dvorca, pod katerim se še danes vrši javni promet.

Prva mestna naselbina se je razvila na jugozapadni strani grada v okljuku reke Lahinje in Dobličice, ki tvorita in obdajata kraj kot polotok. Že po naravi utrjena vas je bila kmalu povzdignjena v trg in kot taka se prvič omenja leta 1277.

Trg pa je bil povzdignjen leta 1407. v mesto zaradi turške nevarnosti.

Mesto je imelo svoje privilegije : lastno mestno upravo in sodstvo. Meščani, vojaki in vitezi so bili prosti davka. Imelo je mesto pravico do letnih sejnov (7) .

Mesto je dobilo močno obzidje, ki je bilo obdano s prekopom tako, da je mesto stalo kot na otoku. Obzidje je imelo dvojna vrata : zgoranja na kopnem delu pomola in spodnja pri vodi. Kjer se Lahinja in Dobličica najbolj zožita tam je bil napravljen rov, preko katerega je držal spuščalni (pridvižni) most. Ta most se je dal dvigati proti mestnim vratom in je služil obenem za mestna vrata. Danes o vsem tem ni več sledu. Na vse to spominja le še ime, ki živi med ljudstvom : "Na vavtari" (Fallthor). Na večer in kadar se je bilo bati sovražnikovega napada, so most dvignili in z njim zaprli mestno obzidje, tam, kjer je bil vhod v mesto.

Kako so nastala predmestja ?

Prvotni Črnomelj so si izbrali ljudje zato, ker je bilo dobro utrjeno že po naravi prāti sovražnim napadom (Turkom). Naseljevali so se okoli starega gradu. Ker na tem otoku ni bilo prostora za kmetije in gospodarska poslopja, so se kmetje naselili zunaj obzidja pred nekdanjimi gornjimi vrati. Tako so nastale pred prvotnim mestom pristave in končne predmestja : Pred mestom, Skednje, Krštine, Kolnik in Grič.

Hiše v teh predmestjih so večinoma lesene in slabe ter so živi spomeniki najžalostnejših časov mestne zgodovine. Pričajte nam, da so jih postavile od raznih nezgod utrujene roke (kuga, požari, turški napadi) in prazni žepi.

Gospodarji mesta Črnomlja in črnomeljskega gradu.

Mesto Črnomelj je imele iste gospodarje, kakor črnomeljski grad. Oton Kraški (sezidal črnom. grad l. 1165) in njegovi potomci so se imenovali črnomeljski gospodje. Njihova ročovina je bila ena najstarejših narodno plemenitih rodevin na Kranjskem (Jurij Črnomeljski je bil 32. ti deželni glavar. Barbara Črnomeljska je bila žena Erazma Predjanskega (grad luknja v novomeškem srezu, grad Predjanski pri Postojni).

Ko so se sredi 16. stol. črnomeljski gospodje izselili na Avstrijsko so prešla njihova posestva v Beli Krajini deloma v last grofov Frankopanov. Leta 1575. je bil lastnik gradu in posestev Nikolaj Frankopanski, za njim ročbina Schweiger. Danes pa je ohranjeni grad last hotelirja Lacknerja in dedičev.

Mesto Črnomelj je postalo okoli l. 1280. last goriških grofov. Od njih je prešla l. 1374. na Habsburžane in mesto je postalo deželneknežje.

Prvi početki šole.

Šolskega poslopja v Črnomlju l. 1808. še ni bilo. Od leta 1807. je poučeval učitelj Josip Vidmar in sicer v svojem stanovanju. Prosil je mestnega sodnika Mihaela Kostreviča, naj mu preskrbi posebno učno sobo v kakšni hiši, a prosil je zaman. Učil je še dalje v svojem stanovanju, pa je šlo trdo. Otrok je bilo čedalje več in mislil je opustiti ves pouk. Tedanji župnik, Marko Derganc pa je najel (1806 - 1815) na lastne stroške neko sobo, a ko je bila zavoljo navala šolskih otrok tudi ta premala in pretemna, so preskrbeli drugo. Tako se se borili učitelj in otroci radi šolske sobe še dolgo vrsto let. Vsi so čutili potrebo šolskega poslopja, a dolgo se ni ganil nobeden.

Šola je bila zidana šole l. 1844. Do tega leta je bil za šolsko sobo del komende, kjer se nahajajo sedanje ječe. (Koliko časa, to se ne da poizvedeti.) V mali sobi komenskega poslopja je tedaj poučeval Gregor Palčič.

Z vso vnemo sta se zavzela za zidanje šol. poslopja župnik Ignacij Holzappel in knez vladika Anton Wolf. Orbnila sta se do pristojnih oblastev in izposlovala toliko, da se je l. 1834. sešil v Črnomlju komisija, ki naj vodi z občinami obravnavo glede zidanja šole. Vse je z veseljem pozdravilo to dobro misel. Pa prišla je zapreka - niso se mogli zediniti glede prostora, kjer naj bi se zidala nova šola. Večina je hotela imeti šolo na prostoru nasproti sedanjne Haringove hiše, drugi so jo hoteli imeti sredi mesta blizu cerkve in so tako drug drugemu nasprotovali, dokler ni komisija odšla. Leta 1837. pa se je vladika Wolf zavzel za šolo ob priliki vizitacije v Črnomlju. Trajalo je 7 let, predno je imelo mesto šolo. Zidala se je l. 1844. na mestu, kjer je prej stala starejšinska hiša (das frühere Rathaus) in kjer uraduje zopet mestni občinski zastopnik (Podlogar : Kronika mesta Črnomlja in njega župe). Do leta 1846. je bila šola enorazrednica. To leto se je razširila v 2-razrednico in je ostala do l. 1860. To leto je postala štirirazrednica z enim katehetom, ki je bil tudi ravnatelj (konkordatna šola) s tremi učitelji. To je trajalo do l. 1871. ko je bil prvi učitelj Josip Juvan imenovan po novi postavi za vodjo šole. Leta 1871. je bil nadučitelj Josip Jeršimovic.

Razvoj šole .

V šolskem letu 1873/74 je bil I. razred razdeljen v 2 oddelka vsled velikega števila otrok (212) in sicer tako, da so dečki hodili v šolo v pondeljek, sredo in petek, deklice pa ostale 3 dni.

V šol. letu 1877/78. 5. novembra je bila ustanovljena dvorazredna dekliška šola.

V šol. letu 1876. se je ustanovila privatna šola na Maverlenu, kamor je prestopilo 34 učencev iz te šole.

V šol. letu 1877/78 5. novembra je bila ustanovljena dvorazredna dekliška šola. Ministrstvo za uk in hogočastje je prispevalo za to šolo 500 gl. za nakup šol. inventarja in učil. Graščak Ferdinand Sladovic je dal potrebne sobe in lep vrt v svoji graščini proti letni najemnini 289 gl. Od l. decembra 1877. se je napravila na vrtu dekl. šole telovadnica za 31 gl.

l. januarja l. 1880. se je ločilo na ljudski šoli vse dečke od deklet. Tako je postala 4-razredna dekliška šola, 2. in 3. razred dekliške šole se je poučeval skupno.

Leta 1883. se je otvorila redna privatna nemška šola na Maverlenu.

Leta 1886. so se na ukaz ministrstva izšolale v Dobljče sledeče vasi : Maverlen, Stražni vrh in Bistrica.

L. 1887. se je ustanovila nova šola v Petrovi vasi. V to šolo so se všolale sledeče vasi : Petrova vas, Ručetna vas, Gor. Pakaj in Rožanc. Vsled tega se je skrčila dvorazredna dekliška šola v Črnomlju in je ostalo tu le še 5 učnih moči.

Graditev nove šole.

Leta 1886. se je začela graditi petrazredna šola. Dne 18. junija istega leta se je vršila slovesna blagoslovitev temeljnega kamna. Ob tej priliki je imel nagovor glavar Marquis Gozani. Šola je stala 23.000 gl. Solo sta zidala Fran Suštarič in J. Dolta.

Leta 1890. (15./II.) se je vršila slovesna otvoritev nove "Franc Jožefove šole" poleg cerkve in obenem blagoslovitev nove šolske zastave (dar črnomeljske posojilnice). Vodstvo nove šole je prevzel nadučitelj Anton Jeršinic.

Ko je bil ta imenovan za nadzornika črnomeljskega in kočevskega okraja, je prevzel vodstvo šole v šolskem letu 1894/95. Franc Šetina.

Leta 1897. se je meseca maja napeljal v šolo vodovod.

Od 3. decembra 1896. do 24. februarja 1897. je trajala šolska kuhinja za oddaljene učence. Vodila jo je gospa Jožefa Seč tina. Vzdrževala se je iz samih darov. V 54 dneh se je izdalo 4698 kosil, kar je stalo 54 gl. Gospa Šetinova je prejela za svoj trud lepo zahvalno pismo učenke Mišice Ane, ki je še danes spravljeno v kroniki ljudske šole Črnomelj. Šolska kuhinja je obstojala še v letu 1900.

Leta 1907. je okrajni šolski svet dovolil nerazdeljen dopoldanski pouk.

Leta 1909. se je otvorila nova šola na Talčjem vrhu in opustil se je 3. dekliški razred, ki je bil nastanjen v Skubicovi hiši, ter se je končno združil z dečki v mešani razred.

Leta 1910. se je šola razširila iz 4-razredne v 5-razrednico.

Slovesne otvoritve belokranjske železnice, dne 25.5.1913. se je udeležila vsa šolska mladina z učiteljstvom.

Pouk se je prekinil večkrat vsled bolezni (ošpic, španske) vsled zasedbe prostorov po avstrijske vojaštvu, skrčil na dva dni v tednu dne 29. III. leta 1915. Vsled pomanjkanja delovnih moči (svetovne vojne) so se otroci uporabljali za poljska dela.

13. 11. 1919. se je šola razširila v 6-razrednico.

L. 1920/21. v sedemrazrednico.

L. 1921/22. v osemrazrednico.

Leta 1927/28. je bila otvorjena vzporednica k prvemu razredu.

Leta 1928/29. je bila dovoljena vzporednica k II.razredu.

Vsled pomanjkanja prostorov, se je večkrat sprožilo vprašanje za zgradbo nove šole. Zaradi raznih ovir in gospodarske krize pa do uresničitve ni prišlo.

Vplivi, ki so pospeševali ali ovirali razvoj kraja.

Črnomelj in okolica v rimski dobi .

Črnomelj in okolica je bila naseljena že v rimski dobi. O tem nam pričajo rani rimski spomeniki in izkopanine.

V Črnomlju je bila večja rimska naselbina ali vsaj vojaška postojanka. Odkopali so nagrobne spomenike z napisi in podobami. Znamenit je votivni rimski spomenik, posvečen bogu Mitru na Rožancu pri Petrovi vasi. Odkrili so podobe Apollona s Soncem in Luno in še keltske Matrone. Podstav cerkvenega zidu v župnijski cerkvi hrani v sebi celo množino rimskih kamnov. Žalibog so bili vsi kamni ob zadnjih popravilih cerkve (1870 - 1896) popolnoma zametani in zazidani. V Gradacu pa sta vidni dve plošči, ki sta vzdani v poslopju, kjer je sedaj šola, ob vhodu kjer je sedaj vrt (grad Šuteja).

V Črnomlju je obstojala tudi kopel. V vodi Lahinji - pod jezom mesrnega mlina je še viden tlak iz kamenitih plošč, ki so zbiti z železnimi kljukami. Okoli so ostanki poslopij. Našlo se je tamkaj več kamnov s podobami in napisi.

Zidovja, kanali in sledovi rimskih kopališč so se zasledili na loških njivah (Loka). Na župnijskem vrtu je podnožje zidane mu stolpiču kamen, na katerem je pritrjena vrtna ograja. Kamen s simboličnimi podobami je ostanek poganskega žrtvenika.

Tudi drugod po črnomeljškem srezu so odkrili bogate predzgodovinske naselbine, celo tam, kjer danes še ni selišč.

Od mesta Metlike, ob cesti proti Kolpi so odkrili veliko rimsko grobišče. Isto tudi v Štrekljencu, Vinjem vrhu, Starém trgu, Vinici in Ogulinu pri Vinici. Tu so imeli Rimljani svojo utrdbo, ki je bila 900 m dolga, z enim okroglim in štirimi oglatimi stolpi.

Srez so prepletale številne dobre ceste, katere so znali Rimljani zelo trpežno graditi. Rimske ceste so vodile : Karlovac - dolina Kolpe - Metlika - Podzemelj - Gradac - Gaber. Pri Semoču : Brezje - Črmošnjice - dolina Poljanice in Krke. Dalje cesta : Rožanec - Semič - Štrekljevec - Gorjanci - Kostanjevica. Cesta Rožanec - Črnomelj - Bojanci - Plešivica - Adlešiči - dolina Kolpe - Karlovac.

Že pred Rimljani je cvetelo fužinarstvo - železarstvo. V srednjem veku so železarstvo obnovili posebno Rimljani.

Z Rimljani se je skušalo udomačiti v našem kraju tudi krščanstvo. V Belo Krajino so prihajali blagovestniki iz Sirmija in Dalmacije, baje učenci sv. Petra in Pavla. Pri nas sta oznanjevala krščansko vero sv. Mohor in Fortunat.

Mirna leta krščanskih vladarjev so pospeševala razširjanje krščanstva. Pregarjali so ga nekrščanski vladarji. Rimljani in krščanstvo je izginilo brez sledu, podleglo divjim narodom, ki so se podili čez naš kraj proti zapadu v Italijo. Od tega časa (okoli 4. do začetka 11.veka) ne dobimo pogleda v zgodovino našega kraja. V tem času je postalo to ozemlje slovensko in postajalo počasi krščansko.

Turki pred Črnomljem.

9. oktobra 1408. so stali Turki prvič pred mestom Črnomljem. Zavzeti ga pa niso mogli zaradi naravnih in umetnih utrdb. Zato pa je tembolj trpela črnomeljska okolica, ki so jo večkrat napadli, izropali in požgali. V Beli Krajini so se začeli prvi kresovi, ki so se širili proti severu čez vse slovensko ozemlje. Ime vasi Stražni vrh je nastalo od straže proti Turkom.

Zlata doba mesta Črnomlja.

Kljub napadom je bila doba od l. 1407. - 1570. zlata doba mesta Črnomlja. Mesto je bilo zbirališče dolenjskih čet za obrambo proti Turkom. Kot važna obmejna strateška postojanka je bila polna vojaštva in bramborčev, za katerimi so prišli tudi trgovci. V mestu so bile velike žitnice, obilne shrambe za smodnik in druge vojaške potrebščine. Od žive trgovine so meščani obogateli in razvili ravno tako obrt.

Grb mesta Črnomlja ima črno polje, na njem okrogel rdeč stolp z odprtimi vrati in tremi polokroglimi okni.

Propadanje mesta.

Blagostanje mesta je začelo padati z zgraditvijo trdnjave Karlovca in ustanovitvijo Vojne Krajine. Z odhodom obmejnih čet iz Črnomlja v novo bojno črto je prenehala tudi trgovina. Mesto je tedaj tudi velikò trpelo od Uskokov in hajdukov, ki so se nekateri pridružili Turkom in ropali po mestu in okolici.

Uskoki (pribegi) ali Vlahi so begunci iz turških obmejnih pokrajin. Umikali so se neznočni vladi nečloveškega Turka iz Bosne proti Hrvatski. Naselili so se tudi v Beli Krajini, najgostejše po obronkih Gorjancev, ki se po teh pribegih imenujejo tudi Uskok. Posamezne družine so zašle daleč v sredino črnomeljskega sreza. N. pr. vas Lahinja in reka, v Poljanski dolini družina imena Bižal (bežal). Šterk (štrkati = teči).

Mesto je propadalo tudi radi večkratnih požarov. Tudi so mesto izropala vojaška krčdela, ki so se pomikala iz Karlovca in pridrla v Črnomelj, ker že več časa niso dobivala plače in hrane. Plenila so po mestu in okolici. Nasilno je postopala z vsakim, kdor se jim je zoperstavil. Prišlo je tudi do pobojev.

Večkrat je morila kuga in lakota po mestu in okolišu. Na kolero, ki je razsajala v mestu, spominja kapelica, postavljena leta 1855. na koncu suhega mosta.

Vse te nezgode so opustošile mesto, da se je praznilo in propadalo.

Francози v Beli Krajini.

Leta 1809. so prišli Francozi tudi v Belo Krajino. Ker so z vso strogostjo izterjevali vojni davek v novcih in drugih potrebščinah za francosko armado, je izbruhnila vstaja tudi v Beli Krajini. Vse je bilo hipoma na nogah. Poljanci so bili prvi, ki so zgrabili po hišah razkropljene Francoze, jih razorožili in pobili.

Iz Novega mesta je prišlo francosko vojaštvo tudi v Črnomelj. Napadli so ga črnomaljši. Boj se je vršil za komendškim zidom oz. hribom ob stari cesti. Lepa pristava nemškega viteškega reda je ta dan pogorela. Francoska posadka se je unaknila v Gradac.

Kmetje so posamezne francoske čete večkrat napadli, tako v gozdu med Vranoviči in Črnomljem. Vendar je bila francoska garnizija že nastanjena v Črnomlju.

Pomirjevalno vlogo med kmeti in Francozi je vršil črmošnjiški župnik Čebelar Jonke.

V novoustanovljeni Iliriji je bil Črnomelj sedež kantona novomeškega distrikta.

Francozi so se začeli baviti s temeljito preustrojitvijo novodobljenega sveta. Kr. sni načrti v povzdigo omike in blagostanja so ostali le načrti.

Sredi meseca decembra 1813. ni bilo že nobenega Francoza več v deželi.

Vončina Majda.

Post nek in razvoj fare.

Črnomaljska župnija obsega občini Črnomelj mesto in Črnomelj okolico. Župljani so slovenske narodnosti, samo ob skrajni meji župnije je naseljenih nekaj družin Kočevarjev, ki bivajo po Maverlenu, Stražnem vrhu in Rodinah. Kakor drugi Kočevarji so tudi ti bavarskega plemena, naseljeni v drugi polovici 14. stoletja. Ortenburški grof Oton je prosil cesarja Karla IV., naj mu pošlje nemških naselnikov v prazno južno stran njegove prostrane imovine. Cesar je poslal 300 upernih in pregnanih družin. Postavili so si lesene kočje na sedanjem njim odkazanem kočevskem svetu in trebili zaraščene gozdove. Sosedje so jim radi tega dali ime Kočevarji.

Za izobrazbo ljudstva skrbi 8-razredna ljudska šola v mestu Črnomlju, šola v Dobličah, Talčjem vrhu, Petrovi vasi in na Maverlenu. Za dušni blagor pa skrbi župnik z dvema duhovnima pomočnikoma. Poleg župne cerkve je v župniji še 14 podružnic in več pokopališč.

Črnomaljska župnija je bila ustanovljena od akvilejskega patrijarha Bertolda z znamenito listino z dne 18. oktobra 1228. in je obsegala takrat celo današnjo Belo Krajino. Podrejene so ji bile 4 podružnice: Tri fare, Semič, Podzemelj in Vinica. Soustanoviteljica in velika dobrotnica črnomaljske župnije je bila Zofija Višnjegorska, ki je umrla l. 1256. v admontskem samostanu. Bila je iz slave rodovine gospodov Višnjegorskih. Poslednji mogočni gospod te rodovine je bil Albert. Imel je eno samo hčer Zofijo. Ta se je omožila s Henrikom, mejnim grofom istrijskim iz rodovine Meranske, ki je bila takrat najuglednejša na vsem slov. jugu, ter v rodu s hrvaškimi bani, velikimi župani srbskimi in celo s kraljevo rodovino ogrsko. Henrik je bil brat patrijarha Bertolda. Ko je Henrik umrl je vstopila Zofija v admontski samostan in svoje premoženje na Belokranjskem podarila črnomaljski cerkvi in njenim podružnicam.

Prvi črnomaljski župnik je bil Ivan, ki je pozneje postal deželni viceodm in dvorni kaplan koroškega vojvode Ulrika III.

Isti vojvoda je leta 1268. potrdil cerkev sv. Petra v Črnomlju z njenimi podružnicami in z vsemi pravicami cerkvi B.D.M. slavne nemške hiše ljubljanske. Od tega leta dalje se zasleduje v župniji nemški viteški red, ki si je zgradil hišo komende, v kateri je stanoval komendator, t.j. oskrbnik naselbine nemškega viteškega reda. Z njim so stanovali tudi duhovniki tega reda, ki so oskrbovali dušno pastirstvo. Leta 1487. je bil ustanovljen v Črnomlju beneficij pri cerkvi sv. Duha. Ta cerkev je torej tudi zelo stara. Svoj čas je morala biti krog nje pokopališče, na katero spominja ustno izročilo prebivalstva, ki ta prostor nazivlje "Na britofu". Beneficij je stanoval v posebni hiši na št. 92, ki pa je že davno porušena. Leta 1516. po nesrečni bitki pri Mohaču se je pobralo vse dragocenosti iz župne cerkve sv. Petra, kakor tudi iz podružnic. Cerkvam se je sicer obetalo, da se jim povrne vse premoženje - ostalo pa je le pri obljubah. Okrog 1510. leta je divjala po kranjskem kuga, ki je tudi črnomaljske župe ni ognila. Pokopališča okrog cerkve sv. Duha in župne cerkve sv. Pavla je bilo treba opustiti in umakniti v 20 minut oddaljeno "Mestno lizo". Isto leto se je sredi pokopališča zgradila kapelica sv. Sebastijana in sv. Roka, priprošnjaka v kužnih boleznih. Leta 1548. se je vgnezdila v Črnomlju nova vera. Ustanovljena je bila tukaj novoverska cerkvena občina in protestantovska šola. V Valvazorjevem času je štela črnomaljska župnija 20 podružnic, Obsegala je tedaj del dragatuške župnije in segala celo v planinsko župniji, kajti Valvazor našteva med podružnicami tudi cerkev sv. Ilije in sv. Katarine na pogerju Rodine. Cerkev pod imenom teh dveh patronov ne stoji več, pač pa nosi ime sv. Elije planinska župna cerkev, najbrže je bila tudi ta pred ustanovitvijo podružnice črnomaljske župnije. Med podružnicami se našteva tudi cerkev sv. Florijana v Dobličah. Stala je nekdanj na vrhuncu med Jernejo vasjo in tkzv. ciganskim tabarim. Zvonček iz te cerkvice so prenesli v kapelico na Rožič vrh, katera je bila sezidana leta 1855. v zahvalo, da je prenehala kolera. Leta 1802. pa se je priredilo pokopališče v Vojni vasi. Leta 1808. je bilo sezidano današnje župnišče. Leta 1809. so prilomastili Francozi na Kranjsko in tudi v Belo Krajino, Ker so zahtevali velik davek, se je ljudstvo uprlo in mnogo Francozov pomorilo. Leta 1849. je kupila črnomaljska župnija velik zvon v spomin na odpravo tlake in desetine iz l. 1848. Ima napis : Črnomaljska fara me je zlit dala v zahvalo Bogu, za rešenje od desetine in tlake. Zvonil vam bom, vabil vas bom, radoval vas bom in ~~mixt~~ milil vas bom. - Leta 1855. je požupniji zopet razsajal kolera. Iz te žalostne dobe je kapelica nasproti grada, zidana v zahvalo, da je bolezen pnehala. Leta 1880. so prazidali župni cerkvi sedanjo zakristijo. L. 1882. so postavili nove orgle - stare pa so prodali v Prilišče na Hrvaško. Dne 3. junija 1895. se je blagoslovila na novo prenovljena cerkev sv. Duha. Leta 1903. se je prenovila župna cerkev in ob tej priliki dobila nov strelovod. V septembru 1917. med svetovno vojno so iz zvonika vrgli najprej srednji, potem pa še veliki zvon. 11. avgusta 1918. je prišel novi železni zvon. Prvikrat je zapel na Veliki šmaren (Vel. maše). Leta 1918. se je v župno cerkev napeljala električna luč. 7. 9. 1928. je prispel v Črnomelj tedanji škof dr. A. B. Jeglič kot pokrovitelj proslave 700-letnice ustanovitve črnomaljske župnije. Proslava se je vršila zelo slovesno in z izbranim sporedom. Ob tej priliki se je predvajala tudi zgodovinska igra v 1 dejanju : Ustanovitev župnije v Črnomlju. Delo je spisal belokranjski rojak g. Oton Berkepec.

Belokranjske znamenitosti.

Mnogo predzgodovinskih in rimskih spomenikov hranijo razni muzeji v Ljubljani - Dunaju in Maecklenburgu. Iz rimske dobe je mitrej pri Rožancu - kamen z rimskim napisom v zidu črnomaljskega mlina. V kripti črnomaljske cerkve sv. Petra počiva truplo zadnjega Višnjegorca, ki je padel v bitki pri Budačkem 22. IX. 1575. V isti cerkvi je pokopan tudi grof Iv. Krištof Scholenberg 25. 4. 1689. Župnišče hrani lepe slike sv. Petra, v Vojni vasi pa je v glavnem oltarju prelepa slika Bl. Dev. Marije. Črnomaljski župni dvorec je

umetniška stavba, kar opazimo šele v njegovi notranjosti. Črnomelj-
ska komenda je prava palača. Zidal jo je l. 1655. krajiški veliki
kapetan Iv. Jak. Prang, o čemur priča grb, ki je vzdian v ograji.
Tudi črnomeljski grad je znamenita stavba - grad je služil za trd-
njava. Znamenit je tudi slikani strop cerkvice sv. Miklavža na Straž-
nem vrhu.

Z belokranjskimi slikarskimi motivi so se bavili med
drugimi tudi g. Račić Bežo in gđc. Bavdekova.

Književno : Oton Zupančič, Oton Berkopec, Engelbert
Gangl, A. Medved.

Z belokranjskim narodnim blagom : dr. Dr. Janke Lokar,
dr. Niko Zupanič, Ivan Šašelj.

Znamenito je belokranjsko kolo (brunka), pisanice, veze-
nine in noše.

Pripovedke oz. zgodovinske ozadje pripovedk.

Mirna gora.

Na Planini nad Črnomljem je prebival v globoki skalnati
jami hudoben zmaj. Ko je zorelo žito in sočna vinska trta, je napi-
hal iz jame hudournih oblakov, iz katerih se je vsppala debela toča,
ki je opustošila vse poljske pridelke in trtne nasade. Belokranjci
in Hrvatje so sklenili zazidati zmajevo jamo. Postavili so pred
votline cerkvico sv. Frančiška. Od tedaj zmaja ni več. Na gori je mir-
no in zato se gora imenuje Mirna gora.

Turki v Beli Krajini.

Prihod Turkov se našim prednikom naznanjale grmade na
višjih vrhovih, ki so jih zažigali stražniki n.pr. na Stražnem vrhu.
Ob tistih prilikah so se ljudje zatekali v ibzidane trdnjave, kakr-
šna je bila mesto Črnomelj, živino in imetje pa so okoličani odgnali
v podmezsko jamo "Jurinovko" imenovano, ki je blizu Dolenje vasi pri
Črnomlju. Ta votlina je še dolgo potem imela nekak železen zapah, ki
pa je sčasoma izginil.

Pripovedka o hajdukih.

V 17.stol. se Belokranjci mnogo morali pretrpeti tudi
pred hajduki. To so bili roparji, ki so se pa 50 - 60 skupaj zbira-
li po goratih krajih, ter odtoč hodili plenit vasi in morit ljudstvo.
Se dandanes so pod cesto, ki pelje proti Adlešičem, votline, ki jih
ljudstvo imenuje "hajdučke jame". V teh so se hajduki skrivali, skri-
vali so pa tudi v njih naplenjeno blago. Najrajši so napadali župni-
šča. Ker pa so se začeli po župniščih za podobne napade pripravljati
z obrambo, so se posluževali zvijače. Pripovedka pripoveduje, da je
vodja hajdukov po imenu Uzmovič - nekoč se oblekel kot betar, njegov
pajdaš (tovariš) pa kot babica ter sta prinesla v leseni nečki, kakor
so tisti čas nosili, otroka h krstu. V mraku sta poprosila župnika,
da bi jima krstil otroka. Ko pa se je župnik pripravljaj na obred,
sta iz pogrnjene nečke vzela pištole ter ustrašovala z njimi župni-
ka in njegove služabnike. Oplenila sta župnišče ter odšla s plenom
v svoja skrivališča.

Mitrovo svetišče.

Nad vasjo Rožanc so ostanki Mitrovega svetišča. Mitra je
bil perzijanski bog sonca in vojske. Njegovi oltarji so se postavili
med leti 180 - 240. Pod cerkvijo sv. Jurija na Rožancu je vsekana v
veliko skalo podoba, ki nam predstavlja versko češčenje imenovanega
boga. Mladenič z enim kolenom na biku je ravno zasadil z desnico
bodalo živali v prsa. Podoba nam dalje prikazuje še psa, kačo in skor-
pijona, ki ~~pa~~ pomagajo napasti bika. Na vsaki obeh stranskih podob

je še po ena oseba. Vrhu podob je besedilo :

D.I.M.

P.P.P.A.E.L. Nepos et

Proculus et Firminus

Pro Salu Sua Suarungue

Deo Invicto Mithrae. Tres Publii Aelii : Nepos et Proculus et Firminus pro solte sua suarungue. Nepremagljivemu bogu Mitru so postavili trije Publiji (sinovi) Elijevi : Nepos, Prokul in Firmin v svoj in svojih blagor.

Povodni mož.

V prejšnjih časih je bila šola v poslopju sedanjega občinskega urada. Pod tem poslopjem je bil ob vodi velik šolski vrt - prostor, kamor so hodile ženske izpirat perilo se je imenoval "pod šolami". Večkrat se je primerilo, da je katera izmed deklet, nevesčča plavanja, na tem prostoru utonila, ker je voda (potok Lahinja) precej globoka in to takoj pri bregu. Vsled nevarnosti so starši svarili in strašili svoje otroke, da stanuje v luknji na nasprotni strani hudoben mož, ki vsakega, ki ne zna plavati, potegne pod vodo. Otroci so zato v poletnih mesecih pridno zahajali k jezu (slapu), kjer je voda plitvejša in se učili plavanja. Kot posebno učinkovito sredstvo so požirali žive do 1 cm dolge ribice ter s tem po njihovem mnenju dosegli siguren uspeh.

Prispevek o vražjem kamnu.

Nedaleč od Črnomlja nas popelje pot do razpotja. Desno vodi cesta na Vranoviče, Gradac in Metliko, na levo pa v Stransko vas in Krupelsko lozo. Pred tem gozdom leži velik kamen, v katerega so vtisnjene verige, imenuje se "vražji kamen" in pripovedka o njem pripoveduje sledeče : V črnomeljskem mlinu je živel mlinar. Slap (jez) mu je nekoč razrušila velika voda. Hudo je preklinjal. Nekoč se pri njem oglasi mož, ki mu proti malenkostni nagradi obljubi v teku 30 dni zgraditi močan jez. Vsak dan je orjak prinesel na verigah veliko skalo in že skoraj popolnoma zgradil jez. Končno pa je bil mlinar v stiski glede nagrade. Potrt se napoti do domačega župnika. Ta mu je razložil, da je njegov pomočnik sam hudobec, ki si bo za nagrado zaželel njegovo dušo. Svetoval mu je, naj nese na sestanek s seboj blagoslovljeno vodo, s katero bo hudobca pregnal. Kmet je župnika ubogal. Ko se mu je hudobec trideseti dan približal s skalo na hrbtu ter od mlinarja zahteval dušo, ga je ta z blagoslovljeno vodo pregnal. Jezen je treščil skalo od sebe, kjer je še do današnjega dne ostala. Mlinar se je poboljšal in ni več preklinjal.

Francozi v naših krajih.

Poleg Turkov so naše kraje obiskali tudi Francozi. Ker so hoteli zapuščene kraje reformirati so v ta namen potrebovali veliko denarja - pobirati so začeli velik davek, ki so ga naši ljudje le z nejevoljo plačevali. Večkrat so Francoze napadli in jih tudi pobili. A tudi francoski vojaki niso našim ljudem prizanaivali, zato so se jih ponekod zelo bali. Zbirali so se v procesiji in jim šli tako naproti. Za tolmača so si nekoč zbrali starejšo žensko, ki je svojčas služila v Italiji. Ko je pa eden izmed francoskih vojakov rekel proti ženici, da želi hopsa - je ona menila, da misli na ples, pa je rekla, da je ona prestara. Vojak pa bi bil rad imel ovsa za konje.

Petsche Iv. Ljudmila.

D o b l i č e .

Velika oddaljenost in slabo vreme je prizadevalo otrokom veliko težav pri obiskovanju takratne štiriklasne šole v Črnomlju, zato je prosila občina Dobliče leta 1882. deželni šolski svet v Ljubljani za dovoljenje za ustanovitev nove enoklasne šole v Dobličah. Tej prošnji so nasprotovali prebivalci Mavrlena, ki so takrat imeli svojo zasebno nemško šolo. Deželni šolski svet je prošnji ugodil in dovolil zidanje poslopja. V Ameriki bivajoči rojak Matija Vrtin iz Doblič, oče škofa Janeza Vrtina, je podaril občini svojo hišo za zgradbo nove šole. Imenovano hišo, rojstno hišo škofa Janeza Vrtina so podrli in na njenem mestu se dviga sedanje šolsko poslopje.

Leta 1938. je prišel podpornik te šole Matija Vrtin iz Amerike pogledat svoj domači kraj. V Črnomlju ga je zadela kap in so njegovo truplo odpeljali nazaj v Ameriko.

Delo šolske zgradbe je prevzel na javni dražbi Stonič Jože iz Doblič in sicer za 4.500 gl. Ker pa občina tolikih stroškov ni zmogla, je dobila od Hranilnice v Ljubljani 1.200 gl., deželni odbor je dal 900 gl. podpore, cesar Franc Jožef I. pa 200 gl, ostale stroške je trpela občina sama. Leta 1886. je bila stavba dograjena in 23. 9. je novo šolo blagoslovil g. Janez Golob, veroučitelj na dobliški šoli.

Na posebno prošnjo kraj. šol.sveta, je deželni svet dovolil, da se sme učence višje skupine poučevati tudi nemški jezik in sicer kot neobvezni predmet.

Prvi učitelj na tej šoli je bil Janko Lokar, ki je deloval na šoli od začetka do leta 1909.

Leta 1890. je kupil krajevni šolski svet zemljišče za šolski ~~xxx~~ vrt. Prihodnje leto je bil pod šolskim vrtom napravljen zid in dolenja polovica vrta prekopana. Leta 1893. pa je bila izgotovljena ograja večjega dela šolskega vrta s smrekovimi okrajki.

Kot druga učna moč, ki je veliko žrtvovala za napredek kraja, je bila Francka Završanova, nastopila službo kot učiteljska abiturijentka leta 1911. V tem letu se je ogradil prostor pred šolo z žičnato ograjo. Ta prostor je učiteljica preuredila za cvetlični vrt. Napravilo se je pri vходу v šolo nove cementne stopnice in obzidala se je pot, ki vodi k šoli. Na prošnjo voditeljice je družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani podpirala šolo s šolskimi potrebščinami za učence ubožnih staršev.

Leta 1919. je okrajni šolski svet v Črnomlju razpustil tedanje nemško šolo Schulvereina na Mavrlenu. Otroci so bili dodeljeni tukajšnji šoli in je število učencev zelo naraslo, kljub temu, da je bila na Mavrlenu zopet otvorena slovenska šola 1.marca 1920. V Dobličah pa je bil 12. avgusta 1921. otvorjen še en oddelek.

Leta 1922. je priredila voditeljica Završanova prvo razstavo deških in ženskih ročnih del ter risarskih izdelkov. Te razstave so se potem ob sklepu šole redno vršile vsako leto do odhoda učiteljice Završanove 1. 1929.

Ker je na razpolago ena sama učilnica, je pouk na šoli le poldneven. Leta 1925. je šolska mladina prvič nastopila na gledališkem odru. Zgradil se je s pomočjo učiteljstva okoliških šol preprost, a mičen oder. Pri tej prireditvi so nastopili tudi otroci mavrlenske šole. Za obdarovanje otrok pri božičnici je prispevala tudi družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. Položen je bil temelj prosvetnemu delu, h kateremu se je tekom časa pritegnila tudi šola odrasla mladina.

Za obdarovanje otrok pri božičnici je prispevala tudi družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. F

Jako uspešno je na šoli delovala tudi učiteljica Schiller Avrelija od 1. 1926 - 1934.

Leta 1937. je bil zgrajen šolski vrt, na katerem se praktično vežbajo šolski otroci.

V šolski okoliš Dobliče spadajo Dobliče, Jerneja vas,

Grič, Jelševnik, Snečji vrh, Dobliska gora, Tanča gora in Kanižarica.

Vas Doblilče je postopoma nastala za časa Zrinjskih in Frankopanov, ko je bil dvorec naseljena po graničarskih četah. Vas se je začela razvijati na vzhodu in se je razširjala proti severu in zahodu. Ker pa je vas nastala polagoma, tudi hišne številke niso v nikakem vrstnem redu, ampak raztresene daleč naokoli, kakor se je pač dotična družina zapovrstjo naselila. O bojih, ki so se jih morda udeležili prvotni prebivalci kraja, nimamo nikakih poročil. Najbrže so se borili skupno s črnomaljci. V kraju se že od leta 1879. kopali premog. Pozneje so obrat omejili in leta 1884. tudi delno opustili.

Podružnična cerkev sv. Janeza Evangelista je prvič omenjena l. 1526. Sedanja cerkev je bila zgrajena 1824. tik prejšnje pogo-rele cerkve. Vas ima studenec in v bližini kraško podzemsko jamo.

Vas Grič stoji na terasah nad kotlastim izvirkom Doblilčice, pol ure nad Gričem na njegovi zapadno-jugozapadni strani se nahaja podzemsko jama Grčanjki skedenj.

Jelševnik se imenuje v listini že leta 1300. kot Ossewnik, pod katerim se proti Doblilčanki širi ravno, rodovitno polje.

Kanižarica je mlado rudarsko in cigansko naselje, ki ni kompaktno, narveč sestoji iz dveh rudarskih zaselkov, od katerih je eden že zunaj gozda ob cesti proti Doblilčan, drugi ob križišču cest pri rudniku ob opekarni, in ciganski zaselek malo južneje od tod ob cesti proti Dragatušu. Ciganske bajte (8) so lesene, rudarske pa lesene in ometane. Poletni cigani svoje bajte popolnoma opuste in nomadizirajo po Beli Krajini. Naselje ima studenec in tik glavnega zaselka teče počasno Doblilčica. Premogovnik je v razvojnem stanju. Momentana kapaciteta znaša 16 tisoč ton letno. Kopljejo rjavi premog z hituminoznimi vložki, ki daje malo pepela in 4800 kalorij. Pričetek rudnika datira že v letu 1854, ko je bil lastnik Ritter von Friedau. Pozneje je rudnik večkrat menjal lastnika, sedaj je v lasti šentjanškega premogovnika družbe ind. Jabil d. d. pod imenom "Premogokopna družba Bela Krajina" s sedežem v Črnomlju. Novo vodstvo je poživilo delo ter izvrtalo 23 strojnih in 13 ročnih lukenj v globino 60 do 300 m.

Vas je dobila ime po Mihaelu Kanižarju (umrl 1647), ki je v začetku 17. stoletja sezidal tu dvorec Okljuko. Po Valvezorjevem poročilu je postavil v sedanjem "Komendskem Okljuku" ličen dvorec baron Jakob Maller. Dvorec je služil za letovišče. Temelji dvorca Okljuka so danes še komaj vidni. Pozneje je postal lastnik dvorca nemški viteški red, ki ga je uporabljal za žitnico. Zato se kraj, kjer je dvorec stak, imenuje danes "V kaščah".

Vončina Drago.

D r a g a t u š .

Zgodovinski razvoj kraja.

Občina Dragatuš obsega 19 vasi, ki so nastale iz večjih in manjših zaselkov ob gradovih ali pa na nekoliko vzvišenih pristorih med njivami, travniki in belokranjskimi dragami. Tako si lahko razlagamo tudi nastanek vasi Dragatuš, čeprav je bil po času mlajše naselje kakor n. pr. Obrh, Zgornje, Pusti gradec, Črešnjevce i. dr. O nastanku Dragatuša pravijo, da se je tu prvotno naselil le en sam posestnik po imenu Drago in se kraj po njem tudi imenuje. Hiša stoji še danes, skoro tik ceste in nosi št. l. O imenu pa je pisal "Učit. tovariš" l. 1862 (povzeto iz kronike župnega urada) tako-le: "Znabiti da se tiši kake derage ali derovlja iz gore ali pa enakega potoka, ki se zavoljo deroče vode draga ali deraga imenuje!" Tukajšnji bivši župnik Novak je ime tolmačil skupno z nekim Poljakom in ga je prevedel: Dragatuš - neglena dolina. Na Poljskem je bajte več takih krajev z imenom Drahatuš.

Starejšo zgodovino imajo vasi, ki so nastale iz naselij okoli kakšnega gradu. Zal ni bilo mogoče dobiti točnih vesti o

postanku in razvoju posameznih, le krajše zgodnice po ustnem izročilu osvetljujejo liki utrinkov te temne stran belokranjske zgodovine. Bela Krajina je bila vedno le nekako prehodno ozemlje, ki vsled velike pasivnosti ni mogla nikogar prikleniti nase. V kolikor je znano, so se tu ustavljali Rimljani, mnogo pozneje so pripadali posamezni kraji različnim upravnim edinicam, plemičem in graščakom. V dobi turških napadov na slovenske pokrajine so ti kraji mnogo trpeli od turških roparskih krdel, kajti glavno turško vojsko je zadržala Kolpa in močno utrjena Vinica. Avstro-ogrska oblast se za obrambo teh krajev ni mnogo brigala in prebivalstvo se je samo branilo, kolikor se je moglo, mnogokrat pa je v tej borbi tudi podleгло. Po tej burni in nemirni dobi so Belokranjce vznemirjali hajduki, ki so ropali in morili brez usmiljenja še daleč tja preko druge polovice 19. stoletja. Tudi za časa Napoleonove Ilirije se tem krajem ni posvetilo posebne pozornosti. Napoleonovi ukrepi (ukinitve tlake, desetine, uveljavitev davkov i. dr.), ki so veljali za vso Ilirijo, so se sicer tudi tucizvajali, vendar jih ljudstvo, nahujskano od nemške gospode in slovenskih plačancev ni z veseljem sprejelo, temveč se jim je celo upiralo. Po Napoleonovem padcu pa je celokupno ozemlje Ilirije in z njo tudi Bela Krajina zopet pripadala Avstro-ogrski in ostala v tem mrtvilu dokler je ni prebudila in oživila svetovna vojna. Mlada Jugoslavija pa je imela mnogo dela na vseh kulturnih in gospodarskih poljih in šele v zadnjih letih je obrnila pozornost tudi na Belo Krajino; na ta razmeroma majhen, a lep in svojevrsten košček slovenske zemlje.

Kar je bilo moči izvedeti iz ustreznega izročila tukajšnjega ljudstva se posamezne vasi dragatuške občine omenja le v zvezi z glavnimi in najbolj značilnimi dogodki oz. razdobji belokranjske zgodovine sploh. Te so : doba graščakov, turški napadi, hajdukovanje, vse v okviru Avstro-ogrske, nato doba francoske Ilirije, po njej pa zopet Avstro-ogrska do svete mae vojne. Nobena pa nima svojega popolnoma samostojnega, od drugih naselij neodvisnega nastanka in razvoja.

Doba graščakov v dragatuški občini.

Kakor povsod v tistih časih, so tudi tu hodili ljudje skozi vse leto v grad na tlako. Vsaka hiša je morala dati po 1 delavca ali delavko. Najstarejši ljudje se še danes sponinjajo grajskih valptov, ki so hodili od hiše do hiše in določali moža ali ženo za tlako. Ker niso znali slovenskega jezika, so kričali: srp, srpica!"

Vas Breznik je oddaljena 2 km od Dragatuša in o njej je znano, da so imeli tu Rimljani topilnice za železne rude, izdelovali pa so tudi lončevino. V kraju stoji romantični grad Podturn ali Turn, ki je danes samo še razvalina, le klet ki je po vzoru pravih velikih gradov zidana z močnimi oboki, je še popolnoma ohranjena. Prvotno je stal baje na tem mestu le utrjen stolp (Turn), ki je bil zgrajen na skali nad potokom, ki se izliva v Lahinjo in se še danes imenuje Podturnski potok ali Podturnščica. Mesto tega stopla so pozneje zgradili pravo graščino. Kdaj se je to zgodilo, o tem ne piše nobena kronika, pa tudi ustno izročilo ne ve ničesar povedati. Poznejši grajski lastniki so bili gospodje Guraltiči, rodb. pl. Schnitzenbaum, Bernardiz in Stenberg. Okoli l-1680. je kupil grad Janez Jurij baron Apfaltern. Grofje Apfaltern so bili lastniki velikega krupskega gradu in Podturen je postal njihova podružnica oz. pristava, kakor tudi Brdarci in Pusti gradec. Ta rodbina se omenja veliko pozneje okoli l. 1850 v kroniki župnega urada v Dragatušu, ob priliki ustanovitve dragatuške fare 1854. Takrat je podaril grof Apfaltern zemljišče v skupni izmeri 14 oralov 1507 sežnjev. Zadnji lastnik Podturna, ki je bil pravzaprav od krupske gospode postavljen za upravitelja, je bil graščak Matija Prinic. Tudi on je podprl akcijo za ustanovitev dragatuške fare in je na svoje stroške sezidal župnišče gospodarsko poslopje. Rokopan je na pokopališču na Goleku. Od takrat je jela graščina razpadati.

Ljudje pripovedujejo, da je bil prvotni utrjeni stolp nad izvirov Podturnščice majhna cerkvena. Nekoč so prišli Švedi(?) in so podrli cerkveno v vodo. Takrat se je zgodil čudež. Voda je jela vreti iz zemlje v mnogih izvirkah tako, da je nastalo veliko jezero, ki je cerkveno popolnoma zakrilo. S cerkveno pa se je pogreznil tudi zvon. Če je človek, stoječ na skali, vrgel kamen v tolmun, je zaslišal udarec kamna ob zvon in nato se je iz globine jezera oglasilo milo in tožeče zvonjenje.

V prvi polovici 19. stoletja je bil graščak v Brezniku precej prizanesljiv do ljudstva. Nekoč je neka žena ponoči trgala na grajski njivi zrelo žitno klasje in ga metala v predpasnik. Ker je bila mesečina, jo je opazil z grajskega okna graščak. Da bi žensko preplašil je s puško ustrelil skozi okno. Uboga žena se je v tem hipu tako prestrašila, da je nehote spustila nabrano klasje iz predpasnika in zbežala domov.

Nekoč so tlačani z Belčega vrha zaspali tlako. Ko jih je graščak vprašal, zakaj so tako pozni, se je eden izmed kmetov hitro izmislil zgodbo in rekel, da so kujo (psico) klali. Graščak se je temu začudil: "Kujo klali - cela vas?" Takrat je iznajdljivi kmet jel naštevati po vrsti vse, kako so bili zaposleni in to v spretno sestavljenih rimah, n. pr. Gričan je dal panj, Dorič je dal vago i nožič....Nato so si kujo delili: "Vdoviček je dobil mrviček, Jurajec je dobil najbulji talec, Veselič ni dobil nič, Martinec je dobil hrbtnec i. t. d." Tako je vse za ta dan določene tlačane izgovoril in graščak jim je zamudo pprostil. Od takrat so Belčani sosedi dražili in jim še danes pravijo "kujani".

O graščini na Brdarcih (2 km oddaljena od Dragatuša), ki je bila kakor že omenjeno tudi le pristava velikega krupskega gradu, pripovedujejo ljudje naslednjo zgodbo, ki je bajè resnična:

Neki graščak na Brdarcih je umrl ter zapustil ženo in odraslega sina. Kmalu nato je moral sin k vojakom in graščakinja je ostala sama na gradu. Zaljubila pa se je v nekega preprostega kmeta - tlačana. Ko se je sin vrnil in je izvedel o tej ljubezni je odšel takoj na njivo, kjer je materin ljubimec oral. V navalu silne jeze je stopil k njemu in mu odsekal glavo.- Ljudje vedo še dandanes pokazati mesto, kjer se je to zgodilo.

Leta 1907. so ljudje zapuščeni in razpadli grad Brdarci podrli in si z še dobro opeko sezidali hiše.

Zgodbe o Turkih v dragatuški občini.

Roparska krdela Turkov so prihajala iz Bosne in se s plenom zopet vračala. Takih roparskih pohodov beležijo ti kraji več in prebivalci so si mnogokrat le z zvižajo rešili golo življenje.- V neko vas je nekoč nenadoma zopet pridrvelo krdelo Turkov. Razkropili so se na vse strani in strašno se jim je mudilo. Tako je prišel neki Turek v hišo, kjer je bila mati s 3 hčerkami sama doma. Čim jih je turek ugledal jih je hotel vzeti s seboj, ker so bile lepe. Mati pa je poskusila rešiti hčerke z zvižajo. Vprašala je Turka: "Očete što jesti?" Ker je bil lačen je zahteval: "Daj mi mleko kiselo i kruh koj se mrvi (drobi)!" Medtem ko je Turek za mizo drobil kruh v kislo mleko in ga hlastno jedel, so odšle ženske z izgovorom, da se bodo pripravile za na pot, iz sobe. Blizu hiše je bil gozd in tjakaj so urno zbežale. Ko je Turek spoznal, da so ga prevarile je zbežal v gozd za njimi, a tam se je izgubil. Kmalu nato so ga ljudje našli in ubili.

Turki so večkrat oblegali Fustigradec (1.5 km oddaljen od Dragatuša), ki je bil tudi eden izmed številnih pristav krupskega gradu. Bila je graščina, zgrajena na precej zvišanem prostoru in obdana krog in krog z vodo. Turkom se dolgo ni posrečilo razdejati ta grad. Ko je prišel prvič zelo močan oddelk turške vojske pred grad, je izstrelk z gradu ubil njihovega vodjo in Turki so se takrat preplašeni razbežali. V dragi pa pod Belčim vrhom je lepa Dora žela pšenico. Zagledala je bežeče Turke in se hitro skrila v žitno kopico. A bilo je prepozno. Neki Turek jo je bil že prej opazil in je zato jahal naravnost k njej. Potegnil jo je izpod kopice in ker je bila lepa jo je posadil predse na konja. Dora pa je bila junaško deklo. Ko sta prihajala blizu kopalice je urno potegnila

handžar, ki je visel ob sedlu in je zabodla z njim Turka, skočila s konja in jela zvoniti v kapelici. Ljudje so se takoj zbrali in polovili še ostalo krdelo. Handžar pa je ostal v Doriini hiši kot spomin na njeno junštvo. Še danes nosi ta hiša domači pridevek "Doriči". (Belči vrh). Od takrat so Turki stalno pošiljali svoje vohunce v okolico Pustega gradca. Iz kronike župnega urada v Dragatušu sem posnela naslednjo resnično zgodbo :

Okrog leta 1615. je bil posestnik Pustega gradca gospod Heinrich Plasman, izvrsten vojak. Služil je na Laškem in je bil pozneje ritmojster v službi vojne granice na Hrvaškem. V Pustem gradu je živel njegova žena Eliza von Gali (eines Benachbarten Schlossbesitzers Tochter). Prišel je domov, da obiše ženo. Na večer se je moral ločiti in je odjahal. V gozdu pod Podlogom so ga napadli Turki - vohuni. Elise je bila pri počitku, naenkrat se zbudi iz temne slutnje ji rojijo po glavi. Gre iz gradu po poti, koder je odjahal njen soprog. Pod nekim velikim hrastom najde mrtvega moža. Ob pogledu nanj ji je od žalosti počilo srce in mrtva se je zgrudila poleg moža na tla. Tako si pisale "Blätter aus Krein" - Leibacher Wochenblatt 1818).

Še drugič so Turki oblegali Pusti gradec. Ko so se pojavili pred gradom, so imeli graščaki baš veliko pojedino. V svesti, da ne more Turke do njih, so se norčevali iz Turkov in pili dalje. Nekdo izmed gostov se je v svoji prešernosti postavil celo pred okno in zasmehoval Turke. Takrat je priletela puščica in zadela neprevidneža v srce. Turki so uvideli, da ne bodo ničesar opravili, zato so odšli v vas Črešnjevce in ostali tam 3 dni. Neprestano so iz te nekoliko višje ležeče vasi obstreljevali Pusti gradec in ga naposled tudi zrušili in oplenili. Tudi vas Črešnjevce so pri odhodu zažgali, ljudje pa so se že prej rešili v hribe in gozdove.

O hajdukih.

V kroniki župnega urada Dragatuš je pisalo o hajdukih naslednje :

"V družinskem listu št. 4 - 1928. piše na str. 141 znani zgodovinar, bivši črnomljski kaplan Leopold Podlogar o raznih roparjih in hajdukih, ki so bili doma iz Dragatiša in okolice. Ta za zgodovino Dragatuša zanimivi članek se glasi: "Dragatušci so sosodje Starega trga pri Poljanah. Tam je bilo veliko ljudi hajdukovalo. V njih hajduških družinah je bilo tudi nekaj Dragatuščanov. Na takem glasu so bili posebno iz onih vasi, ki so pod Poljansko goro; izmed teh so bili nekateri celo hajduški poglavarji, tako neki Panjan iz Beleka, Brele iz Zapudja in Babmec iz Tanče gore. O zadnjem so pripovedovali, da je po vsakem hajdukovanju delil plen na Pargi v Poljanskih hribih in sicer v tamošnji samotni cerkvi sv. Duha." Iz tega je razvidno, kako zelo je cvetelo hajdukovanje baš v dragatuški občini - okolici.

V Tanči gori so leta 1805. žideli cerkev sv. Ance. Graščak s Turna je kupil in podaril Tančanom zvon. Komaj pa je bila cerkev dozidana so prišli hajduki in so jo oropali. Odnegli so celo zvon in ga prodali daleč na Hrvaško. Po naključju je prišel v odredno vas neki berač - slepec iz Tanče gore. Po glasu je spoznal zvon in ko je Hrvat vprašal, odkod se ga dobili, se mu odgovorili, da so ga kupili od nekaj tujcev. Berač je odšel nato domov in je Tančanom povedal, kaj je doživel. Ko je odšlo potem nekaj mož v ono hrvaško vas, so res ugotovili, da je tam njihov ukradeni zvon.

Hajduki so imeli v Tanči gori eno izmed svojih mnogih skrivališč, v neki zidnici. Če starega Goršeta iz Zapudja je pripovedoval sinu, da se imela hajduki skrivališče v zidnici poleg njegove. Večkrat so tudi njega pogostili s pečenko in nato so od njega zahtevali vino. Kmetje so hoteli zidnico hajdukov zažgati, pa so se bali, da bi potem tudi ostale zidnice pogorele. To je bilo še okoli leta 1850.

Hajduki so radi ropali ob rečki cesti (cesta, ki vodi iz Karlovca na Sušak in jo je dal zgraditi Napoleon in se imenuje prav za prav Luizenska cesta po njegovi ženi Luizi), posebno ob sejmskih dneh. Tako je znana zgodba, ki jo je doživel neki furman Ivanič, ko se je vračal s sejma domov na Belči vrh. V neki gostilni ob rečki cesti je popival s tovariši. Pozno ponoči so vdrli v gostilno maskirani hajduki. Gostilničarja, ki je takoj skočil skozi okno, so hajduki ustrelili, pivce pa z orožjem ustrahovali. Poiskali so gostilničarjevo ženo in zahtevali od nje denar. Ker se jim je upirala, so jo nečloveško mučili. Nato so pripeljali še hčerko. Hčerka je v svojo veliko grozo kljub krinki spoznala v poglavarju hajdukov svojega ženina in ker je vedela, da bi tudi njej ne prizanesel, je izdala, da imajo v kleti sod z dvojnimi dnom, v katerem je skrit denar.

Take in podobne zgodbe pripovedujejo ljudje, mnogo tega pa je zabeleženega v raznih župnih kronikah, kajti ravno župnišča so bila za hajduke najbolj vabljava. Najbolj je ostal ljudem v spominu hajduk Ubranič. Nekoč je srečal Ubranič v gozdu blizu Zapudja mlado dekle. Ko mu je na njegovo vprašanje, kam gre, odgovorila, da gre v Črnomelj, jo je vprašal, če se ne boji hajduka Ubraniča. Odgovorila mu je: "Bog me čuvaj tega lopova!" Tedaj jo je Ubranič poprosil, naj mu prinese nazaj grede žeblje in šla je. Kmalu nato je prišla mimo stara ženica. Tudi njo je vprašal, če se ne boji Ubraniča. Odgovorila mu je: "Bog mu daj dobro, saj on ne stori žalega siroti!" Za te besede jo je hajduk bogato nagradil in ženica je vesela odšla. Medtem se je deklica vrnila in dala Ubraniču zahtevane žeblje. Hajduk pa jo je z njimi pribil na drevo. Proti večeru je srečal tudi še starega meniha in ga vprašal, kako sodi o Ubraniču. Menihi je odgovoril, da moli za njegovo dušo. Nato ga je hajduk vprašal, če bi se mogel tak človek, kot je Ubranič, zveličati. Menihi mu je pritrdil seveda, če se prej izpove svojih grehov. Hajduk je nato povedal menihiu, kdo je in se izpovedal. O tem hajduku pripovedujejo, da je ropal in moril bogatine in podpiral siromake. - Že omenjeni zgodovinar Leopold Podlogar je priobčil v "Dám in svetu" letnik XXI. Ljubljana 1908. "Črtice o belokranjskih hajdukih". V njih ugotavlja, da ti roparji in tolovaji niso dobili idealno ime hajduki od domačinov, temveč so jih tako imenovali pozneje tujci, ki niso poznali pravega pomena te besede. - Ljudstvo samo jih imenuje rokovnjaše. - Dejstvo je, da so prebivalci radi njih mnogo trpeli in sicer bolj kot za časa Turkov, ker je ta nadloga vznemirjala Belo Krajino še daleč tja preko polovice 18. st.

Francozi v Beli Krajini.

Leta 1809. so Francozi zasedli slovenske pokrajine in prišli so tudi v Belo Krajino. Ustno izročilo pravi, da je prispelo v Belči vrh 6 Francozov - vojakov z natovorjenimi konji, ki pa so bili od napora tako izčrpani, da so se morali držati za konjske repe, ker sami niso mogli več naprej. Ustavili so se tudi v drugih vaseh: Obrh, Dragatuš in vsako družino, ki jih je gostoljubno sprejela in pogostila so skrbno zapisali. Za plačilo je Napoleon vložil v ljubljansko banko večjo vsoto denarja in obresti so izplačevali posameznim družinam za izkazano uslugo. Seveda je to kaj malo pomagalo, ker župani tega denarja kratkomalo niso v redu odrajtali.

Kot že omenjeno pa Francoze niso povsod prijazno sprejeli. Vzrokov je bilo več. Predvsem je bilo ljudstvo radi teh prevratov: zmede, revščine in hajduške nadloge tako izčrpano in zmešeno, da ni nikomur več zaupalo. Drugi vzrok pa je tičal tudi v tem, da je prišel v veljavo francoski zakon, ki je določal smrtno kazen za vsakogar, ki bi ukradel karkoli v vrednosti 5 gl. Kraja pa je bila po teh krajih že tako razpasena, da skoro ni bilo družine, kjer bi se vsaj eden izmed članov ne bavil s tem poslom. Zato so nekateri možje lovili francoske vojake in jih mučili. Tako so nekoč v

Obrhu ulovili nekaj Francozov. jih zvezali po dva in dva tako, da sta se s hrbtno stranjo dotaknili in jih vrgli v kraško jamo nad Obrhom. Prišel pa je slučajno malo grajski hlapec in začul iz jame človeške glasove. Takoj je vedel, kaj se je zgodilo. Pomolel je nesrečnežema v jamo dolgo brkljačo (dolga veja z odsekanimi stranskimi vejami, ki so služile za stopnice) v jamo in po njej so splezali Francozi iz jame. Francozi so hoteli vas zažgati, a črnomaljski župnik jim je rekel, da so to storili Poljanci (v resnici pa je bil takrat poleg le eden Poljanec). Šli so v Poljane in se lotili najprej cerkve. Nanosili so k cerkvi dračje in slamo ter prižgali. Ali čudno! Cerkev ni hotela goreti. Ko so to Francozi videli so odnehali in Poljancem odpustili.- V Obrhu še danes pravijo oni jami "Francoska jama", vaščane pa dražijo sosodje z zbadljivko "Francozi".-

Ko je Napoleona zapustila bojna sreča 1813. in je izginila tudi Ilirija, je Avstro-Ogerska v kali zatrla vse, kar je francoska vlada dobrega zapustila, ker pač marsikateri francoski zakoni niso bili v skladu z nemškimi interesi.- Kljub temu pa je počasi nastopala druga, popolnoma nova doba, doba narodnega prebujenja, ki je niti stroga avstrijska oblast ni mogla zadržati. Tudi tu se opazijo sledovi tega novega gibanja. Že l.1854. se je ustanovila župnija, 1858. pa se je sezidala šola, seveda je bilo še vse strogo v okviru Avstrije, vendar so bili to prvi znaki svitanja. Kakor vse pokrajine, ki so bile od Nemcev stoletja in stoletja tlačene in pritiskane k tlom, tako se je tudi Bela Krajina šele po svetovni vojni oddahnila in svobodno zadihala v ujedinjeni Jugoslaviji.

Prvi početki šole.

Z ustanovitvijo tukajšnje fare pa je l.1857 ustanovila trivialna šola. Učitelj, ki je bil obenem organist in možnar je dobival plačo iz naslednjih virov :124 glđ. iz Matije Primičeve ustanove (graščak v Podturnu v Brezniku), 30 glđ. od vsake hiše in nekaj od krstov. Prvi šolski predstojnik je bil Janez Stular (župnik). Jeseni istega leta pa je nastopil prvi učitelj Jože Cerin iz Idrije. Poučeval je v župnišču, stanoval pa v Obrhu. Že naslednje leto l.marca 1858. je bilo sklenjeno, da se zgradi šolsko poslopje, ki bi naj bilo dogovotljeno v 5 mesecih. Z vso vnemo sta se lotila dela domačina Juriš Spehar iz Belčjega vrha in Janez Rožič iz Dračevanjske vasi, ki sta v ta namen nabrala 3655 glđ. 64 kraje., vse delo pa je stalo le 2179 glđ. 13 kraje. Z delom se je takoj pričelo in novo poslopje je bilo zgrajeno pe istega leta 1858. Posebno se je šolstvo povzdignilo, ko je bil tu župnik Janez Volčič, pisatelj in pesnik. (2 njegovi priložnostni pesmi sta vpisani v kroniki tuk. župnega urada). Skrbel je vsestransko za procvit šole. Leta 1866. je razširil šolski vrt in uredil stalno učiteljsko plačo.

7. marca 1877. je bil ogled za razširitev v dvorazredno šolo. Z vključitvijo Ger.in Dol.Suhorja v dragatuško občino se je namreč število otrok povečalo. 2. januarja 1878. se je odprla 2-razredna šola. Poučevanje v šoli je prevzel župnik Peter Mohar. Od leta 1879 - 1887. se je ves čas delalo na razširitvi iz dvorazrednice na trirazrednico. V svrhu pridobitve nove učilnice se je šolski odbor posvetoval glede odkupa župančičeve hiše, ki pa ni odgovarjala potrebam. Zato se se l. 1884.vršila pogajanja za zgraditev nove šole. S posredovanjem kraj.šolskega sveta v Crncmlju so se določili za zgraditev novega šolskega poslopja.

Leta 1886, ko bal postavljen temelj novi stavbi, delo je hitro napredovalo in 13. oktobra 1887. se je pričelo šolsko leto s slovesno otvoritvijo nove 3-razrednice. Otvoritev se je vršila s slovesno sv.mašo. slavnostni govor na zbrano občinstvo je imel c.kr. okrajni glavar Markij Gozzianij, za njim pa c. kr.

okr. šolski nadzornik.- Pouk v ponavljalni šoli se je vršil za dečke 4 ure, za deklice 2 uri.

1. oktobra 1893. se je v stari šoli nastanila c.kr. crožniška postaja.

Leta 1905. so dragatuščani sezidali vodnjak pred šolo. Stroške je trpel okrajni šolski odbor, ki je določil, da je vodnjak izključno le za šolsko dečo in učiteljstvo. Domačini so pri zidanju pomagali, ne da bi si smeli pozneje lastiti kakršnokoli pravico do vodnjaka. 6. novembra 1912. se je v 3-razrednici vpe-ljal neobligatni nemški pouk. Že naslednje leto 1913. pa v III. razredu in ponavljalni šoli neobligatni kmetijski pouk. 23. julija 1916. je zasedlo šolsko poslopje vojaštvo, klet pa je služila za jetnike; že 24. avgusta 1916. so bili odpoklicani na soško ~~fronto~~ fronto. 29. januarja 1917. je potres poškodoval novo šolsko poslopje.

Z odlokom šol. sveta v Črnomlju se je v šolskem letu 1918-1919. pouk v nemških posebnih šz urah opustil. Od leta 1887. do 1925. je bila šola v Dragatušu trirazredna.

5. julija 1925. pa je tukajšnji šolski odbor sklical sejo glede razširitve šole v štirirazrednico. Občani so se odločno protivili, češ, da potrebujejo otroke za delo in pašo. Zato je 7. septembra 1925 posegla vmes oblast in ko je iz Črnomlja prišel odlok o razširitvi v 4-razrednico, se je takoj otvorila. V letu 1926. je vsled prevelikega števila otrok pri vpisu v 1. razred dobil isti vzporednico. 6. marca 1928. pa petrazrednico. (Nedelj. teč. ni bilo):

Postanek in razvoj fare.

Postanek in razvoj fare je v zvezi z razvojem župnije in šole na Vinici in v Črnomlju. Za ustanovitev župnije s sedežem med Črnomljem in Vinico, so se vršila mnoga pogajanja in prizadevanja s strani ljudstva od l. 1818 - 1854. Da se je končno fara ustanovila je zasluga ljublj. vladike Antona Alojzija Wolfa, ki je za ustanovitev fare in dragatuške cerkve daroval 30.000 gld. Grof Apfaltern na Krupi pa je podaril zemljišče v skupni meri 14 oralov 1507 sežnjev (zato si je za pokoj svoje duše izgovoril vsako leto okoli praznika sv. Alojzija mašo). Graščak s Podturna Matija Primic pa je na svoje stroške sezidal gospodarsko poslopje župnišča, a župljani so prispevali svoj del s tlako. Temeljni kamen je bil postavljen in blagoslovljen 17. septembra 1854. Leta 1858. je bila cerkev popolnoma dovršena. Fara je dobila od črnomeljske in viniške župnije te vasi: Tanča gora, Breznik, Sela pri Turnu, Podlog, Brdarci, Sipek, Kvasice, Dragovanja vas, Lahina, Črešnjev-vec, Dragatuš, Pusti gradec, Obrh, Neraje, Zapudje, Belčji vrh in Knežino. Prvi župnik je bil Janez Šuler, nato so sledili: Janez Volčič, Grin, Tomazin, P. Mohor, Pavlin in Jože Novak. Med njimi je posebej znamenit Janez Volčič, pesnik in pisatelj ter velik prijatelj in podpornik šole.-

Ostale podružne cerkve so v Valvazorjevi knjigi l. 1680. že vse imenovane. To so: sv. Trejica v Dragatušu (ne obstoja več) Sv. Lovrenc v Obrhu (bajè zidana že v paganskih časih), sv. Peter v Zapudju, sv. Ana v Nerajcu (1859 pogrela in ni bila več postavljena), sv. Helena na Belčjem vrhu, Vsi svetniki v Dustom gradu, kapelica sv. Andreja v graščini v Turnu (ne obstoji več), sv. Anten na Goleku, v Dragovanji vasi sv. Oswald, sv. Tomaž na Tanči gori. O ustanovitvi zadnje pravi ustno izročilo tako-le: V Tanči gori je teča 7 let, leto za letom pet tkla vse pridelke. Zadnje leto pa je celo meseca junija zapadel sneg. Tančani so bili obupani in so sklenili, da sezidajo cerkev. Na knjih in tudi ljudje sami so nosili potrebni material za zidanje. Tako so postavili cerkev na čast sv. Tomažu in od takrat niso imeli več tolikih vremenskih neprilik.-

O obrški cerkvi pripovedujejo ljudje, da je bil tam nekoč neki kaplan, ki ni poznal koledarja. Ker je bil obenem tudi kolar, si je pomagal na ta način, da je izdelal vsak dan eno kolo in ko jih je imel sedem, je vedel, da je nedelja. Nekoč pa se mu je eno

kolo izgubilo in zamešalo med trske. V nedeljo so prišli vaščani v cerkev. Mežnar je poklical kaplana, naj gre maševati. Kaplan pa se je protivil, češ, danes ni nedelja, ker nima zadnjega kolesa. Ljudje so se potem vedno bolj zbirali in kaplan je poslal mežnarja gledat, ali imajo ljudje čevlje "namazane" (osnažene - znak nedelje!). Ko se je mežnar vrnil in povedal, da jih imajo, sta sklenila poiskati izgubljeno kolo. Šele ko sta ga med trskami našla, je kaplan vedel, da je res nedelja in je odšel v cerkev, kjer so ga verniki nestrpnostno čakali.

Znamenite osebnosti kraja.

Med one, ki imajo za razvoj šole in kraja sploh največ zaslug in ki so vsled svojih posebnih dejanj ostali ljudstvu še do danes v spominu, je gotovo župnik Janez Volčič. Bil je pesnik in pisatelj in se je s svojimi deli proslavil tudi izven domačega kraja. S svojo vplivno besedo in materijalnimi podporami je veliko pripomogel k napredku kraja.

Kot domačina lahko prištevamo pesnika Otona Župančiča, ki je sicer rojen na Vinici, a je svoja mlada leta preživel v Dragatušu. Oton Župančič je ponesel našo pesem, našo besedo v svet in nam priboril prostor med največjimi sodanjskimi pesniki svetovnega slovesa.

Kot učitelj je v Dragatušu služboval 20let Franc Kavčič, rojen v Idriji l. 1846. in še sedaj živi v pokoju pri Devici Mariji v Polju pri Ljubljani. Ta je služboval v Dragatušu 20 let in opravljal cerkovniško in organistovsko službo. Veliko dobrega je storil za sadjarstvo in vinogradništvo.

Narodne pravljice in pripovedke.

Pravljica o divjem možu nad Obrhom.

V Selih nad Obrhom je nekdanj živel divji mož. Ljudem ni prizadejal nikdar nič žalega. Nasprotno, bil je nekak vremenoslovec in je s svojimi napovedmi zelo koristil tamošnjim ljudem. Če je namreč nastopalo lepo vreme je prikolovratil nad Obrh in klical "Delaj, delaj!" in ljudje so hiteli opravljati poljska dela. Ko pa je zaklical: "Počivaj, počivaj!" so ljudje brez skrbi sedli, kajti nastopilo je slabo vreme. Ker se jim pa nikdar ni prikazal, so posebno ob zimskih večerih ugibali, kako bi ga ujeli. In zmislili so se! Na potočku, kamor si je hodil divji mož gasiti žerjavo, so postavili ceklje, ki so bile na podplatih namazane z lojem. Divji mož se je cokelj silno razveselil in takoj jih je pomeril. Tedaj so pridrveli ljudje, divji mož ni mogel bežati, ker mu je drselo. Že so ga zgrabili, a takrat je strahovito zatulil in jim ušel. Od tedaj se ni nikoli več oglašil in ljudje niso več živeli v takem blagostanju kot do tedaj.

Ukleti zvon.

V Pustem graščcu pri Dragatušu so v zvonik obesili nov zvon. Z njim ne bi smeli zvoniti tako dolgo, dokler bi ne bil krščen. Nekega večera so šli fantje zvoniti za poskušnjo "Zdravo Marijo". Drugo jutro zvona ni bilo več v zvoniku, ponoči ga je odnesel hudobni duh. Še sedaj se v kamnu pod zvonikom poznajo sledovi njegovih stopinj, ko je z zvonom skočil z vrha zvonika na tla. Graščani so v strahu radi nesreče šli iskat zvon. Našli so ga v tolnu pod mlinom na Herajčici. Šli so domov po voli in voz, da bi potegnili zvon iz vode in ga odpeljali nazaj v cerkev. Ko so se spravljali na delo, se je neki stari mož spomnil, da mora pri takem delu biti vse tiho in je skrbno zabičal zbranim vaščanom, da ne sme nihče glasno spregovoriti, dokler zvon ne bo na starem mestu. Srečno so zvon navezali na vrvi

in ga potegnili na breg. Ko so ga možaki zgrabili za spodnji rob, da ga dvignejo na kola, vzklikne mlad gospodar: "Hajd, pomoz Bože!" Pri teh besedah se prevrne zvon nazaj v vodo in se pogrezne na dno tolmuna, da ga vaščani niso nikdar več videli. Tako so Gradčani zapravili zvon po svoji neumnosti. - (Zapisala Rogina Danica iz Gor. Suhora).

Pripovedka o pastirju.

Bilo je onega leta, ko je pšenica obrodila kot grah debelo zrnje. Neki pastirček je v družbi tovarišev pasel v dragi čredo ovac. Igrali so se razne p-stirske igre in so se že vsega naveličali so odločili, da bodo naredili apnenico. Hitro so nagnali ovce na kup, okoli njih pa so napravili velike slamnate kopice. Ko je bilo vse pripravljeno so kopice zažgali. Slama se je vnela, nastal je močan ogenj, v katerem so tudi vse ovce zgorale. Zaman je bilo kesanje neprevidnih pastirjev, bilo je prepozno. Tovariši so se razbežali domov, pastirček pa je ostal sam in bridko k jokal. Domov se ni upal, ker je vedel, da ga čaka težka kazen. Ker se je bal teme in samote, se je skrnil v neki skedenj. Tam so bili postavljeni kranjiči za čebele. Zlezal je v enega izmed njih in kmalu zaspal. Kar naenkrat ga je prebudilo polglasno šepetanje in spoznal je, da so prišli rokovnjači po med. Težkali so kranjiče drugega za drugim, na posled tudi onega, v katerem se je skrival deček. Ker je bil kranjič nenavadno težak, so ga na nosilih takoj odnesli. Nesli so ga do neke jase, kjer so ostali roparji - bilo jih je še 30. - že spekli celega vola. Došleca sta postavila plen na tla in začela se je gostija. Pili in jedli so, da je bilo kaj! Na koncu so si zaželeli tudi medu. Takoja so prinesli ukradeni kranjič, ga odprli in ostrmeli. Iz njega so mesto medu potegnili dečka, ki se je od strahu trešal po vsem telesu. Najprej so ga hoteli usmrtiti, potem pa so ga rajši zaprli v prazen sod in odšli. Deček je v srečo neprestano prosil Boga pomoči in nazadnje - sam ni vedel kadaj - zaspal. Bila je še tema, ko se je zopet zbudil. Skozi odprtino za pipo je videl, da se z ostanki jedil mastijo volkovi. Zdajci mu je šinila rešilna misel v glavo. Ko se je eden izmed volkov približal z zadnjim delom sodu, ga je deček skozi odprtino bliskovito zgrabil za rep. Preplašeni volk je zbežal po strmini navzdol in od velikih sunkov se je sod naposled razletel. Deček je bil rešen. Urnih nog jo je popihal domov. Ko so doma izvedeli, koliko je pretrpel, so mu tudi kazen odpustili.--

oooOooo

GREJAN SIMONA.

Dr a g e .

Kako uprava škole ne raspolaže nikakvim istorijskim dokumentima o razvitku kraja, to je nemoguće dati tačne podatke, Po svoj prilici kraj je postao u 18. vijeku, kada je stvarana i Vojnička krajina. Stanovnici ovoga kraja su Uskoci, koji su pred navalom Turaka po padu Bosne i Klisa prešli u Austriju. Car Josip i Marija Terezija, pošto su Uskoci bili ratoboran narod, naselili su ih u Žumberačke gore.

Plemena Damjanović i Selaković - većinom svi Hercegovci, dobili su zemljište gde je danas škola. Pošto je ovde zemljište kraškog porekla, to su u mjestu i nekoliko kraških draga, koje su se usled eruptivnog srozavanja zemljišta napravila. To je po mom mišljenju i sam kraj dobio ime Drage.

Selo je u podnožju brega Griča ogranka planine Okljuka, koje je zatvoreno sa tri strana brežuljcima, a otvoreno je k jugozapadu, pa su se po svoj prilici ova dva plemena tu i naselila da bi bila skrta pred napadajima o Turaka.

Pleme Popovići naselilo se je sjeverno od Draga pa je i samo selo po plemenu dobilo ime Popovići. Ti su se isto doselili kada i ovi u Dragama.

Stanovnici ova sela bili su pravoslavne veroizpovijesti, ali su docnije pod pritiskom katoličke crkve pounijaćeni. O tome opširno piše dr. Mirko Popović u knjizi "Žumberački dijalekti".

Škola je ustanovljena 1897. godine, a ustanovio ju je g. Mirko Goleš tadašnji župnik u Dragama. Prema letopisu kojega je pisao g. Goleš, tadašnji župnik i namjesni učitelj, kaže: "Kako je bio stari župni stan gotova ruševina, to se god. 1895. radilo da se napravi novi župni stan, a da se u župnom stanu napravi i jedna oveća soba, gde će se poučavati djeca iz Draga i Popovića. Godine 1897. napravljen je novi stan i oveća soba u mjestu gde su se u njoj poučavala djeca sve do 1938. godine.

1938. godine škola je prenetu iz župnog stana u privatnu kuću br. 13. Poneta je usled toga što je došlo do nesuglasice između upr. župe i mjesnog odbora pri sastavljanju "najemne pogodbe".

Sada se radi živom parom da se sagradi škola za koju je već jedan dio zemljišta otkupljen, a koje je odobreno po komisiji kr. banske uprave u Ljubljani dne 24. maja 1937. god.

Prva crkva sagrađena od drveta posvećena je Rodjenju presv. Bogorodice. Sadašnjju su gradili 1914-1923. god. Prije je crkva pripadala parohiji u Radatovićima. Samostalna parohija postala je tek u početku 19. stoljeća.

Obuka u školi vrši se na srpsko - hrvatskom jeziku.

MILIĆ MIRO.

D r a š i č i .

Splošni pregled šolskega okoliša Drašiči.

Že po reliefu pokrajine lahko sklepamo, da bo zemljišče vaščanov razrajeno po zaselskem tipu. In res so posamezne parcele zelo majhne, nepravilno oblikovane in silno raztresene. Očividno so te majhne parcele nastale z razkosavanjem večjih kompleksov ob delitvi dediščine. Vendar nam pogled na francijski kataster iz leta 1824. razodene, da je bila že pred stoletji ta razcepitev v glavnem dovršena, ni namreč bistvene razlike med velikostjo posestev sedanjih vaščanov in med vaščani iz leta 1824.

Podrobnejše premetrivanje tega starega katastra pa nas vodi do nekaterih zanimivih ugotovitev. Tako opazimo, da si parcele posameznih kmetij slede v večjih kompleksih v istem vrstnem redu kakor njihova hišne številke. Ti zemljiški kompleksiso nekod očevidno pripadali eni sami enotni posesti, tako moramo n.pr. v Gorenji vasi grupirati v ene tako velike starodavne kmetije hišne številke 1 - 11 ter 45 - 47 v drugo pa hišne štev. 12 - 19 ter 39 - 34 in 50. (Pripominjam, da so pri obeh skupinah nizke hišne številke na levi strani ceste, visoke pa na desni strani ceste). V Dolnji vasi v Blaževi vasi ter nekdanjih matičnih kmetij ni mogoče tako jasno sestaviti. V splošnem pa bi mogli sklepati, da so se vsa današnja posestva razvila iz kakih 4 do 5 kmetij. Morda je bila vsaka teh velikih kmetij v tistih starodavnih časih last zadruga, ki jo je skupno obdelovala. To bi bilo treba seveda zgodovinsko preučiti. Neko vmesno stopnjo med prvotnimi in sedanjim stanjem nam izpričuje metliški urbar iz leta 1610; v njem je vpisanih le 24 kmetov, torej skoro polovica manj kot v letu 1824, ko je živelo v Drašičih 46 posestnikov in 6 bajtarjev.

Posestva so se trgala in krčila pač radi delitve zemljišča med rodbinske člane. Če si ogledamo imena posestnikov v katastru iz leta 1824 opazimo, da nosi več zaporednih domačij isto rodbinsko ime; tako so hišne številke 3, 4 in 5 pripadale Kastelcem, 14, 15, 16 in 17 Simoničem, 33, 34, 35 in 36 Petrašičem itd. Pri tem je tudi zanimivo, da je imelo v letu 1824, več posestnikov mnogo skupnih, še nerazdeljenih parcel (n.pr. hiš.štev. 2 in 3, 7 in 8, 9 in 10 itd.) Bile so v skupni posesti tako njive kakor tudi druge kulture. Omenil sem že, da je bila cepitev zemljišča v letu 1824 v glavnem že dovršena. Tako je n.pr. posestvo h. št. 16, ki je merilo 2 ha 87 a 10 m², bilo že tedaj sestavljeno iz 78 c katastru vpisanih parcel, združenih v 23 malih parcelnih kompleksov. Posestvo h. št. 43 je obsegalo 71 parcel v 42 malih kompleksih, merilo pa skupno le 6 ha 86 a 85 m². Nadaljevale pa se je kasneje posestev tudi že v zadnjem stoletju, saj je danes v vasi 5 družin več, kot jih je bilo l. 1824. To poslednje kosaenje pa je prizdalo le nekatere posesti v tem, ko so se druge v tem času celo razširile. Tako v zgoraj omenjeni drugi skupini posestev iz Gorenje vasi n.pr. celo opazimo, da se je teh 14 posestev z nekaj nad 80 ha zemlje skrčilo na enajst kmetij, ki pa posedujejo sedaj 87 ha zemlje. (Tri kmetije h. št. 18, 19 in 39) so torej izginile, njihov posest pa so pokupili sosedje. (H. št. 39 se je leta 1905 izselila v Ameriko). Če pa se že obseg peedinih vsaj bistveno ni izpremenil se je pa vendar razmerje med peedinimi kulturami predrugačilo. Leta 1824. je bilo neprimerno več zemlje zasajene s trto nego danes. Tako ima n.pr. posestvo h. št. 12 sedaj 23 a vinograda, leta 1824, pa ga je imelo 1 ha 23 a. Posestvo h. št. 17 ima sedaj 46 a trtja, preje pa je imelo 83 a. Skupno je imelo preje 14 posestnikov omenjene druge posestne skupine 9 ha 58 a vinograda, sedaj pa ima 11 posestnikov 4 ha 55 a. Povprečno ima torej en posestnik tega zemljiškega kompleksa 41.3 a vinograda. V letu 1824. pa ga je imel 68.5 a. Obseg vinogradov se je kasneje zmanjšal v dobrotit njive in travnika, sadovnjakov, pašnika in gozda, pa so imeli posestniki pred 100 leti prilično prav

toliko kot sedanji. Zmanjšanju vinogradniškega areala je kriva največ trtna uš, ki se je pojavila v letu 1887. ter uničila do leta 1893. skoraj vse vinograde. (Kronika drašičke šole pravi: Trtna uš se je pojavila l. 1877. in je trajala do l. 1893.) Po tem letu so jih začeli zopet obnavljati a prvotnega obsega pa niso dosegli.

Prvotno matične kmetije, ki naj bi jih bilo kakih pet, so bile seveda obsežne, tako je n.pr. prvotna kmetija druge skupine posestnikov iz Gorenje vasi obsegala kakih 80 ha. Za eno družino je bilo tolikšno posestvo znatno preveliko in je bil najbrže le manjši del posestva obdelan. Če pa privzamemo že izrečeno domnevo o združenih kmetijah, se nam njihova velikost ne vidi prevelika, za vso izrabo zemlje. Vsekakor so se tako velike kmetije sprva brez škode mogle deliti, bilo na družinske člane, bilo na posamezne združne celice oz. družine. Po več generacijah pa so se razdrobile v današnje majhne, raztresene parcele, ker pokrajinski relief ni dopustil, da bi se posestva delila v združenih kosih. Obdelovanje današnjega raztresenega zemljišča je vsekakor dokaj otežkočeno in neracionalno.

Vas Drašiči stoji na obronkih metliško-črnomeljskega gričevja, ima vinogradniško lego ter leži v višini 260 m nad morjem. Vas ima predvsem občestni gručasti značaj, t.j. da se razteza ob banovinski oz. občinski cesti le par hiš, ki so v spodnjem koncu vasi v gruči. Vas je raztegnjena od km 5.5 do 6 km banov. ceste in 0.5 km od obč. ceste. Vas sama se deli radi terenskih prilik. v 4 dele : 1. Gorenja vas, ki leži ob banov. cesti in ima 31 hiš in 163 prebivalcev, 2. Dolnja vas, ki ima 24 hiš in 108 prebivalcev. Razvija se okoli cerkve sv. Petra, v podaljšku proti izhodu, 3. Kandija ali Blaževa vas ima ime po posestnikih, ki so se imenovali s krstnim imenom Blaž, ima 5 hiš in 25 prebivalcev. Leži ob obč. poti, ki veže vas s sosednjo vasjo Božakovo, ki je oddaljena 2800 m. 4. Zaselk Vinomer, ki ima h.št. Drašiči 57 in 67, ima dve hiši in 15 prebivalcev. V tem zaselku je sedaj banovinsko posestvo, ki obstoja iz leta 1935. Oddaljeno pa je od vasi 3 km.

V šolski okoliš pa spadajo še sledeče vasi: 1) Vas Krmačina, ki ima nadmorsko višino 200 m in je od vasi Drašiči oddaljena 2 km po banovinski cesti po bližnjici pa 10 minut. Vas ima 12 hiš in 54 prebivalcev. Je tip prave občestne naselbine. V sredi vasi ob banovinski cesti pred leti zamašil odtek vode in je nastalo malo jezero. Večji kal, ki bi v slučaju ognja zelo koristil vasi, pač pa je bil zelo nehigijeničen. Zato je higijenski zavod v Ljubli pred leti to jezero odpravil na ta način, da je napravil odvod te vode v 30 m nižje ležeči "Potok". Delo je bilo končano leta 1937.

Vas je nastala po pripovedovanju starejših domačinov na sledeči način.

V tem območju so bili nekdanj lepi vrtovi, last hrvatskega velikaša Tomilča. Razni kamni, ki jih izorjejo ob raznih prilikah pri oranju, dokazujejo, da da je moral biti tam ograjen vrt, oz. lepe pristave. Tudi imena "Za vrtih", "Za vrtovi", "Na vrteh", ki so bili znani še sedaj živim vaščanom, dokazujejo, da je bilo tam prej takšno gospodarstvo. Kako je prišlo do imena Krmačina, pa sedaj ni znano.

V vasi sami je kapelica postavljena l. 1910. Postavil jo je takratni vaški starešina Prus iz h.št. 8.

2) Vas Krmačina, 300 m nad višine, šteje le 4 hiše z 12 prebivalci. Če teh hiš pa so oddaljeno od šole dve po 3 km, dve pa sta več od 4 km. V oddaljenih prebivata v eni naseljena družina s Krškega polja, v drugi pa naseljenci iz Žumberaka (Uskočki), ki pa so se že popolnoma privadili k njim prilikam in navadam. Imena sama kažejo na doseljence (Magovec, Gorenc). Zaninivo je pri naseljenecu Magovcu iz Žumberka, ki ima edini v celem okolišju obzidano hišo nalik trdnjavi, kar pri ostalih ni nikjer.

3) Vidošiči. Vasi sta 18 hiš in 100 prebivalcev. Od vasi je oddaljena podružnična cerkev sv. Ane 10 minut, ki je znana božja pot in je bila v l. 1833. (ukradli so monštranco). Cerkev, kakor je v sedanjosti, je postavljena v letu 1830. in prenovljena. Na tem mestu le majhna kapelica. Zanimivo je, da so na refektoriju okna prekrižana s cevmi iz starega pušča.

Iz knjigah vaške soseske se da ugotoviti, da je bila soseska ustanovljena l. 1826. Računi so se vodili do l. 1889., nakar je prestala in se zopet pojavijo računi v l. 1931. Za čas med to dobo pa ni nikjer zapiskov.

V letu 1938. je bil postavljen pred vasjo križ, ki ga je postavila vas, a leta 1939. pa je bil postavljen v cerkvi kip Lurške Matere Božje. Prvi zvonovi so bili kupljeni leta 1887. ki pa so bili med vojno odvzeti.

4) Vas Železniki leži v robri pod vinogradi. Šteje 11 hiš in 51 prebivalcev. V vasi sta 2 mizarja, ki jih v ostalih vaseh ni. Vas je tipična občestna na občinski poti.

Nastanek vasi Drašiči, cerkve in šole.

Kdaj je vas nastala, ni znano. Po ustnem izročilu pa sta bila prvotno dva kmeta naseljena izven vasi, V letu 1773. pa je že bila postavljena podružnična cerkev sv. Petra. To dokazuje letnica na cerkvi, ki je bila nedavno odkrita in obnovljena. Cerkev ima tri oltarje in organe. Med vojno so zaplenili 3 zvonove, katere pa so v letu 1922. nanovo nabavili. V vasi obstoji že od davnih časov soseskna klet. V tej kleti se zbirajo vaščani iz vasi Drašiči in Krvavine vsako leto na belo nedeljo k vaškemu obračunu. Vsak vaščan, ki hoče pristopiti k soseski, plača če je domačin eno "vedro", če je pa tujec ali priseljensec pa dve "vedri" mošta kot pristopnino. Iz soseskine kleti oddajajo "šekutori" vino članom na posodo. Kdor vzame vino, mora to vrniti v jeseni z moštom in to posojeno množino je obresti. Če ne vzame celo leto nič, plača letne obresti in članarino. Če je vzel manj kakor 10 "ferklov", plača svoto, obresti in članarino, če pa je vzel 10 ali več "ferklov" pa plača le množino in obresti. Vse se pa še zaznamuje na "ovaše" ter tudi potem po njih pobira.

Iz tega sledi, da iz naslednjih zakonodkov pa vzdržujejo vaščani redno sledeče :
1) Podružnično cerkev sv. Petra ter letne zaobljubljene maše (100).

- 2) Sveče, ki rabijo v cerkvi in pri mrličih na domu.
- 3) Prevoz mrličev iz vasi na pokopališče k Trem faram

(5 km).

Izredno pa podpirajo razne druge potrebe v vasi.

Učenci so do l. 1879. hodili v šolo v Metliko. Seveda so ti bili redki, ker je bila vas oddaljena od Metlike 6 km.

Zato je soseska odločila, da odstopi svojo hišo na šolo in v njej se je ustanovila šola. To so začeli predelavati in šola je bila pripravljena v letu 1879. Prvi učitelj je služboval le 3 mesece, nakar je zbolel in umrl po nekaj mesecih kasneje v Črnem lju. Drugi učitelj je bil v tem služboval na mestu 43 let.

Znamenitejši možje, ki so doma iz te šolskega okoli:

- ša so : G.p. Avguštin Kostelec, opat stiški,
- g. Bajuk Marko, ban. šolski naučnik, komponist in pevovodja,
- g. Oberman Matija, advokat v Bosni,
- g. Pečarič Martin, župnik na Lipoglavu etc.

Zdravstveno stanje v vasi je še prilično dobro. Izmed nalezljivih bolezní so z največjo škodo v l. 1834. nekaj smrtnih žrtev. Drugače pa je precej malo bolnih, tudi skuloze.

Gradac.

V 14. stoletju je bil zgrajen na kraju, kjer stoji še danes grad, v katerega so se zatekali prebivalci ob turških napadih. Leta 1850. so prizidali gradu še ostala poslopja. Prvi lastniki gradu so bili baroni von Grätzi in odtod je tudi nastalo ime Gradac. Bajè je ležala vas prvotno na drugem kraju, kjer so danes njive, ko pa je pogorela, so si prebivalci postavili hiše ob vodi, kjer so še danes. Grajski gospodje so imeli v Tropineku, kjer stoji danes vodnjak, veliko železolivarno in je moško prebivalstvo Gradaca bilo večinoma uslužbeno v njej. Bili so to nemški naseljenci, odtod še danes imena Švajger, Stampohar, Lozar itd. Železolivarna je bila l. 1882. razpuščena in so odpeljali stroje na Štajersko. Grad je nato ponovno menjal lastnike (Grünwald, Künel, Mazelle), sedaj je last g. Šuteja.

Šolcobvezni otroci so prvotno obiskovali šolo v Podzemlju, l. 1909 pa je gradaška občina zaprosila za samostojno šolo. C.kr. deželni šolski svet je tej prošnji ugodil le deloma in je bila v Gradacu otvorjena vzporednica šole v Podzemlju za otroke 1, 2 in 3 šol. leta. Najela se je v to svrhu soba v gradu. S poukom se je pričelo 14. februarja 1910. Samostojna dvorazr. šola pa je bila dovoljena šele z odlokom Min.prosv. O.N.broj 831714 od 26. 10. 1929. Izvoljen je bil takoj prvi šolski odbor, ki je nabavil potrebni inventar, najel za šolo primerne prostore itd. Otvoritev šole pa se je kljub vsemu zavlekla do 16.maja 1933.

Razvoj kraja je pospeševala zlasti že omenjena železolivarna, v kateri se je izdeloval tudi vojni material za francosko vojsko. Delavci, ki so deloma stanovali po grajski poslopjih, so se po opustitvi tovarne večinoma naselili v kraju in s tem povečali število prebivalstva. Grad sam je bil večkrat napaden od Turkov in tudi porušen, pa so ga vedno znova sezidali.

Pri Gradacu je naselje Klošter, ki je bilo bajè preje velje in je imelo velik samostan, ki pa je bil za časa Jožefa II. opuščen. Odtod tudi ime Klošter. Stari prebivalci še danes kažejo kraj, kjer je stal samostan. Gradac spada k fari Podzemelj.

O kakih znamenitih osebnostih v kraju ni znano. Mnogo pa se omenjajo baroni Gušiči, ki imajo še dandanes v grajskem vrtu svojo grobnico. Zadnji baron Gušič je umrl v Novem mestu. Njegovi podložniki so ga v leseni krsti prinesli v Gradac. Tu pa so ga položili v veliko kamenito krsto. Obe krsti sta vidni v grobnici še danes.

Pripovedka o nastanku grajskega grba.

Bilo je še v času, ko so še prihajali v naše kraje Turki. V grajskem stolpu so imeli zaprte gosi, redili so jih za Martinovo nedeljo. V stolpu je bilo tudi polno podgan, Te so nekoč ponoči ščipale gosi za noge in gosi so glasno gagale, da jih je bilo čuti daleč po vasi. Tudi grajski hlapci so se prebudili, šli so gledat pred grad. In glej groza ! Iz daljave začujejo peket konjskih kopit. Takoj so vedeli, da prihajajo Turki. Hitro so dvignili most, zapahnili grajska vrata in se pripravili za boj. Ko so prihrumeli Turki, so jih premagali.

V grbu nad grajskimi vrati vidimo pa še danes v sredi gos, na obeh straneh pa podgani.

Ljubič Vinko,
šol. upr.

G r i b l j e .

Griblje ležijo na visoki terasi iznad Kolpe, ko ravno prideš iz gorskega sveta in se spustiš v naplavljeno ravnino med Gribljami in Metliko. Ta naplavina se imejuje "Polje" in prebivalci "Poljanci", ki jih je treba ločiti od belokranjskih "Poljancev" iz okolice Starega trga. Štiri važne ceste se križajo v vasi; ena vodi iz Karlovca preko Netretiča in Podlipnika v Črnomelj in Kočevje, druga Griblje- Gradac - Semič - Toplice - Straža, in tretja iz Vinice preko Adlešič in Gribelj v Metliko in Novo mesto.

Od najstarejših časov je posređoval promet med Karlovcem in Črnomljem brod na Sračku, ki leži na hrvatski strani nasproti Gribljam. Ko je bila v začetku XX.stoletja frankopanska graščina Ribnik prodana in razparcelana, propal je tudi brod, ker se kmetje niso mogli sporazumeti za zgradbo novega. Od takrat so Griblje gospodarsko zahirale.

Brod na Kolpi pod Gribljami je bil v prometnem oziru zelo važen za razvoj in napredek vasi, ter vzajemnost življenja med belokranjskimi Slovenci in Hrvati. Pred 50. leti so včasih pripeljali prekupčevalci z živino ob petkih po tisoč in še več jarcev (kozlov) kupljenih na sejmu v Karlovcu, jih preko Semiča in Ljubljane odpravili na Tirolsko. Nasprotne občinske uprave so opustile priliko, da Griblje obdržijo svojo važnost kot križišče prometa ter ni prišlo do zidanja mostu, ki bi bil tu prepotreben in najbolj koristen. Na račun Gribelj se je dvignil nekoliko bližnjikrasinec in Adlešiče.

Kakor se je čitalo v neki knjižici "Mamici"; ki je bila posvečena prvemu učitelju tukajšnje šole Petru Kambiču, se je kraj Griblje večkrat imenoval Groblje. Dr.Niko Zupanič, ki nam je poslal mnogo gradiva za sestavo tega članka, pa pravi, da pride ime od griba, greba (greda, kepa), ker je tam svet zoran in se poznajo "kraji in razori" v stelnikih in lozah iz davnih dni.

Griblje, ki štejejo danes okoli 110 hiš in imajo preko 500 prebivalcev, so bile do l. 1934. samostojna občina, pozneje so bile priključene za kratek čas adlešički, nazadnje v l. 1936. pa gradaški občini, tako da so vsi belokranjski "Poljci" združeni v enem upravnem telesu.

Gribeljci so v glavnem poljedelci in živinorejci, ki težko spravijo svoje pridelke v denar radi prevelike oddaljenosti od večjih kulturnih in prometnih središč. Hraštovih ali bukovih gozdov imajo zelo malo, zato pa več brezja (šutinka), koder pasejo po letu svoje "blago" (govejo živino). Pridelajo veliko čebule, s katero zalagajo kočevski srez, jo vozijo v Karlovac ter se podajo na pot z njo prav do Vrbovskega proti Sušaku. Vinograde imajo na Plešivici (366 m) eno uro hoda od vasi, kjer črnina dobro uspeva, samo če ne bi prezgodaj trgali.

Griblje so bile naseljene že v prazgodovinski in rimski dobi, ker so bili ob priliki zidanja šole odkopali razne tkzv. starine. V bližini cerkve je dr.Zupanič odkril pod hišo Al.Novaka ostanke rimskega pokopališča. Na loki bivšega župana Štruclja se nahaja prazgodovinska gomila, ki še ni prekopana. Prostor, kjer stoji šola, je nekdanje rimsko pokopališče. To nam dokazuje dejstvo, da je sosed šole Požek Peter letošnjo pomlad kopal jamo, da bi zasadil češnjo. Pri kopanju je naletel na trd kamen, pokrov gomile, v kateri je videl razpadel lonec. Brezdvomno je na isti črti še več takih grobov.

Do sedaj niso objavljeni nikaki dokumenti iz srednjega veka, kjer bi se imenovale Griblje, pač pa se omenjajo nekako l.1524. v nekem poročilu o turških napadih, da ni tam ostal niti en plug, tako temeljito so turški razbojniki opletili in opustošili lepo dolino. Seveda so graščaki

vabili begunce iz Hrvatske, da bi dobili tlačanov in bojnih hlapcev za obrambo. To je bilo v času največjega prihoda turške sile, ki je hotela spraviti podse Hrvatsko in Slovenijo. Tedaj je padla Lika pod Turka, a Bihać se je boril na življenje in smrt, dokler ni podlegel l. 1533. in z njim Bosanska Krajina, tkzv. "Turška Hrvatska".

Odkod so prišli v Griblje novi naseljenci? Tega nimamo nikjer zabeleženo, pač pa nam to pove govor Gribeljev, ki je zlasti po tujem naglasu hrvatski, seveda po šoli. cerkvi in uradih danes precej izpremenjen.

Gribeljci so prišli iz Hrvatskega, ali ne iz krajev, kjer se je govorila štokavščina, ampak iz krajev, kjer se je govorilo kajkavski in morda čakavski.

Sicer nam bodo povedala nekatera domača (vulgarna) imena domov in rodbin, odkod so prišli novoselci v Griblje po katastrofi l. 1524. Na zapadni strani Dol. Gribelj je naseljeno več rodbin z imenom Brinc, ki stanujejo skupaj. (danes imenovano tudi Brinsko selo) razdeljenni po domeh. Verjetno izhajajo iz ene rodbine, ki se je razvila v bratstvo. Ti Brinci so brezdvomno prišli iz Brinja v Liki kot begunci pred turškim nasiljem. Pravzaprav bi se morali imenovati "Brinjevci". Na severni strani Dol. Gribelj stoji dom Šimcev, pri katerih se pravi pri "Jodbinjakih", ker je prednik teh Šimcev, ali pa nekdo od prejšnjih lastnikov prišel iz Udbine. Udbina pa je bila lahko Krbovska Udbina ali pa Udbina izpod Karlovca. V sredi Dol. Gribelj so Pezdirci s prišverkom "Loparci", ker so prišli iz Loparja v Hrvatskem Primorju. Istotako izgleda, da so i Papiči primorskega pokolenja. Za gribeljske Križane in Husiče se pravi, da so turškega rodu t.j. da so bili muslimani, verjetno hrvatske narodnosti. Županiči so se l. 1873. priselili preko Krasinca iz Vranovič pri Črnoplju, a zapisani so prvič v podzemeljski krstni knjigi 1680 l. Kakor vse kaže so prišli iz Draganičev pri Karlovcu, l. 1630, ko so bili pregnani od grofov Borkačev (Erdödy) iz Okiča, Turkov in cesarske vojske v Karlovcu.

V prvi polovici XIX. stoletja je bila sezidana prva zidana hiša. "Ožlak", t.j. carinsko poslopje, kjer se je plačeval "Aufschlag" za preko Kolpe prenešeno robo. Ker leži vas čisto ob Kolpi so imeli na reki brod za prevažanje blaga iz Hrvatske in obratno. Ker tostran Kolpe ni nobenega mlina so ljudje že v tistem času vozili v mlin na hrvatsko stran. Zato pa so morali imeti od županstva posebno dovoljenje. S tem izkazom so se izkazali straži, katera jim je dovolila prevoz. Mitnica, kjer se je pregledovalo blago, ki je bilo namenjeno preko Kolpe, je bila Ožlakarjeva hiša, ki je še danes ohranjena prav taka, kot je bila takrat in je last posestnika Matije Brinca. Stražniki so stanovali v prizidku Štravsove hiše, ki tudi stoji še danes neizpremenjena in ima svoj posebni vhod. Imenovali so jo "kasarna". S tem imenom še danes imenuje gospodar sam in ljudstvo prizidke Štravsove hiše. Kasarna je štela 6 - 7 vojakov (Grenzj/ger), ki so strogo nadzirali prevoz preko Kolpe, to pa radi tega, ker so ljudje vedno tihotapili in sicer največ sol, katera je bila na Hrvatskem cenejša kot pri nas. Ljudje celo pripovedujejo, da je nekoč, ko je Kolpa močno narasla in je dosegla izredno višino, nekdo z vrečo soli na hrbtu preplaval Kolpo in jo prinesel v Griblje. Stari Gribeljci se spominjajo dveh mitničarjev, zadnji se je pisal Vid Krischnitzki, katerega hčerka Ernestina je umrla l. 1844. in je pokopana na tukajšnjem pokopališču. Na cerkvenem zidu je še ohranjena spominska plošča - napisana v nemškem jeziku. Krischnitzki je bil rodom iz Moravskega in je učil ljudi čitati in pisati. V isti hiši je stanoval tudi "Aufscher" pozneje pa so v tej hiši izdelovali klobuke.

Gribeljci so se bali ceste in so si postavili hiše ob strani in na kupu proč iz strahu pred hajduki in

"landrovci". Največ se pripoveduje o hajduku Jozu Udmarniču, ki je že z imenom strašil ljudi okoli sredine XIX. stoletja.

V šolo Griblje sta všolani še dve vasi : Dragoši in Cerkvišče. Ime Dragoši izvira najbrže od lege vasi, ker leži v lepi dragi ob Kolpi proti Adlešičem. Vas je zelo majhna danes šteje 4 hišne številke. Na Cerkvišču pa so bile pred prihodom Turkov bajè tri cerkve, od tod ime. Vse tricerkve pa so divji Turki pžgali in porušili. Danes nima vas nobene cerkve.

Prostor, kjer stoji danes šola, je nekdanje rimsko pokopališče. L. 1887. se je kupila 2 a 66 m² velika parcela za zidanje šolskega poslopja. Prodal jo je stari Zupanič, kateri se je poročil z neko žensko, ki mu je prinesla za doto zemljo in hišico, ki je stala na sedanjem šolskem prostoru. Naslednje leto so začeli zidati. Kakor je razvidno iz kronike, je Učit. tovariš prinesel l. 1885. dopis pod naslovom "Cesarjev dar", glaseč se : "Nj, Vel. presvitli cesar je občini Griblje podaril 200 gld. za zgradbo šole. Tako so l. 1888. začeli zidati na kupljenem prostoru. Poslopje je bilo slabo zidano in so ga morali že takoj v začetku popravljati. Prezidano pa še ni bilo. Ima še vedno učilnico.

Za časa turških napadov so drli Turkov večkrat tudi skozi Griblje na grad Pobrežje v Adlešičih. Največja katastrofa je zadela ta kraj v letu 1524., ko so jo Turki popolnoma uničili. Pred turškimi napadi so prebivalce svarili kresovi, ki so jih kurili na Kučarju pri Podzemlju. Takrat so uničili tudi že prej omenjene tri cerkve ~~in~~ na Cerkvišču.

Vas ima podružnico sv. Vida, ki stoji na osamelem gričku v Sred. Gribljah z lepim razgledom na severni del Bele Krajine, na Gorjance in stari lipnik onkraj Kolpe. Ker je mali zvon iz XVII. stoletja, je verjetno tam stala cerkev ali kapela že takrat. I. V. Valvasor omenja v svojem delu (1609) cerkev sv. Vida (St. Vitu zu Gröblach) podružnico župnije sv. Martina v Podzemlju. Sedanja cerkev pa je zidana 1774. l. kakor je napisano nad glavnimi vrati. Pripovedujejo, da jo je dal sezidati Pobreški graščak, v čigar lasti je bila vsa zemlja od Adlešičev do Gribelj. Podružnica je priljubljena božja pot Hrvatov, ki jo v velikem številu obiskujejo vsako leto na praznik sv. Vida. Cerkev je podružnica fare Podzemelj. Župnik Šašelj iz Adlešičev je bil dobrotnik naši šoli, kjer je podaril naši šoli za knjižnico g 5 K.

Kolikor se zna ni nobena gribeljska družina šolala sinov razen Zupaničev, ki je poslala na gimnazijo v Novo mesto 3 sinove : Nika, Mateta in Mihajla. Prvi je dosegel doktorat dunajske univerze, drugi je dovršil trgovsko akademijo v Pragi in je dal življenje za domovino kot srbski dobrovoljec, tretji pa je po gimnazijski maturi dobil mesto carinskega činovnika v Zagrebu. Izmed vseh je najbolj poznan dr. Niko Zupanič, bivši minister in sedanji ravnatelj etnološkega muzeja v Ljubljani.

Stare in zgovorne gribeljske ženice znajo pripovedovati marsikaj zanimivega. Mlad drugim bi nam povedale tudi pravljico o zlatem telešu. Nekoliko niže od Gribelj proti Podzemlju leži dolina Mrzla draga. Od Gribelj do Mrzle drage imajo Gribeljci svoja polja. Tam ob Kolpi, kjer se na hrvaški strani nahaja vas Srbela, je zakopano zlato tele, katerega so zakopali stari Rimljani. Pri obdelovanju polja ljudje mnogokrat nalete na kak predmet iz starih časov. Brezdvomno je bila tam rimska naselbina. Njihova bivališča, orodje, orožje, posoda in vse, kar so imeli, je zagula Kolpa z blatom in je tekom sto in sto let izpremenila svojo strugo. Ob najdbi takih predmetov je nastala med ljudstvom vera, da je tam zakopan velik zaklad, kar imenujejo "zlato tele", Marsikdo goji željo, da bi na čudežen način obogatel, da bi dvignil ta zaklad.

Dr. Zupanič je bajè ponujal nekemu kmetu, na čigar njivi se je našlo največ iskopenin, precejšnjo vsoto, da bi

smel prekopati zemljo. Ker se je zdela kmetu vsota premajhna, je ponudbo odklonil in tako čaka sedaj "zlato tele" srečnega človeka, ki ga bo dvignil iz tisočletnega spanja.

Druga pravljica sega v dobo turških napadov: Pri Cerkvišču je nekakšna podzemna jama - Jelena jama imenovana. V njo se je bajè skrila pred turško drhaljo neka deklica Bara. Mimo je prijezdil mlad Turek in je božal svojo kobilico ter jo klical po imenu "Dora". To je slišala deklica v jami, pa se je hitro oglasila: "Saj nisem Dora, ampak Bara!" Turek se je ustavil, ujel deklico in jo odvedel seboj.

Draksler Iva, šol.upr.

L a z e .

Ko je bila 18. 9. 1854. ustanovljena ljudska šola v Spodnjem logu v sosednjem kočevskem okraju, so hodili otroci iz Laz, Hrelina, Vrta in Bilp v to šolo. V jeseni leta 1907. so bili ti kraji prešolani v Stari trg, ki pa je ustanovil ekskurendno šolo v Lazah in ji dobil prostore v hiši Rauha v Lazah št.2, kjer je še danes, so te vasice dobile šolo v svojo sredo in je bila tako prihranjena učencem dolga in mučna pot bodisi v kočevski Spodnji log ali pa v zelo oddaljeni Stari trg. Prvi učitelj v Lazah je bil Kadunc Anton, ki pa ni dolgo ostal, ker so se učne moči zelo hitro menjavale, saj je bilo do leta 1933. na šoli 13 učnih moči. Zadnja, Juretič Branka je zbolela in bila prestavljena v Stari trg, dočim so učenci celo šolsko leto 1933/34 ostali brez pouka.

Z odlokom kralj. banske uprave dravske banovine v Ljubljani IV. števil. 3220/4 z dne 5. 10. 1934. je bila ustanovljena v Lazah samostojna šola z enim oddelkom in najo zopet postavljena učiteljica Juretič Branka, ki pa je odšla 8. 12. 1935. v Crikvenico, na njeno mesto pa je prišel Serpan Edvard, ki je poučeval na šoli do jeseni leta 1939, ko je odšel na dvoletno šolo za telesno vzgojo naroda v Beograd in je na njegovo mesto prišla Vrhovnik Nikolaja.

Šola se še sedaj nahaja v privatni hiši in nima nikakega vrta, kar slabo vpliva na pouk. V letu 1939/40. ima šola samo 18 učencev, toda je šola v tem kraju potrebna, ker so Laze oddaljene od Spodnjega loga po strmi in slabi poti 5 km, do Starega trga pa 9 km. Proti Staremu trgu je posebna do Dola ob Kolpi zelo slaba pot, vsa raztrgana od vode. Začeli so sicer že leta 1934. delati tu novo cesto, ki bi bila za kraj pravi blagoslov, kar bi tekla popolnoma po ravnini v ozki soteski, toda delo še vedno ni končano.

V vasi, ki leži na sončnem pobočju je majhna podružnična cerkev. V faro spadajo Laze v Spodnji log, od koder hodi poučevati župnik v šolo verouk.

V kraju je ohranjena sledeča pripovedka :

Vrag in grof.

Ob reki Kolpi leži mala vasica Bilpa. Na koncu vasi je majhno jezero in nad njim strma stena, v njej so luknje, kjer danes gnezdi jastrebi, netopirji in sove. V času ko so naši predniki delali še tlako v Predgradu, je bival v eni izmed njih sam vrag. Bil je strah in trepet, ne

le vsej vasi, temveč tudi popotnikom, ki so prihajali mimo njega od Kostela ali Poljan in jih nadlegoval. Vsakega je tako okamenjal, da so ga z kameni in hruškami vračal rajši po ovinkih domov. Nekega dne je prišel po dolini mimo grof. Tudi njega je sprejel vrag po svoji stari navadi s točo kamenja. Toda grof ni zbežal, marveč se je prkrižal in izmolil molitvico. Vrag pa je že od nekdaj sovražil križ in prav tako molitev, zato je zarjovel, da je odmevalo od sten daleč tja na hrvaško stran in ko se je grof drugič pokrižal, je planil iz stene na kamen kraj pota. Zaiskrilo se je kakor ob streli, da so se vtisnila vražja stopala v kamen, planil je preko Kolpe in tam v bregu poruval vse drevje in ga postavil na vršičke ter odvihral preko Hrvatske bogve kam. Še danes so vidne vražje stopinje, a tam kjer je pulil in lomil drevje stoji vas Lamana draga - kdor ne verjame, pa naj pride in se prepriča na lastne oči !

Vončina Drago.

M a v r l e n .

Dokumentov, iz katerih bi mogli ugotoviti, kdaj in kako je kraj nastal, ni. Ljudje tukajšnjega šolskega okoliša tudi niso ničesar zapisali. Šolska kronika pa vsebuje le podatke od l. 1919. dalje. Prejšnja kronika je ob prevratu izginila z drugimi dokumenti vred iz šole. Tudi v "Kroniki mesta Črnomlja in njega župe" ni najti napisanega ničesar o prvih početkih kraja. Vsebuje le nekaj poznejših podatkov o kraju. Župni urad ima kroniko le od l. 1750 dalje, ker je drugo uničil požar.

Postanek imena kraja Mavrlen ni znan. Mnenja so različna. Nekateri trde, da je nastalo ime po besedi "Mavre" t.j. neka vrsta krav, ki so jih pasli po tukajšnjih pašnikih.

Nastal pa je kraj še pred letom 1574. ker se omenja v kočevskem urbarju iz l. 1574. v zvezi z Bistrico, Stražnim vrhom in Dobličko goro.

Ime Stražni vrh je dobil kraj, kakor pravijo ljudje, po straži, ki je nazivala ob času turških napadov na njihov prihod. Kočevarji pravijo kraju Strassenberg, kar bi pomenilo hrib s cesto.

Bistrica ima ime po rečici Bistrici, ki je pa poniknila, o čemer priča struga, ki se da ugotoviti.

Dobliška gora nosi ime po kraju Dobliče.

Prvi početki šole.

Šolska kronika, ki bi nudila o tem najtočnejše podatke, ni. Izginila je ob prevratu. V "Kroniki mesta Črnomlja in njega župe" je napisano, da je l. 1877. osnoval nemški "Schulverein" na Mavrlu, tako se je kraj takrat imenoval, privatno šolo. ki je nastanjena v privatni hiši in katere ruševine so še danes vidne na ~~privatni hiši~~ desni strani ceste, par sto korakov od šole proti Črnomlju.

Pozneje je bila šola nastanjena v hiši, kjer je sedaj gostilna Jelen. Tu se je vršil pouk približno eno leto.

Leto 1882. se je otvorila redna privatna nemška šola na Mavrlu. Ustanovil jo je na svoje stroške nemški "Schulverein". V to svrhu je bilo kupljeno poslopje, kjer je šola še danes.

Bilo je prvotno zidano za gostilno. L. 1912. pa je bilo prenovljeno in predelano tako, da povsem ustreza šoli.

Takrat je obiskovalo šolo okrog 65 otrok iz Mavrlena, Bistrice, Doblíške gore in Stražnega vrha. Šola ima tudi svoj vrt.

Vplivi, ki so ovirali ali pospeševali razvoj kraja.

Ugodno podnebje in lega, ki je prikladna za vinogradništvo, sta bila pogoj, da je kraj nastal in se razvil. Ne samo prebivalci tukajšnjih vasi, ampak tudi prebivalci iz notranjosti kočevskega ozemlja imajo tu svoje vinograde. Kraj je na meji kočevskega ozemlja in izrazito narodnostno mešan.

Večjih ovir, ki bi ovirale razvoj kraja, ni bilo. Tozadevnih virov ni na razpolago. Ker spada kraj v okolico Črnomlja, mu najbrž ni bilo prizanešeno, da bi ga Turku ne pustili ob času napadov na Črnomelj in Belo Krajino. Kot pravi pisec v "Kroniki mesta Črnomlja in njega župe" je bil Črnomelj po naravi utrjen in obdan s skrbno zastraženim obzidjem, Turkom nedostopen. Toliko več pa je pretrpela župa in župljani, nad katerimi so stresali jezo radi nepremagljivega mesta. Leta napadov na Črnomelj veljajo tudi za njegovo okolico. Prvi napad na Črnomelj je bil l. ~~1404~~ 1408; dalje še leta 1469, 1470, 1471, 1474, 1475, 1477, 1491, 1511, 1522, 1523, 1527, 1543, 1574, 1559, 1575 in 1578. Vseh teh napadov so bili več ali manj deležni tudi tukajšnji kraji.

Koliko so vplivale druge dobe, kot n.pr. francoska doba, ni mogoče ugotoviti. L. 1890. in 1893. je uničila trtna uš skoro vse vinograde. Ljudstvo je bilo popolnoma obubožano in se je trupoma selilo v Ameriko in drugam. Drugih večjih vplivov, ki bi ovirali ali pospeševali razvoj kraja, ni bilo. V narodnostnem ozračju se vodi več ali manj prikrita borba za nadmoč ene ali druge narodnosti.

Postanek in razvoj fare.

Vsi kraji, ki spadajo v tuk. šolski okošiš, so že od nekdanj spadal pod faro Črnomelj, ki je bila ustanovljena 1228. leta. V tem okolišju sta dve podružni cerkvi: sv. Vid in sv. Miklavž.

Cerkvica sv. Vida v Doblíški gori je bila dozidana l. 1824. Staro, ki je stala streljaj od sedanje na zapadni strani, so porušili. Stala je na ovinku poti, ki vodi od ceste k cerkvi. Cerkvica sv. Miklavža v Stražnem vrhu je starejša. Ustanovljena je bila pred l. 1526, ker jo takratni črnomaljski župnik že imenuje v svojem seznamu. Znamenita posebnost je njen slikani strop.

Cerkvica sv. Križa, ki stoji na hribu nad Mavrlenom, na meji kočevskega in črnomaljskega okraja, spada tudi deloma pod Črnomelj. V njej mašuje ob nekaterih prilikah duhovnik iz Kaprivnika v nemškem jeziku, nekaterikrat pa duhovnik iz Črnomlja v slovenskem jeziku.

Narodne pravljice in pripovedke.

O nastanku cerkvice sv. Križa pripovedujejo tole: Nedaleč od mesta, kjer stoji današnja cerkvica, je na vzvišenem mestu stal grad. V njem je živel graščak, ki je imel dosti hlapcev. Eden izmed hlapcev mu je pasel ovce. Ko je nekega dne gnal pastir ovce na pašo, so vse ovce na mestu, kjer stoji danes cerkvica, poklekile. Pastir jih je gonil

a ovce se niso premaknile. Ko je videl, da nič ne opravi, jih je pustil. Šele čez nekaj časa so ovce same vstale in šle dalje. Istotako se je zgodilo tudi, ko jih je pastir vračal domov. To se je dogajalo večkrat.

Ko je pastir pravil to stvar graščaku, ta spočetka tega ni mogel verjeti. Da bi se prepričal o resničnosti pastirjevega pripovedovanja, se je nekega jutra napotil z njim. Ko so ovce prišle na omenjeno mesto, je graščak videl, da je pastir govoril resnico. Pastirja je bogato nagradil. Na mestu, kjer so ovce pokleknile, pa je dal postaviti cerkvico na čast sv. Križu. Cerkev so pozneje povečali in tam stoji še danes.

Blizu cerkvice sv. Miklavža je bil grad. Nekega večera se je vračal po cesti iz Stražnega vrha proti Črnomlju delavec, ki je delal v tem kraju. Iz omenjenega gradu je videl prihajati dva bela konja, ki sta vlekla voz. V vozu pa je sedel nepoznan človek. V Bezgovcu, nedaleč od gradu, ga je voz dohitel.

Neznani tujec, ki je sedel v vozu, je povabil tega delavca, naj prisede.

Ko se je odzval vabilu, ker je bil utrujen in se je hotel vzpeti na voz, je opazil, da so bili v voz vpreženi mesto konj ljudje. Prestrašen je zakričal: "Kaj mučite uboge ljudi". Tedajci je nekaj počilo, voz je zgrmel po klanecu navzdol in kar po zraku splaval čez Lahinjo pri Črnomlju, kar je v grozi videl delavec. Praviijo, da je bil v vozu sam vrag.

Druge pravljice so večinoma pobrane iz knjig.

Birsa Vladimir.

M e t l i k a

v delu in trpljenju petih stoletij.

Stari vek.

Da je bila Bela Krajina obljudena že v predzgodovinski dobi nam pričajo izkopani predmeti, čeprav nam zgodovina ne pove kdaj so se prvi ljudje naselili v teh krajih.

Na hribu nad Metliko, so odkrili predzgodovinsko naselbino, na višini južno od mesta ob cesti proti Kolpi pa veliko rimsko grobišče. Predzgodovinske gomile so našli tudi na Ivanetičevem vrtu in na graščinskem vrtu ter njivah. Tod mimo je vodila rimska cesta.

Nekateri starinoslovci menijo, da je bila blizu Metlike - na Hrastu - za časa Rimljanov rimska postaja "Crocio". Vendar niso vsi enakega mnenja. Pač se najdejo še sedaj po okolici spomeniki iz rimljanske dobe. Najvažnejši spomenik v tem oziru je Mitrov oltar v Rožancu pri Črnomlju, ohranjene plošče z latinskimi napismi, rimski novci in kamni.

Vse te najdbe nam sicer pričajo, da je bil ta košček zemlje gosto obljuden, vendar na teh tleh za stari vek niso izpričana ali dokazana večja naselja.

Zgodnji srednji vek .

Za časa preseljevanja narodov, ko se je valilo eno ljudstvo za drugim z vzhoda proti zahodu v osrčje Evrope, je bila Bela Krajina (s sosednjo dolino Krke) važna prometna vez med Podunavjem in pokrajinami ob zgornjem Jadranu. To vez so Rimljani z izgraditvijo nekaterih izbornih cest še zboljšali. Te rimske ceste so tudi v srednjem veku služile prometu in ob njih so začela rasti mesta.

Vendar pripada Bela Krajina k onim pokrajinam, v katerih se mostne naselbine niso ohranile iz dobe rimske nadvlade, temveč so nastale šele v srednjem veku.

Prihod in naselitev Slovencev.

Ko so se naši predniki v VI. in VII.stoletju po Kr. naselili na današnjih slovenskih tleh, so morali spočetka priznavati nadoblast Obrov, ki jo je zamenjalo gospodstvo Frankov. Z nemško nadvlado so naše pokrajine doživljale tudi večkratne upravno-teritorijalne izpremembe, iz katerih so sčasoma nastale one zgodovinske slovenske pokrajine, znane pod imeni : Koroška, Kranjska, Stajerska, Goriška, Trst in Istra.

Naša Bela Krajina, ki je svoj čas kot mejna pokrajina bila del Velike Karantanije, je kasneje pripadala k Savinjski marki in zatem dobila naziv Metliška marka ali kratko Metlika. Imenovala se je od nekdanje Marka, t.j. mejna pokrajina ali slovenska marka, pa tudi hrvatska marka ali ogrska marka, pozneje pa metliška marka.

Frankovska oblast je imela tukaj svojo skrajno južno točko. Dotično združeno ozemlje je tvorilo "slovensko marko".

I.V. Valvazor omenja v svoji "Vojvodini Kranjski", da je bila to "slovenska marka", ki se je raztezala med Kolpo in Krko. Ta marka "Slovenska (Windische) marka", je imela tudi svoj ščit "sothanen Kessel" - worinnen Käs und Schotten gemacht werden".

Državica Ljudevita Posavskega.

ki se je uprl Frankom leta 819, je obsegala mogoče tudi ozemlje tostran Kolpe - Belo Krajino.

L. 1200 - 1500.

Približno med leti 1200 - 1500. se je za našo slovensko zemojo razvila dolgotrajna borba med raznimi velikaši. Med njimi je poleg patriarhov iz Ogleja, Spanheimovcev in Višnjegorcev treba omeniti še Celjane, goriške grofe in Habsburžane, ki so od konca XIII.stol. dalje hoteli za vsako ceno ob vzhodnem robu Alp ustvariti svojo novo oblast in preko naše zemlje prodreti na Jadran. Leta 1335. se je ta tekma tudi odločila v njihovo korist.

Vprav to obdobje borb za našo zemljo pa je obenem čas nastanka naših mest.

Vzroke za njih ustanovitev moramo iskati v prvi vrsti v politično - gospodarskih težnjah posameznih velikaških roduvin, ki so si ob geografsko ugodnih in prometno važnejših krajih hotele zgraditi nova oporišča svoje moči. V XV.stoletju pa je pospeševala nastanek naših mest tudi skrb za zgraditev utrjenih položajev pred turškimi navali.

Izbira kraja za ustanovitev tržišča ali mesta in strateško-obrambni oziri so pri večini naših manjših mest, posebno pri dolenjskih, ustvarili poseben tip mestne naselbine,

ki ga označujemo po dr. Jožetu Rusu kot mesto na pomolu, kar pomeni mesto, ki leži v ravnem dnu kotlin, bolj ali manj obdano s prirodnimi jarki tekoče vode (Metlika, Črnomelj, Kostanjevica, Novo mesto), ali pa mesto na bregu reke (Krško) ali gorskem obronku (Višnja gora).

Zgodovinski razvoj Metlike.

V srednjem veku se je razvila prvotna metliška naselbina v ravnini ob potoku Metličici, v bližini sedanjih Rosalnic. Koče Metličanov so bile lesene in ometane z blatom.

Iz strahu pred napadi sovražnikov so prebivalci to staro Metliko zapustili in se naselili okoli metliškega gradu, ki je bil tam, kjer sedaj stoji mesto.

Zaradi večnih sovražnih napadov so prebivalci obzidali mesto z obzidjem. Obzidje je imelo hodnike in line za branitelje. Utrjeno je bilo s stolpi. Kjer stoji Bakovnikova hiša, je bil stolp, ki ga je še dandanes videti. Grad je imel tri stolpe. Med hišo v kateri je nastanjen urad občine Metlika okolica in Fuxovo hišo so bila glavna vrata, na komendskem dvorišču pa stranska vrata. Ta vrata je čuval čuvaj noč in dan. Mestna vrata so bila vdolana v rezano kamenje in okovanam z železom. Zaradi večje varnosti so jih tudi od znotraj zaklepali z močnimi v zid vloženimi zapahi. Kdor je hotel v mesto je moral skozi ta vrata, katera so ponoči zapirali.

Mesto je bilo obdano z jarkom. Vanj so napeljali vodo. Na vzhodni strani gradu je bila največja strmina. Čez jarek je bil napravljen dvizen most, katerega so v nevarnih časih dvignili in pritiskali ob koncu pred mestna vrata. Po tem dvigljivem mostu so hodili v mesto in iz mesta.

Na Dragah, Strnišču in Hribu takrat še ni bilo hiš.

Kdaj so se postavile v Novi Metliki prve hiše in kdaj je bil sezidan grad, se ne ve, gotovo pa grad popreje kot cerkev.

Vzdrževanje mestnega obzidja je stalo mnogo truda in denarja, zato ga niso radi razširjali. Vsled tega je bil prostor pičlo odmerjen in hiše so stale tesno skupaj, ulice so bile ozke.

Hiše so bile ponajveč zgrajene iz lesa in pogosto krite le z deskami in slamo, zato so bili meščani v večnem strahu pred ognjem. Mestni sodnik je moral večkrat na leto pregledati dimnike in odrediti potrebno popravo.

Od kje ime "Metlika" ?

Ime prvotne metliške naselbine bržkone ni bilo Metlika. To ime je nosil grad, ki je bil tam, kjer sedaj stoji mesto in okoli katerega se je začelo naseljevati ljudstvo iz starega mesta. Naselbina je vzela ime po gradu Metlika.

Ime "Metlika" je staroslovenskega izvora. Grič, na katerem je stal grad, je bil posejan z belim kamenjem, podoben snežnim zametom in imenovan v staroslovenščini "metel", beseda je od glagola "mesti - snežiti".

Nekdanji gospodarji našega mesta.

V srednjem veku je prvotno slovenska meja ali marža pripadala Hrvatski in po letu 1102. Ogrski. Sofija, hči ogrskega kralja Bele I., je prinesla slovensko marko kot doto svojemu možu, kranjskemu in istrskemu grofu Ulriku I. Od njegovih sorodnikov so jo prevzeli v začetku 13. stol. sorodniški

Andechs - Meranci. Za Henrika IV. 1228. leta je bila Metlika njihova svojina.

Po smrti mejnega grofa Henrika jo je podedovala njegova soproga Zofija, rojena grofica Višnjegorska. Umrla je leta 1256. kot redovnica v admontskem samostanu.

Henriku sta nasledovala Oton VI. in Oton VII., ki se za posestva na Slovenskem nista brigala. Ko so z Otonom VIII. izumrli moški potomci andeške rodbine leta 1248, je preostala še Agneza kot dedinja vsega premoženja. Poročila se je s koroškim vojvodom Ulrikom III., zadnjim potomcem spanheimskega rodu, ki je tako z njeno roko dobil vsa andeška posestva v svojo oblast. Njegova oblast se je tako pomnožila, da je imenoval "Gospod Kranjske in Slovenske marke".

Spanheimsko dediščino so okoli l. 1280. prevzeli goriški grofje. (Majnard III. je podedoval po svoji stari materi, ki je bila rodu meranskih vojvod, med drugimi posestvi tudi Slovensko marko). Na dan 6. junija 1353. je postavil goriški grof Albreht IV. za dediče avstrijske vojvode, ako on umrje brez otrok. Dne 16. I. 1365. je avstrijski vojvoda Rudolf obljubil na Albrehtovo prošnjo podložnikom pustiti one oravice, katere so uživali pod gospodstvom goriških grofov. Ko je pa istega leta bival goriški grof Albreht v "Novem trgu" na Metliškem, je obljubil postaviti takega stotnika slovenski meji, ki bo prisegel, da pripozna samo avstrijskega vojvodo Rudolfa in pa njegove dediče za metliške gospodarje.

Na temelju navedene dedne pogodbe so Metlika leta 1374. po smrti zadnjega goriškega grofa Albrehta IV. podedovali avstrijski vojvodi.

Leta 1374. je Metlika prisegla zvestobo vojvodoma Albrehtu in Leopoldu. Valvazor piše: "V arhivi uprave Kranjske pa sem našel, da sta Leopold in njegov brat Albreht III., avstrijska vojvoda, v juliju 1374. podelila Slovenski marki in Metliki gotove svoboščine. Torej je Metlika v letu 1374. prišla na hišo Avstrijsko!"

Avstrijski vojvodi so imeli v Metliki za svoje namestnike vojaške stotnike, katerim so zastavljali svojo imovino. Stanovali so v gradu.

V "Valvazorju" sem našla: "V letu 1400. je bil glavar Metlike g. Siegfried pl. Gallenberg. V letu 1405. je postal tudi poglavar Kranjske in Slovenske marke.

V letu 1424. je postal glavar Metlike Janez Hohenwart.

V letu 1493. je Andrej Hohenwart ustanovil v Metliki meščansko bolnico.

Od leta 1543. do 1556. je gospodoval Metliki Anton pl. Thurn, zadnji glavar".

Za tem Valvazor ni odkril nobenih glavarjev več.

V letu 1578. je Metliki gospodaril pl. Alapi.

Metlika, prestolnica Slovenske marke.

Metlika je bila ves ta čas središče Slovenske marke (Bele Krajine) in sedež deželnih glavarjev, ki so bili odvisni le od deželnih knezov.

Tudi po l. 1374, ko so jo Habsburžani priključili Kranjski, je Metlika ohranila svojo deželne glavarje vse do 1556. leta.

Metlika - trg.

Metlika je bila povzdignjena v trg gotovo že v zgodnjem srednjem veku, pri čemur ni bil toliko merodajen

gospodarski pomen kraja, kolikor strateški motivi.

Leta 1228. je prišel v Belo Krajino oglejski patrijarh Bertold in ustanovil v Črnomlju župnijo s 4 podružnimi cerkvami : Metlika, Podzemelj, Semič in Vinica.

Ob cerkvi je bilo manjše naselje, ki je dobilo tudi tržne pravice, omenjene leta 1277. Skoraj gotovo so ustanovitelji "Novega trga" v Metliki ali Metliški marki goriški grofje. Sčasoma je ta novi trg bil označen preprosto z nekdanjim imenom pokrajine.

Kot "Novi trg" se omenja Metlika že 1300 - 1377, ko ga je imel v zastavi Stefan pl. Frankopan, modruški grof. Že l. 1305. je imel trg iste pravice kot mesto Kostanjevica.

Metlika - mesto.

Metlika je bila povzdignjena v mesto iz obrambnih razlogov v turški dobi. Prvic se omenja Metlika kot mesto v listini iz leta 1365 in nato 1407.

18. junija 1407. je vojvoda Albrecht ukazal, da so prosti davka vojaki in vitezi, ki bivajo v mestih Metliki in Črnomlju. (Skoraj gotovo je postalo mesto od 1377. do 1407.)

Za Metliko je veljalo isto mestno pravo, kot ga je dobila Kostanjevica med 1295 in 1307. Mesto je imelo svojo upravo, lastno sodstvo z mestnim sodnikom, ki so ga volili na praznik sv. Mihaela, lasten grb (stolp, katerega čuvata dva krockarja - znamenje čuječnosti proti Turkom) in letne sejme. V Valvazorjevi dobi jih je bilo 9 : Pondeljek po Treh kraljih, v februarju, na praznik Oznanjenja, belo nedeljo, Binkošti, 12. julija, Vnebovnetje, sv. Martin in sv. Miklavž.

Najvažnejši med temi privilegiji so bili ravno oni, s katerimi so bili podeljeni letni sejmi. Zakaj s tem, da je mesto dobilo več sejmov, mu je bila podeljena tudi pravica nadzorstva nad tržnim mirom, v kateri je bila vključena pravica izvrševanja nižjega sodstva, s čimer je pojem mesto dobilo tudi svojo pravno vsebino in pomen. Letni sejmi so bili mestu podeljeni s posebno listino in so morali biti po vsakokratnem novem vladarju iznova potrjeni.

Nad vsemi pravicami mesta, nad varnostjo meščanov in njih premoženjem je čoval od meščanov izvoljeni in od dež. vicedoma (zastopnika vladarja) potrjeni mestni sodnik.

Meščanom so se prištevali tisti stanovalci, ki so bili podrejeni oblasti mestnega sodnika. Meščanom vobče ni bilo treba delati tlake, niti plačevati mitnine in desetine. Tudi drugih doklad niso imeli toliko, kakor kmetje. Pač pa so uživali mnoge ugodnosti : dobivali so les in drva iz mestnega loga (še danes !), smeli so pasti živino po mestnih travnikih.

Med bremenmi, ki so obteževala meščane je omeniti kontribucijo ali davek, ki se je plačeval dež. knezu. Poleg tega so bili meščani dolžni vzdrževati in stražiti mestno obzidje. To je bila edina vrsta tlake, ki se jim je naložala.

Mesto je bilo neposredno podložno deželnim knezom, ki so mu češče potrdili pravice, tako med drugim nadvojvoda Karel, ko je prišel v Ljubljano k deželnemu zboru l. 1567.

Gruden omenja : "Za razvoj mesta je bila posebno pomenljiva vlada goriških grofov. Od njih so dobili mestne privilegije Metlika in Črnomelj.

Ko je bila l. 1588 (po drugih virih leta 1738) uvedena redna poštna zveza Ljubljana - Metlika - Karlovac, je Metlika postala važna poštna postaja.

Tudi šolo je imela Metlika že sredi 16. stoletja.

Turški napadi.

Težka doba je napočila za Metliko z nastopom turških napadov. Ne da se opisati, kaj je trpela Metlika in okolica od krvoločnih Turkov.

Dne 9. oktobra 1408. leta so Turki vdrli v Belo Krajinjo. Metliko in okolico so oplenili in pomorili. Kar je ostalo živega, so ujeli in odpeljali v sužnost. Vse so požgali.

Sličen roparski napad se je zgodil tudi leta 1411. Isto leto poroča metliški komtur nemškega viteškega reda poveljništvu avstrijske balije, "da sta bili redovna hiša v Metliki in župnija Črnomelj opustošeni od Turkov. Sam nujno potrebuje denarne pomoči, sicer ne more vztrajati na svojem mestu.

Še mnogo slabše je bilo za Metliko 1431. leta, ali kakor je bolj verjetno 1429. leta. Blizu do 8.000 razbojnikov je pridrlo v okolico. Kakor divje zveri so planili na ubogo, slabo utrjeno Metliko. Iz lesa narejeno mesto so hitro obvladali, mlade in stare, moške in ženske pobili. cerkve razrušili, živino in sploh vse, kar je bilo kake vrednosti, pograbili in odnesli s seboj. Od tod so udarili proti Novem mestu, kjer jih je premagal Ulrik Šenk Ostroviški. (Po Valva-zorju).

Vsi popisani napadi so bili šele prvi obisk neljubih gostov, bili so poizvedovalni pohodi, ki so služili Turkom v to svrhu, da bližje spoznajo kraje in ljudi, kjer so si pozneje poiskali sužnjeve in drugi bogati plen.

Strah in trepet je prešinil vse slovensko ljudstvo, ko se je zavedlo strašne nevarnosti. Toda zaenkrat so napadi prenehali in pol stoletja so naši kraji imeli mir. Gruden piše: "Bila je tišina pred nevihto. Vsa srca je moril strah pred Turčinom, ki se je vedno bolj približeval naši meji."

Leta 1468. se prične doba vsakoletnih turških napadov, ki je skoro brez presledka trajala do l. 1483.

Koncem meseca aprila ali v prvih dneh meseca maja l. 1469. je vdrl turški paša Ezebeg z armado 20.000 mož (Valva-zor: 40.000 Turkov!) iz Bosne na Hrvatsko. Od tu pa preko Kolpe na Kranjsko. Na binkoštno nedeljo 21. maja se utabore Turki pri Metliki in ves teden divjajo po okolici. Mesto Metlika je bilo popolnoma razdejano in je zgorelo. Iz Metlike so se Turki razkropili po vsem Kranjskem. Ko so nabrali dovolj plena, so se vrnili v Bosno. Ko so došli do reke Kolpe, ki je vsled hudega deževja zelo narastlaxin niso mogli svojih jetnikov hitro prepeljati, so jih čez tisoč na bregu poklali.

Po tem napadu, ki je veljal zlasti Beli Krajini, je bajè turški paša sultanu v dar poklonil 500 ugrabljenih zalih dečkov in prav toliko deklic.

Metličani brez strehe so se potem pomaknili bliže k trdnemu gradu ter okoli njega postavili hiše. V gradu je tedaj gospodaril Andrej Hohenwart. Ta je imel dosti posla, da je preživel uboge meščane.

Vest o strašni nesreči, ki je zadela slovenske dežele, je vzbudila pozornost celo v Rimu in papež Pavel II. je naklonil posebne odpustke tistim, ki bi Metliko in Slovensko Krajino branili pred neverniki.

P. Florentin Hrovat pa omenja v svojih zapiskih, da je cesar Friderik IV. odpustil meščanom polovico davkov.

Napadi so se ponovili v letih 1470, 1471, 1477,

1475 in 1491. Vendar o teh napadih z ozirom na Metliko nisem našla točnih poročil. Kako usoden je bil ta čas za Metličane in kako živo so čutili, da gre za njihov obstoj, nam priča obupna prošnja za pomoč, ki so jo kranjski deželni stanovi l. 1474. naslovili na papeža Siksta IV. V tej prošnji se omejuje tudi Metlika.

O b r a m b a .

Zaradi tako gostih napadov je bilo Metličanom treba biti jako pazni in čuječi, da so v pravem času zapazili bližajočega sovražnika. Dan in noč so morali biti pripravljene na boj. Močne oborožene straže so hodile po trdnjavi, da so hitro naznanile sovražnika, ali ako se je ponoči hotel neopaženo splaziti čez zid v mesto, ga odbile. Na stolpu je bil vedno čuvaj. Ker sami Metličani večkrat proti močnemu sovražniku niso bili zadosti jaki, je bilo treba naznaniti in sporočiti drugim Slovencem, da prihaja sovražnik. Zaradi tega so hitro zažgali po hrbihih grmade v znamenje, da se bliža sovražnik. Dobili so tudi eni dostikrat na ta način sporočilo od svojih rojakov.

Metličani in okoličani so se skrivali pred Turki v mestni jami.

Tudi pri Dožakovem je podzemeljska jama, kamor so se skrivali prebivalci pred Turki (Valvazor).

V Kranjski deželni zbor je pošiljala tudi Metlika svojega zastopnika. Določevali so o miru in vojski, dovoljevali ali odklanjali nove davke, vojno naklado, skrbeli za deželno obrambo. Na čelu stanu in deželne uprave je bil deželni glavar.

Leta 1511. je opustošil Turek Metliko in celo Slovensko marko, Kras in Gorico. (Valvazor).

V Carigradu je leta 1520. zavladal sultan Soliman II. Ko je prerazgledal, da se pri nas pričeli ponavljati turški roparski pohodi. Na dogodki so vzpodbudili nadvojvoda Ferdinanda, da je zopet nekoliko poskabel za obrambo meje na jugovzhodu. Meseca septembra 1522. so nove čete vojakov odrinile proti Metliki.

Toda vse te priprave niso mogle zadržati Turkov, ki so leta 1523. zopet neusmiljeno plenili metliško okolico. Deželni kontur nemškega viteškega reda piše približno v istem času: "Nič drugega ni pričakovati, kakor da bo Turek iz dežele Kranjske in metliške okolice kmalu odpeljal vse ljudstvo v večno sužnost. Rad bi bil že za polovično ceno prodal vsa tamošnja redovna posestva, toda kupca je težko najti in deželni upravitelj ne pusti, da bi šel denar iz dežele kakor nekdanj".

Po strašnem porazu na Ogrskem v letu 1526. je Ferdinand poslal nadvojvoda k Belibegu odposlanca Blaža Radošiča iz Metlike, ki je imel iti celom Carigrad k sultanu in dobro opazovati, kaj se svaja v turških deželah. Ni znano, če je došel v glavno turško mesto, gotovo pa ni nič opravil.

Na Kranjskem leta 1529. niso imeli skoraj nikoli miru pred Turki, zlasti ne po obmejnih krajih okoli Metlike. O tem poroča hrvatski junak Nikolaj Jurišić v pismu z dne 27. avgusta: "Vsak dan se dogode napadi Turkov, ki pridero v četah po 50 do 60 konjenikov. Zlasti martolozji (irregularni vojaki) požigajo in plenijo po Hrvaškem in Kranjskem obmejnem ozemlju".

Leta 1543. meseca septembra so Turki plenili okoli Krupe, Ribnika, Novega grada in zašli do Metlike. Hrvaški ban Peter Keglevič in Jurij Frankopan Slunjski sta jih v družbi z

nekaterimi drugimi plemiči na dan sv. Jerneja (24. avgusta) napadla pri Otočcu, jih pobila in jim odvzela ves nagrabljeni plen.

Leta 1547. so Turki zopet vpadli v Metliko, vso opustošili in veliko ujetnikov odpeljali.

Leta 1559. se je napad ponovil, a nisem našla obširnejše poročilo.

Leta 1575. so Turki zopet prilomastili pred Metliko, se polastili mesta, pomorili vse, oropali hiše in v sužnost odpeljali vse, kar jim je živega prišlo pred oči. Mesto so zažgali, da ni ostalo drugega nego pepel in razvaline. (Valvazor).

Tri leta kasneje so Turki zopet prišli pred mesto, ga oblegali od 28. marca do 1. aprila 1578. Vrli Metličani so po pomorili nad 1000 Turkov, a naposled se je vendarle mesto moralo vdati. Strašno so divjali Turki po mestu. Mestnega sodnika so s sulicami prebodli, a mestnim svetovalcem odsekali glave. Žene in dekleta so skrunili, jih zaprli v cerkev in jo potem zažgali. Okoli 900 mladeničev in mož so odpeljali v sužnost.---- V tem so se zbrali brambovci iz Kranjske in Koroške kakih 12.000 mož, ki so Turke zapodili v beg na dan 12. aprila 1578.

Zadnjikrat so plenili Turki po metliški okolici leta 1723. Zlasti mnogo je takrat trpela semiška okolica.

P r e g l e d : 1403 (oropali), 1411, 1469 (mesto zgorelo) 1470, 1471, 1475, 1477, 1491, 1511, 1522, 1527, 1529 (mesto zgorelo) 1543, 1547, 1559, 1575 (požgano) 1578 (razrušeno) 1723.

K u g a .

Kuga je bila tista strašna ljudska epidemija, ki je prišla iz azijskih step preko Indije in Perzije v Evropo in se v letih 1348 - 1349 razširila po njej tja gor do Islandije.

V naše kraje je prišla iz Italije in nastopila s tako silo, da so izumrle cele vasi in da je v mnogih mestih po hišah le redko kateri človek preostal.

V Metliki je morila v letih 1348, 1510, 1646 1647, 1691, 1720 - 1721. Bila je to nova šiba za Metliko.

V letu 1646 - 1647. je pomorila okoli 1200 prebivalcev. Mnogo hiš je bilo zapuštenih, mestno obzidje je popolnoma propadlo, mesto je obubožalo in ni moglo plačevati zaostalih davkov. Mestni očetje so bili primorani oddati oz. prodati mestno imovino, da so poplačali davek, vendar to še vse ni bilo dosti, ostalo je še 1209 gld. dolga. Še leta 1686 so meščani prosili ljubljanskega vicedoma za odpis zaostalih davkov.

Metliko in okolico so pustošili Turki in kuga tako, da je zapadla ta cela marka v bedo, od katere si še vedno ni opomogla.

P o ž a r .

je leta 1705 znova upepelil Metliko z gradom, cerkvijo in komendo.

P r o t e s t a n t i z e m .

Metlika, stolica Bele Krajine je bila najživahnejše središče novega protestantskega gibanja. Bila je od početka turških vojsk pa do postanka Karlovca (1.1579) najvažnejša točka za vojaška podjetja na Hrvatskem. Tu je bilo skladišče orožja in hrane za vojsko, tu so se zbirale čete in urile v orožju. Zato so v Metliko zahajali pogosto kranjski zapovedniki in hrvatski bani na dogovore zaradi obrambne meje in na pregled vojaških čet. Obnem je šla skozi Metliko glavna pošta iz Hrvatske na Ljubljano. Zato ni čudno, da se je v Metliki hitro razširila tudi nova vera, za katero se niso zanimali le posvetnjaki, ampak tudi duhovniki.

Najbolj goreč luteranski pridigar na hrvatski meji je bil pop Gregor Vlahović. V začetku ni imel nobene plače, preživel je z mlinom, ki ga je imel na potoku Obrhu, z darovi, ki so mu jih donašali in se bavil tudi s suknjarstvom. Umel ni niti nemškega niti latinskega jezika, a znal je Trubarjeve knjige na izust. Vlahović je pogosto pohajal ratne kraje na Hrvatskem, da bi razširjal novo vero. L. 1583. je pridigal v Zagrebu in pod Okićem ob navzočnosti bana Tomaža Erdeda, zagrebškega škofa Matevža Brumana in drugih plemičev. Mnogo jih je pridobil za svoje nauke. V Metliki je imel Vlahović velik vpliv. Njega so navadno obiskovali sotrudniki pri hrv. prevodih luteranskih knjig, ga vpraševali za svet in njegova beseda je bila vedno odločilna. Med privrženci nove vere je zavladalo mnenje, da bo Vlahović pridobil vso Krajino za luteranstvo. Prevrat v mestu je bil tolik, da je preostal le še en katoliški duhovnik. Hrvatski ban Tomaž Erded, ki je bil Vlahoviću naklonjen, mu je hotel pridobiti proštijo sv. Rešnjega Telesa v Metliki z vsemi pripadajočimi posestvi. Toda mestni svet z županom, ki je bil takrat še katoliški, se je temu uprl in tožil bana l. 1562. zaradi nasilja. Vendar so se pogodili tako, da je mestni svet dajal na praznik sv. Rešnjega telesa predikantu Vlahoviću po 24 gl. V prihodnjih letih nahajamo Vlahovića po raznih krajih.

V Metliki je imel pomočnika Ivana Tulščaka. Leta 1569. je Vlahović odšel v Brežice, kjer je ostal 5 let. Njegovo mesto v Metliki je prevzel neki Mihael Matičič, ki pa ni bil v čast oznanjevalcem novega evangelija. Morali so ga odstaviti. Njegov naslednik je bil Nikolaj Tuškanić, preje župnik v Čemšču, ki se je poluteranil in začel v Krupi oznanjati luteranske nauke.

Metliški protestanti so imeli takrat v posesti kapelo sv. Katarine v Starem gradu, katero so hoteli preurediti v župno cerkev. Knjihovi občini so pripadali tudi gradovi Krupa, Gradac, Pobrežje.

Po smrti Nikolaja Tuškanića (1575) so Metličani zopet prosili Vlahovića, naj se vrne v Metliko, dali so mu tudi pomočnika, ki je oskrboval Krupo in Gradac. Toda nemirnemu ni bilo obstanka. Leta 1580. se je hotel preseliti v Radeče, a je umrl v Ljubljani. Pokopali so ga pri sv. Petru.

Vlahovićev naslednik v Metliki je postal Peter Vokmanič, preje pridigar v Krupi. Imel je svoje pridige v Starem gradu. Neki luteranski učitelj je napravil tudi šolo v hiši meščana Krištofa Geblerja.

Toda sedaj je nadvojvoda Harel uveljavil svojo vladarsko oblast, ki jo je imel nad mesti in trgu. Ukazal je

luteranom odvzeti kanale in kapelane, predikanta in učitelja pa izgnati. S tem protestantizma še ni bilo konec. Vokmanič je nekaj časa pridigal v cerkvi deželnega konturja pred mestom in ko so se tudi tu pojavile težave, pod milim nebom na bližnjem zemljišču Sigismunda Semeniča. Stanovi so sklenili tu postaviti leseno lopo za molilnico in sezidati predikantu stanovanje. A došlo je zopet povelje, da mora Vokmanič zapustiti Kranjsko. S posredovanjem deželnih stanov se je naselil na zemljišču grofov Zrinskih onstran Kolpe, od koder je še vedno prihajal v Metliko.

Prišlo je do spošadov med katoličani in luterani. Okoli 1593. so vojaki iz Gorice napadli njega in učitelja s snegom, drugi dan vdrli v molilnico in jo skušali zažgati.

Za Vukmaničem je bil ške predikant v Metliki Peter Lukić.

Leta 1598. je dobil mestni svet od nadvojvode Ferdinanda ukaz, da ga izžene, sicer papade globi 300 cekinov.

Odslej je luteranska agitacija v Metliki ponehavalala. Ko je reformacijsk komisija l. 1615. pozvala 38 luteranstva sumljivih oseb pred sebe, jih je 15 izjavilo, da niso več protestanti, drugi so pomrli, bili bolni ali pa so se izselili.

Nemški viteški red.

Viteze so imenovali v prejšnjih časih graščake in druge, ki so se v vojni odlikovali.

Ko se je krščanska vera razširila, so pričeli pobožni kristjani romati v Jeruzalem k božjemu grobu. Ti so na potovanjih mnogo prestali, pa tudi Turki so jih v Palestini preganjali in morili. Zato so se vitezi, večinoma hemški, združili da branijo romarje, strežejo ranjenim in na potu onemoglim. V Jeruzalemu, po svetih krajih Palestine in drugih deželah so ustanovili hiše, kjer so romarji na svojem potovanju dobili hrano in prenočišče. Ta družba vitezov se je imenovala "nemški viteški red".

Ustanovljen je bil v Jeruzalemu l. 1128.

Komenda.

Tudi v Metliki je imel ta red svojo hiškomendo - pred 700 leti (l. 1223).

Leta 1726. je bila na novo zgrajena in l. 1776. povečana.

Bolnica.

7. ... je imela Metlika meščansko bolnico (Gruden pravi sirotišnico). Bolnico je ustanovil Andrej pl. Hohenwartn v letu 1493.

Sedanja hiralnica je v nekdanji komendi, gradu nemškega viteškega reda.

Metliški grad.

Zgodovinsko znamenit je metliški grad, ki stoji sredi mesta. Nekdaj je bil zelo utrjen in obdan z moč-

nim obzidjem. Kdaj je bil sezidan, se ne ve, gotovo pa poprej nego cerkev.

V tem gradu so stanovali vojaški stotniki, ki so bili namestniki avstrijskih vojvod. Eden najimenitnejših je bil Andrej Hohenwarth (1493.)

Stotniki so postali pozneje lastniki gradu.

Kot lastniki gradu se omenjajo grofje Alapi (1578).

V Valvazorjevi dobi je začel grad razpadati. Pozneje so gospodarili na gradu hrvaški grofje Frankopani, ki so ga zapustili duhovnikom zagrebške stolne cerkve (kapitol). Ti so ga prodali leta 1792. rodovini Zavinškovi (Sawinschegg), ki so ga posedovali do l. 1899. Prodali so ga Ljudski posojilnici v Ljubljani.

Od leta 1906. je lastnica gradu "Prva dolenska posojilnica in hranilnica v Metliki".

Grad Fungert.

Na vzvišenem prostoru pri mestu je nekdanj stal grad Fungert, na katerega spominja le še ime za ta prostor, kjer so se do leta 1937. vršile javne prireditve. Sedaj stoji tam Sokolski dom.

Grad, ki ga je sezidal neki Sterniša, je razpadel že kmalu po Valvazorjevi dobi.

Cerkvena oblast.

Začetkom srednjega veka je pripadala Slovenska marka k Ogrski v političnem in cerkvenem oziru. Ko je 1091. leta ogrski kralj sv. Ladislav ustanovil zagrebško škofijo, ji je vtelesil tudi pokrajino Metliko, Črnomelj in Zumberk. A tudi oglejski patriarhi so imeli nekako duhovno oblast po teh krajih, nastavljali so duhovnike ter skrbeli za novi naraščaj. A desetino so morale dajati vse župnije zagrebškemu kapitlju.

Ker so imeli ogrski kralji v 12. stoletju doma dovolj posla, se niso brigali za to skrajno mejo, ki se je tekom časa oprostila ogrskega gospodarstva. Novi boj za cerkveno oblast je nastal zopet začetkom 14. stoletja. Leta 1336. je imenoval oglejski patriarh Bertrand za metliškega župnika Henrika Opavskega (prvi župnik!), duhovnika nemškega viteškega reda. V tem času je prišel nemški red desetino pobirati, katero so cerkve dajale zagrebškemu kapitlju. Vsled tega se obrne zagrebški nadškoj s prošnjo na papeža Benedikta XII., ki je takrat bival v Avignonu. Papež je odločil, naj se povrnejo zagrebški cerkvi stare pravice in v primeru nepokorščine motilci izobčijo. In res je papež Klement VI. izobčil Henrika in nekatere druge. Ljudstvo se ni dosti brigalo za to.

Takrat so bili v Metliki sledeči župniki: Henrik, Ortolf in Jakob, a Gonzlav je bil v trgu.

Po tem potu je slovenska meja oprostila zagrebško duhovno nadvlado ter prišla pod oglejske patrijarhe.

Ž u p n i j a .

Župnija je bila ustanovljena pred 1200 leti ter se je zvala "Bela" (Alba). Njen sedež je bil do leta 1461. pri današnji podružnici "Treh far". Župnijo pri "Treh farah" je oskrboval prvotno nemški viteški red, ki se tu omenja že okoli l. 1150, a ga l. 1200 že več ni bilo pri tej cerkvi.

V dobi turških napadov so vodili župnijo oo. frančiškani, ki so pribegli pred Turki iz Bosne, Srbije in Bolgarije. Leta 1469 so Turki razrušili cerkev in samostan, a frančiškane so sprejeli Novomeščani, da jim opravljajo službo božjo. Neka gospa iz Črmočlja Elizabeta Sopčanova jim je sezidala samostan poleg kapelice sv. Leonarda, katero jim je prepustil kostanjeviški opat Egidij ter izročil 7.1.1470.

Tu je bil sedež metliške župnije do 1.1461.

Pozneje je bila župnija premeščena k cerkvi sv. Nikolaja. Koroški vojvoda Ulrik III. je podaril župnijo nemškemu redu l. 1268. Oglejski patrijarh Peter je daritev potrdil.

Goriški grof Ivan je 1337. leta vzel v varstvo vse cerkve in imetje nemškega reda po metliški grofiji.

Župna cerkev.

Župna cerkev sv. Miklavža se prvič omenja l. 1334. kot podružnica župnije "Treh fara". Ko je ob priliki turškega napada 1578 zgorela, so zgradili novo, ki je pa l. 1705. znova pogorela. Sedanja stavba je iz l. 1759.

Proštija.

Ko so leta 1753. hajduki umorili semiškega prošta in župnika Janeza Stariho, je nemški viteški red premeštil proštijo iz Semiča v Metliko.

Župnijo in imovino nemškega reda so oskrbovali kompturi.

Cerkveno je prafara pripadala do l. 1751. oglejskim patrijarhom, nato do leta 1787. goriški nadškofiji, poslej ljubljanski škofiji.

O postanku "Treh far".

Redka znamenitost, kar tri cerkve, druga poleg druge ! Samo srednja ima zvonik in ta je tudi najmanjša, oltar Matere Božje Trifarške pa ima na sredi cerkve. Zgornja je posvečena Žalostni Materi Božji, spodnja pa Lurški Materi Božji.

Kdo je zidal Tri fare ne bo dognal menda nihče. Srednja župna cerkev je bila zidana mogoče na željo in ukaz Karla Velikega. Gruden pa piše, da je Tri fare in cerkve sezidal nemški viteški red v prvi polovici 12. stoletja.

V gotični dobi so zidane, pozna se stara gotika še v prezbiteriju v rebrih in gotskem portalu, ohranjenim na levi cerkvi. Gotiko so izpodrinile poznejše poprave. Desna cerkev ima zanimiv ~~ostanek~~ ostanek iz preteklosti : božjo hišico (Sacramentshäuschen).

Marsikaj ve povedati ljudska domišljija o postanku Treh far.

Ena pravljica pravi : Cerkve so priromale s Hrvaškega, zato jih hrvaški romarji tako radi obiskujejo.

Drugi pravijo, da so cerkve zidali ljudje treh ver. Stvar ni brez podlage. V Rosalnicah je bilo pokopališče vse Bele Krajine in sosednje Hrvaške. Pokopavali so tam domačine, kot jih še danes, Vlahe in Hrvate. Mogoče j vsako teh ljudstev zidalo po eno cerkev.

Nekatri so mnenja, da so zidali te cerkve templovci, katere zasledimo leta 1167 v Ljubljani in so oskrbovali pastirsko službo v metliški fari. Še v Valvazorjevem času se omenjajo "die drei Tempelherren - Kirchen". Za njimi je prišel križniški red okoli 1200. Ti so dobili tudi metliško faro in se s faro (1461) preselili v Novo Metliko in tako so tri fare ostale samo podružnica.

Romarska božja pot pa je ostala do danes.

Odkod ime Rosalnice ?

Rusalje se je imenoval običaj starih Slovencev, ki so na pomlad žgali na grobovih kresove.

Po tem običaju je dobila vas in okolica ime.

V Metliki je tudi graško-katoliška cerkvena sv. Cirila in Metoda, prečvsen za Zumberčane na Gorjancih.

Sezidala sta jo Dako Makar, posestnik v Metliki in Ilija Hranilović, župnik iz Kašta v letu 1902.

G r b .

V starih časih, ko še niso poznali smodnika, so rabili za orožje puščice z lokom, sablje, sulice, kije itd. Da so bili kolikor toliko zavarovani proti temu orožju, so rabili ščit.

Kdor se je v vojski odlikoval s hrabrostjo, takemu se je dovolilo, da je smel narisati na ščit kako podobo, posebno iz živalstva, n. pr. leva, tigra, medveda, risa, volka, orla itd. Te živali so podoba hrabrosti. S komer se spuste v boj, ne odnehajo. Nekateri so imeli narisano orožje. Taka znamenja so si tudi vojskovedci narisali v pečate. Po očetovi smrti je podedoval ščit eden njegovih sinov (najhrabrejši). Taka znamenja so si narisali tudi na graščine. Vsaka graščina je imela take slike. Tem slikam, po katerih se je poznala vsaka graščina, so rekli grb.

Pozneje je dobilo tudi vsako mesto svoj grb, dežele in države in ga uporabljale na veke.

Svoj grb imajo tudi Metliška.

V grb so sprejeli trdnjavo s stolpom. V znak čuječnosti stražarja so naslikali na zidovje dva vrana ki sta posebno oprezna proti sovražnikom. Vrana na obzidju značita tedaj opreznost, čuječnost, stražo, katere dolžnost je bila vsako nevarnost naznaniti.

V času velikih Napoleonovih vojn je tudi naše mesto prenašalo vse težave nemirnih časov in bilo priključeno Iliriji, ki je bila kot posebna dežela združena s francoskim cesarstvom.

Uskoki ali Vlahi.

Sredi 16. stoletja so se naselili po metliški okolici Uskoki ali Vlahi. Meseca septembra 1530 je pribežalo ali uskočilo več družin iz Bosne na Avstrijsko. Njihov vodja in harambaši so šli naravnost h kralju Ferdinandu, da izprosijo bivališče svojim ljudem. Za boj pripravnih možje so pa šli proti Bihaću, kjer so se hrabro bojevali. S tem je izginil strah, da bi bili turški ogleduhi. Deželni stanovi

so svetovali naj se Vlaha naselijo po Žumberku, Kostelu in Vinici, odkaže naj se jim zemlja, ki bo prosta davka, samo neko desetino od živine in žita naj plačujejo. Za glavarja in stotnika naj se jim da hraber mož. Služijo naj za oglednike ter branijo mejo turških napadov. In res, v teku desetih let se je naselilo 3000 družin po metliški okolici, Žumberku in Kostelu (do 1541. leta). Vendar je trajalo še dokaj časa, da se je zadeva uredila in odkazala zemljišča, ker jim graščaki niso hoteli dati zemljišča, a zemljišča deželnih knezov so bila zastavljena. V tem času so se preživljali s tem, da so plenili po Turškem. Za ureditev zadeve je imel mnogo zaslug Janez pl. Lenkovič. Bil je njih stotnik in kot takemu je pripadal Mehovski grad. To zemljišče se je razdelilo med Vlahe. Pozneje so bili vojaško organizirani, imeli so svoje stotnike in dobivali plačo od vicedoma. Njih opravilo je bilo : braniti mejo proti Turkom. Tako je nastala Vojaška granica.

Družinsko življenje Uskokov je različno od Belokranjcev. Živelo je več družin v eni hiši. Gospodar je bil najstarejši mož, a gospodinja žena najmlajšega sina. Vse v hiši se jima je moralo pokoravati. Vodila sta domače delo in vsa opravila, katera so izvrševali ostali družinski udje. V eni hiši je bivalo po 10 do 12 mož za vojsko sposobnih, ki so morali biti vedno pripravljene za boj ter stražiti mejo.

Obdržali so do današnjega dne svoje šege in svojo nošo, po kateri se ločijo od Belokranjcev. Žene nosijo obleko iz bele tkanine, lase si kitijo s tem, da si v kite vpletajo različno srebrnino in drug lišp. Moška noša je podobna hrvatski. To veri pripadajo deloma grko-katoliški, deloma pravoslavni.

H a j d u k i .

Hajdukov sedanji rod ne pomni. Starejši ljudje pa se jih spominjajo. V 17. stoletju so se razširili po naših gozdovih in oropali zlasti veliko cerkva. Radi so vdirali v župnišča n.pr. Sinjem vrhu, Semiču (1753).

Pravi hajduki so prihajali s Hrvaškega, nekateri celo iz Turčije. Oblačili so se le po turško. Njih poveljnik se je imenoval harambaša. Ker je zapeljal hajduke na krivo pot, so ga trpinčili in umorili. Prav tako tistega, ki jim ni hotel povedati, kam je skrnil denar.

Mnogi hajduki so znali slovensko. Najbrže so bili ti hajduki domači malopridneži.

Hajduke so zelo zasledovali in preganjali cesarski vojaki, a so jih le redko zasačili.

T i h o t a p c i .

Tihotapcev je pred letom 1648. vse mrgolelo na hrvaški meji, katero so zapirale mitnice. Prenašali so čez mejo vino, sol in tobak. Živeli so v večni nevarnosti, ker so po Gorjancih neprenehoma švigali finančni stražniki. Med njimi in tihotapci se je večkrat vnela srdita borba, ki se je navadno končala z mrtvimi.

Tihotapcev se ni smel strašiti vremena, ne strmin, noči, zime in drugih neprilik. Vprav ob nevihti, gosti temi, hudem mrazu, skozi trnje in goščo, čez skale in prepade se je dal prenesti tobak z malo nevarnostjo. Med seboj so se podpirali in branili. Tuhalcu so pod koleno

prerezali kite, da je ostal hrom do smrti. Tihotapci so našli povsod prijatelje, ki so jim naznanjali nevarnost z ognjem, žvižganjem, kašljem in z mnogimi drugimi znamenji.

Nekateri so si gmotno opomogli, še več jih je poginilo od truda in nerednega življenja. Druge je zadela krogla, mnogi so se naveličali in šli med poštene delavce.

Š o l a t v o .

P. Florentin Hrovat omenja v svoji zgodovini kranjskih mest, da je imela Metlika šolo že sredi 16. stoletja.

Učitelji so bili : Sebastijan Schwarz (1582), Jurij Stander, G. Grmek in Matija Kompare (1584).

Gruden pa piše, da je po letu 1580. neki luteranski učitelj napravil tudi šolo v hiši meščana Krištofa Geblerja. Toda nadvojvoda Karol je ujazal luteranom odzveti kapelo, predikanta in učitelja pa izgnati. S tem seveda učiteljevanja ni bilo konec. Skupno s predikantom sta delovala na bližnjem zemljišču Sigismunda Semeniča, a nazadnje na zemljišču grofov Zrinjskih onstran Kolpe. Okoli l. 1593. so vojaki iz Gorice napadli učitelja in predikanta s snegom. Ko je l. 1598. dobil mestni svet od nadvojvode Ferdinanda ukaz, da izžene predikanta, je luteranska propaganda in najbrže tudi šola prenehala.

Kakor je razvidno iz napisa pri trifarških orglah je bil v letu 1754. Pavel Kočevar organist v Metliki in najbrže tudi učitelj. (Glej šolsko kroniko!)

Prvi govor o metliški osnovni šoli se nahaja v pisnih Komende nemškega viteškega reda v Metliki z dne 2. 10. 1789, kjer je priznana staremu cerkovniku in učitelju pokojnina letnih 30 for. Imenoma ni naveden.

Prvi učitelj, ki je v šolski kroniki imenoma naveden je Valentin Vončina, ki je nastopil službo 8. XI. 1797.

Dne 8. 5. 1799. je prošt Ancel izročil dekret Bartolomeju Stritarju ter ga imenoval za "mežnara in organista".

Leta 1804. je nastopil službo Ivan Sterniša, ki je bil učitelj, organist in mežnar. Leta 1830. je pustil učiteljevanje vsled oglušlosti, organist in mežnar je ostal do leta 1854.

Za njim je prevzel učiteljsko službo Andreas Turk in jo vršil do leta 1844.

Njemu je nasledil Primož Dollar, ki je bil premeščen v St. Ruprecht. Njegovo mesto je prevzel Venceslav Sturm leta 1854.

O tej dobi piše J. Trdina : "Belokranjci stoje še na nizki stopnji izobrazbe. Krive so šole. Do l. 1848. so jih imeli jako malo in še v tistih se je le nemškovalo. Ostale so skoraj brez koristi. Kar je zanemarila vlada je po svojih močeh nadomestil vrli metliški župnik Vincencij Vovk. Osnoval je zasebno učilnico, v kateri je navadil otroke po domače brati. V cerkvi so se jele rabiti molitvene bukvice. To se je ljudem tako priljubilo, da so hoteli vsi znati brati. Učili so se po navodilu župnikovem drug od drugega. Podlaga omike se je širila iz Metlike po celi Belokranjini. Neka kuharica je preseljevaje se semtertje naučila brati več kot 100 ljudi." Od l. 1848. se je to stanje izboljšalo. V nemških učilnicah je dobil veljavo tudi slovenski jezik.

Do l. 1864. je bila šola enorazredna, omenja se pa, da je to leto metliški meščan Schönbrunn Franjo provizorno

zasedel drugo učiteljsko mesto.

Leta 1874. je prvič omenjeno, da je šolo nadzoroval c. kr. okrajni šolski nadzornik Aleš Anton, dekan v Semiču.

V letu 1876. je nastopila na šoli že tretja učna oseba.

Leta 1877. je bil izvoljen za šestletno dobo prvi krajni šolski svet, ki je štel 6 članov in 2 namestnika. V tem letu se prvič omenja šolska knjižnica, ki je tedaj štelala 103 knjige.

V letu 1876 je bila šola razširjena v štirirazrednico, a zaradi pomanjkanja učnih sob je bil 15. 10. 1877. otvorjen le 3. razred, a po najetju učne sobe v privatni hiši 3. 11. 1880, četrti razred. V tej dobi se je poučevalo tako, da so dečke poučevali učitelji, a deklice učiteljice.

Kar je bila štirirazrednica nastanjena v treh poslopijih sicer : 2 razreda v šoli, 1 razred v mesni hiši in 1 razred v privatni hiši ter učne sobe niso odgovarjale šolskim predpisom, so merodajni faktorji 18. 4. 1886. sklenili zidati novo šolsko poslopje. Zidava je bila oddana na javni zmanjševalni dražbi dne 29. 10. 1887. Zidanje in vso opremo nove šole so prepustili potom zmanjševalne dražbe zidarskemu mojstru Jakobu Franzu iz Metlike za 23.500 gld. Temeljni kamen so vzdali 10. 6. 1886. G. prošt je med streljanjem in igranjem godbe blagoslovil temeljni kamen. Navzoči zidarski mojsterje kamen vzdal, g. prošt, g. okr. glavar in drugi odlični gostje so trikrat udarili s kladivom po kamnu. V temeljni kamen so vložili puščico z raznim drobižem in na pergament spisano spomenico.

Slovesna otvoritev nove šole se je vršila 16. 9. 1889.

Ob 8. uri je daroval slovesno sv. mašo g. prošt Franc Dovgan. Po sv. maši so šli duhovniki v cerkveni opravi pred novo šolo. V sprevedu so jim sledile vse korporacije in šolska mladina z učiteljstvom. Pri večnih stopnicah je g. prošt opravil cerkvene molitve in blagoslovil vsako sobo posebej. Po primernih govorih je predsednik kraj. šol. sveta predal ključke g. nadučitelju.

(Za to stavbo je daroval cesar Franc Jožef I. 300 gld. iz privatne blagajne).

Staro šolo je prevzela mestna občina in v njej ustanovila zasilno bolnico.

25. 5. 1890. je c. kr. dež. šolski svet dovolil, da se z letom 1890/91. otvori k 3. in 4. razredu vzporednica za deklice. V decembru 1. 1890. je bila na naši šoli otvorena dvorazredna obrtno nadaljevalna šola s pripravljalnim razredom.

V šolskem letu 1903/04, se je na šoli ustanovil posebni oddelk za oddaljenejšje šolarje z učnim načrtom za enorazrednice s poldnevniim poukom. Ta oddelk so obiskovali otroci iz vasi Go. in Dol. Lokvica, Trnovec, Grabrovec, Slamna vas in Radoviči.

Istočasno se je razpustila dekliška vzporednica k 3. in 4. razredu.

V šol. letu 1905/06 se je zaradi prevelikega števila otrok v 3. razredu za ta razred otvorila vzporednica. Ker pa ni bilo na razpolago učne sobe, se je uvedel v 1. in 2. razredu poldnevni pouk.

Z razglasom c. kr. ministrstva za uk in bogočastje z 25. 3. 1905. št. 218 je bilo ukazano, da se mora za politično občino Lokvica ustanoviti na Lokvici nova šola.

V šol. letu 1906/07. je bilo stanovanje šolskega upravitelja, sestojече iz 2 sob, preurejeno v eno učno sobo.

Med svetovno vojno (1914 - 1918) so šolske oblasti dovolile šolarjem razne olajšave v obisku šole, da so lahko pomagali staršem pri poljskem delu.

Z odlokom viš. šol.sveta v Ljubljani z dne 28. 8. 1919. je bila naša štirirazrednica razširjena v 6-razrednico.

Z odlokom viš. šol.sveta v Ljubljani z dne 10. 10. 1919. je bil enorazredni oddelek za oddaljene razširjen v dvorazredni.

15.9. 1919. je viš.šolski svet sistemiziral službo učiteljice ženskih ročnih del.

S šol. letom 1920/21. je bil tvorjen sedmi razred, s šol. letom 1921/22 osmi razred, tako je postala naša šola popolna osemrazrednica.

Za učni sobi sta se najeli ena soba v obrtnem domu in ena v občinski hiši.

Veliki župan ljubljanske oblasti je z odlokom z dne 2. 9. 1925. ukinil dvorazredni oddelek za oddaljene šolarje in ukazal, da se prešolajo v odgovarjajoče razrede.

Istočasno sta se otvorili vzporednici k 4. in 5. razredu.

V šol. letu 1926/27 je bila tvorjena vzporednica k 1. razredu.

Ker je ptevalo učencev v 2. in 3. razredu naraščalo, v 4. in 5. razredu pa padalo, sta se s šol.letom 1927-1928. opustili vzporednici k 4. in 5. razredu in otvorili k 2. in 3. razredu.

Min. prosvete je s svojim odlokom z dne 3. 9. 1929. odločilo, da se sme s šolskim letom 1929/30. otvoriti nova vzporednica.

V šolskem letu 1934/35 je bila tvorjena vzporednica k 1. razredu višje ljudske šole.

Šolski oder.

Šolski upravitelj Konrad Barle je podpiran od svojih tovarišev dne 28. 6. 1925. sklenil postaviti v šoli praktičen zložljiv gledališki oder. V ta namen je določil učno sobo, desno v pritličju.

Tov. Božo Račič je naredil skico, ki jo je tov. Lojze Ivanetič izpopolnil in v podrobnosti izdelal. Šolska mladina je nabrala 100 vreč, ki jih je učiteljstvo takoj napelo.

Ko je bil oder delno pripravljen je bila otvoritvena prireditev dne 1. 12. 1925.

Šolski oder je veljal okoli 10.000.-din.

Šolski vrt.

Na osnovi sejnega sklepa kraj. šolskega odbora z dne 26. 10. 1924 se je šolski vrt v letu 1927. trpežno ogradil in popolnoma preuredil.

Preureditev vrta je veljala okroglo 25.000.-din. V to svrhu se je porabila tudi glavica za zgradbo šolskega poslopja v znesku 7.708.75 din.

Trikotni del vrta se je z dovoljenjem velikega župana ljubljanske oblasti dne 24. 10. 1926. odprodal za ceno 2.500.-din.

Šolska zastava.

18. avgusta 1880 je ob 9. uri zjutraj pri slovesni sv.maši g. prošt Danijel Trček blagoslovil šolsko zastavo. V šolskem letu 1921/22 je g. Katinka Guštinova

iz Metlike kupila v spomin kraljeve poroke šolski zastavi trak z napisom : "Aleksander - Marija 1.6.1922." Ob tej priliki so meščani Metlike darovali za pogostitev šolske mladine 2683 K.

Meščanska šola.

V šolskem letu 1908/1909. je mestni občinski odbor ob priliki proslave 60-letnice vladanja cesarja F.J. I. sklenil ustanoviti meščansko šolo ter se zavezal, da bo občina vlagala letno 500 K v posojilnico. V isti namen omenjena Prva dolensjska posojilnica podari 1000 K.

17.4. 1921. je povabil kraj. šolski svet vse zastopnike denarnih zavodov, dvornega svetnika Engelberta Gangla in sklene, da se s predpripravami za zgradbo novega šolskega poslopja in ustanovitvijo meščanske šole takoj prične. Za stavbišče se določi "poizkusni travnik" nemškega viteškega reda. Višji šolski nadzornik E.Gangl je ipposloval od viš. šolskega sveta podporo v znesku 25.000 K.

Dne 8. 7. 1928. se je na šoli vršila konferenca o ustanovitvi meščanske šole v črnomaljskem srezu. Konferenca sklene, naj se ustanovita 2 meščanski šoli v Metliki in Črnomlju.

Dne 22. 2. 1929. je občinski odbor postavil prvi temeljni kamen za meščansko šolo - ustanovil je gradbeni sklad s tem, da je vstavil v proračun 10.000.-din ter sklenil, da bo to nadaljeval, dokler ne zbere zadostne vsote.

Obiski.

29. maja 1895. je obiskal Metliko Nj.ces.visokost nadvojvoda Evgen. Učiteljstvo in šolska mladina je pričakovala gosta pred županovo hišo. V imenu učiteljstva ga je pozdravil šolski vodja. Zvečer je bilo vse mesto razsvetljeno.

12. avgusta 1897. se je Viktor baron Hein, ko se je vračal od slovesne otvoritve črnomaljskega vodovoda, oglasil tudi v Metliki. Uradništvo in občinstvo ga je pozdravilo pred gradom. Podpisal se je tudi v šolsko kroniko.

28. maja 1899. je na svojem službenem potovanju posetil Metliko feldmaršallajtrac nadvojvoda Leopold Salvator. Bil je v spremstvu častnikov generalnega štaba. Meščani so ga pričakovali s pokanjem topičev in sviranjem godbe. Nadvojvoda se je zahvalil v slovensščini.

26. maja 1905. se je na potu v Črnomelj ustavil v Metliki c. kr. deželni predsednik Teodor Schwarz. Z voditeljem šole je odšel v šolo in pregledal učne sobe. Podpisal se je v šolsko kroniko.

7. julija 1908. se je o priliki pregledovanja železnične trase Novo mesto - metlika - Črnomelj pripeljal v Metliko deželni predsednik Teodor Schwarz.

28. maja 1913. je obiskal Metliko na svojem uradnem potovanju po Beli krajini dr. Ivan Sušteršič.

W aprilu 1935. je službeno obiskal Metliko ban dravske banovine g. dr. Dinko Fuc.

13. novembra 1935. je obiskal Metliko ban dravske banovine g. dr. Marko Matlačen.

Gasilno društvo.

Kakor je razvidno iz zapiskov in starih članskih imenikov je gasilno društvo obstojalo že l. 1869. Po pripovedovanju starih ustanovnih članov je v mesecu maju l. 1869.

bivši lastnik metliškega gradu graščak vitez Josip pl. Savinšek (Savinschegg) nastavlil 16 fantov kot gasilce in jim nabavil nizke čepice. Gasilec ni smel biti mlajši od 15 let. Ko je graščak odpotoval nazaj na Dunaj je prevzel vodstvo gasilcev takratni lekarnar Ferdinand Matter. On je zbral prijatelje gasilstva in tako organiziral gasilno društvo. Društvenih članov je bilo takrat 32. S pomočjo občine so si nabavili kroje in ročno brizgalno.

Društvena zastava je bila blagoslovljena 23.5. 1875. Sedanja shramba gasilnega orodja je bila blagoslovljena 23. maja, a dograjena v juliju 1887. leta. Društvo poseduje 3 brizgalne : malo in veliko ročno in motorno.

Zlasti veliki so bili požari : 1. 1890. na Radovici, ko so zaradi pomanjkanja vode gasili celo z vinom. 1. 1891. na Krivoškem vrhu, 1. 1912. na Božakovem, ko je požar uničil skoro celo vas, 1913. v Radovičih, 1. 1930. v Zaluki, kjer je pogorelo do tal 123 poslopij.

Združenje vseh obrtnikov v Metliki.

Združenje obsega vse obrtniške stroke, razen tishih strok, ki so po zakonu inkorporirane v lastnem strokovnem združenju (fotografi, brivci). Do pred kratkim je imela za člane tudi gostilničarje, ki so si pa sedaj ustanovili lastno združenje.

Sedanje združenje je bilo ustanovljeno 1. 1888. Predhodniki sedanjega združenja so bili cehi. Združenje hrani staro cehovsko listino še iz leta 1868. naprej. Spravljene so v starinski cehovski skrinji, ki je lepo izdelana z intarzijami, ki pričajo, da je bilo m. pr. to že takrat na visoki stopnji. V notranjosti skrinjice je letnica 1821., a mogoče da je delo še starejše. Skrinja je bila prvotno last usnjarskega ceha, o čemer pričajo tudi listine. Sele v sredini preteklega stoletja se omenjajo tudi druge stroke. Med listinami je zanimiv dokument v slovenščini iz leta 1676.

Skrinja je služila tudi kot blagajna, o čemur priča pločevinasta puščica s starinskim srebrnim in zlatim denarjem.

Združenje samo je v letih po ustanovitvi gotovo lepo procvitalo, o čemur priča lepa stavba obrtnega doma v Metliki. Obrtniki so že takrat pokazali krepko stanovsko zavest in smisel za skupnost.

V okrilju združenja se je ustanovila v letih pred svetovno vojno bolniška blagajna, ki je zbrala za takratne razmere precejšnjo imovino. Žal, da je vse to z velikimi žrtvami zbrano imovino pogoltnila svetovna vojna kot prisilno vojno posejilo.

Bratovščina Sv. Rošnice Telesa v Metliki.

(Bruderschaft - Corporis Christi zu Möttling.)

Kakor je razvidno iz Pravidnika bratovščine, ki ga hrani sedanje načelstvo in je datiran z dnem 8. marca 1837. je bratovščina obstojala že pred letom 1837.

Pred tem letom se je najbrže niso vodile nikake listine, odnosno protokoli, ker so vsi vpisi kakor je razvidno iz ohranjenih listin izvršeni od 6. junija 1838. , dalje torej od dneva, ko je stopil navedeni pravilnik v veljavo.

V tem letu je štela bratovščina 39 članov in je v naslednjih letih število članstva stalno naraščalo. Leta 1848 je štela bratovščina 60 članov, l. 1858 75 članov in leta 1861, že 84 članov.

Vsi protokoli (Pravilnik, Einnahme Protokoll, Rechnungsbuch) so pisani v nemščini in nosijo na obojni strani okrogel žig : Pfarr Möttling, iz česar se dasklepati, da je bila bratovščina podrejena cerkveni oblasti ali vsaj pod njenim nadzorstvom.

Iz pravilnika je razvidno, da je bila osnovana na verski podlagi in je bil njen glavni namen češčenje presv. Rešnjega telesa in krščanski pokop svojih bratov.

Dolžnost vsakega člana je bila, da je v četrtek kvat. tedna in četrtek po prazniku Sv. R. T. prisostvoval sv. maši. Veliki teden sta se pred v božjem grobu izpostavljenim Sv. R. T. vrstila po dva in dva člana in molila molitveno uro. Na veliko-nočno nedeljo in Telovo so se bratje udeležili procesije s gorečimi svečami. Zapadli so kazni, ako so ob nedeljah brez opravičenega vzroka zanemarili sv. mašo ali popoldansko službo bžžjo. Če je kdo izmed sobratov obolel, je bila dolžnost članov, da so ga obiskali. V slučaju smrti so ga vsi spremili do groba.

Bratovščina je za svoje ude nabavila vse potrebno za dostojni pokop. (Mrtvaški prt, križ, nosila, sveče). Da so krili te stroške je plačal vsak član pri vstopu v bratovščino 1 gl. pristopnine in potem vsake kvatre 20 kr. Denar sta hranila predsednik in blagajnik v blagajni, ki je bila zaprta z dvema ključema. Svoje predstavnike so bratje volili vsako leto.

S pravilnikom je bilo preskrbljeno tudi za družinske člane bratov. Če se je kdo iz hiše sobrata oženil kam drugam, a je slučajno umrl na rodnem domu, mu je bratovska blagajna plačala pogrebno mašo. (Kondukta ne!) Ako je umrl otrok predno je prejel sv. spoved so mu zvonili z malim zvonom, otroku po prejeti prvi spovedi s 3 zvonovi.

Ta prvotni pravilnik je bratovščina izpopolnila na svojem zborovanju dne 6. junija 1845. leta. Člani so ponovno sklepali o dolžnosti in obveznosti članov in določili denarno kazen za one, ki se ne bi točno držali pravilnika. N. pr. je plačal vsak ud pri izostanku od ene kvat. maše 15 kr. kazni, pri izostanku od enega kondukta 15 kr. i. t. d. Ako je bil kak član netočen v plačevanju prispevkov in 3 kvatrine nedelje ni ničesar plačal, je bil izključen iz bratovščine. Izključen je bil tudi oni, ki 6 mesecev ni izpolnjeval danih nalog.

Iz dodatnega vpisa v Pravilnikz dne 31. 12. 1887. je razvidno, da se je v tem letu zvišala pristopnina na 20 gl.

O delovanju bratovščine v dobi od 1895. leta dalje uprava nima točnih podatkov, ker so v tej dobi podatki vnešeni le v računске knjige. Vsi vpisi so izvršeni v nemščini.

Bratovščina deluje še vedno. Sprejema člane iz mesta Metlike in Svirkovega vrha. V tem letu šteje 38 članov. Istočasno z brati so včlanjene tudi njihove družine.

Bratovščina je danes neodvisna samostojna ustajova, ki temelji na starih pravicah. Tudi cerkveni oblasti ni več podvržena.

Njen sedanji namen je dostojen pokop svojih bratov in njihovih družin. Ima torej značaj pogrebnega društva.

Tudi glede dolžnosti bratov so se pravila v teku let spremenila. Danes imajo bratje edino dolžnost, da spremijo umrlega sobrata do groba, ali da brata, ki je umrl osamljen, čuvajo tudi na mrtvaškem odru.

Bratovščina danes nima nikakega premoženja. Vzdržuje se iz predpisane članarine in pristopnine, ki znaša 200.-din.

Uprava bratovščine obstoja iz 6-članskega odbora, ki hrani ves arhiv, blagajniško knjigo in sejni zapisnik. Upravo volijo bratje vsaka 3 leta.

Iz ohranjenega arhiva in sedanjega poslovanja bratovščine je razvidno, da ta ustanova propada in da bo polagoma morala prenehati. Sedanji njeni člani so večinoma starejši, prirastek mlajših je le neznoten. Ker ima bratovščina danes pravzaprav značaj pogrebnega društva, jo vedno bolj izpodriva "društvo mojstrov", ki ima isti smeter.

Zadnja desetletja.

18. avgusta 1907. so Metličani slovesno praznovali 500-letnico mesta. Na predvečer je bilo vse mesto razsvetljeno, godba pa je svirala po mestu mirozov. Drugi dan se je po slovesni sv. maši zbralo uradništvo, društva in občinstvo pred mestno hišo, kjer je imel domačin Engelbert Gangl slavnostni govor. Popoldne se je slavnost nadaljevala v mestnem logu.

Dne 25. 5. 1914. je bila slavnostna otvoritev belokranjske železnice. Ob 12.30 urah je pripeljal z zelenjem okrašen vlak v Metliko, kjer so ga čakali šolski otroci in okoli 2000 občinstva.

Od leta 1834. ni bilo take suše, kakor v l. 1921. Od meseca junija do konca oktobra ni bilo izdatnega dežja. Studenci in potoki so usahnili, ljudstvo je hodilo iz Grabrova, Suhorja, Lokvice in celo iz Hrasta v Čerh po vodo. Za sod vode so plačevali ubožci, ki nimajo svoje živine, 200 k. Sosed je odstopil sosеду vodo, ako mu je dal enako množino vina. V noči od 22. na 23. oktobra je začel padati dež, potem sneg.

28. 9. 1922. je metliška župnija dobila zvonove.

Dne 1. 7. 1931. je pričel uradovati metliški srez, kateremu so pripadale občine Božakovo, Orešnjevec, Drašiči, Gradac, Lokvica, Metlika, Podzemelj, Radovica, Suhor in občina Radatovići iz jastrebarskega sreza. Srez je štel okoli 12.000 prebivalcev.

Srez je bil ukinjen in prenehal poslovati dne 14.8.1936.

V mesecih juniju, juliju in avgustu 1931. je izvršila "Delniška družba" prej "Škodovi zavodi v Plznu" - v Ljubljani napeljava električne razsvetljave in elektrarne "Ozalj". Tudi šola je dala napeljati električno luč, kar je stalo 7.000.-din.

V letu 1935. je Metlika dobila vodovod.

Dne 8. 12. 1937. je bil v Metliki otvorjen zdravstveni dom. Ta otvoritev je posebno važna za šolske otroke, ki imajo brezplačno zdravniško pomoč.

Narodna noša.

Belokranjska moška narodna noša je bila po vsej Be Krajini enaka.

Belokranjci so se pokrivali s kriljakom (škriljak, škrlak) - klobukom. Kriljak (izpeljana beseda od kriti) je bil črna barve, pravi klobuk - klobučak, s širokimi obodi (krajevci) obod so vsled njegove širine držale kviljati tri sponke iz črne ga traka, pritrjenega na štulo in na obod. Prodajali so jih novomeški klobučarji na sejnih.

V poletnem času so nosili Belokranjci dolgo, skoro do kolen segajočo robačo (srajco) in široke bregeše (hlače). Robačo so nosili vrhu bregeš.

Robačo in bregeše so šivale doma žene in dekleta iz domačega platna.

Čez pas so se moški prepasali z jermenom z zaponko, ali pa s čemerjem, t.j. z rdečim pedenj in tudi širšim pasom

iz usnja. Čemer je bil zložen iz dveh delov, ki sta bila zgoraj in spodaj sešita v zev. Spredaj (zgoraj) je imel odprtino skozi to je Belokranjec spravljaj vanj denarnico, uro, nož, itd. (Bregese so bile brez žepa). Čemerje so prodajali karlovški jermenarji.

Za obuvale so belokranjecem služili čišmi na zaplat, redko tudi škornjix in opanki. Revnejši pa so nosili coklje celo k maši.

V čišme so obuvali bele volnene kopice, ki so jih ženske pletle doma.

Pozimi so moški oblekli nad bregese bele ozke hlače iz domačega sukna, ki so se tesno prilegale nog. Spodaj ob meči so se zaškabile (zapejale) s škabicami. Hlače so spodaj devali v kopice. Kopice so pečenj visoko molele iz čišmov.

Lajbek ali prsluk (telovnik) je bil spredaj in zadaj iz domačega sukna, bele barve, ob robovih navadno obšit z modrimi ali zelenimi trakovi - obšivi. Zapejnal se je spredaj s škabicami.

Halja (suknja) je bila tudi iz domačega belega platna. Zapejnali so si jo s škabicami : imela je pokonci stoječ ovrtnik.

V hudi zimi so moški vrhu te obleke oblekli še kratek kožuh z rokavi.

Sukno so tkale ženske doma in ga dale stoparjem v stope.

Namesto dežnikov (takrat so bili dežniki zelo redki) so nosili iz šašike (bičevja) spletene plašče. Krog vratu so bili ti plašči trdo in gosto zvezani z dreto, da so bili trpežnejši in nepremočljivi. Segali so skoro do kolen.

Na potovanje so Belokranjci jemali svojo torbo, ki so jo obesli čez ramp, da jim je visela ob boku. V nji so nosili brašno, t.j. živež, kruh, prekajeno meso i.dr. Vzel pa je na potovanje tudi čutaro dobrega belokranjskega vina ali pa domače slivovke. Čutare so izdelovali doma, navadno iz lipovine. Nekatere so umetno izdelane iz izrezljane.

Pred 60. leti so nosile Belokranjice le dvoje oblačil : robačo t.j. krilo na spodnjem životu in oplečje (rokave, ošpetelj) na zgornjem životu, To je bilo vse, kar je bilo na njih. Srajce niso nosile.

Robača je bila štiri pole široka, ob pasu nabrana v "naborke" (gube). Nosila se je na šriti prste širokih oprtah (naramnicah), ki so bili priprjeni na širokem pasu, imenovanem "opleček".

Oplečje (rokavci - bela jopica, podobna ošpetlju) je segalo malo čez pas, bilo je ohlapno, za vratom pa močno nabrano v naborke.

Pozneje so na zgornjem životu podoblekle ošpetelj, narejen doma iz domačega platna. Na spodnjem životu pa so podoblekle dolenko (spodnje krilo), tkano iz domačega platna.

Ošpetelj in dolenska sta odpravila od robače oprte in opleček. Robača je bila poslej brez oplečka in brez oprt, podobna navadnemu krilu.

Odslej je ostajala obleka naše žene iz štirih komadov : robače in oplečka kot zgornje, ošpetlja in dolenske kot spodnje obleke.

Spredaj so si opasale kratek, srednje širok, bel, vezen zastor (predpasnik).

Metličanke so svojo obleko grohale (krišpale, nagubale).

Okrog pasa so nosile tkanice, t.j. štiri prste širok, dolg pas. Opasale so se s tkanico dva-do trikrat okoli pasu. Konec pasa je visel zadaj po krilu. Ker jebil pri Metličankah

črne barve, so ga zlobni jeziki imenovali "črni rep". "Novice" z dne 3. XII. 1875. št. 1 vsebujejo humoristični članek "Kako so Belim Kranjčam bili zatrti črni repi", spisal ga je J. Navratil. V tem članku opisuje pisec trud, ki si ga je prizadejal sloveči Baraga, da bi odpravil "črne repe". Vsi njegovi zadevni cerkveni govori niso nič pomagali. Ženske so vedno le še prihajale z repi k službi božji. Na pomoč pa mu je prihitel hudomušni sodnik F.G. iz Krupe. Ta je neko nedeljo pred mašo povabil vaše fante v krčmo in jih našuntal, da so med mašo zvezali kar tri ženske z "repi" skupaj. Po maši so hotele oditi iz cerkve, a niso mogle, dokler si niso repov odrezale. Od tedaj so metličankečnošo "repov" opustile.

Čevlje so imele "na zaplet" (torej čizme). Revnejše so nosile lipove coklje, ki so bile izdelane doma ali pa so si na Hrvaškem kupile opanke.

V zimskem času so nosile ženske zabunec t.j. dolga, neokrašena halja iz domačega sukna, brez rokavov.

Nogavice ("hlačice") so si pletle doma iz domače volne, bile so bele ali pisane. Izgotovljene nogavice so dale potem stoparju v stope, da so bile mehkejše.

Na glavi so nosile pečo ali pečico. Pečica je bila manjša od peče in navadno brez rože. Pečica je bila vsakdanje pokrivalo za delo, namesto sedanjega robca. Zavezala si jo je pod brado. Peča, ki so jo nosile le ob praznikih, je imela veliko vezeno rožo. Peča se je vezala izpod brade na temenu glave.

Kite so nosile trdo spletene, nizko na tilniku povezane v svitek ali pa v obliki polumeseca.

Nakit je bil znak žene in ženske zvestobe, nosile so ga le žene.

Izmed nakita je bila metliška jalba najlepša in njen "furm" umetno vezen - raličan. Narejena je bila iz domačega platna. Spredej so bile našite čipke, ki so padale po temenu glave do čela. "Furm" je bil navadno črno raličan. Jalba je pristno slovenski znak z različnim vezenjem.

Da je nekdo lepše stal na glavi, so vpletale v kite tkzv. "vpletke" ali "navěz" ali tudi "mamez". Vpletki so bili ali navadno predivo, ali pa rdeče pobarvane prejine niti. Kite, v katerih so bili vpleteni "vpletki" so pritrdirile s koščeno iglo, ki so jo zvale "šiljak".

Navedeni nakit so pripeli mladi nevesti, ki so ji sneli z glave svatovski venec, predno se je s svojim ženinom odtegnila svatovski družbi.

Da je bila to pristna belokranjska narodna noša, je dokazano že s tem, da so vse blago za obleko dobivali in izdelovali doma. Domači so bili krojači, tkalci, jermenarji, kožuharji, šivilje, vezilje, vse je bilo v domačih rokah.

Vsa obleka je bila enostavna pri ženskah in pri moških, enostaven je bil kroj, enostavni so bili okraski, vse po izumu primitivnega naroda, vse je bilo predmet domače obrti.

Kipar Alojzij Gangl.

Kipar Alojzij Gangl je bil rojen 8. junija 1859. v Metliki. Ker se je pri Ljubiščanu Jerneju Jerebu, podeželskem podobarju in pozlatarju, naučil rokodelstva. Potem si je služil kruh kot rezbar v St. Rupertu in v Ljubljani. Nato je šel h kiparju Jakobu Gšilju v Gradec, kjer je obiskoval večerno obrtno šolo, kjer sta poučevala profesorja Pekari in Lepošič. Spoznala sta Ganglovo talent in mu svetovala, naj gre na dunajsko akademijo. Kanonik in državni poslanec Klun je kupil Ganglovega iz lesa izrezanega Krista na križu in mlademu umetniku preskrbel od drž. odbora 100 gl. letne podpore. Vstopil je v obrtno šolo, l. 1885. na akademijo in nato na specialno

šolo slavnega Zambuscha L. 1894. je prevzel v Ljubljani službo učitelja na novoustanovljenem kiparskem oddelku tedanje obrtne šole.

Š 17 leti službene dobe je bil upokojen, a zopet kmalu poslan na obrtno šolo v Split z obljubo, da bo reaktiviran. Dr. Adolf Müller, načelnik v dunajskem naučnem ministruvstvu svoje besede ni držal in naklonil Ganglu 30 kron mesečne podpore. Umetnik se je zahvalil za miloščino in odšel domov v Metliko, da si popravi zdravje.

Leta 1914. je šel na Dunaj, odkoder se je l. 1917. preselil v Prago. Umrli je leta 1935. v Pragi, kjer so njegovo truplo vpepelili.

Njegov pepel so pokopali na pokopališču sv. Roka v Metliki.

Vodnikov spomenik v Ljubljani je Ganglovo delo. Izklesal je iz kararskega marmorja Prešerna. To je najboljši Prešernov kip, kar jih imamo, a videti ga je žal samo v muzeju. Izklesal je poprsje Josipa Stritarja, Josipa Cimpermana, barona Schwegla, Frana Šukljeta, Prešernove ljubice Ernestine Jelovškove. Ko je biskup Strossmayer dogradil svojo katedralo je največja čast, da izkleše portala simbol vstajenja jugoslov. naroda - Vstajenje Kristovo - doletela kiparja Gangla. Ko je država poklonila Ljubljani spomenik Valvazorja, ga je naročila pri Ganglu. Vstala je Jugoslavija in prvi vladar princ-regent Aleksander je sedel najprej za model kiparju Ganglu. V zunanjem ministruvstvu stojita soha pok. kralja.

Poleg naštetih del naj jih navedem še nekaj: Mati Božja z detetom, koloriran relief iz lipovega lesa. Immaculata, hruškovina, Rojstvo Kristovo, lipov relief v cerkvi Pressbaumu pri Dunaju. Mladi David, prekrasna Maria in stellis iz kararskega marmorja v Narodnem muzeju v Ljubljani.

Fran Šuklje.

Rojen v Ljubljani 24. oktobra 1849. od belokranjskega očeta. Ker so še imeli svoj rodni dom na Lokvici, se je vedno zavedal svojega belokrajinskega izvora in se čutil Belokrajince.

Ljudsko šolo in gimnazijo je absolviral v Ljubljani.

Leta 1866. je prostovoljno stopil v armado.

Ko se je vrnil od vojakov je maturiral. Na visoki šoli je študiral najprej jus, potem filozofijo. Med prijatelje je prišteval: Levca, Stritarja, Jos. Jurčiča, Pavla Turnerja in najdražjega med njimi Janka Kersnika.

Po dovršenih študijah 1872/73. je bil suplent v Gorici potem gimnazijski profesor v Novem mestu, Ljubljani in bil premeščen v Wiener Neustadt.

Mnogo se je politično udejstvoval in bil l. 1885. izbran v drž. zbor. Potezal se je za izboljšanje cest, pričel akcijo za vodovod, posebno se je trudil za pridobitev dolenskih železnic, kmalo l. 1893. in 1894. izročene prometu.

Koncem leta 1900. je stopil v pokoj.

Leta 1908. je bil imenovan za dež. glavarja. Veliko si je prizadeval za belokrajinsko železnico.

Od leta 1912. se ni več udeleževal parlamentarnega življenja, pač pa pisal mnogo člankov v "Slovenska", "Prager Presse" in druga glasila.

Engelbert Gangl.

Engelbert Gangl se je rodil 12. novembra 1873. v Metliki, kjer je obiskoval tudi ljudsko šolo. Na novomeški

gimnaziji je dovršil nižje razrede, nato pa odšel na učiteljskišče v Ljubljani, kjer je nastopil 1. 1892. Od leta 1901. do leta 1903. je obiskoval pedagogij na Dunaju. Kot učitelj je služboval v Budanjah pri Vipavi, nato v Ljubljani. V Idriji je deloval na pripravniški službi. Leta 1919. je postal višji šolski nadzornik v Ljubljani.

Engelbert Gangl se je udejstvoval v vseh literarnih panogah: V liriki in epiki, v drami, v romanu in povesti ter v mladinski književnosti. Pesnikovati je začel že zgodaj; njegove pesmi so že leta 1891. izhajale v "Ljubljanskem zvonu", kjer se je mladi učiteljskišnik - pesnik podpisoval Rastislav. Učiteljski pesništvo mu je bil Josip Cimperman, svoja vzornika pa je videl v Stritarju in Gregorčiču. Ta vpliv razodevajo vse njegove tedanje in poznejše pesmi. Njegove pesni so izšle v posebni knjigi z naslovom "Iz luči in teme" že leta 1897., l. 1914. je izdal zbirko "Moje obzorje", v l. 1926. "Hram slave". Jugoslov. sokolska matica je l. 1933. izdala njegovi zbirki "Mladi sokolski rod" in "Sokolski spevi". V drami je dosegel največ uspeha s štiridejansko tragedijo "Sin", znane pa so tudi njegove igre "Sad greha", "Dolina solz", "Sfinga", "Veseli ljudje". Kot pripovednik se je uveljavljal zlasti v žanru ljudske povesti. V svojih največjih spisih "Veliki trgovec" in "Trije rodovi" opisuje življenje Bele Krajine. Te povesti so imele in še imajo mnogo hvaležnih čitateljev.

Posebno velikih zaslug si je pridobil Eng. Gangl v mladinski književnosti. L. 1896. je objavil v Gabrškovi "Knjižnici za mladino" svojo zbirko "Pisanice". L. 1900. je v Ljubljani ustanovil mladinski list "Zvonček". Bil je sotrudnik "Vrtca", Učiteljska tiskarna je izdala pod skupnim imenom "Moja pot" Ganglove zbrane spise za mladino. V teh 10 knjigah je zbrano mnogo Ganglovih doživljajev in opazovanj, v njih je marsikakšna življenjska modrost, ki bo mlademu rodu dragocena vzpodbudna na poti v življenje. Motivi teh novel in povesti so po večini v zvezi z Metliko, njeno okolico in Gorjanci.

Engelbert Gangl se je mnogo udejstvoval tudi na strokovnem šolskem polju. Sestavljal je šolske knjige, urejal po prevratu "Šolski list", sodeloval v pedagoških revijah in učiteljskih strokovnih listih.

Obsežna je njegova delavnost tudi na sokolskem področju, kjer ni deloval samo kot organizator in govornik, marveč tudi kot ideolog, kot zvest tolmač Tyrševih idej.

Topla ljubezen, ki jo Engelbert Gangl goji do svoje domače zemlje, do rojstnega kraja, je obilno razlita preko vsega njegovega dela. Domovina in narod nista Ganglu samo dve besedi, ki ju ponavlja za drugimi, marveč sta mu globoko in najresničnejše doživetje, ki je napravilo iz njega enega največjih slovanskih in nacionalnih borcev.

Misijonski škof Irenej Friderik Baraga.

je eden največjih mož našega naroda, oča naših misijonarjev.

Rojen je bil 24. 1797. v graščinici Mala vas, ki stoji ob cesti, ki vodi iz Trebnje z Žužemberkom. Njegov oče je to graščino kasneje prodal in kupil trebanjski grad, kjer je Baraga preživel svoja otroška leta.

Gimnazijo je dovršil v Ljubljani, se vpisal potem na Dunaju na vseučilišču, kjer je študiral pravo in ga l. 1821. dokončal. V tem letu je vstopil v ljubljansko bogoslovje in bil že 21. septembra 1823 posvečen v mašnika. - V tem času je vso svojo bogato dediščino prepisal na sestro Amalijo.

Kot kaplan je služboval najpreje v Smartnem pri Kranju, 22. maja 1828. pa je bil premeščen za tretjega kaplana v Metliko.

Za župnika in dekana je bil takrat v Metliki Marko Derganc, 53-letni Anton Sadavina je bil prvi kaplan, drugi kaplan pa Janez Zavrl. Župnija je štela okrog 6000 duš. Skozi Trebnje, kraj mladostnih spominov se je Baraga pripeljal s skromno opravo v Metliko. Nastanil se je v eni izmed obeh sob sedanjega drugega kaplana. V maticah, katere je pa pisal izključno le župnik in zato v Metliki nimajo ne enega Baragovega podpisa, se omenja prvi njegov pogreb 11. junija 1828., 125 pogrebov še sledi, krstov pa 184.

Ostro je nastopil zoper razvade v ženski noši. Zadel je pa na hud odpor, a ni odnehal (Glej "Novice za l. 1879).

V svoji sobi je imel nedeljsko šolo za ubožnejše otroke. Za prvi mesec jim je naročil 60 abecednikov. Deco je najprej naučil čitati in pisati, šele potem je začel z veroukom.

V cerkvi še ni bilo križevega pota. Hitro je šel na delo in že 28. oktobra, le štiri mesece po njegovem prihodu v Metliko, se je razvrstil svečan sprevod proti cerkvi: fantje so nesli 14 postaj, kupljenih večinoma za Baragov denar. Baraga je lastnoročno obesil podobe. Še sedaj visi Baragovih 14 postaj križevega pota v metliški cerkvi. Nad vsakim okvirom je križ s sulico in trsom z gobo.

Iz svojega je dal Baraga prenoviti glavni oltar sv. Nikolaja in oba stranska oltarja; prav tako je oskrbel novo cerkveno obleko pri župni cerkvi in pri podružnicah.

Ljudstvo mu je bilo za njegove trude in žrtve iz srca hvaležno in iskreno vdano. Pri stanovskih tovariših pa ni našel umevanja.

L. 1830 je pri ljublj. knjigarnarju Janezu Klemensu izšla Baragova "Dušna paša" na 503 straneh v osmerki, in sicer v 2000 izvodih. Natisnil jo je Jožef Sassenberg. Knjiga ima spredaj sliko Dobrega pastirja sredi ovac, pod njo pa napis: "Jaz sem dobri pastir in poznam svoje ovce. Janez 10, 14." Ljudje so tako željo segli po novem molitveniku, da so ga takoj pokupili. Klemensova knjigarna je spravljal ogromne naklade na trg. Že naslednje leto 1831. je tiskar Jožef Blasnik natisnil "Dušno pašo" v 3500 izvodih v večji in 5000 izvodih v manjši obliki. Klemens jo je potem do leta 1858. še sedemkrat založil. Kako ogromno delo je torej izvršil Baraga za Slovence tudi v kulturnem oziru!

Istega leta 1830. je Sassenberg natisnil in Klemens založil tudi drugo Baragovo knjigo v dvanajstercu na VI 418 straneh z naslovom "Od počesčenja in posnemanja Matere Božje." Knjiga ni izvirno Baragovo delo, temveč le prevod.

V Metliki je Baraga prevedel tudi sv. Alfonsa Ligvorijškega "Obiskovanje J. Kristusa v presv. R.T. in pozdravljanje Marije prečiste Device."

Baraga je bil nesebičen, darežljiv in delaven duhovnik. Slovel je tudi kot izvrsten govornik.

Radi svojega neumornega dela je Baraga imel med janzenistovskim duhom prepojeno duhovščino veliko protivnikov. In ko je uvidel, da se ta duh v škofiji še dolgo ne bo dal zatreti je l. 1830 zapustil domovino in odšel v Ameriko kot misijonar med poganske Indijance.

Dne 25. septembra je imel v Metliki zadnji krst, 5. oktobra pa zadnji pogreb pri Treh farah. Metliško ljudstvo je bilo silno potrto. Ko se je zadnje oktobersko nedeljo v cerkvi poslovil je vsa cerkev glasno jokala. Po prihodu iz cerkve se je množica vsula okrog njega, mu poljubljala roke in obleko. Drugi dan, ko je dospel pred župnišče naročeni voz, se je na stotine vernikov zbralo, da se poslove od dobrega pastirja in še enkrat prejmejo njegov blagoslov. Kot otroci za očetom tako so metličani žalovali za njim.

Tudi sredi misijonarjenja je Baraga mnogo pisal v slovenskem, nemškem, angleškem, francoskem in indijanskem jeziku. Njegova dela so večinoma nabožne vsebine. Leta 1837. je

izšla v Parizu pri Societe des bons livres za etnografe važna knjiga "Zgodovina, značaj, šege in navade severno ameriških Indijancev".

1. novembra 1853. je bil Baraga v Cincinatiju posvečen za škofa.

Umrli je 19. januarja 1868. leta v Marquettu.

Folklorist in jezikoslovec

Navratil Ivan.

Rojen je bil 5. marca 1825. leta v Metliki. Osnovno šolo je dovršil v Metliki, gimnazijo v Novem mestu (1843). Filozofijo in nekaj bogoslovja v Ljubljani (1845).

Od l. 1846. do 1851. je bil nižji sodni uradnik.

L. 1851. je odšel na najvišje sodišče na Dunaju, kjer je ostal kot pisarniški ravnatelj do svoje smrti l. 1896.

Navratil je bil v Ljubljani učenec profesorja Fr. Metelka in se je tudi na Dunaju učil slov. jezika. Pisal je razne članke o gramatiki, zbiral je narodne umotvore in napisal nekaj narodopisnih študij.

Njegova glavna dela so : "Odperto pisemce pisateljem Novic ("Novice", III. 7. 1846.). Kako Slovenci Novo leto praznujejo, Narodne pesmi v metliški okolici (Slovenija, I. 90, 91 1849). Uskoki na Kranjskem (Glasnik Slovenski, 14 - 20, 1866). Pismo o Bosni in Hercegovini, I. - XVII. (Letopis Matice Slovenske, 48 - 191, 1877), Slovenske narodne vraže (Letopis Matice Slovenske, 1885 - 1890).

VIŠNER STANA.

P e t r o v a v a s .

Šola je bila ustanovljena l. 1887. Do tega leta so hodili otroci v šolo v Črnomelj. Ker je bilo to nad l uro daleč, niso otroci redno hodili v šolo, posebno v slabem vremenu. Vsled naporne hoje niso potem mogli doma ničesar pomagati. Želja staršev in otrok je bila, da bi imeli šolo v vasi. Deželni šolski svet je prošnji ustregel, delo je prevzel Jože Doltar iz Črnomlja in istega leta šolo dovršil.

Zemljišče za šolo je prodal Matija Absec iz Mihelje vasi za 284 glđ.

Šolsko poslopje je staro 50 let. Je že v precej slabem stanju in v današnjih časih neprimerno. Učilnica, kakor tudi stanovanje šol. upravitelja je nehigijenično in vlažno. Vsled tega je v učilnici vedno slab zrak in tla razpadajo. Šola je precej razpokana. Strop v učilnici se je upognil, vsled tega so strop podprli s stebrom. Okna in vrata se slabo zapirajo. Krajevni šolski odbor dela na tem, da se bo gradilo novo šolsko poslopje. Vsako leto se vlaga 5.000.-din za stavbni fond.

V šolsko občino so všolane vasi :

Petrova vas, Mihelja vas, Rožanec, Ručetna vas in Gorenja Paka.

V vasi je cerkvica sv. Ivana, ki je podružnica črnomaljske fare.

Na šoli je poučevala učiteljica - pisateljica Mara Tavčarjeva. Službovala je na šoli od leta 1911 - 1920. Poučevala je v narodnem duhu in v času prevrata napisala lepo kroniko, kjer se vidi njen pisateljski talent.

Mnogo si je prizadevala za napredek vasi tudi učiteljica Marija Premrov, ki je službovala na šoli 17 let.

Narodne pravljice :

Hlapec Miha iz Rožanca.

Hlapec Miha je šel na pašo k mali eesti. Tu je bila velika jama. Iz jame pridejo vile in peljejo hlapca v to jamo. Hodili so po lepih cestah, preko lepih dvoran vse z biseri okrašenimi. Domov je prišel čez 3 dni. Povedal je vse kaj je videl. Tam je pojedel 3 hlebe kruha in čez 2 dni je umrl.

Turki v Petrovi vasi.

V starih časih so bili Turki v tukajšnjih krajih velika nadloga. V Petrovi vasi je v grmovju jama, kateri pravijo "turška jama". V to jamo so se skrivali Petrovčani pred Turki. Neka Petrovčanka je v tej jami Turke s cokljo potokla. Potem so imeli vaščani nekaj časa mir pred Turki.

Turki na Rožancu.

Na Rožanec so privedli Turki in odvedli s seboj neko žensko. Čez 35let se je vrnila nazaj. Vsidomači so bili na njivi. Tudi ona je šla na njive ter klicala očeta in mater. Niso je poznali, hiti mogli verjeti, da je ona njihova. Hči je tekla domov in ~~skakala~~ odklenila vrata. Sele doma so jo prepoznali, da je res njihova, ki so jo odvedli Turki pred 35 leti.

Smuški grofje.

Ko so živeli na Smuku grofje so preživljali kmetje težke dneve. Grofa so morali nositi na nosilnicah 4 moški, eden ga je pa nihal. Ko ga je zibal je večkrat izpregovoril besede: "Vsaka reč ne trpi dolgo". Grof ga je vprašal kaj govori, kmet mu pa odgovori, da se mu sanja. Kar je ponavljal se je tudi uresničilo. Grofje so propadli in godilo se jim je slabše nego kmetom.

Coprnica.

Živel sta mož in žena. Mož ni vedel, da je njegova žena coprnica. Nekega dne je odšla na Kle k. Mož je našel na ognjišču v loncu mast. Z njo namaže voz. Čim je vpregel vole, zdrči voz in voli na oreh. Ko je prišla žena s Kleka se začudi, ~~kak~~ toda takoj ve, kaj je vzrok, da so odleteli voli z vozom na oreh. Mož je voz namazal z mastjo, s katero se je mazala ona. Izpregovori nekaj besedi in že je voz na tleh. Od tega časa je mož vedel, da je njegova žena coprnica.

Kočovar Marija.

Planina.

Na Kočevskem nam je ločiti naselja po prvotni naselitvi z ozirom na poreklo kolonistov v tri vrste : v prvotno čisto slovenska, v že od začetka mešana in v že prvotno čisto nemška. Opaža se po rodbinskih imenih v urbarjih, da so tako i nekateri mlajši slovenski kakor nemški kraji, ki so ohranili zgolj slovensko ali zgolj nemško krajevno ime, bili ustanovljeni skupno s Slovenci in Nemci. Tako nam o prvotnih starejših slovenskih naseljih, ki so jih ustanovili Slovenci samostojno pred prihodom nemških kolonistov, pričajo s svojimi starimi slovenskimi krajevnimi imeni glede na kraji : Crmošnjice, Srednja vas, Brezje, Blatnik, Brezovica in Planina. K mlajšim naseljem z zgolj slovenskim krajevnim imenom, ki so bila ustanovljena šele po prihodu nemških kolonistov, bilo samo s Slovenci ali pa skupno z Nemci, spadajo n.pr. Lahinja, Konjski hrib, Kleč, Skrilj pri Planini, Gače i.t.d.

Ottenburžani so začeli v 30 letih 14. stoletja naseljevati nemške kmete na Kočevsko ne radi političnih ozirov, ampak radi gospodarskih, da so si zggosteje poseljeno in obdelano zemljo povečali dohodke.

V času od 1350 - 1363. se je vršila glavna nemška kolonizacija na Kočevskem s kolonisti iz Frankovske in Turinške, ki je v teku sledeče dolgotrajne kolonizacije preplavila vsa do takrat ustanovljena naselja in ustanovila še celo vrsto novih. O tej kolonizaciji nam poroča zapisek škofa Hrena iz l. 1590. Latinski tekst omenjene notice se v slovenskem prevodu glasi sledeče : "Karel IV., cesar, kralj Češke je potem, ko je premagal Franke in Turinge, dal Erideriku, grofu iz Orteburga, na njegovo prošnjo tristo mož z ženami in otroki v sužnost, ki bi sicer morali biti kaznovani radi upora.

Iz gornjega bi se dalo sklepati, da je nastala naša vas Planina ored naselitvijo Nemcev, ostali v šolsko občino vsolani kraji Kleč, Škrilj, Lahinja i.t.d. pa po naselitvi turinških kmetov do okoli l. 1400.

Prvi početki šole.

Leta 1836. je bila ustanovljena ljudska šola, toda poučevalo se je v privatni hiši na Planini št.2. do l. 1856., ko je zopet upraviteljstvo poiskalo novo učno sobo tudi v privatni hiši št.7. Še isto leto pa je bilo dograjeno sedanje šolsko poslopje.

Šolsko poslopje je bilo prvič restavrirano l.1873., ko je poslal cesar Franc Jožef 700 kron podpore.

V počitnicah l. 1935, je krajevni šolski odbor s podporo kr. banske uprave v Ljubljani, dal šoli nadzidati še eno nadstropje in postavil novo streho.

Vplivi, ki so pospeševali ali ovirali razvoj kraja.

Turški napadi so v teku 16. stoletja napravili kočevski mnogo škode. Po napadu l. 1522. so Turki napadli in puštošili, ubijali in odvajali ljudstvo v sužnost vsakih par let. Razvoj kraja je trpel tudi radi Uskokov, ki so se namreč naselili tudi med kočevsko prebivalstvo. Radi Turkov in Uskokov so se tudi naši kmetje začeli izseljevati iz tujakšnjih vasi in so se naseljevali v notranjosti kočevskih gozdov.

Leta 1809. so Francozi zaposedli tudi Kočevsko, ki so jo imeli v oblasti do srede l.1814. Ko je Napoleon 1809.l.

naložil deželi 15,260.000 frankov kontribucije so se mu najprej uprli Kočevarji in Belokrajinci. Ob tej priliki so Francozi izropali Kočevje in vso okolico Kočevske.

Postanek in razvoj fare.

Fara je bila ustanovljena l. 1791. Ima štiri podružnice. Za župno cerkev na Planini se ne ve, katerega leta je bila sezidana. Cerkev sama nima nobene umetniške vrednosti. Oltarji so sestavljeni iz vseh mogočih slogov. Cerkev se omenja samo zato, ker ima v stranskih oltarjih dve sliki našega najboljšega umetnika Subica. Kako so prišli farani do teh umetnin se ne ve, ker nima župni urad do l. 1935. pisane kronike.

Zanimivejša je cerkev sv. Frančiška na Mirni gori, o kateri poroča "Kočevski zbornik", da je bila nekoč to župna cerkev, v sedanjo faro spadajočih vasi. V cerkvici je izredno lepo risan križev pot in to na steklo, kar je izredna redkost v sedanjem času.

Edini župnik, katerega so ljudje ohranili v dobrem spominu je bil Gašperin Viljem. Bil je po vsej Beli Krajini in Kočevski priznan za najboljšega zdravnika.

Protestantizem na Kočevskem ni našel ugodnih tal in to predvsem radi tega, ker so glavni reformatorji širili luteranstvo v slovenskem jeziku ter izdajali v njem tudi knjige. Vendar so se tudi Kočevarji seznanili z novo vero. Duhovnik Janez Schweiger, rojen Kočevar, je širil luteranstvo po Kočevskem.

Znamenite osebnosti v kraju.

Znamenitih oseb v kraju ni bilo. V kulturnem in gospodarskem oziru naj omenim samo upravitelja šole Josipa Leinerta, kateri je služboval prvi 14 let na Planini kot domačin.

Učitelj Ivan Zagažen je povzdignil Planino in Mirno goro v tujsko prometnem oziru. L. 1925. je dal s pomočjo podružnice S.P.D. in raznih podpor zidat planinski dom na Mirni gori.

Kalan Metod.

Podzemelj.

V podzemeljski šolski okoliš spadajo vasi : Podzemelj, Boginja vas, Boršt, Dolenje in Gorenje Dobravice, Giršiči, Grm, Kapljiče, Krajinc, Krivoglavice, Mlake, Otok, Prilozje, Rimostek in Škrilje. Vse te vasi imajo v letu 1939/40. 273 učencev.

V bližini Boršta so odkrili rimske grobove. V vasi je stala cerkev sv. Marjete, ki se prvič omenja že leta 1334. v sporu med zagrebškim kapituljem in nemškim viteškim redom. Razpadajočo stavbo so 1925. podrli. Severovzhodno od vasi je nekdanj stal dvorec Dominič. Sezidal ga je Peter Dominič l. 1563. Ko je rodbina Dominič izumrla, je grad prešel v last baronov Gušičev, lastnikov graščine Gradac. V I. polovici 19. stoletja so tu gojili sviloprejkjo, o čemer pričajo še današnji

ostanki murvinih nasadov. Grad je pozneje razpadel.

Pred Doljnimi Dobraviciami je skupen studenec tudi za Gornje Dobravice, v katerem živi človeška ribica. Vas ima podružnično cerkev D.M. presv. rožnega venca.

V vasi Grm se še izdeluje domače belokrajinsko platbo. Pri vasi so odkrili bogata hallstadtska in keltska grobišča. Zanimiva je starodavna kovačnica na Grmu, katere sledovi so še vidni. Tu so odkopavali številne bronaste in železne predmete. Na strmem in osamelem Kučerju nad vasjo so odkopali utrjeno predzgodovinsko grobišče, ki ga je obdajal 2300 m dolg nasip. Okrog hriba so naleteli na mnoge gomile in najdbe iz hallstadtske, latenske in rimske dobe. Izkopanine hranijo v ljubljanskem, dunajskem, monakovskem in berlinskem muzeju. Na južnem pobočju Kučerja so odkopali tudi predzgodovinske topilnice železne rude iz 2. polovice prvega tisočletja pr. Kr. Kraji od Žežlja proti Vinici do Metlike so polni železne rude, zlasti rjavega in rdečega železovca. Kučer spada skupno z Vačami in Šmarjeto med najvažnejše in najznamenitejše postojanke predzgodovinskega železorstva. Železo iz Kučerja je bilo gosto, trdo in brez žvepla ter tako celo boljše od železa iz Vač.

Krasinec ima aluvialno in ilovnato zemljo. Na vzhodni strani vasi teče široka Kolpa, ki žene mlin in nudi lepa naravna kopališča. Zelenjadno semenje, posebno pa čebulo in "polaje" prodajajo ženske po sejnih v Beli Krajini, pa tudi v Kočevju Karlovcu in Ogulinu. 500 m severno od vasi je nekdanj stal grad Krasinec (Crassinitz). Po Valvazorjevem poročilu je grad koncem 17. stol. sezidal Ivan Adam grof Burgstall. Grad je pozneje razpadel. Vas ima podružnično cerkev sv. Antona s pokopališčem.

V bližini vasi Mlake so vidni obrisi nekdanjih grajskih ribnikov.

Pri vasi Otok so po pašnikih "na jamah" odkrili veliko rimsko grobišče.

Podzemelj stoji na pobočju Kučerja, ki je znamenit po svoji predzgodovinski naselbini in slovi kot lepa razgledna točka. Župna cerkev sv. Martina je bila domnevno sezidana 1375. Prvotno je bila podružnica črnomaljske prafare, samostojna je postala pred l. 1338., ko je bila skupno z materjo župnijo inkorporirana nemškemu viteškemu redu, kot je še danes.

Podzemeljska šola je bila ustanovljena l. 1857. z otvoritvijo novega šolskega poslopja. Ob novem letu 1858. je nastopil službo na enorazrednici prvi učitelj Franc Mlakar, ki je služboval do l. 1859. Njegov naslednik je bil učitelj ~~Kar~~ Jakob Jevšček, ki je služboval v Podzemlju 3 leta. 24. novembra 1862. je nastopil službo tretji učitelj Janez Barle in služil do 10. novembra 1866. Nasledoval mu je učitelj Luka Kožuh do 24. aprila 1871. Slednji in njegov prednik Janez Barle sta menjala službeni mesti in do 16. oktobra 1893. je služboval v Podzemlju kot upravitelj šole Janez Barle.

Z odlokom c.kr. dež. šol. sveta št. 1153 z dne 27.7. 1888. je bila šola razširjena v dvorazrednico in otvorjena l. 3. 1889. Za drugo učno moč je bila nastavljena učiteljica Dragojila Milek, ki je imela radi boleznih mnogo dopustov in je bila pozneje upokojena. Bolno učiteljico je nadomestoval abiturijent Peter Kambič, ki je pa že 25.1. 1890. umrl v Gribljah, kjer je bila že v jeseni l. 1889. otvorjena samostojna enorazrednica. Z otvoritvijo šole v Gribljah se je zmanjšal šolski okoliš za obseg gribeljske občine. Mesto drugega učitelja je nastopil 6.9.1891. abiturijent van Malnerič iz Krupe in služboval do 29.29.1892. Njegovo mesto je izpolnila učiteljica Hermina Gesler, ki je službovala od 30. 10. 1892. do l. 9. 1924. Naslednik Janeza Barleta je bil učitelj Rihard Megušar od l. 3. 1894. do 16.12. 1922. Pokopan je na tukajšnjem pokopališču. V letu 1894. in 1895. je vzdrževala tukajšnja šola dvakrat na teden ekskurendni pouk v Gribljah.

7.10.1888. je bilo blagoslovljeno novo šolsko poslopje h.št.39. 1. 10. 1899. se je nastanila v stari šoli orožniška

stanica, ki se je izselila 31.9.1904. V istih prostorih se je nastanil tretji razred, ker je bila dvorazrednica razširjena z odlokom c.kr. dež. šol.sveta št.3317 z dne 1.3.1903. v trirazrednico. Otvorjena je bila 1. 9. 1905. in kot tretja učna moč imenovana biturijentka Zofija Skoflanc, ki je službovala do 15. 1. 1925. V počitnicah 1. 1906. se je preuredilo upraviteljevo stanovanje v stari šoli v tretjo učilnico, kuhinja in jedilna shramba pa v učiteljsko stanovanje. Z odlokom c.kr. dež. šol.sveta od 14. 10. 1909. št.6135 je bila dovoljena otvoritev vzporednice v Gradacu za otroke gradaške občine. Učilnica je bila nameščena v pritličju gradaške graščine. Kot prva učna moč je bila nastavljena učiteljica Erna Rozman, ki pa službanega mesta ni nastopila. Njen naslednik je bil abiturijent Henrik Meditsch, ki je otvoril 14. 2. 1910. pouk na vzporednici za prvi razred 1. in 2. oddelek in 2. razred 1. oddelek, a prihodnje šolsko leto tudi za II.razred 2. oddelek. Učiteljstvo na vzporednici v Gradacu se je večkrat menjavalo. Ker ni bilo učno mesto v Gradacu vedno pravočasno zasedeno, so morali učenci gradaške vzporednice obiskovati osnovno šolo v Podzemlju. 4. 8. 1912. se je pričelo popraviljanje slabih temeljev, razpokanega zidovja in podstrešja pri stari šoli. Istočasno je bil popravljen tudi vodnjak.

Z razpisom viš.šol.sveta z dne 9.12.1919. števil. 19684 se je razširila šola v smislu §. 11 državnega šolskega zakona v petrazrednico, ki je bila otvorjena šele 6. maja 1920., ko so bila vsa nova mesta zasedena.

Zaradi neprimerne učne sobe se je ukinila s 16.2.1920 vzporednica v Gradacu in je bila otvorjena 16.12.1922. za učence 1., 2. in 3. razreda v istem prostoru v gradu, kjer je bila v letih 1910/20.

10. maja 1925. je bil tvorjen šolski oder s Finžgarjevo narodno igro: "Divji lovec".

Najzaslužnejši predsedniki tukajšnjega kraj. šolskega odbora so bili: Fužinski vodja iz Gradaca g. Anton Homatsch, ki je vršil to funkcijo in je umrl 1881. Njegov naslednik je bil nadučitelj Janez Barle in nadučitelj Rihard Megušar. Sedaj vrpi funkcijo krajevnega šol. predsednika vsakokratni župan občine Gradac.

Šolski obisk so v prejšnjih letih ovirale nalezljive bolezni, kakor škrlatinka, hripa, tifus, davica, kolera, ošpice in koze, ki so posebno razsajale v letih 1873, 1874, 1883. in 1884.

Vsako leto so nadzorovali šolo okrajni šolski nadzorniki, v posameznih šolskih letih tudi višji šolski nadzorniki.

V prejšnjih letih se je vsako šolsko leto končalo z javnim izpraševanjem učencev.

V vsakdanji kakor tudi v ponavljalni šoli so se učili predpisani predmeti in poleg tega tudi kmetijstvo. Učiteljstvo je obdrževalo in preskrbovalo predavanja za odrasle predvsem iz kmetijstva in higijene.

Iz šolske drevesnice se je izdalo mnogo cepljenecv in 1. 1880. je dobila šola šolski vrt, k čemur je prispomogla občina in vlada s pošt. št. 21. 21. Leto 1882. se je z državno podporo 40 fl. poskušalo zgraditi nova učilnica, ki ga je zob časa uničil.

V letu 1887. je pokončala šolska mladina okoli 42.000 glogovih belinov, v letu 1888 pa do 190.000 hroščev. Učiteljstvo je hodilo vedno z vneto na izvenšolsko delo, stavilo svoje moči na razpolago narodu v njegov procvit in podvig, za kar mu je bilo ljudstvo hvaležno. To je dokazal proslava 70 letnice obstoja tukajšnje šole.

Na petrazrednici se je učiteljstvo pogosto menjavalo. Po smrti nadučitelja Megušarja je bila imenovana za začasno voditeljico učiteljica Hermina Megušar. Z odlokom min. prosvete z dne 20.7.1924. št.34.977 je bil imenovan za učitelja upravitelja

Ljubič Matko, ki je služboval v kraju 15 let.

Na osnovi odloka kr. banske uprave v Ljubljani z dne 8.IV.1933. IV. No. 5539/2 je bila dne 16. maja 1933. otvorena samostojna dverazredna narodna šola v Gradacu, vsled česar so bile vasi : Gradac, Klošter, Vranoviče, Okljuka in Dolenjci izključene iz šolskega okoliša Podzemelj.

Dne 17./XI.1933. je prikupil krajevni šolski odbor od posestnika Skale Alojzija iz Podzemlja št.1 za novim šolskim poslopjem parcelo v površini 360 m² za 1.500.-din, h kateri vsoti je prispevala kralj. banska uprava 1.000.-din.

Leta 1933. sta bili združeni občini Podzemelj in Gradac v eno upravno občino Gradac.

Ljubič Matko.

P r e l o k a .

V šolskem okolišu na Preloki se nahajajo vasi : Preloka, Žuniči, Balkovci, Zilje in Paunoviči. Deli vasi Preloke imajo posebna imena : Grduni, Jakovini, Kroci in Preloka, ki je farna vas. Preloka se deli v Brdo, hiše na holmu ob farni cerkvi in Spodnjo Preloko. Ime vasi Grduni izhaja od priimka Grdun, Kroci od Krotec, Jakovini pa so dobili ime morda od Jakob ali Jakov. Prvotna Preloka je bila v Grdunih, kar pričajo prve hišne številke. Tripovedujese, da izhaja naselje Grduni iz graščine imenovane "Preloški grad". (Ime od "prek-loke"; graščina preko loke na drugem holmu). Ta grad je bajè stal severno od sedanje Preloke proti Adlešičem, menda ob potu, ki pelje na Bojance. Vas Žuniči leži nizko ob Kolpi, vzhodno od Preloke in ima z Vukobrati 29 hiš. Pod Žunile je spadala tudi sedaj samostojna vas Škavrini. Še danes kažejo pri Žuničih komaj znatne ostanke graščine pl. Žunijev, bajè priseljencev iz Madžarske. Po tem priimku je dobila vas ime Žuniči in je v resnici še danes v tej vasi največ družin s priimkom Žunič. Ta priimek Žunič se je iz Žuničev zelo razširil preko Kolpe v sosednjo vas Prilišče. Da je ta priimek res prišel iz Slovenije na Hrvaško, ne pa obratno, bi bil dokaz, da je Prilišče spadalo do l. 1875. pod župnijo na Preloki, ne sicer teritorijalno, ampak vsled bližine, ker je bila najbližja hrvaška fara do l. 1875. Novi grad. Tudi vas Balkovci imajo očitno ime od priimka Balkovec. Vas Balkovci leže 3 km zahodno od Preloke. Priimek Balkovec je precej razširjen tudi v bližnji Viniški fari in onstran Kolpe med Hrvati, kjer so ga pa po svoje obrazili v Boljkovac. Pod Balkovec spadajo vasi ležeče na obronku nad Kolpo in sicer Novoseli, Vidine, Valeti, Dejani in Pavlini. Novoseli so se nekaj imenovali Kavrani, ime je med ljudmi še danes znano, a se ne rabi. Ime vasi Zilje je najbrže isto kot koroška Zila. Jotacija v Zilje je najbrž hrvaški vpliv, kajti v starih farnih maticah zasledimo Zile. Zilje imajo svoj začetek na hribu, dvigajočem se strmo nad Kolpo zahodno od Preloke. Najbolj znamenita na Ziljah je zelo stara podružnična cerkev sv. Antona Puščavnika, ki je največja božja pot za ta del Beleokrajane in kamor poroma tudi mnogo Hrvatov tam od Otoka na Dobri (Trošt Marije) in Ogulina. Znana je bila žgarka, je še spadala pod pot podružnica pod župnijo na Vinici. Zilje se dele v Dolnje, Srednje in Gornje Zilje. Poselni deli Zilji so še Cvetaši (od priimka Cvetaš) nad Ziljskim m... V sredi med Škavrini in Žuniči, na oni znani, nekaj svbski, zdaj netretički zarezni,

ki sega skozi do Bojancev, je vas Paunovići ali Paunović selo. Ta vas spada še danes politično pod občino Netretić, okraj Karlovec. Po veri so prebivalci Paunovičev največ pravoslavni, le kakih 30 prebivalcev spada kot rimo-katoliških pod upravo župnije Preloka. Vasi Skavrini, Paunovići in Žunići imajo zelo nizko lego ob Kolpi, da vsled megle pšenica ne uspeva. Katera je najstarejša naselbina ali Zilje, Preloka ali Žunići je težko reči. Verjetno je, da je Preloka, ki je dala Fari ime, najstarejša. Farna cerkev na Preloki je najbrž iz 11. stoletja, dočim je Ziljska podružnica mlajša. Obe cerkvi sta bili do l. 1787., ko je cesar Jožef II. ustanovil samostojno župnijo na Preloki, podružnici križevniške župnije na Vinici. Prvotna cerkev na Preloki (sedaj posvečena sv. Trojici) je obsegala samo sedanji presbiterij in je bilappravoslavna, bajè posvečena sv. Nedelji ali morda, kakor trdijo sv. Petki. Farna kronika omenja, da je bila že davno pred letom 1787. farna cerkev razširjena. Kot pravoslavna cerkev je morala biti zelo majhna, kajti še danes je z razširitvijo dolga komaj 15 m in široka 7 m. Kdaj so cerkev na Preloki razširili je težko zgodovinsko točno dognati, ako se ne dožene kdaj so prebivalci župnij Preloka, Adlešiči in Kunići postali katoliške vere. Ta dva zgodovinska datuma padata skupaj: razširitev cerkve in umik pravoslavja. Farna cerkev na Preloki je za prebivalce od Črnomlja pa do Kolpe znamenita božja pot, na katero prihaja velika množica romarjev, zlasti na vse štiri kvaterne nedelje; največ sveda na poletno kvaterno nedeljo, ko je farno proščanje (besede "žegnanje" ne poznajo). Sedanje proščanje zelo zaostaja za nekdanjimi proščanji, čemur je vzrok denarna kriza, ako ne tako zelo spremenjena povojna mentaliteta, ki je ovrгла vse, kar je lepega in narodova last.

Bela noša, moška in ženska, po kateri se ta del bivše Kranjske, med Gorjanci in Kolpo, imenuje Bela Krajina, je bila do konca preteklega stoletja običajna ob vsej meji Kranjske s Hrvaško, to se pravi od Prezida do Babnega polja, preko Osilnice in Fare ter Starega trga in Sinjega vrha, Vinice, Preloke, Adlešičev, Podzemlja in Metlike do Radatovičev. Do današnjih dni pa je ostala bela noša še najbolj ohranjena na Preloki.

Važna stratežična točka še izza turških časov je pri Preloki dvigajoči se grič Krtinjek, visok 335 m, od koder je tudi lep razgled tja do Kleka, Velike in Male Kapele. Na njem so zažigali kresove v turških časih. Ko je zagorel kres na Krtinjeku je takoj nato zagorel kres na Gradišču nad Sinjim vrhom ter na Žežlju pri Starem trgu in oznanjevali našim dedom prihod krvoločnih Turkov.

Pred ustanovitvijo šole na Preloki so najpotrebnejše, t.j. čitanja, pisanja in računanja poučevali tukajšnjo mladež domači župniki v nedeljski šoli po nauku. Pouk se je vršil v župnišču. Leta 1861. pa je občina sezidala na griču nad vasjo poleg farne cerkve veliko enonadstropno šolsko zgradbo za enorazredno šolo. S prvim poukom se je pričelo v jeseni l. 1862. Toda l. 1922. so morali vsled vedno večjega števila učencev enorazrednico razširiti v dvorazrednico in nastaviti še drugo učno moč. Na eno kakor tudi na dvorazrednici je bila ob četrtekih ponavljalna šola. L. 1934. pa so dvorazrednico spremenili v tri-razredno šolo in mesto ponavljalne šole ob četrtekih so uvedli vsakodnevni pouk v petih zimskih mesecih. Dotakratno upraviteljevo stanovanje v šolski zgradbi so prenaradili v drugo učno sobo. Upravitelju pa so na šolskem vrtu zgradili lično stanovanjsko hišico.

Dolga leta se je moralo učiteljstvo mučiti s tukajšnjim prebivalstvom, da je vsaj malo vzljubilo šolo. Ker ni moglo učiteljstvo dobiti v kraju potrebne hrane, ni nič čudnega, da se je stalno menjavalo in da je bila šola večkrat brez učitelja. Tudi krajevni šolski sveti (odbori) so učiteljstvu sila nasprotovali. V času, ko ni bilo na šoli učiteljev je vršil ekskuradni pouk ob torkih in četrtekih učitelj Božo Račić iz Adlešičev.

Posloppje je bilo večkrat zanemarjeno in v razsulu vsled nevi-
devnosti krajevnega šolskega odbora.

Tukajšnji kraj je bil prvo službeno mesto sedaj
vpokojenemu banovinskemu šolskemu nadzorniku Ivanu Struklju, ki
je tukaj služboval l. 1901. in l. 1902., in okrajnemu šolskemu
nadzorniku Venčeslavu Skebetu, ki je tu služboval od 1913. do
1920.

Hude zime z visokimi zameti, razne bolezni, kakor
ošpice, tifus in kolera so večkrat obiskale ta kraj in ovirale
njegov razvoj. Leta 1855. je razsajala kolera, ki je pomorila
mного ljudi. Zadnji je umrl za kolero tukajšnji župnik g. Gašper
Porenta, ki je previdel vse pred njim umrle na koleri.

Vendar pristni narodni običaji, plesi, kola in raz-
ne narodne popevke so na Preloki večji del že v pozabi. Le "Kres-
nice" in "Zelenega Jurija" oživlja mladi rod leto za letom in z
njim razodeva milino in tenkočutnost belokrajinske duše.

J u g Feliks.

R a d a t o v i ć i .

Pučka škola u Radatoviću osnovana je godine 1839.
S time se slaže samo donekle narodna tradicija budući ista na-
gadja, da je prije godine 1840- ker nije bilo javne školske
zgrade - obuka se održavala u privatnim kućama.

Prvi javni puški učitelj Gabriel Rajaković jest rodom
iz Radatovića - domaći sin. - Isti je službovao od godine 1840 -
1844, a obučavalo se njemačkim jezikom. - Od godine 1844. počela
je obuka na hrvatskom jeziku. Akti su pisani njemačkim jezikom
i u cijeloj Krajini uređovalo se njemačkim jezikom.

Učitelja Gabru Rajakovića naslijedio je Janko Kese-
rić - domaći sin iz sela Kesera - polazio je u c.kr. trivialnu
školu u Sošicama. Nakon toga primljen je kod Oštrčke kompanije
u Kostanjevcu za dnevničara - a odavde za učitelja. - O tom na-
rodna tradicija. - Službovao je do svoje smrti godine 1872. Iz
spomenice se vidi da je ovonjesna škola imala samo 2 odelenja i
to sve do godine 1871, a zatim se godine 1872/73 pretvorila u
četverorazrednicu sa 6 godišta. - U početku je polazilo školu 25
djece.

Škola je pregledavana svake godine od strane pukov-
nijske oblasti u Karlovcu. Katehizaciju obavljao tadanji mjesni
dušobrižnik Janko Bubanović. -

Godine 1860 nastavio je dužnost mnogozaslužni po ovu
školu Jovo Trbojević mjesni župnik - koji je vršio službu učite-
lja i katehete. -

Sa potpunom pedagoškom naobrazbom maturom i preparan-
dijom imenovan je od kr. zemaljske vlade učitelj gosp. Mihajlo
Vidnjević, koji je službovao od 25.II.1885. do 10.I.1895.godine.
Isti učitelj ubrajao se među najzaslužnije nastavnike ove škole.

Godine 1889 dolazi za dušobrižnika g. Janko Višošević
koji je bio i kateheta na ovoj školi. - Službovao je 30 godina.

Godine 1895. dolazi za učitelja g. Marko Peris, koji
je službovao ovdje od 10.I.1895. do 8./IV.1925. kada je premje-
šten po molbi u Kamanje.

Godine 1900. sagrađena je nova školska zgrada - i
obuka je započela sa l. rujnom u novoj školi.

Posvetu škole obavio je mjesni župnik g. Višošević.
Školu je tada polazilo 121 dječak i 79 djevojčica, a u opetovnicu
29 dječaka i 14 djevojčica. - U opetovnici bila su 3 razreda.

Godine 1926. imenovan je učitelj g. Janko Smiljančić domaći sin iz Doljana. - Službovao je do 1929. - kada je premješten u Metliku. - U isto vrijeme namještena je za učiteljicu g. Zora Heraković. 7. marta 1928. riješenjem Ministarstva Prosvjete proširena je ova škola na četverorazrednicu - pa je 2. marta 1928. postavljena za učiteljicu g. Zlatka Demšar - Vidnjević, koja još i danas ovdje slušbuje.

Godine 1928. - 5. I. napravljena je od učiteljskog stana treća učionica - dok je učiteljičin stan pretvoren u stan učitelja. Oblasni odbor zagrebačke oblasti votirao je sumu od 24.000. - dinara za gornje poslove.

Godine 1929. potpala je općina Radatoviću pod Savsku banovinu sa sjedištem bana u Zagrebu, a banom je imenovan dr. Josip Silović, sveučilišni profesor i pretsjednik Narodne zaštite. Srez je Jastrebarsko.

Riješenjem Ministarstva Prosvete postavljen je za učitelja na ovoj školi g. Antun Knežević i g. Anka Haraminčić.

U administrativnom i političkom pogledu potpala je 1. jula 1931. cijela općina Radatović pod novo osnovani srez metlički sa sjedištem u Metlici, a koji je potpao pod Savsku banovinu. Kasnije potpada metlički srez politički i administrativno pod Dravsku banovinu sa sjedištem u Ljubljani; te time ujedno prvi puta u historiji ovog kraja žumberački teritorij potpada pod Sloveniju. -

Iste godine osnovana je kuhinja Podmladka Crvenog Krsta u kojoj se prehranjivalo 200 dece.

Prigodom svog boravka u župi biskup križevački dr. Dionizije Njaradi posjetio je i školu interesirajući se za opće prilike u školi - a napose za napredak i odgoj djece u duhovnom pogledu.

1. IX. 1932/33. prema ukazu banske uprave u Ljubljani upotrebljavaju se na školi tiskanice na slovenskom jeziku a isto tako vrši se i administracija. Odlukom Ministarstva Prosvete otvoreno je na ovdašnjoj školi I i II razred više narodne škole.

13. maja 1933 održano je po prvi puta na ovdašnjoj školi učiteljsko zborovanje odnosno sastanak učiteljstva JUU, sekcija za srezove Črnomelj-Metlika. Tom zgođom sastalo se je učiteljstvo iz najudaljenijih krajeva sreza Črnomelj - i to iz Vinice, Vrčice, Semič, Štrekljevec, Črnomelj, Podzemelj, Suhor, Radovica, Metlika, Drage, Rožni dol i dr. 1. / XI. 1933. otvorilo se je na ovoj školi 7 i 8 razred više narodne škole. -

Godine 1934. u jesen održala se velebna proslava postavljenjem spomen-ploče najvećem pjesniku Žumberka Jovanu Hraniloviću. Prisutno je bilo preko 2000 ljudi iz svih krajeva naše države. Spomen ploča postavljena je na crkveni portal. Proslavu posjetili jesu nadbiskup zagrebački i biskup križevački - kao i mnogo drugo ugledno svećenstvo iz Slovenije i Hrvatske. Organizatori te proslave bili su g. g. dr. Tomislav Firis dekan i župnik te Antun Knežević ovdašnji učitelj. -

Kraj je brdovit i vrlo siromašan zato se mnoge porodice sele u druge krajeve - a neki u Kanadu, Argentinu - a gotovo ove godine sele u Njemačku na rad.

Narodnih pravljica i pripovjedaka nema - jedino se goji narodna pjesma koja je narodu vrlo omiljela.

Kraj se zove Žumberak i okružen je Gorjancima ili Uskočkim planinama, koje su se nazvale kada su naši ljudi bježali iz Senja pred Turcima i sklonuli se u te gore koje se po njima prozvale Uskočke gore. - Još i danas vidi se po gori mjesta gdje su bile njive a i veće mlađe, koje se je već posve izrodilo i daje sitan plod. - Po svemu se dađe naslućivati, da je nekada tu bilo ljudsko naselje. -

Nekada je bila tu lijepa narodna nošnja koja se posve zapustila, a šlična je bosanskoj. Nadje se još lijepih pregača koje su ostaci od nekadanje nošnje.

Demšar Zlata.

R a d e n c i .

Prvi naseljenec v prijazni dolini ob Kolpi eno uro hoda od Staršega trga je bil poljudskem izročilu neki Rade (Vlah). Precej obširen skoraj raven prostor ob Kolpi, ki ima v ozadju prijazne za vinogradništvo primerno vzpetine, je bržkone privabil omenjenega Vlaha Radeta, da je prekoračil reko Kolpo in na prostoru, ki ga je v davni preteklosti izgladila mirna, včasih pa zelo divja reka Kolpa, ustanovil svoj novi dom. Po njem ima vas Radenci svoje ime in še danes je v vasi nekaj kmetov, ki se pišejo s priimkom Rade.

Točnejših podatkov ni, ker so natančnejši spisi o postanku in razvoju te vasi žgoreli ob požaru starotrške župnije. Nekaj podatkov bi se dobilo v kapiteljskem arhivu v Novem mestu.

Po gotovih znakih in sledovih (star kelih iz l. 1530 - 1540) ter ostankih oltarja, bi se dalo zaključiti, da je naselbina obstojala že v 15. stoletju. Nekateri starejši ljudje pripovedujejo, da so bili za časa reformacije v teh krajih protestanti, morda so bili sploh od začetka (Vlahi!) in da so se ob protireformaciji razbežali. V nekaterih ohranjenih pesmih nabožne vsebine je govora o židih, ki so baje bežali in se poskrili v bližnji podzemski jami. (Verjetno, da se je protireformacija poslužila izraza "Žid" namenoma, da bi ljudem tembolj dopovedala zmotnost krivega nauka. (Židje so križali Kristusa).

Razvoj kraja je bil v tesni zvezi z gradom, ki je bil na hribu za vasjo. Prostor, kjer so stale grajske straže se še danes imenuje "Straže". Gospodje tega gradu, o katerem ni danes nobenih sledov več, (kmetje so po razpadu raznesli kamenje za zidavo svojih hiš in hlevov, pri nekaterih hlevih so še danes dobro obdelani večji kamni) so del polja dali kmetom v nekaj dedni fevd. Iz rodu v rod je prehajala zemlja in od te dedščine je nastalo ime bližnje vasi Dečina.

Med vasmi Gor.Radence pa Sred.Radence in Dol.Radence je dober streljaj. Nekoč je bila, kjer je danes skrbno ohdelano polje, tu še velika šuma, v kateri so prebivali volkovi odtod ime "Vukova draga".

Da je gosposka v gradu vršila tudi sodno oblast in to celo smrtne obsodbe na vislicah, nam priča za vasjo ležeči hrib z imenom Markusova glavica. Tu je bil obešen sloviti tolovaj in hajduk Markus.

Na koncu vasi Dol.Radence ja zadela Kolpa na trši material. Radi trdega kamnja se ni mogla več svobodno premikati proti levi in desni ter ustvarjati sedanjim Radenčanom prepotrebno polje, temveč se je v svojem tisočletnem boju z naravo morala zadovoljiti z ozko strugo ter si jo utirati skozi trde kamenite plasti. Visoka nasprotna bregova, ki sta na obeh straneh skoraj navpična, sta dala ljudski domišljiji snov za pravljico o židovski ženi, ki je v svoji ogromni telesni dimenzionalnosti stala na obeh ogromnih skalah na vsaki strani Kolpe ter prala perilo.

O Turkih ni nikakih govoric, pač pa krožijo o Francozih, ki so zgradili tudi cesto Črnomelj - Stari trg, zanimive zgodbe. Baje so Francozi korakali v smeri od Vinice proti Kočevju. Pri Predgradu so baje Predgrajci vjeli nekaj zgostalih francoskih vojakov, jih pobili ter pometali v Kolpo. Čeprav so francoski vojaki kazali syetinjice, češ, da so tudi kristjani, so jih kljub temu pometali v vodo. Enemu teh jaz zajetih vojakov je uspelo pobegniti in dohiteti glavne francoske čete. Obvestil jih je o napadu na francoske vojake. Razjarjeni Francozi so se vrnili, požgali Predgrad in le mogla, ki je bila tistega dne je rešila Radence. Francozi namreč niso opazili vasi. Radenčani pa čuvši klice: "Bežite radenski domarji" so pobegnili preko Kolpe

ter tam čakali, da se je nevihta pomirila.

Leta 1854. je razsajala kolera in so izumrle cele družine.

Z velikimi iznajdbami in začetki industrijalizacije so se onstran morja odprle široke možnosti za zaposlitev. Leto za letom so se odpravljale trupe Belokrajincev v svet. Rudi Radenčani so pridno potovali v svet.

Prvi početki šole.

Radi oddaljenosti od Starega trga, kamor so hodili Radenčani v šolo, so začeli okrog leta 1900. razmišljati o ustanovitvi lastne šole. S podporo deželne vlade, cesarja Franca Jožefa in osebnimi prispevki vaščanov so l. 1900. zgradili šolsko poslopje in otvorili pouk. Kasnejših prezidavanj ni bilo. Pred dvema letoma je bila odkupljena k šolskemu vrtu nova parcela.

Postanki in razvoj fare.

Tozadevni spis je pri poročilu lj. šole v Starem trgu.

Znamenitih osebnosti doslej ni bilo v Radencih.

Pravljice in narodne pesmi.

Med ljudmi so krožile razne pravljice, ki jih v odlomkih znajo le še nekateri prav stari ljudje. V pravljicah je večinoma govor o vragu, njegovi moči, skalah, ki jih premetuje, kako ga človek premaga, ukroti i. sl. Velika težnja po človeški moči med vragom, v kateri ni nobenega strahu, je predstavljen vrag v treh pravljicah le kot izredno močno bitje, ki pa po razumu močno zaostaja za človekom. Zanimivo, kako je človek že v narodni pravljici poudaril moč svojega razuma.

Pesmi.

Bela Krajina je dežela kola, še do nedavno so Belokrajinci kolali :

"Zbiraj se zbiraj, lepi zbor
vseh lepih mladih momkov,
vseh lepih mladih devojk".

S tem pozivom so predniki in očetje sedanjih Radenčanov ob nedeljah plesali kolo. Sploh, tako pripovedujejo stari ljudje, je bilo nekdanj vsepovsod petje : ob košnji, trgatvi, na preji, ob zimskih večerih in v jasnih poletnih nočeh so pesmi polne narodne melodioznosti kot rahli in nežni klici trkali na mala in tiha okenca dekliških sob. Poleg pesmi ljubezenske vsebine, so med narodom krožile tudi nabožne pesmi, največ o Mariji. Te pesmi so prepevali na božjih potih in kakor pripovedujejo stari ljudje tudi ob poljskem delu. Že skoraj pozabljene so pesmi : "Marija je po svetu rajžala" in "Marija, ja ti nosim jabuko". Zanimiva je tudi sledeča kolednica :

"Mi smo prišli
da nam date
štiri jajca,
žlico masti,
sklečo moke,
žlico v roke,
ak' ne date vsega tega
vzet vam čemo vaš'ga sina
vaš'ga sina gospodina.

Če nič ne dobijo, tedaj zapojejo :

Vaša hiša puna miša
da bi imeli tol'ko straha
koliko je na peči praha.

Bela Krajina je med ostalimi slovenskimi pokrajinami najbrže še od tujih navlakov pokrunjeni del slovenske zemlje. Bogastvo najizvirnejših prinosov k naši narodni individualnosti nam je najuspešnejši dokaz, da je Bela Krajina zares popolnoma slovenski del našega naroda in ne, kakor trdijo gotove teorije,

le poslovenjeni del Hrvatske. Najbrže ne bi bila napačna trditve, če bi navajali raziskovalce razvoja slovenstva v Belo Krajino, kjer bi našli trdnih in prav izvirnih prvin pri utripih prave slovenske duše.

Pušljar Mirko.

R a d o v i c a .

Kraj se je razvijal vzporedno z razvojem Metlike tako v prosvetnem, kakor tudi dušnobrižnem oziru.

Kraj je prvič imenovan pod tem imenom v času, ko se je razvil spor med kapitlom in moškimi viteškimi redom, leta 1334.

O postatku kraja Radovice je stvar neraziskana. Sedanje šolsko poslopje je zidano v letu 1881, prezidavanje pa l. 1932. Zemljišče so darovali vaščani.

Razvoj kraja so ovirali turški napadi istočasno kakor v Metliki. Važno je to, da je bila Radovica, Bojanja vas, Krašnji vrh, Boldraž, Radoši v zvezi z metliško mestno jamo radi skrivališč v slučaju samoobrambe. To pripoveduje narod še danes, kako so prišli Turki v Metliko in niso našli nobenega človeka. Narod še danes pripoveduje še stoletno pričo o "Stari Mari", ki se nananša na enega neštetihih turških napadov.

Valvazor našteva 21 podružnic metliške župnije, med temi tri v sedanji župniji radovski sedanjo župnijsko cerkev, cerkev sv. Marjete v Bojanji vasi, sv. Urban na Gorenji Brzici. Fara na Radovici je postala približno l. 1855. Tega leta se je pojavila v krajih huda kolera. Župnijske podružnice so : Bojanja vas, Krašnji vrh, Boldraž.

Temeljni kamen šoli je bil postavljen 19. maja 1881. Otvorila se je 27. novembra 1882. Redni pouk se je pričel 1. aprila 1883. Vsa dela za šolo je stalo 4599 fr. Prvo leto je bilo 132 učencev. Prva učna moč na šoli je bil Ferdo Strel iz Kamnika. Vsled bolezni ferda Strela - je prišel na njegovo mesto Davorin Judnič, rodom iz Semiča ter služboval 4 leta in pol. Za časa njegovega delovanja se je uredil šolski vrt in ograja. Premeščen je bil v Valto vas. Na njegovo mesto je prišel Florijan Kalinger, ki je služboval 7 let, obnovil šolaki vrt ter zasadil drevje in trtje. Bil je upokojen. Na mesto je prišel Franc Zupančič - za časa njega je bila 1896. davica, za katero je pomrlo veliko otrok. Deloval je na šoli 6 in pol leta. Kot ekskurendni učitelj je prišel Leopold Morela iz Metlike. Ni bil dolgo, bila je imenovana Ana Fabjan. Ker je zbolela jo je nadomestoval dvakrat tedensko Konrad Barle iz Metlike. Po dveh mesecih je nastopila redno službo do l. 1902. Istega leta je bila premeščena v Bučko - bil je imenovan Matija Peterlin, ki se je posebno zanimal za šolski vrt. Služboval je komaj leto dni ter bil imenovan v Studenec. Prišla je Marija Bučar - službovala 3 leta. Za njo je služboval Lovrenc Kleindienst iz Ljubljane do 1908. na katero mesto je prišel Gruden Karl iz Podgrada. Ker je bilo l. 1910/11 šoloobveznih otrok 173, je zaprosil, naj se razširi šola v dvorazrednico - bilo je v teku - nastala svetovna vojna. Gruden Karl je moral v mobilizacijo. V tem času so nadomestovali sledeči : Ana Pavlin iz Črnomlja, Ivana Dekleva iz Ljubljane, Josip Vrbinc, Viktor Kregar iz Ljubljane. Tekom 4 let in 5 mesecev je prišel zopet Gruden Karl - takoj po vojni zaprosil zopet naj se šola razširi. Na odlok viš. šol. sveta, 4.12.1919. št. 3550 se je otvorila dvorazrednica dne 1. 1. 1920. Prva moč je bila Avrelija Schiller iz Črnomlja - dalje Rada Lukan iz Ljubljane - Janko Bajec iz Ljubljane, Milena Uršič iz Ljubljane - Ruža Lenardič iz Kojzkega, Vida Vardjan iz

Črnomlja. Obolel je Gruden Karl, šol. upr. nadomestovala Albina Sketelj iz Ljubljane l. 1927. in 1928. pa Rudolf Kobilica, ki je ustanovil šolski oder. Po ozdravljenju zopet nastopil službo Gruden Karl. Vedno je dregal kraj. šok. svet za razpirjenje šole in se tudi obrnil na oblastni odbor ter spravil do 90.000.-din v hranilnico, da se je lahko leta 1932 izvršila pod vodstvom šol. upravitelja Logar Franc, prezidava šolskega poslopja, ki je sedaj eno najlepših v Beli Krajini.

Z odlokom kraljevske banske uprave IV. števil. 9970/1 z dne 21.7.1934. je bil na šoli tvorjen tretji oddelek.

Vončina Drago.

Rečice.

Prebivalci vasi Vrčice so pošiljali svoje otroke v šolo Semič do leta 1910. V tem letu je društvo "Deutscher Schulverein" vzelo v najem za tri leta sobo v kmetski hiši posestnice Brunskole Vrčice št.1 ter uredilo v razred. Pouk se je pričel še isto leto.

Leta 1911. je kupil "Schulverein" njivo in travnik od posestnika Janeza Lužar, Vrčice 4 ter na tem prostoru dal zidati sedanjo šolo, ki je bila dovršena leta 1912. V jeseni se je otvorila dvorazredna zasebna šola pod imenom "Rossegger-Schule". Pouk je bil nerazdeljen - poldnevni in v nemškem jeziku. Prvi razred je ostal do l. 1913. še v najeti sobi, II. razred je bil v novem šol. poslopju.

V to šolo so se vpisale sledeče vasi: a) slovenske: Rečice, Sela, b) kočevske: Blatnik, Brezje, Gaber, Vimol in Stari Tabor. Kočevarji so prej hodili v črmošnjiško šolo.

Prvi učitelj na tej šoli je bil Gobleršek Ivan, ki pa je tu poučeval samo dva meseca. Za njim je prišel Jožef Rom iz občine Planine, srez Črnomelj, šol. upravitelj od leta 1910 - 1918, a je prekinil pouk leta 1914, ko je bil poklican v vojsko do leta 1918. Istočasno z učiteljem Romom so poučevali na tej šoli še učitelji Veber Jožef in Harih Jožef. Med vojno je poučevala učiteljica Fale Julija. Kot učiteljica ročnih del je bila nastavljena Schwarz Ljudmila. (Natančni službeni podatki niso znani, ker se je kronika izgubila. Upravitelj šole je sestavil kroniko do leta 1918. po ustnem poročilu tuk. vaščanov Andreja Striceljna, Ivana Venetiča in Ivana Lužarja).

Ob razsulu Avstro-Ogarske je prišla šola pod sekvester v slovenske roke. Leta 1919. se je pretvprila v ekskorendo šole v Semiču. Poučeval je l - 2 na teden učitelj Zorko Razpotnik iz Semiča do 7. 1. 1920. Tega dne je bil pravi začetek rednega pouka v šol. letu 1919/20 na tej šoli. Pouk je prevzel novi učitelj Karel Črnjač, ki je tu poučeval do konca šol. leta 1922/23.

Leta 1920, je kupila šolska občina Vrčice od društva "Deutscher Schulverein" sedanjo šolo za 3750.-din, ki se je pretvorila v enorazredno državno mešano osnovno šolo. Vzdrževanje šole sta prevzeli občini Semič in Črmošnjice. Krajni šolski svet se je sestavil 7.7.1920. Za predsednika je bil izvoljen Andrej Stricelj, posestnik v Blatniku št.19, za podpredsednika Ivan Venetič posestnik na Vrčicah št.2, za odbornike pa Kapš Franc, Sela št.1, Rom Janez, Gaber št.3 in Troje Franc, Brezje št.5.

Pouk se je vršil v slovenskem jeziku. Obiskovalo je 26 Slovencev in 40 Kočevarjev. Kočevarji so bili nezadovoljni s preureditvijo pouka. zahtevali so nemški pouk. Radi tega je imel učitelj Črnjač Karel kude boje z njimi.

V šol. letu 1922/23 se je otvorila vzporednica za Kočevarje, ki pa vsled premajhnega števila pravih Nemcev ne obstoji in se tudi v II. oddelku vrši pouk v slovenskem jeziku.

Sedaj poučujeta na šoli gđc. Judnič Regina in Kincl Avgust, oba v slovenščini.

Leta 1935. je ministrstvo za notranje zadeve s št. 45.596 z dne 3. 2. 1935. odobrilo spremembo imena kraja Vrčice v Rečice.

Vončina Drago.

R o ž n i d o l .

Legenda pripoveduje, da je v času, ko sta še hodila po svetu Kristus in sv. Peter, prišel v ta kraj Kristus. Z njim je bil tudi sv. Peter. Iz kotline v kateri leži vas Rožni dol, sta se spenjala sveta moža po bregu proti tribišju. Sv. Peter se je ozrl nazaj po poti, ki sta jo prehodila in pogled mu je obstal v kotlini. Vprašal je Kristusa, kako naj imenuje ta kraj, in Jezus mu je odgovoril: "Rožni dol". Sv. Peter pa je rekel: "Rožni dol mu recimo". In od tedaj se kraj imenuje Rožni dol. Tako pripoveduje legenda.

Verjetno pa je, da je Rožni dol nastal od imena "rožje" = dračje, grmovje. Rožni dol pomeni torej dolino z neiztrebljenim gozdom - dračjem, kar tudi v resnici je. Nadalje se tudi govori, da pomeni dolino pod gorovjem Rog, kar pa je manj verjetno, ker se gorovje Rog razprostira precej daleč od Rožnega dola.

Podružnica Rožni dol spada k župniji Semič. To župnijo je ustanovil Bela III. 1173. - 1196. Rožni dol pa je najstarejša semiška podružnica - Marija Magdalena. Zgodovina Rožnega dola se je pričela še za časa Rimljanov.

Dne 7. aprila 1818. je izdal visoki gubernij, naprosen po škofijstvu, odlok, naj se dela med ljudstvom na to, da se ustanovi v Rožnem dolu lokalna kaplanija. Skoda, da je ostalo glede Rožnega dola le pri odloku.

Vendar pa ima ta okolščina, da je Rožni dol ostal še nadalje tesneje zvezan s Semičem, tudi svojo dobro stran, zlasti iz narodnega vidika. Znamo je, da so Rožnodolci, zlasti iz vasi Rožni dol, pa tudi nekatere družine iz sosednih vasi, Kočevarji. Ko bi bili dobili samostojno cerkveno upravo, bi brez dvoma hoteli imeti v cerkvi nemško službo božjo. Govorili so deloma nemško. Isto bi se zgodilo v teku časa tudi s šolo. V nevarnosti bi bile glede narodnosti slovenske družine. Tako se pa te ostale popolnoma nedostopne kaki primesi v jezikovnem oziru, pa še ostali Kočevarji so se privadili pravilni slovenščini, ker so obiskovali njihovi otroci šolo v Semiču in tudi odrasli so ostali navezani na službo božjo v slovenskem jeziku, ker se za nekaj ljudi na taki župniji, kakor je semiška, ki šteje nad 5000 duš, ne more delati izjem, zlasti radi tega ne, ker se dobro ve o njih, da govore in razumejo, posebno mlajši slovenščino mnogo boljše, kakor pa kočevsko narečje.

K podružnici Rožni dol, za katero gorenje ovire več ne drže, da bi ne postala lokalna kaplanija in bi bil ~~bil~~ naravnost dobro in koristno, da bi se odlok iz l. 1818. obnovil, ker prebivalstvo govori slovenski jezik in se čuti Slovence; spada jo še sledeče vasi: Gornje Laze, Tribišje, Brezje, Hrib, Potoki in Prelogi.

Ime Laze se nastalo iz "laz" = posekan gozd. Vas šteje 5 hišnih števil, dočim jih šteje Rožni dol 12. Nekatere so

prazne, ker so se ljudje izselili v Ameriko. Absolutna višina kraja je 440 m, Rožnega dola pa 370 m. Iz Gornjih Lazov v Rožni dol se pride po stezi.

Pribišje pomeni na višjem kraju ležeče naselje. Vas šteje 15 hišnih števil. Hiše so raztresene, le 7 hiš je skupaj na 440 m visoki rebri. Nekatero hišo so tudi tu prazne, ker so se ljudje izselili v Ameriko. V Rožni dol se pride po izredno slabi poti, dasiravno so ljudje plačali lepe vsote radi izgubljenih tožba z lesnimi trgovci, ki so po tej poti izvažali les iz Peščenka na postajo, a poti po uporabi niso popravili. Ljudje izgubljenih vsot s tožbami, še niso preboleli, zato je pot že več let nepopravljena in zato obupna. Pravijo, da bi lahko imeli tlakovano pot, za denar, ki so ga morali plačati za tožbe.

V bližini vasi Brezje rastejo breze, od tod tudi ime. Brezje šteje 4 hišne številke in leži 420 m nad morjem. Tudi od tu se je več družinskih članov izselilo v Ameriko. V Rožni dol se pride po stezi. Vas je od Rožnega dola oddaljena 1 km, dočim sta vasi Gornje Laze in Pribišje oddaljeni 2,2 km.

Vas Hrib pri Rožnem dolu se razprostira na planoti vrhu hriba, ki se dviga na zahodni strani Rožnega dola in ima od tod tudi svoje ime. Vas šteje 3 hišne številke, iz katerih se je tudi izselilo več članov v Ameriko za zaslužkom. V Rožni dol se pride po strmi stezi. V času suše je po vseh okoliških vaseh, tako tudi na Hribu veliko pomanjkanje vode. Prebivalci teh vasi vozijo vodo iz studenca v Rožnem dolu, ki je znan radi dobre vode.

Potoki so dobili ime od dveh potokov, ki tečeta na obeh straneh hriba, vrhu katerega je naselje. Vas šteje 6 hiš in ima več izseljencev. Absolutna višina kraja znaša 410 m. V Rožni dol se pride po slabi stezi.

Vas Prelogi ima ime od prelog - opuščena njiva. Iz vasi vodi grda neurejena pot na cesto, po tej pa se pride v Rožni dol. "Derbinčeva cesta" ima bajè ime po glavarju Derbincu, je bila zgrajena l. 1854. Cesta drži iz Črnomlja skozi Kot pri Semiču, mimo Rožnega dola in Uršnih sel v Toplice. Vas šteje 6 hišnih števil in leži 412 m nad morjem. Tudi ta vas ima več izseljencev. Številb izseljencev iz soseske Rožni dol presega št. 50.

Do l. 1909. so hodili, kot je bilo že omenjeno, otroci v šolo v Semič, kjer je bila redna šola že za časa Francozov. Po njihovem odhodu pa je redna šola zaspala. Ker je bilo z obiskovanjem šole v Semiču združenih mnogo težkoč, zato je deželni šolski svet sprožil, da se ustanovi šola v Rožnem dolu. Že l. 1904. je bil izvoljen prvi odbor kraj. šolskega sveta. Še isto leto so kupili parcelo št. 2695 pribiške davčne občine, ki meri 51,41 a, od Katarine Stariha iz Rožnega dola št. 6 za 714,50 K.

Leta 1909. pa je bila dograjena na kupljenem zemljišču zasilna šolska stavba - baraka, ki jo je dala zgraditi C M D v Ljubljani, čigar last je še danes, z namenom, da se ohrani slovenski živelj v tem kraju. Poslopje bi se moralo graditi že prej, pa so z delom odlašali, dokler ni začela pretiti nevarnost, da bodo otroci začeli hoditi v nemško zasebno šolo enorazrednico na Dolenjih Lazih, ki jo je l leto prej ustanovil nemški "Schulverein", zato se je pričela za tamkajšnjo šolsko mladino zanimati C M D v Ljubljani. Delo je bilo izročeno g.dr. Josipu Maleriču iz Črnomlja. Pri seji kr. šol. odbora in občinskega odbora, je bilo sklenjeno, da mora stavba služiti učnim namenom vsaj 4 let. V praksi pa sklep ne bo držal. Stavba je bila zgrajena naglo kar iz svežega lesa. V stenah se je prej sveži les usušil, vsled česar nastajajo razpoke omet odpada, dočim je temelj gnil. V učilnici, kot tudi v ostalih prostorih je v zimskem času občuten mraz, ker so stene debele le 12 cm.

Kupljeno je že stavbišče za novo šolsko poslopje. Tudi g fond za novo šolsko stavbo se že nabira.

Cerkev na Mirni gori pri Planini.

Mirna gora ima ime od tod, ker je na njej nastal mir, potek ko je tam padala prej toča 7 let zaporedoma. Kedaj je bila cerkev na Mirni gori zidana ni znano. Zelo verjetno je, da je bila zidana v 17. stoletju. Umetna slika oltarja in bakrena plošča je iz l. 1743. Ta letnica je na sliki.

Cerkev sv. Frančiška Ksaverija je bila posebno do leta 1790. zelo obiskana romarska cerkev. Ne samo iz domače župnije, tudi iz sosednih župnij Črmošnjice, Poljane je bilo veliko otrok krščenih v tej cerkvi. Tudi več porok iz omenjenih župnij je bilo v cerkvi na Mirni gori. Navadno sta bila tu~~ž~~ nastavljena dva duhovnika. Cerkev na Mirni gori je časten spomin na naše pradede.

N a r t n i k Marija.

Sela pri Jugorju.

V tistih težkih, črnih dneh, ko je Turek moril po naših krajih in vaseh, je malo Srbijo popolnoma ugonobil. Moril je vse, kar se mu ni pokorilo. Pa so se dvignili nekateri možje z ženami in otroci in zbežali pred krvolokom.

V Beli Krajini so se ustavili. Zgodovina jih imenuje Uskoke, ker so "uskočili" iz Srbije v Belo Krajino. Kakor močan zid so se zaježili pod Gorjance in gorjè Turčinu, kadar je nalezel nanje.

V večnem boju s turškimi razbojniki, je njihovo življenje dobilo svoj poseben pečat. Že majhen Srbčič je bil deležen namesto abecednika - nabite puške. Živeli so življenje junakov-hajduško življenje.

Tam pod Gorjanci so se ustavili in si izvolili svojega starešino. Tako so nastale naselbine, iz katerih so pozneje nastale vasi : Selo, Maline, Jugorje, Mačkovec, Božičev vrh, Skemljevec in Drage. Že iz teh imen je razvidno, da so vasi srbskega, oziroma hrvatskega značaja, kar potrjujejo tudi ljudske navade. Ohranili so tudi svojo grkokatoliško vero in deloma srbohrvatski jezik. Tekom let so se nekoliko asimilirali s prvotnimi prebivalci, vendar pa se je njihov jezik nekoliko izpremenil, tako, da je nastalo precej izpremenjeno hrvatsko narečje. Tako so sedaj v vaseh družine, ki govore slovenski, oz. hrvatski jezik in so grko-oz. rimokatoliške veroizpovedi.

Sela se nahaja v Selih pri Jugorju. Sela pomenijo v slovenskem jeziku vasi in bajè je nastalo od tega tudi ime vasi-Sela. Jugorje je kraj na hribčku, ki leži ob državni cesti ter поблиže označuje vas Sela.

S hriba Skrbea pri vasi Maline je nekoč tekal potok, ki je gnal mlin. Od tega je nastalo ime vasi. (Mlin-malin-Maline).

Vas Drage leži skrita v globoki dolini. V govoru tukajšnjih prebivalcev se imenuje dolina -draga. Iz tega se je začela klicati tudi naselbina Drage. Od šole je oddaljena tri četrt ure in ne spada v naš šolski okoliš. Omenjamo jo radi farne cerkve grkokatolikov, kamor so pristojni tudi naši grkokatoliški vaščani.

Za ostale vasi šolskega okoliša ni mogoče ugotoviti nastanka imena.

Prvi početki šole.

Leta 1932. je bila vložena prošnja za ustanovitev šole, ki je bila od banske uprave dravske banovine ugodno rešena. Sestavili so jo gg. Badovince Peter iz Jugorja št.23, Klemenčič Ivan

iz Sel in šol. upravitelj iz Suhorja g. Vrezec Stanko. Komisija je pregledala tedanje prostore, določila adaptacijska dela in po dovrstitvi teh dovolila ustanovitev šole. Šola je privatna zgradba in se nahaja v poslopju g. Popović Jankota iz Sel št. 11.

Šola je bila ustanovljena kot samostojna enorazrednica dne 27. junija 1933. z namestitvijo dnevničarja Spendla Avgusta. Po njegovi premestitvi so začasno vršili šolsko delo dodeljeni nastavniki iz drž. ljudske šole v Suhorju, dokler ni bil nastavljen dne 29. maja 1934. učit. pripravnik Zorn Otmar. Ta je zaprosil za ustanovitev dvorazrednice, ki jo je kralj. banska uprava dravske banovine ustanovila z odlokom IV.No. 14.210/1 z dne 17. septembra 1935. leta.

Nato je bila nastavljena druga učna moč Bajec Adela, ki je prišla dne 29. septembra 1937. leta.

Vplivi, ki so pospeševali ali ovirali razvoj kraja.

V času turških napadov so bili prebivalci ob Kolpi in še višje gori proti Gorjancem vedno v življenjski nevarnosti. Turški neverniki so plenili in požigali naše lepe vasi. Da bi odpravili to zlo, so se zbrali hrabri junaki slovenski in hrvatski in z ozožjem v rokah bdeli v ogroženem ozemlju. Kakor močan zid so se postavili Turkom v bran in zajezili mejo od Gorjancev do Kolpe. Ker so mejo (granico) čuvali pred turškimi vpadi, jih je ljudsko imenovalo "graničarje".

Graničarji so imeli naporno vojaško službo in vzoren red je vlada l v njihovih vrstah.

V Vahti - gorjanskem sedlu - tamkjer je izpeljana državna cesta, so graničarji večkrat počakali Turke. Dostikrat se je vnela huda borba, v kateri so navadno zmagali hrabri Uskoki.

Za časa Avstrije je ravno po tek krajih tekla meja med Avstrijo in Ogrsko. O teh časih nam priča še hrib, ki se imenuje Stražnica radi tega, ker so tu stražili vojaki mejo. Stanovali so v hiši tik sedanje šole v Selih pri Jugorju. Hiša, kjer so stanovili, stoji še danes in jo ljudje imenujejo kasarno, kar pomeni vojašnico.

Pred zgraditvijo železnice Novo mesto - Karlovac, se je vršil ves promet po državni cesti Ljubljana - Karlovac, ki poteka tudi skozi te kraje. Takrat so prebivalci precej zaslužili s prevozništvom in je vladalo med njimi precejšnje blagostanje. Z zgraditvijo omenjene proge pa je zaslužek odpadel in kraji so postali pasivni.

Ravno tako slabo vpliva na razvoj gospodarstva kraja slabo rodovitna zemlja in veliko pomanjkanje vode. Obetajo pa se boljši časi, ker že grade v Gorjancih vodovod, ki bo kajen prišel tudi k nam.

Solski okoliš v Selih pri Jugorju nima samostojne fare, ampak spadajo vaščani rimokatoliki pod faro v Suhor, grkokatoliki pa pod faro v Drage.

Na Jugorju je sezidana podružna cerkvena sv. Vida. Maša se vrši samo vsako leto parkrat. Opravlja jo suhorski župnik. Vsako leto na dan sv. Vida je žegnanje, ker cerkvena slovi kot božja pot.

Narodne pravljice.

Mlinar Markič.

Pred mnogimi, mnogimi leti je tekkel z Vahte proti vasi Sela močan potok - še danes se nekoliko pozna njegova struga. Tekel je dalje čez travnik in izginjal v prvi dragi v globok prepad. Malo pred prepadom je imel svojo hišo mlinar Marki. Potok mu je gonil velika mlinska kolesa, potok mu je prinašal vsak dan kupček denarja. Daleč naokrog po Beli Krajini ni bilo drugega mlinarja.

Dober človek je bil mlinar Markič. Nikoli ni šel kdo mimo njegove hiše lačen in potreben pomoči. Nikoli ni kdo zaman trkal na njegova vrata. Noč in dan so se vrtela mlinska kolesa, samo ob nedeljah so mirovala. Takrat je hodil mlinar Markič okrog potoka ali pa v sobah prešteval svoj denar. Iz kupčkov so rasli kupi in mlinar se je smehljaj, ko so mu drseli cekini med prsti. Ob takih trenutkih mu je bilo toplo pri srcu. Kako neki ne? Vsi so ga imeli radi in tu pred njim - ta bleščeča dobrota. Kako se ne bi smehljaj?

Nekega dne je potrkal na mlinarjeva vrata popotnik. Ampak čuden popotnik. Obleko je imel skoraj novo, tesno se prilagajočo. Na nogah svetle škornje, na glavi zelen klobuček. Govoril je lepo in uglajeno. Postregel mu je mlinar z vso svojo gostoljubnostjo, kajti malo takih popotnikov je prišlo k njemu. Beseda je dala besedo in popotnik je postal vedno bolj zgovornejši. Povedal je, da je mlinarski pomočnik in mimogrede omenil, da bi rad ostal kar tukaj, kajti on ni čisto navaden pomočnik. Kjer je on, tam je denar, kupi denarja. Pri tem je pomenljivo pogledal mlinarja. Markiča je spreletelo po vsem telesu. Denar! Topel val mu je šel okrog srca. Denar! Visoka, nadstropna hiša, v soncu se bleščeča, polna klet, polna kašča, žena in otroci v svili, on počaščen. Še župan bi se mu odkril in se mu globoko priklonil. In morda nekoč Mlinar se je prevzet zalotil pri misli, ki so ga prej begale včasih le v sanjah. Pogledal je popotnika, ki so se mu tako čudno porogljivo svetile oči. Bolje bi bilo, da mu ne zaupa, da ostane vse, kot je bilo. A popotnik je prigovarjal in končno hiša, bogastvo - ali je mar to kaj slabega? Novo življenje se je pričelo v mlinu. Prihajali so kmetje s polnimi, težkimi vrečami žita, a vračali so se z lahkimi, precej izpraznjemimi. Ni jim bilo prav, a kam naj nosijo mlet, ko ni daleč okrog nobene mline. Mlinar je videl njihove užaljene poglede, videl je tudi pomočnika, ko je "rahljak" njihove vreče, a ni rekel ničesar. Obrnil se je v stran in se delal, kot da ne vidi nič in ne sliši nič. V mislih je videl samo svoje načrte, ko bo mogočen in čaščen. Tako visoke so bile njegove misli, da ni več videl siromakov okrog sebe. In ni odprl tistim, ki so trkali na njegova vrata.

Tudi zdaj so se noč in dan vrtela mlinska kolesa, a ob nedeljah niso mirovala. Mlinar je hitel ob potoku in mu pel slavospeve. Hodil je iz sobe v sobo in prešteval denar. Smehljaj se je svetlim cekinom in toplo mu je bilo pri srcu. Saj bo kmalu uresničena njegova sanja. Kaj mu mar prošnje in solze revežev!

Nekega večera je mlinar opazil, da se je njegov pomočnik izmuznil iz hiše. Vso noč ga ni bilo, zjutraj se je vrnil izmučen in spehan. Mlinar ga je vprašal: "Kje si hodil?" "Ej, na zabavi sem bil", je odgovoril pomočnik, "na imenitni zabavi. To je bilo smeha, plesa in pijače!" "Pa kje je tisti kraj?" je ves radoveden izpraševal mlinar. Pomočnik pa je rekel: "Ne smem ti povedati, zakaj nihče ne sme tja nepovabljen. Ne smem povedati, zato nikar ne izprašuj."

Mlinarja je mučila radovednost. Mislil si je: "Gotovo hodi ta moj pomočnik v imenitne družbe, kjer dobi dosti denarja. Zato je vedno tako lepo oblečen in dobre volje". Radovednosti se je pridružila še zavist. Zakaj pač on, mlinar, ne bi smel tja, kjer je denar in zabava! Pomočnik mu je menda nevoščljiv. Mlinar je sklenil, da bo žel sam iztuhtal, kam zahaja njegov pomočnik.

Spet se je hotel nekega večera pomočnik izmuzniti, a budno oko mlinarja ga je opazilo. Šel je potihoma za njim. Videl je, kako je prišel pomočnik do prepada, kjer izginja potok in slišal besede: "Vodica, voda, počakaj, postoj - prostor mi naredi, da grem v dom svoj!"

Voda je namah obstala. Pomočniku je odpadla obleka s telesa in prestrašenim mlinarjem je stal črn kosmatinec z dolgimi rožički na glavi in kremplji na rokah in nogah. Mlinar je od strahu zakričal. Pomočnik - vrag je opazil mlinarja, se strašno zakrohotal in izginil v prepad. Mlinarja pa so ljudje našli drugo jutro mrtvega ob izsušeni strugi potoka.

Ljudje v mlinu pa odslej nobeno noč niso mirno spali. Pravili so, da straši. Izsušena je bila potokova struga, a sredi noči so se sama od sebe zavrtela mlinska kolesa. Zaropotalo je v kuhinji. Zdelo se je, kakor bi kdo skušal zakuriti peč. Slišalo se je, kot da kdo v mentrgi mesi kruh in ga z loparjem stavi v peč. Potem je pa tako milo vzdihnilo pri gospođinjini glavi, da je vsa prestrašena planila iz postelje in nažgala luč. Vsi so bili prestrašeni. Brez luči niso nikdar legli k počitku. Dajali so za maše, molili, gospod župnik je škropil mlin z blagoslovljeno vodo - a vse ni nič pomagalo.

Nekoč je poprosil v mlinu za prenočišče star berač. Mirno se je vlegel v kuhinji na tla, čeprav so mu vsi brani. Zaspal je. Sredi noči ga je zdramilo ropotanje. Kakor megla je stal nekdo pri mentrgi in mesil, mesil - čeprav je bilo vse prazno.

Nič se ni prestrašil berač. Dvignil se je na svojem ležišču in vprašal: "Kdo si duša božja in kaj eliš?" Tedaj je naenkrat iz megle stopil stari mlinar Markič in mu dejal: "Jaz sem, mlinar. Pokorim se za svojo skopost, oderuštvo in lakomnost. Hudobni duh me je zapeljal v te grehe". Berač je vprašal: "Kako naj te rešim?" Mlinar je odvrnil: "Napravite veliko peko. Iz 6 mernikov različne moke napravite kruh, pokličite siromake, revne popotnike in razdelite med nje kruh." Trikazen je izginila. Berač je zjutraj povedal, kar je slišal. Storili so vse po njegovem nasvetu. Spekli so kruh iz 6 mernikov pšenice, ovsa, rži, koruze, ječmena in prosa. Sklicali so siromake, revne popotnike in jih pogostili. Drugo noč je bilo vse mirno. U polnoči pa se je zasvetila soba, kjer so vsi spali. Zaslíšali so glas mlinarja Markiča: "Hvala vam vsem, ki ste rešili mojo dušo." Potem je vse izginilo. Od takrat so imeli stanovalci mir. Nič več ni jih vznemirjalo ropotanje mlina in rogovilenje po kuhinji.

Mnogo, mnogo desetletij je že preteklo od takrat. O mlinu in hišici ni več ne duha ne sluha. Prepad je ves zaraščen in pokrit s kamenjem. Nihče se ne zmeni zamj. Namesto nekdanjega potoka je ostala samo velika mlaka v globeli tik pod Vahto. Ljudje jo imenujejo Luža in napajajo v njej živino.

Puščavnik.

V neki kameniti votlini pod Gorjanci je živel puščavnik. Poleti se je hranil s jagodami in borovnicami. Za zimski čas si je spravljal lešnike, orehe in posušeno sadje. Imel je edino kozo, ki jo je pasel po travnikih. Ni se družil z ljudmi. Vendar ni bil sam. Veliki, strupeni gadi so se sončili pred njegovo votlino, se sprehajali po njegovem stanovanju in tudi spali v votlini. A pičil ga ni nobeden. Kadar je puščavnik pomolzal svojo kozo, je nalil mleko v lončeno posodo in zaklical: "Gadje, moji dragi bratje, pridite!" In gadje so se priplazili od vseh strani ter se razvrstili okrog posode z mlekom.

Ko je legel na zemljo mrak, se je vsedel puščavnik na svoje trdo ležišče. polical gade in jim čital iz sv. pisma. Gadi so prišli k njemu: nekateri so se mu plazili v naročje, drugi pa so se razvrstili okrog njega. Gadje so poslušali mirno in pazljivo in zdelo se je, kot da vse dobro razumejo. Potem je puščavnik zaspal. Gadje so se stisnili k njemu in ga varovali. Tako se je godilo dan na dan. Bog ve, koliko let je preteklo. Puščavnik se je postaral in lasje so mu osiveli.

Nekoč je težko zbolel. Zaman so se plazili gadje okrog njega. Samo žalostno se jim je nasmehnil. Začutil je, da se mu bliža zadnja ura. Zaželel si je duhovnika. A kako priti do njega? Saj ga ne nosijo več stare noge in duhovnik je daleč. Žalosten je postal puščavnik in tudi gadje so žalostno povešali glave. Tiho so se plazili k njemu. Ko je začutil, da se mu bliža zadnja ura, je poklical gade k sebi in jim rekel: "Vse življenje

sem prebil z vami. Čutim, da se mi bliža zadnja ura in težko mi je, ker se ne morem pred smrtjo izpovedati duhovniku." Po teh besedah se je onesvestil...

Mirno je spal novomeški frančiškan pater Celestin v svoji celici. Kar ga prebudi nekak ropot. Bila je lepa svetla, mesečna noč. Dvigne se, pogleda na okno - in ostrmi. Velik gad je stal na prizidku okna in je s svojim repom udarjal na steklo. Pobožen človek je bil pater Celestin, zato se je globoko zamislil. Morda pošilja gada sama božja previdnost, da reši kakšno dušo. Celestin je vstal in se oblekel. Trkanje na okno je prenehalo. Vzel je stolo, zadnjo popotnico in odprl vežna vrata. Tam ga je že čakal gad. Puščavnik se ni nič obotavljal, stopal je za gadom, ki mu je kazal pot. Sla sta navzgor na Gorjance. Dolgo sta hodila. Redovniku je bilo že žal, da se je podal na to neznano pot sredi noči. A tedaj je gad že obstal pred neko votlino. Celestin je stopil vanjo in prestrašen odskočil. Votlina je bila polna gadov. V trenutku pa so se gadjje razmeknili in zagledal je na skromnem ležišču starčka, vsega slabotnega in onesveščenega. Obudil ga je k zavesti in opravil zadnjo pobožnost. Čez nekaj trenutkov je starček izdihnil. Tedaj je nastalo med gadi joku podobno žvižganje - žalostni so se stiskali k puščavniku, kakor bi ga hoteli obuditi k življenju.

Hitro se je raznesla vest o puščavniku, njegovih gadjih in njegovi smrti. Pobožni ljudje so ga prenesli v Novo mesto, da ga pokopljejo. Ko so zapeli zvonovi in so se začeli pogrebci pomikati proti pokopališču, se je pojavila truma gadov. Ljudje so se čudili in vznemirjali, a gadjje niso nikomur storili nič žalega. Po pgrebu so izginili, da nihče ni vedel kam.

Pravijo, da so gadi ostali v bližini, se sončili na puščavnikovem grebu in ga varovali.

Kača z zlato kronico.

Na podzemnem Malenčevem posestvu v Selih pod Gorjanci je stal v starih časih grad. V njem je živel mogočen graščak. Imel je prostorne pašnike, rodovitne njive, bogate gozdove in ogromne vinograde. Daleč je segala njegova moč. Vsi kmetje so mu tlačanili. Graščak je bil dober in pravičen. Nikoli ni vihtel biča nad glavami tlačanov. Bil jim je kot oče.

Nekega vročega popoldne se je graščak sončil na hribu Škrbcu nad svojim gradom. Naenkrat se mu je nekaj zableščalo pred očmi. Zagledal je veliko kačo, ki je imela zlato kronico na glavi. Graščak je planil nad njo s palico, da bi jo ubil. Kača se je hotela izmuzniti, a ko je videla, da ne more nikamor, je spregovorila s človeškim glasom: "Dobri graščak, ne stori mi hudega. Če mi prizanešeš, ti podarim jezik vseh živali". Graščak se je neverno nasmehnil, a vseeno je spustil kačo, da je nemoteno zlezla proč.

Davmo je že graščak pozabil na kačo z zlato kronico, ko je nekega dne sedel v utici nasvojem vrtu. Zaslišal je pse, ki so se pogovarjali med seboj. In čudno! Graščak je popolnoma razumel njih govorico. Bili so to trije stari, skoro brez zob psi, ki jih je graščak videl samo še iz usmiljenja. Ti trije psi so pripovedovali s hripavim glasom kopici mladih in poskočnih psov: "Kaj bi vi, mladina! Res ste lepi, mladi in naš gospodar vas ceni. A ko bi vedel, da mu mi trije psi predstavljamo zaklad, bi cenil tudi nas." "Kakšen zaklad in kje je? Se radovedno izpraševali ostali psi in se gnetli okoli starih. Najstarejši je poročal: "Če bi naš gospodar šel v njegovo dnevno klet in dvignil pod, bi zagledal tri velike kadi. V njih je zlato, za devet gradov bi ga bilo dovolj. A nihče izmed ljudi ne ve za ta ogromen zaklad".

Drugi jutro je graščak dal dvigniti pod iz same radovednosti. A kako se je začudil, ko je tam res našel tri sode zlata in biserov. Spoznal je, da mu je kača z zlato kronico nare-

dila veliko dobroto. -skan jo je po škrbcu, a nikdar več je ni zagledal. Hotel je nagraditi vsaj pse, ki so mu nehotè razkrili zaklad. A hlapci so mu povedali, da so vsi trije stari psi poginili tisto jutro in da so jih takoj zakopali. Graščak je odslaj živel v miru in blagostanju. Preselil se je v drug kraj. Grad na Selu pa je začel razpadati. Pozneje so sezidali iz njegovih razvalin malo višje ob državni cesti na Jugorju znano gostilno, ki stoji še danes.

Kukova gora.

Pravijo, da se je na Kukovi gori na Gorjancih ustavila Noetova barka ob koncu vesoljnega potopa. Vsa krška in šentjernejska dolina je bila tedaj zalita z vodo, ki je segala prav do vrha Gorjancev. Na Noetovo prisrčno prošnjo in molitev je dejal Bog: "Voda, umakni se! Sarij se v Kukovo goro, in čakaj, da te zopet pokličem". Kot bi trenil z očmi, je voda izgihila. Zazelenelo je krško polje in vsa širna šentjernejska dolina. Iznad njih pa so se poneseno dvigali Gorjanci. Na Kukovigori je nastal močvirnat svet, znak, da hrani ta gora v sebi vodo.

Nekoč je šla neka ženska na Gorjance. Gnala je vole. Morala je preko Kukove gore. Na vrhu je zašla v neznan svet. Vse je bilo poraslo z grmovjem in tla so bila čudno mehka. Ženska se je nekaj časa obotavljala, potem pa je le pognala vole. A nenadoma so se začeli voli pogrezati. Tudi sama je začutila, kako se ji vedno bolj vdira. Skušala se je izvleči, a vse zaman. Ženska je obupno vpila na pomoč, a kdo bi jo pač slišal! Ničesar ni imeha, česar bi se oprijela. Po nekaj minutah je izginila v močvirju ona in oba vola. Nihče ni vedel zato.

Ko so jo domači pogrešali, so jo iskali povsod. A nikjer niso našli najmanjšega sledu. Prepričani so bili, da so jo oropali in ubili drzni roparji v kakšni goščavi na Gorjancih.

Minilo je leto dni. Nižje pod Kukovo goro ima Jeriček svoj mlin. Tja priteka pitna voda v dveh močnih kipečih tokih izpod strme, kamenite stene. Nekega dne je stal gospoda Jeriček ob studencu in stregel vodo v posodo, da si ugasi žejo. Kar je opazil, da nosi voda nekaj temnega s seboj. Zagrabil je in ostrmel. V rokah je držal dolgo žensko kito las in kos preperete obleke. Prihiteli so kmetje in ugibali to in ono. Ko tako stojijo ob potoku in razmišljajo, zagledajo ob njem še volovski jarem. Tedaj so se vsi spomnili ženske, ki je pred letom tako skrivnostno izginila na Gorjancih. Poklicali so njene sorodnike, ki so spoznali po lasih, jarmu in obleki lastnino pogrešane sorodnice. Zdaj so tudi razumeli, da je nesrečna ženska zašla z volmi na Kukovi gori v močvirje, ki jo je potegnilo v sebe. Tekom leta je studenec, ki se odteka iz Kukove gore, prinesel s seboj ostanke nesrečnih žrtev. Od tega časa ljudje ne pijejo več vode iz studenca, ampak iz sosednjega, ki žene tudi mlin.

Kukova gora, ki ima v sebi jezero je strah prebivalcev na obeh straneh Gorjancev. Če bi pridrvela voda iz nje in se razlila po rodovitnih dolinah, bodo uničena krška, šentjernejska pa tudi vsa lepa metliška dolina. Ljudje so se v strahu zaobljubili na božjo pot k Mariji Komagaj, da jim Bog prizanesa s svojo šibo.

S e m i č .

Ustanovitev šole. Kdaj je bila ustanovljena ljudska šola v Semiču in na cigavo pobudo, ni mogoče ugotoviti, vendar pa jo lahko štejemo med najstarejše ljudske šole. Prvega učitelja omenja farna kronika leta 1720 v zvezi s hajduškim napadom na semiško župnišče. V šolski kroniki pa je napisano to-le: "Na velikem altarlji tukajšnje podružnice sv. Duha se najde zapisano: Joannes

Pibernigg schul Meister zu Semitz Schemitsch Eingetreten in dienst in Jahr 1782". Kako dolgo je ta "schul Meister" tukaj služboval, ni znano.

Na ravno tistem altari so še potem naslednji napisi in podpisi : "Val. Kober die 27. Martii anno 1827".

"Johann Kuschnig 1820", "Johann Wirt, Organist u. Schullehrer zu Semitz i anno 1815", "Math. Kastelitz 1848".

Na orglah podružnice sv. Jožefa v Gorencih je pa ta nadpis : "Joannes Martolanos philosophus et organista 17..." drugi dve številki sta zbrisani. Ker so bile te orgle nekdanj pri farni cerkvi v Semiču, je gotov, da je bil Martolanos nekdanj tu učitelj. Poznejšega učitelja do Petra Wartola ni mogoče nikjer najti. Peter Wartol je bil rojen leta 1795. in je prišel za učitelja v Semič l. Službi se je odpovedal l. 11...., umrl je leta 1873.

Leta 1856. je prišel Fr. Kenda za učitelja v Semič.."

Ali je bila šola takoj iz početja dvorazredna, ni mogoče ugotoviti.

Redno šolstvo je bilo uvedeno v kraju za časa francoske okupacije. po odhodu Francozov pa je zopet zaspalo. Ljudska šola v Semiču je tedaj spadala pod novomeški gimnaz. prefekt.

Razvoj šole.

Dne 8. junija 1877. je bila ljudska šola v Semiču razširjena v trirazrednico, ki jo je obiskovalo t.l. 188 dečkov in 69 deklic, skupaj 257 otrok. Število šoloobiskujočih otrok je v naslednjem letu naraslo na 306. Pripomniti je, da je obstojala za vsa faro samo šola v Semiču in da se šolska obveznost ni strogo izvajala. Pouk je bil celodnevni. Ker je število šoloobiskujočih otrok stalno naraščalo, je sklonil krajevni učiteljski svet otvoriti zaradi pomanjkanja prostora "pripravnišnico", v kateri bi se tisti otroci, ki ne morejo obiskovati vsakdanje šole, "vsaj brati navadili", kar je okr. šolski svet v Črnomlju odobril z odlokom od 22./I. 1878, št. 3.

Dne 6. V. 1919. je bila otvorena vzporednica k 1. razredu.

Dne 20. V. 1925. je bila šola razširjena v petrazrednico in 4./IX. 1933. pa v šestrazrednico. Sedaj ima šola 6 temeljnih razredov in eno vzporednico.

Prvotno je bila uvedena tudi ponavljalna šola, ki se je poučevala ob četrtkih in nedeljah, kasneje pa se je vršil pouk samo ob četrtkih.

V katerem poslopju se je vršil prvotno pouk, ni mogoče ugotoviti. Na starem šolskem poslopju je vklesana letnica 1838. Novo, moderno šolsko poslopje je bilo zgrajeno leta 1930.

Po svetovni vojni je izseljevanje v Ameriko skoraj docela prenehalo. To je bil vzrok, da je število otrok stalno naraščalo in je bila razširitev šole potrebna.

Vplivi raznih činiteljev na šolo.

Farna kronika navaja Ivana pl. Lichtenberga, graščaka v Podturnu in na Smuku, ki je po odhodu Francozov v neki semiški hiši z velikim uspehom poučeval otroke svojih tlačanov. Kasneje je ta Lichtenberg prodal svoje graščine in se izeslil. Graščina v Podturnu je prišla v last rodbine Kuralt. Edvard Kuralt je bil dolgoletni krajni šolski nadzornik in velik prijatelj šole. On je podaril semiški šoli šolski prapor, ki je bil blagoslovljen leta 1879.

Kateri učitelji ali lajiki imajo posebne zasluge za razvoj šole.

Od učiteljev, ki so poučevali na tej šoli, je gotovo najzaslužnejši nadučitelj g. Matija Bartel, ki si je stekel velike zasluge. na prosvetnem in gospodarskem polju v občini, pri tem pa

ga je podpisal takratni semiški dekan Anton Aleš.

Kateri znameniti slovenski možje ali žene so obiskovali to šolo.

Med mnogimi, ki so obiskovali to šolo in se posvetili raznim poklicem, je zlasti imenovati : poznejši romokat. škof v Ameriki Stariha, dr. Berganc Franc, primarij kirurg. oddelka ljubljanske bolnice v p., lastnik sanatorija "Emona" v Ljubljani, ki je umrl l. 1939, objasnj. filozof. vprašanja, izdajal v Zupančičem kulturno polit. revijo na Dunaju; priobčil nem. in slov. medic. spisè, Lavrin Janko, esejist in profesor ruskega jezika in literature na univerzi v Nottinghamu v Angliji.

Razne posebnosti iz kronike.

1617. leta je razsajala v kraju in okolici epidemija kolere, radi katere so morali po ukazu oblasti, prenesti pokopališče izven vasi sv. Duha. Tam so istega leta zgradili podružnično cerkev, l. 1881 pa so razsajale koze v vaseh : Cerovec, Nestoplja vas, Vinji vrh, Sodinja vas, Vavpča vas, Kot, Vrtača, Mladica, Strekljevec, Sela pri sv. Duhu, Trata, Rečice, Krupa Brezova reber, Lipovec, Osojnik, Semič, Črešnjevec in Omota. Epidemija se je pojavila koncem decembra 1880, prenehala pa je sredi junija 1881. Svetovna vojna je ovirala pouk s tem, da je bilo šolski deci dovoljeno zaradi poljskih del opravičeno izostati od pouka. Šolska mladina je med svetovno vojno zbirala različne darove za vojaštvo in slepe invalide.

V kakšnem jeziku se je uradovalo ?

Do zaključka svetovne vojne so nadrejene šolske oblasti ~~vpi~~ dopisovale šolskemu upraviteljstvu v nemškem jeziku, ta pa jih je lahko reševal odnosno odgovarjal v slovenščini. Po svetovni vojni je uradni jezik slovenski oz. srbohrvatski. Na šoli se je vodila zlata in črna knjiga, ki pa sta se izgubili. Prvotno so se uporabljale dvojezične učne knjige, kasneje pa le slovenska. Nemščina se je poučevala kot neobvezen predmet. Med vojno je bila šola odprta, pouk ni bil okrnjen. Šolsko poslopje je sezidala šolska občina s podporo države in banovine. Je to enonadstropna, moderna in najlepša šolska stavba v Beli Krajini. Ima 7 učilnic. V eni sobi se poučuje poprečno 45 otrok. Stavbo je vzdrževala šolska občina, ki je tudi skrbela za učila in pripomočke.

Podatki o šolskem vrtu.

Pri šoli je razmeroma velik šolski vrt, ki pa še ni povsem urejen, ker je nov. Urejajo ga in skrbijo za njega šolski upravitelj.

Prireditve in socijalno skrbstvo za otroke.

Na šoli se priredi vsako leto božičnica in proslava materinskega dne.

Kratka zgodovina kraja in fare.

O postanku Semiča ni ohranjenih pismenih ne ustnih izročil. Postanek imena Semič se tolmači na več načinov. Po prvi domnevi je dobila vas ime po Semeniču, t. j. hribu nad vasjo, vendar je verjetneje, da je bilo ime prenešeno na goro od vasi in ne obratno; druga domneva gre za tem, da je vas dobila ime po svoji nekdanji lastnici sv. Hemi Višnjegorski (Hemič - Semič), najverjetneje pa je, da je ljudstvo nadelo vasi to ime zaradi sednih sejmov, ki so se že od kdaj vršili tu.

Zgodovina kraja sega daleč nazaj, celo v predzgodovinsko dobo. Blizu Krupe so našli sledove hallstadtske naselbine, rimsko obojedeni kraji pa so bili : Krupa, Gradac, Vinji vrh, Strekljevec, kjer so našli fibule in meče v ostankih grobov. Nad Rožancem je ohranjena mitreja. Od rimske ceste, ki je vodila skozi Belo Krajino do Krke čez Rožanc mimo Gradaca na Hrvaško, se je cepila stranska skozi Strekljevec, preko Gorjancev v Kostanjevico.

Krščanstvo ima svoje začetke v dobi naselitve Slovencev v teh krajih, vendar so se poganski sledovi ohranili do 13. stoletja. Tedaj se je brat lastnika Belekrajine (slovenske marke) istrskega grofa Henrika, oča Bertold, pobrigal za dokožno pokristjanjenje dežele. Posvetil je črnomaljsko cerkev v župno in ji podredil okoliške, tudi semiško, pa le v toliko, da je črnomaljski župnik zastopal vse okoliške župnije napram oglejskemu patrijarhu.

Po istrskih grofih so Belo Krajino podedovali koroški vojvode, ki so podarili župnije nemškemu viteškemu redu. Pod Oglej je semiška župnija spadala do vlade Marije Terezije, ki jo je predala goriški škofiji, ker so se oglejski patrijarhi premalo brigali za kraje v Avstriji. Jožef II. pa je nenaravne meje med škofijami popravil in 1787. izposloval podreditev Bele Krajine ljubljanski škofiji. Od semiških podružnic cerkvaso najstarejše Gorenci, Gaber, Krupa, Vrtača (izginila) Rožni dol, Gradnik in Brezova reber, ki so bile zgrajene pred letom 1526.

Doba turških napadov začenja z letom 1408., ko so Turki po vdoru v Bosno presenetili tudi Slovenijo. Ljudsko sporočilo o Turkih se je ohranilo celo do danes. O Krvavčjem vrhu pripovedujejo, da je bil ob priliki nekega napada dobesedno krvav in je na osnovi tega dobil ime.

V mnogih pohodih so Turki razsajali skozi Semič in mimo njega, ko so šli čez Gorjance na Dolenjsko. Najhujši napad na Semič je bil 1547., po katerem se ljudstvo dolgo ni opomoglo. Narod si je pomagal s tabori (Krupa, Gradac, Metlika) in z manjšimi tabori okoli cerkvâ, ki so bili pri nas v Semiču, Krvavčjem vrhu, na Brezovi rebri in Gradniku. 1526. leta so morale župnije zaradi nevarnosti pred Turki oddati vse dragocenosti, celo zvonove, v Ljubljano. Stiri leta pozneje so pred Turki pribežali na Gorjance Uskoki; nam najbližji so se naselili v Malinah, kjer so njihovi potomci še danes. V zvezi s Turki je tudi pojav hajdukov. Ko se je organizirala vojna krajina, večje turške vojske niso moge čez Kolpo, manjši oddelki pa so se še vedno prikradli ropat. Tem so zlasti prišli prav nekateri Uskoki, ki so jim kot ovaduhi kazali pot in si potem z njimi delili plen. Če pa Turkov ni bilo, so hajdukovali preoblečeni v Turke in graničarje sami na turški način. Najhujši napad hajdukov je bil 1720. leta, ko je 31 oboroženih mož napadlo cerkev in župnišče, oboje izropalo in opleniilo tudi vse shrambe za žito in dragocenosti v taboru. Pri tej priliki so ubili tudi tedanjega semiškega župnika Stariho. (Ohranila se je pripovedka o zvonu s Tanče gore, ki so ga hajduki ukradli in prodali v Rožnem dolu. Neki slepi berač pa je po glasu spoznal ukradeni zvon in to sporočil lastnikom, da so ga zopet lahko dobili nazaj). Tako je ostala ohranjena pripovedka o ukradeni semiški molitveni sodi.

Razen že omenjenih gradov je bil prav blizu Semiča zaleten grad na vrhu (danes last Oguina). Gospodarji tega gradu so bili Strniši; začetni izmed njih je bil častnik v Piccolominijevi vojski, pozneje pa roparski vitez, znan daleč naokoli. (Pripovedka o belokrajinskem vitezu - roparju, ki je na čudovit način ušel izpod vislic na Dunaju.)

Protestantizem je imel postojanke v Črnomlju in Metliki, pa tudi graščaki okoli Semiča so mu bili naklonjeni. Predikanta so imeli na Krupi, Semeniči pa so dali za protestante zgraditi vrh Semeniča leseno kapelico. Da se sekta ni mogla ukoreniniti, dokazuje dejstvo, da je reformacijska komisija l. 1615. našla v župniji le enega protestanta.

Sodišče, ki je poslovalo v Krupski graščini, je bilo 1848. premeščeno v Črnomelj. Z njim je odšlo tudi več drugih uradov.

Leta 1898. je dobil Semič vodovod in leta 1914. je stekla belokrajinska železnica.

Razpotnik Albin.

S i n j i v r h .

po pripovedovanju tukajšnjega ljudstva in označbi na starih zemljevidih, se je tukajšnji kraj imenoval poprej Svinji vrh (Schweinberg). To ime je prišlo od tega, ker so se nekoč pasle tu črede svinj. V obližju naše vasi se nahajajo hrastove šume, kjer so našle svinje, ki so jih prignali semkaj s Hrvaškega, obilico čelada in žira. G. župnik Jerič, ki je dalj časa služboval na tuk. fari, je ime Svinji vrh pretvoril v Sinji vrh in tudi pri oblastih izposloval, da je bilo novo ime uradno potrjeno.

Pričetku tukajšnjih naselbin segajo v davno ilirsko keltsko dobo, kar pričajo izkopanine, ki so se našle v neki kraški jami na pobočju hriba med farno cerkvijo in vasjo Draga.

Kdaj so nastale sedanje vasi : Sinji vrh, Gorica, Sxš Selce, Speharji, Hrib, Breg, Daljnje njive, Kot, Draga in Damelj ni mogoče točno ugotoviti. Gotov je, da je bilo prvotno selišče Svinji - odnosno Sinji vrh, kjer je bil tudi sedež fare. Od tu so hodili ljudje obdelovat svojo zemljo celo do 3 km daleč in tako je nastalo ime : Daljnje njive, ki je pozneje ostalo vasi. Iz Daljnjih njiv se cesta strmo spušča proti Kolpi, tako je nastal naziv "k nižji vasi", iz tega se je izoblikovalo ime Knežja vas, poznejši Speharji, ki se dobili to svojstveno ime po slanini (špehu), katero so prihajali bližnji Hrvati semkaj nakupovat. Vasi : Hrib, Breg, Gorica, Kot, Draga so povzele svoje ime po svoji zemljepisni legi. Vas Damelj je dobila ime po istoimenski vasi na desnem bregu Kolpe v savski banovini.

Da so Turki prišli na svojih pohodih v slovenske dožele tudi v tukajšnji kraj, pričča naziv precej visokega hriba nad Kolpo, ki se imenuje ... znak, da so od tam ljudje budno pazili na sovražnika in z zažigljivim kresom na tem hribu opozarjali vaščane na pretečo nevarnost.

Pred krvoločnimi Turki so se ljudje poskrili v "Lapič grad", t.j. noka votlina v precej visoki, strmi skali nad Kolpo, kjer so bili popolnoma varni pred sovražnikom. Prihod, zlasti pa odhod je tu jako težaven. Tudi Kolpa na tem mestu je izredno globoka.

Prvi pričetki tukajšnje fare segajo v 17. morda še celo v 16. stoletje, kar pa ni mogoče točno ugotoviti. Prva farna cerkev je bila na hribu sv. Ivana, kjer je sedaj pokopališče. Župnišče pa je stalo prv... pričetku vasi, kjer je sedaj posestnik Snelcer Mate, h.š. ... Kdaj se je sedanja farna cerkev zidala, ni znano, med ljudmi pa kroži pripovedka o farnem zvonu. Ljudje so kupili nov zvon, ki so ga nameravali obesiti v zvonik sedanje župne cerkve sv. Janeza Evangelista v sredini vasi. Zvon pa se nikakor ni dal spraviti v zvonik, temveč se je prevračal, potrgale so se vrvi, skratka - ni šlo. Zato so se pomenili, da bi zvon obesili zvon v zvonik pokopališčne cerkvice in so ga spravili na hrib sv. Ivana. Pa so bili med ljudmi zopet neki nezadovoljneži, ki so le hoteli, da bi visel ta zvon v farni cerkvi. Vpregli so konje, konji pa se niso niti premaknili z vozom, na katerega so naložili zvon. Mislili so, da konji nočejo voziti, pa so vpregli v voz težke, močne volč. Ti so sicer pričeli peljati, ali v sredi hriba so se vstavili in jih nobena sila ni spravila naprej. Tedaj

je dejal nekdo, ki je gledal ta prizor: "Vi imate slabe konje in vole, bom pa jaz dal svoji dve kravici, da bosta peljali". Obrnili so voz, vpregli dve kravici, ki sta z zvonom na vozu naravnost tekli v hrib. Tako so potem obesili ta zvon v zvonik cerkvice pri sv. Ivanu, kjer je še sedaj. V svetovni vojni bi bili zvon pobrali, pa je bil že prestar. Pravijo, da zvonenje s tem zvonom prežene točo in hudo uro.

Prvi župnik tukajšnje župnije, čigar ime je ohranjeno med ljudstvom, se je imenoval župnik Begelj. O župniku Babiču pripovedujejo sledeče: Neke ženska, že priletna, po imenu Grgečka iz h. št. 2 je šla v gozd v Sebetih nabirat dračja. V gozdu je opazila v neki kotlini ljudi sumljive zunanosti, ki so se med seboj pogovarjali. Skrila se je v grmovje in prisluškovala, vendar ni mogla veliko razumeti. Tudi se je bala odurnih možakov in se jim ni hotela pokazati. Iz njihovega pogovora pa je sklepalala, da ne nameravajo nič dobrega. Urno se je vrnila domov ter opozorila svojega sosedu župnika Babiča, naj se umakne za to noč iz župnišča, ker se v gozdu zbirajo razbojniki, ki bodo najbrže napadli župnišče. Župnik pa ji ni verjel in je mislil, da se šali. Ponoči, ko so vsi ljudje pospali pa so res pridrli iz gozda razbojniki in napadli župnišče. Se prej pa so povezali vrvé pri zvonovih, dane bi nihče mogel zvoniti na pomoč. Ubili so župnika, izropali župnišče in odsekali kuharici roko. Domači hlapček pa je zlezal v mesnik (kjer so shranjevali posušeno meso) pod streho in se tam skril, da ga niso mogli najti. Hrup in vik je prebudil vaščane, ki pa se niso upali bližju, boječ se za svoje življenje. Le neki vaščan, po imenu Medved, ki je bil kot lovec v posesti puške, je iz vrha hribčka nad vasjo Rtiča, sprožil strel proti razbojnikom. Ti pa so mu odgovorili s strelji iz svojih pušk. Streljali so izpod sedanje šole, kjer se cesta strmo dviga v hrib ter je razbojniška krogla predrila stog blizu Medvedove hiše na nasprotnem koncu vasi.

Tragično je končal tudi župnik Kramarič, rodom iz Radovice pri Metliki, ki je pasel duše v Sinjevrški fari nekaj let pred svetovno vojno. Dne 1./XII. 1909. ali 1910. leta je bil naprošen, da takoj pride s sv. popotnico k nekemu bolniku v Vinico. Si er so tam imeli svojega g. župnika, toda dotični bolnik in župnik Kramarič sta bila velika prijatelja, pa si je baš njega zaželel. Ker se je župnik Kramarič do mraka zadržal v Vinici, je hotel najti voz, da bi se vrnil domov. Toda nihče ga ni hotel peljati, nasplošno so ga bajé zadrževali. Bila je že trda noč, ko se je odpravil proti Vrhu. Drugi dan so ga ljudje na Vrhu zastonj pričakovali v cerkvi pri zornicah, prav tako prihodnje dni. Izginil je brez sledu. Kmalu pa se je razvedelo, da so našli njegov plašč v bližini mostu, ki drži čez Kolpo v Vinici. Truplo pa je pozneje naplavila voda v bližini Preloke, kjer so ga pokopali na farnem pokopališču. Med ljudmi je razširjena govorica, da ga je v kritični noči nekdo ubil in vrgel v vodo.

Kmalu potem, ko je bil izvršen roparski napad na sinjevrško župnišče, so farani sklenili, da napravijo gospodu novo, bolj utrjeno župnišče. Dogovarjali so se s posestnikom sedanjih Šnelerjev iz hiš. št. 35, da bi zamenjal svojo hišo s starim župnišče. Ker ga niso mogli pregovoriti, so se poslužili zvijače. Poslali so ga pod neko pretvezo v Stari trg. Ko pa se je vrnil domov, je našel svojo hišo že vso razdrto in tako se je moral preseliti v bivše župnišče, kjer še sedaj gospodari ta rod. Novo župnišče pa so ljudje sezidali kot kakšno trdnjavo in ga tudi opremili s strelnimi linami, da bi bil njihov župnik varen pred hajduškimi napadi.

Pri pregledovanju starih župnijskih knjig sem našla staro krstno knjigo iz l. 1658, kdo pa je delal vpise se ne da ugotoviti, ker manjkajo podpisi. Pisana je v latinskem jeziku.

Tukajšnji ljudje so potomci bosanskih Urkokov, ki so pred Turki pribežali v te kraje. Bistveno se ločijo od Poljančev, pa tudi od drugih belokrajincev.

Da se je začela najprej razvijati vas Sinji-odnosno sedanji Sinji vrh je vzrok ta, da se nahaja tukaj živa voda, po ostalih vaseh pa imajo le kápnice. O vaškem studencu, iz katerega je bil lansko leto speljan vodovod, pravi ljudska pripovedka, da so to vodo našle trije, ki so rile po zemlji. Na nekem mestu se je zemlja nenadoma vdrla, voda pa je vedno bolj vrela na dan. Zato so si ljudje v bližini žive vode zgradili svoje domove, na mestu pa, kjer je prihajala voda iz zemlje, so napravili majhen vodnjak. Po ljudski govorici priteka ta studenc iz podzemskega jezera, ki se menda nahaja pod hribom "Srednji vrh". Ob času večjega deževja je čuti šumenje vode že v globini dobrega metra pod površino. Omenjeni studenec leži v najidilicnejšem kraju tukajšnje kočice in je prav privlačna točka, zlasti še odkar je g. župnik Kolbezen zgradil ob njem kapelico Lurške matere Božje.

Leta 1834. je bila tu taka suša, da se je drevje sušilo, presahnili so vsi studenci, razen omenjenega, ker so čez noč in dan nastregli 4 škafe vode.

V času, ko je naš kmet še tlačanal gospodi, so bili tukajšnji ljudje podložni gosposčini v Predgradu pri Starem trgu. Tam je gospodoval rod Auerspergov. Ker so ljudje redili tu ovce v večjem številu, so morali dajati kot desetina tudi vsako 10. jagnje. Gospoda je zahtevala velike snope pšenice in sploh desetino od vseh pridelkov, le od ajde ne. Nekoč pa je prišel graščak sam v revno kmečko hišo. Gospodinja mu je skuhala za zajtrk ajdove žgance, ki so se mu tako dopadli, da je od takrat naprej zahteval tudi desetino od ajde.

Tukajšnja ljudska šola je bila ustanovljena l. 1859. po vodstvu takratnega okrajnega glavarja g. Schullerja, g. dekana Martina Skubica, vrhovskega župnika g. Simona Zadnika in župana Ivana Špeharja iz Daljnih njiv št. 5. Šolsko poslopje je bilo kupljeno od občine za 450 gld., kot bivši vinski hram kneza Antona Auersperga iz desetinske dobe, ki je prišel pozneje v last občine. Prodajo za šolo je posređoval neki Lackner iz Daljnjih njiv št. 11. Že l. 1860. se je poučevalo v tem poslopju, ki pa je bilo do l. 1865. v prav slabem stanju. Vse je bilo razdrto, je par klopi in lesena tabla je tvorilo edino šolsko opremo. Prvi učitelj na tuk. šoli je bil Franc Muhič. L. 1876. je kmetijska družba darovala nakup ~~zakup~~ zemljišča za drevesnico 60 goldinarjev. Kupno pismo je bilo sklenjeno s Petrom Kobetom 3./9. 1876 za prostor v izmeru 392 m². Leta 1877. so bile učilnice v samem in Kot iz Vinice na Vrh. 31. 5. l. 1878. je bil učitelj Franc Muhič prestavljen v Št. Jernej. Za pomožnega učitelja na šoli je bil postavljen župni upravitelj g. Rajmund Kalan. L. 1880. se je v kraju razširila epidemija črnih koz. Veliko ljudi je pomrlo in šola je bila več mesecev zaprta.

L. 1882. so bili izdelani načrti za preureditev šolskega poslopja, vendar ljudje s temi načrti niso bili zadovoljni, tako, da se je pričelo s popravilom šole šele l. 1886. Ker je manjkala primerna soba, kjer naj bi se začasno poučevalo, je prepustil župnik g. Anton farovski skedenj v to svrho in tako je bil nekaj časa skedenj šolska soba. Pozneje se je vršil pouk pod vaško lipo, odkod r pa je dež večkrat pramacil učitelja in učence v cerkev. Pozneje se je zopet poučevalo v šoli, kjer pa so učitelji in učenci prezebali, ker so bile stene šolske sobe le surovo ometene, vsled tega pa tudi jako vlažne. L. 1887. je bil postavljen na šolo za učitelja Fran Juvanec, ki je vršil učiteljsko službo na šoli do konca avgusta 1911. leta. L. 1918. je razsajala v tem kraju huda epidemija španske holecni in je mnogo ljudi pomrlo. L. 1921. je tedanji šolski nadzornik g. Bretnar izposloval pri oblastvih 1.500 kron podpore, da se tukajšnja enorazrednica pretvori v dvo-razrednico, ki se je tudi v šolskem letu 1921/22. razširila v do-razrednico in dodelila šoli še ena učna mač.

Dne 15. marca 1923. si je ogledal tukajšnja šolo in prisostvoval pouku g. minister Niko Zupanič. Za revno šolsko deco je daroval 400 kron.

Dne 3. januarja 1925 je izbruhnil sredi vasi požar in je 8 posestnikom vse pogorelo. Šolsko upraviteljstvo je po posebnem odloku sres. poglavarstva prejelo darove za pogorelece.

V času obstoja tukajšnje šole, ki praznuje letos 80-letnico, je poučevalo na šoli 19 učnih moči, ki so si vse prizadevale, vnesti v ta, od kulturnih središč oddaljeni kraj, čim več naobrazbe s šolskim poukom, raznimi predavanji in prireditvami. Res, da se je ljudstvo precej izobrazilo, dobijo pa se še vedno primeri prav precejšnje zaostalosti. Nedaleč od tu je gora Klek, ki je znana po svojih pripovedkah o čarovnicah. Nekateri tukajšnji ljudje, zlasti ~~xxxixix~~ starejši pa še vedno trdno verujejo v čarovnice, ki po njihovem naziranju delajo točo, uroke pri živini pa tudi razne bolezni. Travijo jim "vešče".

Upajmo, da bo mlajši rod, ki sedaj dorašča, rešen tudi teh srednjeveških predsodkov !

Praprtnik Angela.

S t a r a l i p a .

Stara lipa leži deloma v bregu, deloma na ravnini ob banovinski cesti Črnomelj - Vinica 171.4 m nad morjem. Ima s črpalko opremljeno vodno jamo - "breg". Steje 86 prebivalcev ter ima 18 hiš in prav toliko posestnikov. Kdaj je vas nastala, ni mogoče ugotoviti, vendar pa po poljanskem urbarju l. 1576 še ni obstojala. O nastanku imena pripovedujejo stari ljudje :

Živela je siromašna stara ženica, ki si je dala napraviti iz stare lipe skromno kočico. Kmalu so si v bližini njene kočice tudi drugi ljudje začeli postavljati svoje domove. Tako je nastala vas, ki so jo v spomin na prvo hišo, napravljeno iz stare lipovine, nazvali "Stara lipa".

V šolski okoliš Stare lipe spadajo sledeče vasi:

1. Nova lipa, gručasta vas, ki stoji ob vznožju hriba Tominec. Na svoji južni strani ima črpalko opremljeno vodno jamo - Breg. Vas šteje 162 prebivalcev, ima 33 hiš, 31 posestnikov in dva kočarja.
2. Hrast ima slikovito lego na hribu, oddaljenem 1 km od banovinske česte Črnomelj - Vinica. Ilovnat in vrtačast svet proti banovinski cesti pada, na severno in vzhodno stran pa se dviguje. Vas ima studenec, pečino in Skavlo. Podružnična cerkev sv. Roka sp. Cerkev je bila zgrajena v spomin na kugo, ki je razsajala po Belokrajinil .1646. Zgodovinska znamenitost je star zvon iz leta 1338. Pri vasi se nahaja debela premogovna žila, boksit in železna ruda. Vas ima 191 prebivalcev, 36 hiš, 34 posestnikov in 2 kočarja.
3. Drežnik stoji v gruči na ravnem. Okrog se širi polje splotivimi vrtačami. Poleg svojih vodovodov uporablja Drežnik Novolipsko studenčnico jamo "Breg". Vas šteje 63 prebivalcev, ima 10 hiš in prav toliko hišnih posestnikov.
4. Dolnji Suhor je gručasta vas, ki leži ob banovinski cesti Črnomelj - Vinica. Vas ima tik ceste proti Vinici s črpalko opremljeno studenčnico jamo, "Breg" imenovamo. Vas šteje 68 prebivalcev, ima 15 hiš in 15 hišnih posestnikov.
5. Gornji Suhor stoji ob vznožju hriba, na katerem stoji podružnica cerkve sv. Antona. Na severni strani vasi se proti Zapudju, stisnjeno med pobočje Herajčkega lirnika in grobaka, razprostira rodovitno suhorsko polje, ki se ob povodnjih periodično poplavlja. V Zgornjem Suhorju se nahaja hudourniška struga studenca Breg, ki tu ponikuje in prehaja pod zemljo v "erajčico".

Prebivalci Stare lipe in vseh vasi, ki spadajo v njen šolski okoliš, se pečajo s poljedelstvom, živinorejo, vinarstvom, deloma tudi sadjarstvom. Čebelarstvo je v razvoju. Sejajo lan in konopljo in pozimi tkejo domače platno, ki ga tudi prodajajo. Hrastov, bukov in kostanjev gozd daje les za domačo porabo, pa tudi za prodajo. V vseh vaseh so ohranjeni še nekateri lepi domači običaji kot: Zeleni Jurij, Kresnice, Trije kralji. Mnogo je izseljencev, ki gredo za zaslužkom v tujino, največ v Ameriko.

Stara lipa spada pod župnijo Vinica.

Župnija Vinica (dekanija Semič) ima 2124 duš. Tri farni cerkvi je pokopališče. Župna cerkev Najdenja sv. Križa je zelo starogotska stavba, prenovljena je bila l. 1929. pod ometom pa so gotske freske. Pod glavnimi vrati je zvonik z baročno streho. Na stropu so Ogunove freske (Poveličanje sv. Križa). Glavni oltar je baročen. V cerkvi so tri slike Antona Ceberja. V glavnem oltarju je slika, ki predstavlja Najdenje sv. Križa. Na tej je podpis: Ant. Ceber pinx 1750. Na evangelijski strani je slika Brezmadežne, na desni pa slika sv. Frančiška Asaverija. Ti dve sliki nista signirani, vendar sta brez dvoma tudi Ceberjevo delo. Prvotno je bila cerkev podružnica črnomaljske parafare. Stalnega duhovnika jih imela najbrž od leta 1228, ko je oglejski patrijarh ustanovil črnomaljsko župnijo in ji podredil poleg Metlike, Semiča in Podzemlja tudi Vinico. Gotovo pa je obstojala župnija že l. 1268. L. 1338 je bila skupno z materjo župnijo definitivno inkorporirana Memškemu viteškemu redu. Križevniškemu redu, ki izvršuje patronske ptavice nad župnijo je še dandanes inkorporirana. Parafara je mati sedanje župnije Dragatuša, Sinjega vrha in Preloke. Cerkveno je parafara je pripadala do l. 1751. oglejskim patrijarhom, nato do l. 1787. goriški nadškofiji in nazadnje ljubljanski škofiji.

Podružnična cerkva prebl. Device Marije na Žežlju je zelo stara. Veliki oltar je eden najlepših oltarjev v Sloveniji. mnogobrojni stebri in arhitravi ga dele v tri nadstropja. Ima več kipov. Tudi oba stranska oltarja sta baročna in prav tako prižnica pod polkrožnim slavalokom med sveetiščem in ladjo. Visok zvonik ima spodaj četverokoten tloris, ki pa kmalu preide v osmerokotnik. Prislonjen je južni strani ladje ob glavnem pročelju. Temu je prizidana velika lopa (reddvor). Tlorisna grupacija posameznih delov cerkve je podobna oni crngrobske. V notranjosti cerkve so znamenite Langusove slike. Na Žežlju so odkrili predzgovansko naselbino. Ob poti na Žeželj, s katerega se nudi krasen razgled po Hrvatskem so kapelice - postaje Križevega pota. Cerkev Matere Božje na Žežlju je poleg Treh far najbolj obiskana belokranjska božja pot zlasti na "Posvetvališče" (nedelja po Malem Smarnu).

Prvi početki šole.

Z odlokom dež. sveta v Ljubljani z dne 7.2.1906. se je dovolila ustanovitev enorazrednice v Stari lipi. Šolsko poslopje so začeli zidati na Košnici, ki je bila last posestnika Jureta Snelerja iz Nove Lipe 16., od katerega so jo kupili za 400 kron. Zidalo se je na stroške občine Vinica. Dne 7. 3. 1900. je bila enorazrednica dograjena, blagoslovljena in slovesno otvorjena. Istega dne so jo pričel tudi redni šolski pouk.

Dne 20. 8. 1929. je bila šola razširjena v dvorazrednico. Tega leta je ministrstvo prosvete s svojim odlokom O.N. Br.19802 z dne 13.II.1929. na prošnjo vaščanov iz vasi Hrasta preselilo isto iz šolskega okoliša Vinica v tukajšnjo šolo.

Vplivi, ki so pospeševali oz. ovirali razvoj kraja.

Stara lipa in okoliške vasi so mnogo trpele l.1646. ko je po vsej Belokrajini razsajala kuga. Pozneje pa je zaviralo

razvoj kraja izseljevanje za zaslužkom v Ameriko.

Narodne pravljice :

Hudobni duh nosi kamen.

Hudobni duh je prišel iz pekla, da bi si v Novi Lipi poiskal pogubljenih duš. Oblaznel je vso vas, a nikjer ni našel ničesar. Ko je šel iz vasi je ob poti zagledal kamen, večji od vsake hiše. Jezilo ga je, ker še je vračal praznih rok, pa je svojo jezo znesel nad kamenom. Povezal ga je z verigo in si ga zadela na hrbet. Odnesel ga je v goro nad vasjo. Ko je začul petelinovo petje, ga je spustil v gozdu z ramen.

Ljudje še dandanes hodijo gledat ta kamen, ki se na njem poznajo sledovi hudobčevih verig. Ko hodijo okrog kamena, se čuje z gore bobnenje. Hudobni duh se namreč jezi, ker nima do nikogar moči. Temu kamenu pravijo Hudobčev kamen, ker je od hudobca zaklet.

Grad na Kolečaju.

Med Podgoro in Poljanami je hrib Kolečaj, ki daje njegov les hrano Suhorcem in Lipljanom. Včasih je bil na vrhu Kolečaja grad, ki so ostanki njegovih zidov poznajo še dandanes. V njem je živel silno močan velikan, ki so se ga daleč nabkoli bali vsi ljudje. Vse najbližje vasi so mu morale dajati hrano. Če so mu to dajatev odrekli, je prišel v vas, rušil in požigal hiše in pobijal vaščane. Pravijo, da je bil tako močan, da je vrgel težak železni bet s Kolečaja na Belčji vrh.

Nekoč pa se je zgodilo, da je prišel ustrahovat vaščane, ne vedoč, kaj ga v vasi čaka. Imeli so v vasi zaprtega medveda, ki so ga ujeli v ovčji staji. Ko je velikan s Kolečaja prišel v vas, so nadenj spustili medveda, ki je velikana razrtggl. Vaščani so bili veseli, da so se rešili hude nadloge. Iz vseh vasi so se zgrnili na Kolečaj, pobrali iz gradu vse velikanovo bogastvo, grad sam pa so požgali in razdejali, da se ne bi nikdar več nanj naselil kak strahovalec.

Pravljica o Francoski jami na Gor.Suhorju.

Ko so živeli Francozi v naših krajih, so nekoč prišli tudi v Gornji Suhor. Vaščani se jih niso vsaj nič razveselili, ker so ropali in požigali ter preganjali ljudi iz njihovih domov. Nekega vaščana je njihovo vedenje tako razjezilo, da je prijel najbližjega Francoza ter mu zasekal sekirico v nogo. Francoz ga je milo prosil, naj ga pusti, ker ima doma ženo in otroke. Toda vaščan je bil trdosrčen. Pošteno je Francoza pretepel in ga nazadnje odpeljal nad vas, kjer ga je vrgel v ~~izgub~~ globoko jamo. Od takrat imenujejo vaščani to jamo "Francosko jamo".

Železnik-Makuc Bogdana.

S t a r i t r g .

Že beseda sama pove, da je Stari trg že stara naselbina. Če pomislimo na nastanek najstarejših selišč, vidimo, da imajo prav naši kraji precej teh pogojev. Sega ob Kolpi, ki tvori naravno zvezo med Hrvati in Slovenci in dober gorski, a vendar mil zrak, vse to je priyabilo ljudi za naselitev. Na njivah pri Starem trgu so našli izkopanine predzgodovinske naselbine in blizu rimske grobove. V začetku mala naselbina se je vedno bolj širila in počasi postala središče trgovinemed Poljanci in Hrvati ob Kolpi. V srednjem veku je trg dobil tudi posebne trškepravice. Kdor jih je kršil, ga je zadela roka pravice, priklenili so ga k

sramotilnemu kamnu, čigar ostanek se še vidi na starotrškem župnišču.

Da se tudi v cerkvenem oziru ljudje osamovsoje, so si sezidali cerkev, ki je bila prvotno podružnica črnomaljske fare, potem je bila samostojen vikarijat in od l. 1248 že samostojna župnija, podrejena najprej oglejskim patriarhom, nato goriški nadškofiji in zdaj ljubljanski škofiji. Najbolj je cvetel kraj v srednjem veku. L. 1527. se imenuje Stari trg že s tem imenom.

V srednjem veku pa kraj ni samo rasel, temveč tudi dosti preстал. Bila je to doba roparskih napadov turških paš iz Bosne in pozneje iz Hrvatske. Ob Kolpi je bila naravna pot pod Starim trgom, Predgradom na Brezovico in odtod na Kočevje in Ribnico ter Ljubljano ali dalje na Notranjsko. Vse te naše skale ob Kolpi bi znale pač mnogo povedati o turških vojskah, o trepetu naših prednikov in njihovem skrivanju v pripravnejša zatočišča. Na "farovških" njivah na Vidmu pod pokopališčem je stal trški grad. Tega so Turki v začetku svojih pohodov razrušili. Ker je bil slabše utrjen in pohodi Turkov niso kmalu ponehali, ga niso več sezidali. Ljudstvo se je zatekalo v turških bojih v utrjenejših poljane, stari grad na predgrajsko cerkvijo na skali. Od tega so ostale do današnjih dni le razvaline. Prav blizu razvalin so našli tudi predzgodovinske izkopanine. Po gradu Poljane je dobila vsa dolina svoje ime, ki se je pod njim razvila, Predgrad. Grad, stoječ itak na skali, je bil obdan še z jarki in nasipi. Preko nasipov je držal viseči most. Na grajskem dvorišču je stal "Tabor", to so bile male kočice ena pri drugi. V nje so se zatekali ljudje za časa turških vpadov z vso družino in vsem imetjem toliko časa, da je nevarnost minila. Najhujši napadi so bili l. 1528, 1559., 1582, 1584. Koliko poljanskih otrok so v teh dneh odpeljali v Bosno pri gradu so v tej dobi zažigali kresove.

Poljanski grad je bil prvotno last momače rodbine "Poljanskih gospodov", nato Ortenburžanov in Celjanov. Ko je rod Celjanov l. 1456. izumrl, je grad postal deželno-knežji in Habsburžani so ga dajali v zakup. Poznejši grajski lastniki so bili v 16. in 17. stol. Schnitzerbaumi, nato Kizlji. Ti so grad združili s kočevsko gosposčino. V 17. stoletju je kupila celo kočevsko gosposčino rodbina pl. Auersperg, ki je še danes lastnica Poljan. Po grofih Auerspergih se imenuje grad tudi "Auerspergov grad". Sedanjo graščino so sezidali Auerspergi, ki sestoji le iz večje enonadstropne hiše. Poleg graščine stoji sramotilni kamen. V gradu je bilo dolgo časa sodišče in okrajno glavarstvo. Spomin na sodno oblast poljanskih graščakov je tudi hribček "Gangl", nedaleč od Predgrada, kjer so v starih časih po ljudskem pripovedovanju obeshali kaznjence. Poljane so tako začele zbirati okoliške ljudi. Stari trg je izgubil vpliv v obrambnem oziru, a tudi trgovina se je začela živahneje hibat v Predgradu, poljanski graščaki so potegnili še sejme k sebi. Oni del Predgrada, se je začel imenovati Novi trg v nasprotju s Starim trgom, ali Tržišče, t. j. oni del pod cerkvijo proti razvalinam. Ljudje so si zgradili tudi večjo cerkev, katere sprednji del je ostal do današnjih dni. Seveda samostojna župnija ni bilo nikdar, pač pa se je trška fara imenovala župnija Stari trg pri Poljanah (ne ob Kolpi), kar se še danes pozna na župnijskem pečatu.

Preje še precej obljudeni kraji v Poljanah so v turških časih izgubili mnogo prebivalstva. Začeki so se priseljevali Hrvati in Uskoki. O teh Uskokih pravi lepo Valvasor, da so dobri vojaki, a surovi in divji, "krotak in dober poveljnik pri njih ničesar ne opravi. Čim strožje z njimi ravna, tem bolj ga ljubijo, Brez ropanja in klanja ne morejo živeti." Ti Uskoki so se sicer pomešali med ostlim prebivalstvom, a ostale so mnoge njihove lastnosti.

Po propadu turške moči so se kraji počasi spet opomogli, sejmi so se ponovno vršili v Starem trgu, a izgubili so svoje srednjeveške privilegije. Posebno dobro je šla trgovina z lesom in živino. V zadnjem času so prihajali mnogi reški in

tržaški prekupčevalci ("trstinarji"). Zdajšnji ljudje še vsi dobro pomnijo vesele "trstinarje".

Prišla je svetovna vojna, prav v tistih dneh je stekla železnica Novo mesto - Črnomelj - Karlovac. Promet je krenil čisto drugo pot. Zaprle so se meje ob koncu vojne, po nekajletnih je nastala še svetovna kriza, ki je Poljance spravila v težak položaj. Ostalo je dvojno: ali v tujino, ali ostani doma z lakoto za mrzlo pečjo, ker kraška zemlja je prerевна, da bi nahranila vse ljudi. Kot bič je bedel spomin nad njimi o minulih dneh.

Narečje in imena pričajo o nekdanji moči in mešanici prebivalstva. Tu so Slovenci, Uskoki, Kočevarji in "Hrvatli. Vsaj nastopni priimki jasno to kažejo, Bižal, Sterk, Fugina, Butala, Turk, Prebilič, Rade, Maierle, Kump, Rauch, Wolf, Verderber, Schneller, Osterman, Lackner, Staudohar, Röttel, Sute, Barc, Stefanc, Vuk, Muhvič, Tomljanovič, Tekavec, Mavrin, Kranjc i. t. d. Vse to pisano življenje je vtisnilo Poljancem smisel za trgovino in veliko borbenost. A kaj bo Poljanec s temi lastnostmi v ozki, zaprti dolini? Z grozo gleda na vse to in v slepi bolečini grize brata - soseda! (to priča črnosodnija). Ko pa bo prišel oni veliki dan, ko bo odprta dobra prometna cesta v svet, ko bo stekla železnica, bo zaceljena rana. Poljanec bo imel spet pravo torišče svojega dela in nastopila bo nova doba Starega trga in Predgrada.

Koman Ana, šol. uprav.

Zgodovina šole.

Po sporočilu starejših mož se je šola oz. pouk začel v Starem trgu l. 1820 pod župnikom Panjanom. Poučevalo se je v beneficijatovi hiši, ki je bila na mestu, kjer stoji današnje poslopje. Ta se je začela kmalu vyzšiti, zato je napravil sodevski kobe v svoji hiši na Barčevim poslopjem na Bajsovem prostoru sobo, ki je služila kot šolska soba. Stevilo otrok je bilo tolikšno, da je ta kmalu postala pretesna, zato se je vzela v najem hiša Ivana Panjana na Močilah.

Kot prvega učitelja naj omenim g. Fusta, ki pa je bil odpuščen iz službe, ker ob priliki birne ni mogel opraviti službe organista. Bil je namreč velik prijatelj sladke kapljice in je na koru zaspal, ker se je omamljen od vina prepustil prijatnim sanjam.

Njegov namestnik je bil dober prijatelj Ivana Strbenca iz Močil št. 12. Kmalu se je tu vzela soba v najem, v kateri se je poučevalo vse do l. 1844., ko se je zgradila sedanja šola.

L. 1888/89. se je začelo poslopje prezidavati za bodočo dvorazrednico. In res, že naslednje leto 1889. je bil ~~slavnostno~~ slavnostno blagoslovljena novootvorjena dvorazrednica. Vsa šolska mladina v spremstvu duhovščine, okrajnega glavarja in šol. nadzornika je proslavila ta dan z mašo. Po maši je bilo blagoslovljeno šolsko poslopje in govor, v katerem se povdarja namen in vzgoja katoliške šole.

Pouk je obiskovalo mnogo otrok, ker so k nam zahajali tudi otroci iz Radenc, Dočine, Zagozdaca ter Dolenje in Gorenje Podgore. To se je nekoliko omililo l. 1901., ko se je v začetku januarja otvorila radenska enorazrednica. 8 let pozneje, torej l. 1909 pa je ustanovila enorazrednica v Zagozdacu, vsled česar so se odpepile od starotrškega šolskega okoliša vasi Zagozdac, Gorenjač in Dolenja Podgora.

Dvorazrednica je ostala vse do l. 1921., ko se je ustanovila današnja 4-razredna šola.

Zgradba sama je bila do l. 1913. v zelo slabem stanju. Nujno so rabili stropi in streha popravila. Naslednje leto o počitnicah so bili res napravljeni novi stropi iz železobetona in nova streha.

Na prošnjo takratnega upravitelja je podarila ljubljanska hranilnica tudi precejšnjo vsoto in to za napravo vodnjaka.

Pa tudi šolski vrt ni ostal zanemarjen, že takrat so mu posvečali mnogo skrbi.

Naši predniki so vestno in točno opravljali svojo dolžnost, kljub napornemu šolskemu delu. Poučevati so morali tudi v Lazih, tedensko dvakrat in sicer v torkih in četrtnih. Večkrat pa je kaka učna moč obolela in da pouk ni trpel, so poučevali tudi ob nedeljah popoldne.

Omenjena šola se je popolnoma osamosvojila šele 1934. leta.

Mladino so vzgajali v verskem in narodnem duhu. Vzbuja- jali so v nji zvestobo, ljubezen in vdanost do prezvišene kraljeve hiše, kar se je zlasti pokazalo na dan državnih praznikov, ki so jih proslavili s primernimi deklamacijami in pevskimi točkami. Tudi zadnji dan vsakega šolskega leta so z ključili s primerno slavnostjo. Najpridnejši učenci so bili vedno obdarovani in tudi razstava ženskih ročnih del je bila vedno hvalevredna.

Izmed mož, ki so delovali na šoli, gre posebna zahvala Petru Režeku, ki se je trudil dolgih 30 let kot župnik, pred- sednik okrajnega šolskega odbora in okrajni šolski nadzornik. Ob priliki 25-letnice, se mu je mladina izkazala nadvse hvaležno za njegovo plodonosno delo, ki ga je posvetil le v prid šole. Užival je velik ugled ne le pri mladini, spoštovanje in ljubezen mu je izkazovala tudi širša javnost. V spominu ga imajo predvsem naj- pridnejši učenci, ker jih je vsako leto obdaroval z molitveniki.

Razen tega moža se je za našo šolo posebno zanimal tudi tukajšnji rojak dr. Jurij Sterbenc iz Starega trga št. 27. Služboval je kot župnik - dekan in duhovni svetnik v Leskovcu, potem v Kranju, pri sv. Jakobu v Ljubljani in drugod.

Bil je velik šolski dobrotnik. Kadarkoli je prišel v svoj rojstni kraj, je vselej obiskal tudi šolo. Tukajšnja šolska knjižnica ima precej knjig, ki jih je on daroval, tako n. pr. vse štiri Valvazorjeve knjige: "Die Ehre des Herzogtums Krain". Znatno vsoto je daroval tudi za novo šolsko zastavo. A ne samo šoli - tudi fari je pomagal z denarnimi sredstvi. Pripomogel je veliko za napravitjo Kalvarije in kapele v Dolu. Kot velikega do- brotnika, ga ima ljudstvo še danes v najlepšem spominu.

Omenim naj še kot prvega okrajnega šolskega nadzorni- ka Antona Jeršinoviča, ki je dolgo let inspiciral tukajšnjo šolo in učiteljstvo.

V splošnem pa je pouk precej trpel in to radi pogo- stega menjavanja učiteljstva.

Bartol Pavla, učit.

Posebnosti šolskega okoliša.

Sv. Štefan - dan po Božiču in "vuzamski" ponedeljek je bil v prejšnjih ketih dan kola. Takrat so "kolali" v Predgradu (pri kapeli) in tudi v Starem trgu. Plesali so polansko kolo na besedilo in melodijo kakor ga je bilo lahko videti ob priliki festivala v Črnomlju. Seveda je sedaj to "kolanje" padlo v pozab- ljenje in samo starejši domačini se ga še spominjajo.

Noč pred Melovim - prižiganje kresov, česar pa na ozemlju bivše Štajerske ne poznamo. Isto prižigajo kresove 24. 6. t. j. na "Ivanje", kar pa je najbrže posneto od Hrvatov.

13. junij - sv. Anton Padovanski - z živino ne vozijo in ne delajo - svetemu Antonu na čast. Ta običaj je še močno uko- reninjen.

Čaščenje različnih, tudi nezapovedanih praznikov je zelo priljubljeno, kar pa najbrže nima globjega, religioznega značaja - marveč je posledica splošnega pasivnega zadržanja pre- bivalcev: odtegniti se delu, kjer je to le mogoče. Zato je tudi toliko različnih "trgovcev", "prekupčevalcev", "amerikancev", ki iščejo zlato v tujini - in divjih lovecv.

Ostro nasprotstvo vasi Stari trg - Predgrad je prešlo že v rod. Lokalni patriotizem sopnjen do poslednjih meja!

Mrlič: Čuvanje ponoči, rožni venec, nato veseli

pogovori. Pogreb : Oče, mati - se ne udeležita pogreba za sinom ali hčerko. Tudi v drugih sorodstvenih odnosih ostane najbližji sorodnik doma kot čuvár.

Ženitovanje : Zbiranje svatov, postavljanje mostu fantov, če je nevesta vzela drugega farana - je podobno ostalim krajem v Sloveniji.

Posebnost je darovanje, ko svati proti jutru darujejo ženinu in nevesti denar in sprejmejo od njih poljub. Ta ceremonija je trgovski trik in seveda združena s solzami.

Kako je nastala cerkev v Starem trgu.

Prvotno so jo mislili zidati na majhnem hribčku, tam kjer sedaj kapela (majhna cerkev) s kapelicami - Kalvarija. Toda ko so na tistem hribu tesali les za novo cerkev, so ponoči ptice odnašale treske v trg pred lipe. Zato so smatrali to za božji namig, naj postavijo cerkev na dotično mesto. Tako je nastala župna cerkev v Starem trgu.

Cerkvica sv. Jurija v Dolu.

Ta cerkvica je bila na podlagi ljudskega izročila zidana v zahvalo sv. Juriju, ki je premagal zmaja pod "kojzicami" (stena nad Dolom). Ta zmaj je vsako leto zahteval najlepšo Dolanko, šele nato je miroval. Ko ga je sv. Jurij uničil, so njemu na čast zgradili cerkvico sv. Jurija.

Ujeti Francozi.

Napoleonova doba. Ujeti Francozi v Predgradu in ga zvezanega vrgli v Kolpo. Vendar se mu je posreči uiti srečno na drugo stran Kolpe. Sli so za njim in ga pobili do smrti.

(Priobčeno natančneje v "Našem rodu").

Sploh je kraj poln sličnih zgodbic, ki so bistveno enake le v različnih variantah krožijo med ljudstvom. Zgodbice dajo čutiti, da so predniki hajdukovali in da je v temnih auerspergovih hostah gospodoval celo medved z volkovi.

Zorko Karol, s.r.
učitelj

S u h o r .

Lahko se prišteva med najlepše kraje naše lepe Bele-krajine. Ko prispevmo iz Novega mesta na vrh ponosnih Gorjancev, se odpre pred nami dolinica. Cesta se vije kot srebrna kača po dolinicah in klančkih. Ko pridemo na Hrast, zagledamo v dolini hribček z lepo cerkvijo, nad katero strmita dva zvonika proti nebu. Poleg cerkve je prijazno župnišče obdano z vrtovi in vinogradi. Pod hribčkom stoji enonadstropna šola. Hribček je obrob-ljen z belo državno cesto, pod cesto zopet polja, vinogradi in zeleni gaji, pod gajem sv. Jakob s pokopališčem, kjer spiyo večno spanje Suhorčani.

Izpred cerkve je lep razgled na vse strani. Vidiš dolinico okrog hribčka Kučarja, ponosno Kolpi, ki nas loči od bratov Hrvatov. Sosedno Hrvatsko vidimo daleč, tja do Karlovca. Da ni tam v daljavi Kleka, gledali bi tja do morja. Pogled nam zapirajo tudi gozdnati kočevski hribi. Za nami se vzdigujejo puste žumber-ske gore.

Lep je Suhor spomladi, ko gledaš cvetoče vrtove, lep v jeseni če vidiš sad pri sadu. Hribček, na katerem stoji cerkev, pa ni bil vedno tako lep. Bila je rava peščena puščava, porašče-na z brinjem in grmovjem. Spremenil jo je prvi suhorski župnik gosp. Skofic Janez v mali raj. Pri tem so mu pomagali revni, a marljivi in dobri vaščani.

Svet na Suhorju je ilovnat, težko je obdelovanje zemlje. Že od nekdanj so se vrstile hude suše, ki so uničevale pridelke. Zastonj ne nosi imena Suhor.

Suhor je pripadal do 1858. leta metliški fari, ki je bila ena izmed največjih župnij Belekrajine. Fara Suhor je ustanovil leta 1855. ljubljanski knezoškof g. Anton Alojzij Volf. Suhorčani so ga čakali na Hrastu in ga kleče prosili za faro, kajti težko jim je bilo hoditi k službi božji v Metliko, zlasti pozimi in ob slabem vremenu.

Uslišal jih je in jim ustanovil samostojno faro Suhor, prevzel je tudi vse stroške za zidavo cerkve in župnišča. Prihodnje leto se je začelo zidanje cerkve. Vse delo je vodil in nadzoroval metliški dekan gospod Vinko Volf. Dovršena in blagoslovljena je bila 1858. posvetil jo je sivolasi ustanovitelj sam. Za zaščitnika so izbrali sv. Jožefa. Na Suhorju se je takrat zbral narod iz vse Belekrajine. Slovesno so peli zvonovi, ki jih je preskrbel prezvišeni dobrotnik sam.

Meseca maja je bil slovesno nameščen prvi župnik gosp. Janez Škofic, rojen na Brdu. Tih in skromen gospod je bil, a ima mnogo zaslug. Poleg skrbnega duhovnega očeta in vzgojitelja je bil odličen gospodar. Nasadil je najlepše cvetice, najboljše sadje in žlahtne trte. Goji jih je tudi sviloprejko. Za zasluge ga je odlikoval cesar z zlatim križcem.

V fari še ni bilo šole. Podučeval je od l. 1859. vsak dan gospod župnik: verouk, čitanje in pisanje. Temu neutrudljivemu župniku gre velika zasluga, da se je zidala šola. Vaščane je navduševal za šolo in jim ob vsaki priliki razlagal pomen šole. Šole ni dočakal, ker ga je prej dohitela smrt, ki je prinesla faranom veliko izgubo.

L. 1872. se je začel kopati temelj šoli, ki je bila dovršena 1873. Veljala je 4000 gl. Revnim Suhorčanom je prihitel na pomoč cesar Franc Jožef I. s 400 gl. Leta 1875. je bila blagoslovljena in decembra se je pričel prvi pouk. Prvi učitelj je bil gosp. Kristjan Engelman. Všolanih je bilo 16 vasi: Gornji Suhor, Dolnji Suhor, Hrast, Ravnace, Dolje, Skemljevec, Božič vrh, Mačkovec, Luža, Jugorje, Sela, Dragomlja vas, Vereča vas, Bušinja vas, Brezovica in Malo Lešče. Šolagodnih otrok je bilo 270. 3.V.1876. leta je prvokrat nadzoroval šolo g. dekan Anton Aleš iz Semiča. Ob sklepu šole je bila vsako leto javna preizkušnja šolarjev.

Ker je število otrok naraščalo, so spomladi 1902. pritlični šoli zgradili še eno nadstropje in jeseni že blagoslovili dvorazredno šolo. Ob blagoslovlitvi je bila vsa šola v zastavah. Ko maši se je vila nad potrkavanjem zvonoc procesija iz cerkve v šolo. Belo oblečena deklica je nosila na lepi blaziniči šolske ključe. Šolo je blagoslovil gosp. dekan iz Semiča Matija Erzar. Navzoč je bil g. okrajni glavar Viktor Parma in okrajni nadzornik Jeršinic. G. župnik je izročil ključe šol. voditelju g. Francu Kandi. Prezidava je veljala 21.000 kron. Prva učiteljica na dvorazrednici je bila gđc. Marija Barthe, iz znane ugledne učiteljske družine iz Smihela. Leta 1907/08. se je pripravila učna soba za tretji razred in imenovana učiteljica Kornežija Koncilijska. V tretjem razredu je bil nerazdeljen dopoldanski pouk.

Leta 1874. je doživela suhorska župnija vesel dogodek. Zapel je domači sin Anton Zlogar iz Bušinje vasi št. 5. prvič sv. mašo na Suhorju. Suhorska fara se lahko ponaša s takšnim faranom. Bil je dober duhovnik, govornik, značajan domoljub in pisatelj. Pisal je v Zvon, Kres in bil tajnik prekornostne družbe sv. Cirila in Metoda. Prvemu župaiku je sledil g. Martin Tome iz Dobrave pri Ljubljani. Na Suhorju je služboval 20 let. Bil je šolski predsednik in naklonjen šoli. Bil je navdušen Slovenec, prijatelj Trdine, katerega je tudi v naši cerkvi drugič poročil. Sledil mu je g. Peter Ogrin. T. gospod je obnovil po trtni ušm uničene vinograde. Za njim je prišel 1897. leta g. župnik Jakob Pavlovčič, ki je služboval na Suhorju 32 let. Bil je večleten predsednik šole in šoli naklonjen. Ustanovil je hranilnico in posejilnico na Suhorju, Dober svetovalec šole je sed. župnik g. Raztresen.

Pravijo, da so tudi na suhor prišli Turki. Ljudje so se skrivali po gozdovih. "ripovedujejo, daje bil velik potok, ob Jarkih nad Gorenjim Suhorjem, ob katerem je stal mlin. Prišli so Turki, uničili mlin, na izvir potoka so navalili skale, da je potok prenehal teči in je kraj sedaj brez vode. Velike skale vidimo še danes, ki svedočijo turško početje.

Ker so bili ljudje revni, so se selili v Ameriko, domov pa so pošiljali težko prislužene dolarje, s katerimi so si popravljali domove in dokupevali zemlje. Vračali so se izčrpani in postarani v domovino. Nekateri so krošnjarili po Bavarskem. Zumberčani so trgovali z živino, zlasti prašiči. Ker je pa Suhor bil ob bližnji hrvaški meji, je tu cvetelo tihotapstvo živine. Zadnja leta pa hodijo v Nemčijo, kjer trdo delajo in si odtrgujejo od ust, da pošiljajo prihranke domov. Doma pa se počuti pomanjkanje delavcev, kmetijstvo pa nazaduje. Oblasti skušajo zaposliti ljudi pri javnih delih, da bi si kaj zaslužili. Na Suhorju so regulirali hudournik Grička, ki je ob nalivih napravljel mnogo škode po Dolenjem Suhorju. Zadnja leta gradijo tudi vodovod, ki bo izpeljan iz Zumberka in bo pravi zaklad za Suhorčane, ki vsako leto občutijo pomanjkanje vode in jo morajo viziti iz Metlike in še to je združeno s stroški. Parkrat je banska uprava iz Ljubljane poslala tanke za dovažanje vode.

Pravijo pa ljudje, da je bilo včasih na Suhorju boljše. Iz Gorjancev so prihajale vile. Ljudem so pomagale pri delu. Ljudje so vilam nastavili na njivo kruha in vode, one so pa požele žito. Ako so otroci na paši izgubili živino, so jim je vile pomagale iskati.

Mateškova strina iz Dolenjega Suhorja, stara preko 90 let pripoveduje otrokom : "Šla sem po listje, z menoj je šel deček. Zašla sem, a on je zaostal. Izgubil se je. "rišle so vile, ga odnesle k pečini in mu dale jesti in piti. Ko sem prišla domov, ni bilo dečka nikjer. Vrnila sem se v gozd, ga iskala in klicala, končno sem ga našla, a bil je podivjan. Vile so ga očarale".

Učenec Kočevarjev Francek pripoveduje : "Bilo je na hribčku malo jezerce. Na tem hribu je bilo zelo lepo. Ob večerih je prihajala k jezeru lepa deklica, ki je imela angelski glas. Izogibala se je ljudi. Nekega večera, ko je zopet pela, se je odpravilo nekaj mladih fantov k jezeru, da bi se razgovarjali z deklico, a niso se več vrnili nazaj".

Učenka Anica Kočevarjeva pripoveduje : "Pravili so mi stari oče. V vasi je živel mož, ki ni nikoli hodil k maši in tudi ni molil. Ko je umrl in je ležal na mrtvaškem odru, so se ponoči odprla vrata, in v sobo je stopil mož, zavil v volčji kožuh. Namenil se je proti odru. Ko so ga ljudje zagledali, so ga podrli na tla in ga ubili. Ko so zjutraj prišli pogledat k mrliču, so opazili, da so ubili nekega copernika.

Bruna Metlikovič pripoveduje : "Sem iz Malikovec, ki spada pod Bušinj vas. Pravijo, da je pred leti živel v naši hiši, človek, ki je delal maliko. Bato pravijo kraju, kjer jaz bivam Malikovec".

Gornik Jože iz Malih Lošč pripoveduje : "Nekoč je prišel k neki ženski mlad človek - Vlah. Gospa je ravno pekla gosko. "Bog daj dobar dan", reče Vlah, "Bog ga daj", reče gospa. "Je gazda doma?" vpraša Vlah. Ona odgovori : "Je, gori". Vlah pa ji reče : "Idite gore, pa mu recite, da ga pozdravlja Gosjanovič iz Kasroloviča i da neče više prebivati u Kasroloviču, da ide u Torbakovič". Gospa gre k moču, a ko se vrne najde v ponvi raztrgane copate namesto gosi.

Kočevar Anton iz Dragomlje vasi pripoveduje : "Pred našo vasjo je križpot. Ljudje pravijo, da pridejo o polnoči vse zveri in druge živali na križpot. Ljudje se zbirajo. Ako naredimo na tem križpotu kolobar in stopimo v njega, čujemo razgovor živali. Če stopi iz kolobarja ga živali raztrgajo. Nekoč je šel lovec na lov. Na križpotu je videl polno živali. Nameril je puško in streljal, a noben strel ni zadal. Živali so se razdražile, planile nanj in ga raztrgale.

Pređović Micika pripoveduje : "Od nas imamo daleč v mlin. V jeseni, ko so bili kratki dnevi, sta se odpravila dva soseda v mlin. Vračala sta se pozno ponoči domov. Prišla sta blizu cerkve pri Treh Farah. Slišala sta iz cerkve zvonkljanje. Mislila sta, da je v cerkvi rana maša. Vrgla sta moko pred cerkveni prag in stopila v cerkev. Ali groza in strah jo je obšel. Videla sta duhovnika in vernike brez glav. Nista vedela kaj bi počela od velikega strahu. Eden izmed njiju je imel pri Farah zakopanega botra. Poklical ga je na pomoč. Boter je prišel in jima rekel, da ju bo spremljal do bližnje vasi. Ob slovesu jima je naročil, da nikoli več ne smeta iti o polnoči k maši, ki jo imajo mrtveci. Nato je boter izginil. Soseda sta komaj prišla domov, tako sta bila prestrašena."

Suhorčani tudi zelo verujejo vražam. Ene izmed teh so :

"Kadar pripeljejo nevesto na dom, ne sme nevesta prestopiti praga, ampak jo nesejo čez prag, zato da ne bo prej zapustila hiše, ampak šele, kadar jo bodo odnesli, to je ob smrti.

Če prenašaš malo dete ob mraku okrog, bo gotovo zolelo.

Če se nosi malo dete pred enim letom na dež, bo dobilo pege. Če ima dete lepe lase in ga je treba podstriči, zakopljeno odstrižene lase pod bekvico, da bodo drugi še lepše zrastle.

Če gre kdo z vozom in mu zajec ali ženska križa pot, tedaj se mu bo voz gotovo zvrnil.

Na pepelnico se umij z vodo od zelja, pa te ne bodo pikali komarji, ne kače.

Kdor nasaja jajca, mora dati med nje kraguljevo pero, da ne bo kragulj odnašal piščancev.

Na Novo leto se mora dati kokoši zobati iz rešeta, da bo imela vsaka kokoš toliko jajec, kolikor ima rešeto luknjic.

Ko odnesejo mrliča iz hiše, se mora gospodar malo v posteljo, da ne pride smrt po njega prvega.

Zoper šen pomaga kri črne kokoši.

Nevesta mora pred oltarjem malo poklekniti na ženinovo suknjo, da jo bo vedno ubogal.

Če petelin zapoje na vežnem pragu, pride obisk.

Na binkoštno soboto se ne sme peči kruh, ker bo tisto leto kruh zdišal.

Če otroka kaj v glavi boli, ga križajo s šivanko, če pa na nogi ga križajo s ključem, da se bo rana zaprla.

Kadar nesejo otroka kam drugam, morajo otroku obleči kaj narobe, ker bi sicer kdo s pogledom urekel.

Fižol se ne sme saditi na petek ali na mladi mesec.

Na mlaj se ne sme zelje saditi, ker ne bi delalo glav.

Na mlaj se ne sme kositi trave, sejati žita, nasajati kokoši, ne sme imeti praščine.

Trte se morajo pričeti obrezovati na soboto, da imajo jagode malo pešk.

Ako pride kdo prosit ali kupiti kakšnega semena, ga ne dajo prej, dokler ga sami ne posejejo, da ne odnesejo kaljivosti.

Sedanji župnik g. Rztresen se mnogo trudi, da bi odvrnil ljudstvo od vraž. Je tudi dober gospodar. Trudi se da bi povzdignil sadjerejo. Posadil je po cerkvenem svetu mladi žlahtno sadno drevje, ki ga skrbno goji in s tem daje dober zgled domačinom. Njegov vpliv se že opaža pri mnogih pridnih gospodarjih. Tudi pri šoli je že mnogo storilo in napravilo po njegovem nasvetu. 24.X.1937. je g. župnik odstopil del nadarbinskega sveta pri šoli (54 m²) za postavitev nove drvarnice.

Tudi sedanji krajevni šolski odbor, katerega predsednik je Memanič Leopold, blagajnik župnik g. I. Rztresen, je zelo naklonjen šoli. Napravil je drvarnico in ograjo ob nadarbinskem svetu za 5.900.-din. Ograja ob šolski njivi pa za 425.-din

Izvršila se je kavalizacija šolskega dvorišča.

O Bušinji vasi se pripoveduje : "Pred mnogimi sto leti, ko so se naseljevali Slovenci po naših krajih, sta prišla dva brata v naše kraje Marko in Urban. Prvi se je naselil v kraju, kjer je danes Bušinja vas. Drugi se je naselil na drugi strani Bušice, ki je bila takrat deroča reka. Ker je bilo tam mnogo grabrovega lesa, so imehivali naselje Grabrovec, Bušinja vas pa je dobila bajt ime zato, ker so čez vas gonili Hrvatsje svoje buše. Brata sta se med seboj dobro razumela. Imela sta mnogo tlačanov, ki so jim obdelovali polja, redili živino. Bila sta srečna in zadovoljna. Dala sta vsak svojemu patronu zidati cerkev. Tako so sezidali v Bušinje vasi cerkev sv. Marka na Grabrovcu pa cerkev sv. Urbana. Leta 1520. je cerkev sv. Marka morala oddati Turkom za davek zlatnino. Grajščakoma Urbanu in Markotu sta se pomnožili družini in tekom let sta nastali obe večji vasi. Vaščani obeh vasi so se med seboj dobro razumeli. Imeli so skupne pašnike. Tekom časa pa so se pastirji začeli med seboj prepirati. Posledica prepira je bila, da so Bušinjčani prepovedali Grabrovčanom pasti živino po bušinjških pašnikih, Grabrovčani pa Bušinjčanom po grabrovčkih pašnikih. Starejši gospodarji se niso držali teh prepovedi in so pasli kakor prej. Ko so nekega dne poslali posestniki iz Bušinje vasi svoje pastirje z živino na grabrovsko stran, kjer so jih Grabrovčani prepodili in jim ujeli vola, ga pobili in obesili na hrast, ga obelili in spekli na ražnju. Zato se še danes imenuje ta dočina "Obešena draga". Ko je bil vol spečen, je vsak Grabrovčan vzel svoj kos pečenke domov. Doma jo je položil na mizo pred družino, da bi jedla in glej čudo : govedina je na krožniku zamukala. Zelo so se prestrašili. Uvidelinsó, da je to kazen božja in opomin, naj živijo s sosedi v prijateljstvu. Opustili so vsak prepir in zopet živeli v miru in slogi z bratskimi sosedi. Na sev. strani Bušinje vasi stoji precej visok hrib. Na tem hribu so štirje jarki. Hrib se imenuje Grabrik. Največji jarek se imenuje še danes "Tatinska jama". Ta jama je bila zaraščena z robidovjem, srobotom in drugim grmovjem. V tej skriti jami so prebivali žumberški roparji in tolovaji, ki so bili strah in trepet celi Belokrajini. Pripoveduje se, da so strahovali kranjske knete. Pastirjem so pobrali jagnjeta, teleta ali pa kar vola, jih odgnali v tatinsko jamo in tam spekli na ražnju. Tam so rajali in pili nakradeno vino. Najbolj so nagajali in pretapali Bušinjčane, ki so bili najbližji njihovemu brlogu - Tatinski jami. Tekom stoletij se je tudi to spremenilo. Gabrik je posekan in Tatinska jama ni več tako zaraščena. Tudi med žumberčani ni več roparjev. Zadnjič, ko so se skrivali v Tatinski jami roparji Zelenega kadra, ki so v župnišču napadli pokojnega župnika Pavlovčiča. Vzeli so mu 30.000 kron vojnega posejila, cerkveni denar, dragocenosti z obleto vred. Sicer se je orožnikom posrečilo, da so roparjem odvzeli plen in tri robarje, od katerih sta bila dva na begu ustreljena. Takrat so tudi roparji kradli po Bušinji vasi vino, klobase in slanino.

Senolič Julija, s.r.
šol. uprav.

Š t r e k l j e v e c .

Od kod je ime Semič ni točno dognano. Domneva se, da je dobila vas ime po gori, ki se dviga za njo, Semeniču, vendar je verjetno, da je imela vas prej to ime, potem šele gora. Druga razlaga govori o sv. Hemi, ki je imela v posesti grad na današnjem Semeniču. Ime vasi bo po tej verziji nastalo iz Hemič - Semič. Najverjetneje pa je, da je kraj dobil ime po semjih, ki so že od starodavnih časov bili znani v njem. Ime bi nastalo sledeče, kakor na Gorenjskem Tržič iz trga.

Zgodovina šolskega okolišča in bližnjih krajev sega daleč nazaj celo v predzgodovinsko dobo. Blizu Krupe so našli sledove hallstatske naselbine. Rimski obljudeni kraji so bili :

Krupa, Gradac, Vinji vrh, Strekljevec, kjer so izkopali fibule in meče in grobove. Domneva se, da je vas Strekljevec dobila ime po "Zli klanec". Nad Rožancem se je ohranila mitreja. Od rimske ceste, ki je vodila skozi Belo Krājino od Krke čez Rožanc mimo Gradaca na Hrvaško se je cepila stranska cesta skozi Strekljevec čez Gorjance v Kostanjevico.

Kršćanstvo ima svoje začetke v dobi naselitve Slovencev v teh krajih, vendar se je poganski duh ohranil tja do 13. stoletja. Tedaj se je brat lastnika Belekrajine istrskega grofa Henrika, oćak Berthold pobrigal za dokonćno pokristjanjenje dežele. Posvetil je črnomaljsko cerkev v župno in ji podredil okoliške, tudi semiško. (Semić je imel svojo versko organizacijo bajć že od 10. stoletja). Župnije so bile sicer samostojne. Črnomaljski župnik jih je le v skupnih zadevah zastopal pri oglejskem patrijarhu, kamor so spadale. Po istrskih grofih so dedovali Belokrajino koroški vojvode in Ulrik je daroval župnije nemškemu viteškemu redü. Pod Oglej je semiška župnija spadala do Marije Terezije, ki jo je podarila goriški škofiji, ker se pa oglejski patrijarhi za kraje v Avstriji niso dosti brigali. Jožef II. pa je nenaravne meje med škofijami popravljaj in l. 1787. izposloval podreditev Belekrajine ljubljanski škofiji.

Od semiških podružnićnih cerkva je najstarejša: Gorenci, Gaber, Krupa, Vrtaća (je ni več) Rožni dol, Gradnik in Brezova reber, ki so bile zgrajene pred letom 1526. (Sv. Duh je bil zgrajen l. 1617., ko se je moralo radi hude kolere pokopališće iz Semića preseliti k Sv. Duhu). Leto pozneje so isti zidarji zgradili znamenito baroćno cerkev na Vinjem vrhu.

Doba turških napadov zaćenja z letom 1408. ko so Turki vdrli v Bosno in presenetili tudi Slovenijo. Ljudsko sporoćilo o Turkih se je ohranilo do danes. O Krvavćjem vrhu pripovedujejo, da je bil ob priliki napada dobesedno krvav in radi tega dobil to ime. V Malinah je bil bajć nekđaj potok, ki je gonil 3 mlina (malence). Struga se vidi še dandanes). Ko so vas napadli Turki, so jo požgali, potok pa zamašili s skalami. Ime Maline (Malence) je ostalo. V mnogih pohodih so Turki razsajali po teh krajih, ko so šli čez Gorjance na Dolenjsko. Najhujši napad na Semić in okolico je bil l. 1517., po katerem se ljudstvo dolgo ni opomoglo. Ljudstvo si je pomagalo s tabori (Krupa, Gradac, Metlika) in z manjšimi tabori okolić cerkva (Krvavćji vrh, Semić, Brezova reber, Gradnik). L. 1526. so morale radi nevarnosti pred Turki oddati vse dragocenosti in celo zvonove v Ljubljano.

Pred Turki so pribežali l. 1530 na Gorjance pravoslani Uskoki. Nam najblićje so se naselili v Malinah, kjer so njihovi potomci še danes. V zvezi s Turki je tudi pojav hajdukov. Ko se je organizirala vojna krajina, večje turške vojske niso mogle čez Kolpo, manjši oddelki pa so še vedno hodili ropat. Tem so zlasti prišli prav nekateri uskoki, ki so jim kot ovaduhi kazali pot in si potem z njimi delili plen. Če pa Turkov ni bilo, so ropali sami preoblećeni v granićarske in turške uniforme. Pri belem dnevu so ropali vasi in cerkve (ljudsko izročilo o semiški monptranci in zvonu na Tanći gori). Najhujši napad hajdukov je bil l. 1720. ko je 31 oboroženih moć vpadlo v semiško cerkev in vas, izropali cerkev in kmećke srambe v taboru in ubili župnika Stariho.

Protestantizem je imel svoje postojanke v Črnomlju in Metliki, pa tudi grašćaki v semiški okolici so mu bili naklonjeni. Predikanta so imeli na Krupi, Semenići pa so dali za protestante zgraditi vrh gore leseno kapelico. Vendar se sekta ni vkorćenila. Reformacijska komisija je l. 1615. našla v župniji le enega protestanta.

Poleg gradu na Krupi in onega na Smuku, so bili v blićini še gradovi Podturn in Turn. Valvazor puše o zalem gradiću na Vrtaći (kjer je danes Ogulin-Vajda), last Strnišev. Zadnji Strniša je bil ćastnik v Piccolominijevi vojski, pozneje pa roparski vitez, znan daleć naokoli.

Francози v deželi niso bili priljubljeni. Nalagali so previsok vojni davek. Ljudstvo so pa tudi silili k vojaškim vožnjam čez Gorjance in marsikdo se iz teh voženj ni več vrnil. Vendar so Francosi vpeljali redno šolstvo, ki je po njihovem odhodu zopet zaspalo, vsaj redno. Pozneje se je za šolstvo pridobil veliko zaslug graščak Lichtenberg s Podturna, ki je v Semiču ljubeznivo učil otroke svojih podložnikov in imel velike uspehe. On je tudi spoznal, da bo tlaka kmalu odpravljena, zato je Šmuk in Podturn prodal. Redna šola se je odprla 1.1830. Učitelj se pa imenuje že mnogo preje, ob priliki napada hajdukov 1.1720.

L. 1848. je bila ustavljena sodnija v Črnomlju in se je preselila tja iz Arupe z njo tudi drugi uradi.

L. 1898. je bil napeljan vodovod iz Blatnika, katerega se je ljudstvo ponekod branilo iz starokopitnosti, tako da še do danes ni povsod vodovoda.

L.1914. je stekla železnica iz Novega mesta mimo Semiča v Karlovac.

Zgodovina šole na Strekljencu.

Pred letom 18891 so otroci iz Strekljeva in okoliških vasi hodili v semiško šolo.

V tem času sta se posebno trudila, da bi prebivalcem Belokrajine dala čim več novih šol in s tem ljudem odprla pot do izobrazbe takratni glavar v Črnomlju g. Ferdinand marquis Gozani in okrajni šolski nadzornik Anton Jeršinovič. Tudi v občini Semič se je spoznala potreba, da bi se za otroke iz oddaljenih vasi, ki radi oddaljenosti in to v zimskem času in ob grdem vremenu, ni bilo mogoče redno obiskovati že itak prenapolnjeno trirazredno šolo v Semiču, zgraditi novo šolo na Strekljencu.

V ta namen je kupila občina poleg podružnične cerkve Matere božje in poleg ceste, ki vodi iz Črnomlja proti Novemu mestu, stavbni prostor za 120 gl.

Gradnja šol.poslopja se je oddala po zmanjševalni licitaciji g. Franu Jutrašu iz Metlike za 8606 gl. 70 kr. Da se je ta vsota zbrala so zaprosili kranjsko deželno hranilnico in Kranjski deželni zbor v Ljubljani za pospero. Oba sta se prošnji odzvala in je hranilnica prispevala 1000 gld,deželni zbor pa 800 gld. Ostanek je pa občina pokrila s letnimi dokladi.

Solska stavba se je pričela graditi spomladi 1.1888 in izvršila v jeseni 1. 1889.

Novo zgrajeno šolsko stavbo je 4.nov.1889.slovesno blagoslovil semiški dekan g. Aleš Anton.

Prvi učitelj na soli je bil g.Rajko Justin in učiteljica Angela Divjak. Justin je bil splošno znan botanik in je dočakal visoko starost. Znan je bil tudi kot navdušen turist in se je leta 1938. smrtno ponesrečil na Triglavu, ko je nabiral redke cvetice.

Šola na Strekljencu se je pozneje razširila v dvo in trirazrednico. Danes je trirazrednica z eno vzporednico.

Šolo na Strekljencu so obiskovali tudi nekateri učenci, ki so in ki še imajo lepe in visoke službe. Tako je to šolo obiskoval predsednik stola sedmorice v Zagrebu g.dr.Jakob Konda, doma iz Gradnika. Golobič Lojz, doma iz Strekljeva je bil kulturni urednik "Slovenca" in priznan pisatelj in pesnik. Nekaj bivših učencev se je pa posvetilo sodniškemu, železničarskemu, duhovniškemu, medicinskemu in ostalim inteligenčnim poklicom.

T a l č j i . v r h .

Naš šolski okoliš je bil naseljen že v predrimski dobi. To nam bi dokazalo smotrno izkopavanje na hribčku nad Lokvami, kjer so še pred par leti našli ko so prekopavali zemljo za vinograd, lonec, katerega so pa otroci razbili. Po opisu spominja na izkopanine s Kučerja pri Podzemlju.

Da je bil pri nas Rimljan nam priča Mitrov oltar (200 let po Kr.r.), ki se nahaja nad Rožancem, t.j. na meji med našim šolskim okolišem in šolskim okolišem Petrova vas. Poleg tega vidimo na Lokvah ob banovinski cesti ostanke rimskega vošnjaka ali vođođođa, ki ga ljudstvo imenuje "Stobe".

Kedaj so se pri nas naselili Slovenci in kedaj so bile ustanovljene prve vasi nam ni znano. Verjetno pa je, da je bil naš okoliš obljuden še pred Črnomljo, ki ga prvič omenjajo l. 1165. Takrat je bil sezidan grad, ki ga je dal postaviti Oton Kraški (von Karstberg). Danes stoji na tistem mestu Stoničev grad. Potomci Otona Kraškega so se imenovali Črnomeljski gospodje. Gospodarji Črnomlja so ostali do srede 16. stoletja.

Naši kraji so veliko trpeli za časa turških napadov, ki se začne z letom 1408., končajo pa z zadnjim napadom l. 1578. V tej dobi je zabeleženih 21 večjih napadov na Črnomelj, kateri je bil pa Turkom nedostopen radi vode, ki obdaja mesto od treh strani. S tem večjo jezo so se vrgli v najbližjo okolico - naš šolski okoliš - koder so neusmiljeno gospodarili. Leta 1516. so morali na ukaz cesarja Ferdinanda I., oddati iz naših cerkvic vse zlate, srebrne in druge predmete in zvonove v Ljubljano. Vse to se je pozabilo za obrambo pred Turki. Tako so se zgubili vsi zgodovinski predmeti, ki bi nam pričali o naši preteklosti. Ostalo sta uničila ogenj in zob časa.

Vasi, ki spadajo v naš šolski okoliš so : Dolenja

Paka.

Naselje stoji na terasi nad Zajčjim potokom. Za izvir iz 2 studencev pod Dol.Pako. Gotovo je v zvezi s studencem pri Otovcu in z nabiralnikom vode pri Petrovi vasi in še nazaj. Viden je prirodni žleb Petrova vas, Otovec, Dol.Paka, kateri priča, da je nekoč po njem tekla voda, sčasoma si je pa izdolbla v apnena tlak tek pod zemljo. Vas je oddaljena 0.8 km od banovinske ceste. Vas ima kapelico sezidano l. 1814.

Lokve leže na ravnem polju 100 m od ban.ceste I.reda. Vas ima edeepek vodovoda Blatnik - Črnomelj. V vasi je kapelica "Matere Božje". V bližini se nahaja jama s studencem, ki ga imenujejo "buri".

Naklo.

Vas stoji v rebri med sadnim drevjem in vinogradi. 3 km od banovinske ceste je občinska cesta II.reda. V Naklu je cerkva sv.Jakoba, ki je bila sezidana l.1665. Leta 1834. je bil prizidan zvonik, ki so ga postavili za 100 fe.

Otovec

pravilneje Otavec stoji na ravnem polju ob železnici, ki teče na južni strani vasi po znanem 30 m visokem viaduktu, ki ga je postavilo podjetje Lončarič l. 1912.-1914. ko so gradili železnico. Pod viaduktom se širi lepo polje. K Otovcu spada tudi naselje treh hiš imenovano User. Cerkev sv.Jernej se prvič omenja l.1526.

Rodine

Naselje leži na terasi in po rebri med vinogradi. Prebivalstvo je revno in zapuščeno. Veliko hiš je zapuščenih. Skozi vas vodi pot na Mirno goro. Kraj je znan po narodnostnih bojih med Slovenci in nemškim "Schulvereinom", ki je pred vojno ustanovil nemško šolo. Poslopje te šole polagoma razpada. V vasi je cerkev "Marije Pomagaj". L. 1890 je trtna uš uničila vse vinograde. Veli gospodarjev se je izselilo v Ameriko. Obnovljeni vinogradi so last prebivalcev iz šol. okoliša Planine in Črnomlja. Domačini imajo malo vinogradov.

Rožič vrh

je oddaljen od banovinske ceste 1.5 km in leži tudi med vinogradi. Tu je kapelica sv. Roka, zidana l. 1855 v zahvalo, da je prenehala kolera. Zvonček, ki je prinesen v to kapelico je visel nekoč v zidni lini cerkve sv. Florijana v Dobličah, ki je pa ni več.

Sela pri Otvocu

stoji na neznatni vzpetosti tik pod istoimenovano železniško postajo.

Talčji vrh

je majhno naselje, ki leži pod rodinskimi vinogradi in je oddaljeno od banovinske ceste 1.8 km.

Pod vasjo je studenec "v Bregu", ki je bržkone v zvezi s "Suhorno" pod Tuševim dolom in drugimi prepadnicami, ki imajo najbrže izvir višje kje v Lahinji ali pod Planino. Do leta 1881. so v tem studencu lovili rake, ki jih je omenjenega leta uničila račja kuga.

Tušev dol

leži na ravnini pod vinogradi Stražnjega vrha in Rožič vrha. Podružna cerkev Marije Magdalene se prvič omenja 1526 leta. Leta 1858. so zgradili na polju pod vasjo pokopališče. Do tega leta so pokopavali okoli sedanje cerkvice, ki je bila do tega leta le pokopališka kapelica. To leto so presbiteriju prizidali še sedanjo ladjo. V starejših časih so pokopavali pri sv. Sebastjanu.

Zajčji vrh

stoji na terasi 0.3 km oddaljeni od banovinske ceste.

V teh vasicah je 142 hiš s približno 488 prebivalci, ki se pečajo s poljedelstvom, živinorejo in vinogradništvom. Svet je kraški, zemlja ilovnata in težka. Kostanjevi in bukovi gozdovi se stalno izsekavajo. Kaj bo, ko zmanjka še tega? Ljudstvo se tolaži z novo železnico, katero so pričeli letos graditi iz Črnomlja do Vrbovskega.

Otroci iz našegazšolskega okoliša so že od nekdanj obiskovali šole v Črnomlju. Tu bi bilo zopet treba takratno štirirazrednico razširiti in naši občani bi bili morali prispevati. Začeli so misliti na zidanje lastne šole. Otrok je bilo dovolj.

Dne 9.II. 1906. je nemški "Schulverein" otvoril svojo šolo v privatni hiši v Rodinah.

Slovencem ni kazalo drugega kakor to, da so tudi oni za šolo najeli hišo v Naklem št.25. Za ustanovitev slovenske šole si je največ prizadeval dr. Josip Malerič, zdravnik in predsednik podružnice sv. Cirila in Metoda v Črnomlju. Po njegovem prizadevanju je Družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani plačala del najemnine, popravila hišo, nakupila šolsko opremo in preskrbela vse učence s knjigami in šolskimi potrebščinami.

Dne 16.II. 1909. je bila slovesna šolska sv. maša pri sv. Jakobu v Naklem. Udeležilo se je učiteljstvo iz Črnomlja z učenci in mnogo ljudstva iz naše in sosednjih občin. Zvonovi so slovesno zvonili, topiči so pokali, slovenske zastave so vihrale na zvoniku in šolski hiši. Učenci iz Črnomlja so prepevali zadnji-krat skušno z našimi v cerkvi. Po končanem duhovnem opravilu se je pomikala šolska mladina z zastavami v procesiji proti mali, leseni, z mlaji in venci okrašeni hiši, kjer bo nadalje slovenska šola. Novo učiteljico Marijo Grobovšek so prisrčno pozdravili. Daljši govor je imel župnik lehar Stanko in nadučitelj Fran Betina iz Črnomlja, v katerem je zadnji z lepimi besedami opisal ljudem pomen te šole, omenil vse dobrotnike in jih navduševal za vse, kar je našega slovenskega. Otrokom je dr. Malerič prekrbel zajutrek, ki se je končal s trikratnim vzklikom "Živijo". Ganljiva je bila ločitev naših učencev od bivših součencev in učiteljev iz Črnomlja.

Ker je bilo šolsko poslopje v Naklem le za silo so sezidali novo šolsko poslopje na Talčjem vrhu, ki je bilo dograjeno 1. 1. 1914. Z zemljiščem vred je stalo 23.869 K. Otvoritev in blagoslovitev se je slovesno izvršila dne 8.I.1914. leta.

Med vojno se je sicer poučevalo ali obisk je bil zelo slab, ker je morala šolska mladina pomagati materam pri delu. V šolskem letu 1920/21. je postala šola dvorazrednica in leta 1934. trirazrednica.

Radi pomanjkanja učilnic je kraj.šolski odbor leta 1934. najel sobo na Otovcu v kateri se poučuje že 5 leto. Zato se je letos določilo, da se sedanje šolsko poslopje nadzija.

Skubic Vida, s.r.
učit.

T r i b u č e .

Belokrajina, zemlja med Kolpo in Gorjanci je bila naseljena že v najstarejših časih, v prazgodovinski dobi, kar nam pričajo bogate prazgodovinske izkopanine v okolici Črnomlja, Vinice, na Kučerju pri rodzemlju in na Flešivici. Tribuče so bile obljudene že v rimski dobi. Na holmcu, kjer stoji danes cerkev in okrog njega so našli rimske grobove in v njih orožje in denar. Žal, da se je vse porazgubilo, ostal je le novc iz dobe rimskega cesarja Antonina Pija (138 - 161 po Kr.r.)

Kdaj je nastala vas Tribuče, se ne da ugotoviti, najbrže pa šele po dobi turških vpadov. Tedaj so Turki uničili skoro vsa naselja v črnomeljsko - mebliški ravnini. Po ustnem izročilu je stala vas nekoč v jugozapadni smeri od današnje in od nje pol ure oddaljena. Temu mestu dandanes pravijo Stubica in je to tudi najbrže ime prvotne vasi. Vas sestoji iz štirih zaselkov, ki se zovejo : Golek, kjer je šola, Vlaščansko, Sikonjsko in Dolenjsko selo. Golek je najvišji del vasi in je dobil ime po goličavah. Vlaščansko selo se imenuje po Vlahih (pravoslavnih Uskokih), ki so se bajè prvi tod naselili. Dolenjsko (Dolinsko) selo se zove zato, ker je od vseh naselij najnižje, Sikonjsko pa po priimku Sikonj, najbrže po prvem naseljencu.

Bedenj, ki je deloma všolan v ljudsko šolo v Tribučah, je prejel ime najbrže po nasipu (izvor besede iz sbohrvaščine), ime vasi Tribinci pa izvira po ustnem izročilu od zadnjega imena Tribina.

Nastanek vasi (po ustnem izročilu) :

Tribuče: I. verzija. Ko so Turki hodili po naših krajih, so prišli tudi v kraj, kjer danes stoji vas Tribuče. Tedaj je stalo tu le par hiš. Na ograji neke hiše so bile nasajene tri zrele buče. Mimo te hiše prihajajo Turki in eden vpraša druge : "Kaj pravite, momci, kako naj bi imenovali to vas, da bomo vedeli doma povedati, kod smo povsod hodili?" Pa se oglasijo njegovi drugi: "Evo, tri buče na ograji, pa naj se vas zove Tribuče".

II. Verzija. Vas ima ime po treh hišah, iz katerih so nastale pozneje tri vasi : Dolenjsko, Sikonjsko in Vlaščansko selo. (Tri kuče - Tribuče).

Obe verziji sta malo verjetni, ker bi se v tem slučaju reklo : Tri buče, Treh buč in ne Tribuče, Tribuč.

Vaška cerkev stoji na hribčku sredi vasi, posvečena sv. Janezu Krstniku. Prvotni je bil bajè podružnični patron sv. Matija. Cerkev je imela prvotno lesen zvonik, ki so ga l. 1850. podrli in sezidali kamenitega. Danes ima l oltar, nekoč pa sta stala v njej dva. Drugi, ki je imel bajè vrezano letnico 1654, se je l. 1851. zrušil.

Pribinci : I. verzija. Turki so požgali vas Stubico, ki je danes ni več. Vaščani so se razbežali na vse strani, nekaj jih je šlo proti vzhodu. Ustavili so si blizu v gozdu pod lepim hribčkom, se pribrali in sklenili, da nove vas ustanove v gozdu, kjer bodo varni pred Turki. Ker so se vaščani pribirali kot begunci, se njih vasi pravi Tribinci.

II.verzija : Vas je nastala iz zadruga, katere starešina se je zval Fribina in po njem je ostalo vasi ime Fribinci.

III.verzija. Na kraju, ki mu pravimo Dvorsko, je stal nekdanj mogočen grad, v katerem je bival velikani Fribina. Se danes se poznajo tam okrog sledovi velikih jarkov in zidov, ki so jih mogli zgraditi le velikani. Po velikanu Fribini je ostalo ime Fribinci. Ta grad je imel cerkev, ki se je ohranila do turških časov. Tedaj so jo požgali in porušili, kraju kjer je stala pa je ostalo ime Cerknina.

Med prvimi vaščani je bil Kozan Marko, ki go go zvali tudi Prerok, ker je napovedoval reči, ki so se potem uresničile, kakor : "Tlaka propade.- Železna kača bo oviha ves svet.- Duhovniki bodo trgovci - sodniki pa golobradci. Ko bo najslabše na svetu, bo vsemu svetu zavladal en vladar".

Bedenj.

Vas je po ustnem izročilu nastala v turških časih. Ko so Turki prišli v vas, so vrgli v vaški studenec Rupo veliko železno kad (bedenj - recte badanj) in vse zametali s kamenjem, da ne bi vaščani dobili več vode, po tej kadi je vasi ostalo ime.

Plešivica

vinorodna gorica, ki ji na vrhu stoji cerkev sv. Magdalene. Hrib je bil nekoč ves gol, zato je prejel ime Plešivica. Cerkev, ki stoji dandanes vrh Plešivice, je bila nekoč blizu Velikega Bukovja na Lipovicah. Turki so na svojih pohodih zapirali vanjo konje. Da bi se nehale to brezbožno početje, se je cerkev sama premaknila na vrh Plešivice, na Lipovicah, pa je še dandanes poznati cerkveni prag, ki je ostal v dolini.

Zgodovina šole.

Adlešički župniki so imeli v župnišču prvo šolo, ko so poučevali krščanski nauk. L. 1860 so otvorili v Adlešičih zasilno šolo v leseni hišici na župnijskem vrtu. Kot prvi učitelj se imenuje neki Schellinger, ki je hodil v Adlešiče poučevati iz Črnomlja. Staro šolo, današnjo gostilno Vrlinič, so zgradili 1861-66.

11.maja 1883. je bil osnovan v Tribučah kraj. šolski svet, ki naj bi pripravil vse za gradnjo in tudi zgradil novo šolsko poslopje. Šolsko zemljišče, ki meri 56,76a so kupili za 60 gld. Vsa šolska stavba je stala skoro 5600 gld. Pol te vsote je bilo plačane z občinsko doklado, po eno četrtino pa so znašali stavbni fond z obrestmi in darovi. Deželni odbor kranjski je daroval 1100 gld., kranjska hranilnica in cesar Franc Jožef I. pa po 200 gld.

Šolsko poslopje je bilo dozidano 1.1896, blagoslovljeno 21.XI.1896. redni pouk pa se je pričel 23.XI.1896.

Prvi učitelj, ki je služboval na šoli 25 let po njeni otvoritvi, je bil Anton Madunc. Velike šolsko parcelo je v teku svojega službovanja lepo uredil. Zasadil je prostor za šolo s sadnim drevjem, na vrtu napravil hlev, ker je radi mnogoštevilne družine stalno redil krave, južni, od šole najbolj oddaljeni del parcele pa je preoral v njivo. Napravil si je tudi majhen vinograd.

Ker šolsko poslopje ni bilo trdno zgrajeno in ker se za popravila kr. šolski odbor ni dosti zmenil, so stala popravila temeljev, oken, podov in sten, ki so se izvršila 1.1922., pol milijona kron.

1.XII.1925. so je proslava zedinjenja vršila na novo postavljenem šolskem odru, za katerega je zbral sredstva in sodeloval pri postavitvi takratni šolski upravitelj Gabrijel Lumbar. Otvoritvena predstava je bila "Divji lovec".

Z odlokom kr.banske uprave IV.No.2331/1 z dne 16.2.1934. je bil na šoli odprt 2. oddelek, a druga učna moč je nastopila službo šele 7.I.1935. Do tedaj so našli službovali le učitelji, nova učna moč pa je bila prva učiteljica v Tribučah.

Število šolskih otrok je do 1.1930 raslo polagoma, od

tedaj pa se je dvignilo bolj kot vseh prejšnjih 30 let. Vzrok temu je najti v letih gospodarske prosperitete po svetovni vojni.

Vplivi, ki so pospeševali ali ovirali razvoj kraja.

V zgodovini Belokrajine, kakor tudi vsakega njenega naselja ločimo tri dobe, ki so s svojim vplivom docela spremenile način življenja prebivalstva. To so dobe : 1. naselitve in pokristjanjenje, 2. turških vpadov in njenih posledic - hajduštva in 3. izseljevanja v Ameriko. Viri za vso to zgodovino bi se našli edinole v arhivu nemškega viteškega reda, ki se nahaja na Dunaju in ki obsega ogromno gradiva.

Kakor nam dokazujejo izkopanine, je bila Belokrajina naseljena že v prazgodovinski in v rimski dobi. Kako se je izvršila naselitev Slovencev, ni znano. Tudi življenje do prihoda Križarjev ni preiskano. Gotovo pa je, da maloštevilni grajski duhovniki niso izvedli pokristjanjenja, ker so v to svrho oglejski patriarhi podelili Belokrajino križarjem nemškega viteškega reda, ki so prišli od Baltika. Pokristjanjenje se je najbrže tudi tu izvršilo deloma s silo, kar lahko sklepamo iz dejstva, da je bila ta naloga podeljena Križarjem, ki so bili preizkušeni v bojih s Severnimi Slovani in da so začeli križarji svoje delo spočetka le v središču podeljenega jim ozemlja v Črnomlju, odkoder so si zgradili nove postojanke ob belokranjskih mejah na Vinici, v Metliki, Koduemlju in Seniču.

Turki so s svojimi vpadi in roparskimi pohodi ponovno spremenili zunanje lice Belokrajine. Mnogo vasi je bilo do kraja uničenih, preostalo prebivalstvo pa si je zgradilo drugod nova naselja. Na zapuščeno ozemlje so karlovški generali in poveljniki Vojne krajine naseljevali begunce iz južnih delov naše države. Tako so nastala tri docela srpsko-hrvatska naselja v Bojancih, Marindolu in Zumberku, mnogo teh beguncev pa se je pomešalo med ostalo prebivalstvo, kar izpričujejo še dandanes njih priimki.

Ti novi naseljenci so prinesli s seboj hajduštvo, ki se je ohranilo še dolgo, ko so turški napadi ponehali in ki so ga zatrli šele Francozi. Iz hajduških časov se je ohranilo mnogo pripovedk in po ustnem izročilu je bilo hajduštvo do konca neke vrste socialno gibanje, ki je izravnavalo razlike prvotno med osvajalci in domačim prebivalstvom, pomeje pa med zatiralci - graščaki in tlačanim ljudstvom ter med bogatimi in revnimi.

Gospodarska stiska, ki je nastala po osvoboditvi kmetov v drugi polovici XIX. stoletja in pomnožitev prebivalstva sta tista dva vzroka, ki sta pokrenila pr izseljevanje. Pričelo se je že okrog leta 1830. in je naraščalo vse do svetovne vojne. V vsem šolskem okolišu je skoro ni hiše, ki ne bi še danes imela sorodnikov v Ameriki. Tja so odhajali fantje in dekleta, ki so prejeti z domačije potni strošek kot doto in ki so ostali tam. Vračali so se le tisti, ki so doma prevzeli posestvo pred ali po odhodu v Ameriko. Tudi mnogo mlajših gospodarjev je zapustilo dom, da so si v zlati deželi prigarali sredstev za plačilo dolgov in za podvig domače kmetije. Vsa pred svetovno vojno na novo zgrajena poslopja so postavljena z zaslužkom iz Amerike. Posestva so se razbremenila dolgov, a način obdelovanja zemlje se ni mnogo spremenil. V racionalnejše gospodarstvo navajajo tukajšnjega poljedelca razne gospodarske organizacije, ki so se v kraju ustanovile po svetovni vojni, kakor kmetijska podružnica, selekcijsko društvo, čebelarstvo in sadjarska podružnica.

Brez globljih posledic za Belokrajino so ostale dobe protestantizma, kmečkih uporov in vladanja Francozov, ki pomenijo v razvoju te deželice le kratke epizode.

IV. Zgodovina fare .

Ko so se Slovenci pokristijanili, je spadala vsa Belokrajina pod oglejski patriarhat, ki je imel za ta najbolj oddaljeni del ustanovljen dolenski arhidiaconat. Od njega je prišla Belokrajina pod zagrebško škofijo. V cerkvenem oziru je bila radi oddaljenosti od vseh slovenskih pokrajin najbolj zapuščena. L. 1923. so se naselili v Belokrajini križarji, ko jim je oglejski patriarh Berthold ustanovil župnijo v Črnomlju. Zagrebška škofija je še vse 13. stoletje pobirala desetino v Beli Krajini. Tedaj se je vnel med Oglejem in Zagrebom prepir za desetino in Belokrajina je bila vrnjena Ogleju. Iz črnomaljske prafare so nastale štiri najstarejše belokranjske fare : Metlika (Tri fare), Podzemelj, Semič in Vinica.

Ozemlje današnje adlešičke župnije je spadalo nekoč pod Podzemelj. V času jožefinskih reform so obsežne župnije delili in tako je bila leta 1789. ustanovljena fara v Adlešičih. Mesto župnika pa ni bilo takoj zasedeno, ker so še več let po ustanovitvi župnije v podzemeljskih cerkvenih knjigah vpisana rojstva , poroke in smrti.

V. Narodno blago .

Kolednica .

Iz Jutrove dežele smo poslani,
Gašper, Miha, Baltezar
Ena zapoved je semkaj prišla
od cesarja Avgusta,
da se ves svet popisat ima,
tudi sv. Jožef in Marija.
Iz Betlehema rajžata,
enega oslička imata.

Marija pa pravi : "Jožef, Ti moj,
pojdemo v to štalco revno nocoj!"
Na Južovski zemlji se čudo godi,
pastirji so pasli do polnoči,
nato se zasveti.

Čuj, angelce peti !

Nato se nebesa široko odpro.

(Pesem so peli o Božiču 1938.-najbrže je le fragment.)

Jurijevska .

Prošel, je, prošel, pisani vuzem,
došel, je, došel, zeleni Jurij.
Donesel je, donesel, laket dolgo mladico,
pedenj dolgo travico.
Dajte mu jajec, da ga ne bo zajec.
Dajte mu pogače, da mu noga poskače.
Dajte mu mesa, da pojde v nebesa.
Dajte mu pleče, da bo k letu večje.
Dajte mu sira, da se vam krava tira.
Dajte mu kruha, da vas ne bo buha.
Dajte mu vina, da ga ne bo zima.
Dajte mu groš, da dojde k letu još.

Kresnice.

I. Bog daj, Bog daj dobro večer, daj Bog , Marija daj dobro leto,	
za večerkom bolje	-"
Me nocoj smo malo spale,	-"
malo spale, rano vstale,	-"
vaše polje varovale.	-"
Varoval ga Bog, Marija,	-"
Bog, Marija, sv. Ivan,	-"
Da vam Bog da štiri vole,	-"
da bi polje razorali,	-"
in pšenice posejali !	-"
Dajte, dajte, ne štentajte,	-"

(se poje le, če
se ne odzovejo)

Hvala, hvala na tem daru, daj Bog, Marija daj dobro leto
s katerim ste nas darovali, --"
Mi se od vas odločimo, --"
in vas Bogu izročimo.

II. Bog daj, Bog daj dobro večer, daj Bog Marija daj dobro leto,
za večerkom boljše jutro --"
Za jutrom je tratornica, --"
na tratorki posteljica. --"
Na postelji sinko dragi, daj Bog Marija daj dobro leto
a vuž njega njegova majka, --"
"Stani se gori, sinko dragi, --"
tvojo rožo drugi trga. --"
Ki jo trga, naj jo nosi, --"
ki jo nosi, naj jo vonja. --"
Koja bude pravo moja, --"
deta ču jo pod peruti, --"
nesti ču jo preko morja, --"
preko morja, kraj Dunava, --"
kraj Dunava, k mili majki, --"
k mili majki lahkotici, --"
lahkotici, lastavici." --"
Dajte, dajte, ne štentajte, (se poje le, če se ne
da idemo brzo dalje. odzovejo).
Hvala, hvala na tem daru, daj Bog, Marija daj dobro leto,
ki ga ste nam darovali --"
Daroval vas Bog, Marija, --"
z žitnim poljem, z vinsko trto.
Daj Bog, Marija, daj dobro leto.

Navade in vraže .

- Božič :
1. Na badnjak denemo pod mizo volovski jarem, da so voli složni pri vožnji.
 2. Na mizo denemo pod prt semenje in denar. Semenje zmešajo med drugo semenje v kašči, da dobi polje s tem semenom božični blagoslov, denar pa zato, da je potem vse leto denar pri hiši.
 3. Na Sveti večer hodijo v ris na križpotja in tam tam s 3 letno leskovo šibo zaznamujejo ris, v katerega človek stopi. Onemoci prihajajo k risu razne živali, ki se zagarajo v človeka. Kdor to prestane, pride potem k njemu trag in ga vpraša, kaj si želi. Željo mu vrag izpolni, a zapisati mu mora dušo.
 4. Če na sveti večer komu mačka preteče pot, je tisti potem vse leto nesrečen.
 5. Na badnjak prerokujemo vreme za vse leto. Na mizo denemo 12 čebulnih lupinic in v vsako malo soli. Lupinice pomenijo mesece. Tisti mesec, ki se v njegovi lupinici sol zmoči, bo moker.
 6. Če na sveti večer goreča sveča pađe pred zaročeno dekle, potem tisto dekle kmalu ziblje.
 7. Če se na sveti večer opolnoči moški čez desno ramo skozi okno v hišo ogleda, vidi v njej rakev in v rakvi tistega, ki bo to leto umrl.
 8. Kdo na badnjak bos po hiši hodi, se mu napravijo rane po nogah.
 9. Pepel, ki na badnjak ostane v peči, se spravi in v vrečici se polaga na vrat, če koga vrat boli.
 10. Na badnjak denemo pod mizo slamo, ker se je Jezus na slami rodil.
 11. Če ima kdo kake od strelje na badnjak ali o kresu pri sebi, pa za kakega se boje, čuje živino govoriti.
 12. Če je kdo ob 11. uri pred polnočko v Cerkvu na badnjak, vidi čarovnice, ki hodijo okrog oltarja.

13. Če ženska od polnočnice grede pade, potem tisto leto ziblje.

14. Če se kdo o božiču na mizo vsede, se mu napravijo tvori po vsem životu.

15. Kakor daleč kdo gleda na božič iz hiše, tako daleč gredo njegova piščeta.

16. Na božično jutro vodijo okrog mize jagnje, da jim je za pravega gosta.

17. Če gre ženska o praznikih kam v gosti, potem pri tisti hiši, kamor je prišla ni tisto leto piščancev.

18. Na božič se देने pod mizo metla. Če pride kak slab človek k hiši, je treba za njim pomesti in smeti vreči v ogenj, da ne bi pri hiši pustil urokov.

19. Na staro leto se zberejo možje, skopljejo jamo in vanjo zakopljejo staro leto, da se več ne vrne.

20. Če pride na novo leto ženska prva k hiši, ni sreče. Bolje je, da pride moški, ta pa mora mirno sedeti, da koklja raje sedi, ko vali.

21. Če pride ženska na novo leto v vas k sosedom, pri njih pokajo obroči.

22. Ženska, ki v novem letu pride prva na studenec po vode, se prva poroči.

23. Na novo leto se po dvoru okrog hiše trosi zrnje, da raje rodi.

Pust: 1. Na pust skuhajo žgancev in jih zdrobe v rešeto, če se bolj zdrobe, več bo piščancev. Žgance damo kokošim in če pridejo zobat brez klicanja, se potem vse leto skupaj.

2. Če se na pust hiša devetkrat pomete in vsakokrat v peč pogleda, bo tisto leto dosti ptic.

3. Na pust denejo v škatljico žoharje (ščurke), stričke in vso golazen, ki je pri hiši. Potem se odnese ta škatljica na križišče in tam pusti, po poti grede pa se ne sme nazaj ozreti, pa ni pri hiši golazni.

4. Če na pust s kravjim zvoncem zvonimo okrog hiše, ne pride lisica po kokoši.

5. Če se o pustu skuha žalodija (žolica), se morajo ostale kosti od hiše daleč vreči; do te daljave se lisica približa hiši.

6. Če na pust o Zdravi Mariji pokajo z bičem, odginja jo s tem rjave krošča.

7. Če se o pustu mastnica (klobasa) kuha in z njeno juho poškropi kurnik, kokoši nimajo tekotov (uši).

8. Če se o pustu pred sončnim vzhodom zruši semenska debelača, se potem koruza na njivi ne opali.

9. Na pustni večer se pred polnočjo vrage pode po lozah, in kdo gre v lozo, jih lahko vidi.

10. Na pust se देने v obroč od soda zrnje kokošim zobat, da so kokoši bolj složne.

11. O pustu denemo toliko koščic od žaludije na lopar, kolikor je deklet v vasi in pri vsaki koščici si mislimo neko dekle. Lopar se postavi pred psa, in tisto dekle, katerega koščico pes prvo pograbí, se omoži.

12. Če se o pustu kosti od žaludije vržejo v kal, žabe ne regljajo.

13. Če se na pust skuha zelje in z zeljno vodo na pepelnico jutro poškropi vrt, krti po njem ne rijejo.

14. Na pust moški ne smejo hoditi v selo, ker bi bila repa rašljasta (puhla).

Pepelnica: 1. Na pepelnico si namaži z vodo na pust kuhanega zelja noge, roke in kožo po obrazu, da te kača ne piči.

Cvetna nedelja: 1. Če se šibe za butare odrežejo na tujem, živina rada na tuje zajde.

2. Če se v butaro vplete polna brinjeva vejica, bo dosti fižolj.

3. Če se šibe za butaro vržejo v enem grmu, se potem živina skupaj pase.

4. Na cvetno nedeljo ne držimo butare pokonci, da živina

ne štrka (bezlja).

Gregorjevo: 1. Na Gregorjevo se treske s tnala zložijo na kup, potem je treba iti gledat po bližnjem grmovju, pa se najdejo ostanki ptičje pogače.

2. Če se na Gregorjevo pred 7.uro trščico hiti čez streho, se zna za vse tičice.

Velika noč: 1. Če ne velikonočno jutro trosimo jajčne lupi- ne blagoslovljenih pisank okrog hiše, ne pridejo k hiši kače.

2. Če se zlomi kost blagoslovljenega plečeta, se zlomi tudi svinja nogo.

3. Če se na kosti blagoslovljenega plečeta naredi križ, se ga drugo leto spet najde na kosti.

4. Papež na velikonočno jutro ob 7.uri blagoslovi ves svet in ljudje so nekoč ob 7.uri postavili žegen na hišni prag, da ga je papež iz Rima blagoslovil.

5. Če se veliki teden, ko zvonovi gredo v Rim in se vrnejo, poljubi zemlja, ne bole zobje.

6. Na veliki petek se zemlja ne sme prevračati, ker ne bi rodila.

Jurijevo: 1. Mladico, ki jo da zeleni Jurij, je treba dati v kurje grezdo, da kokoši raje neso.

Kres: 1. Če o kresu moški skoči čez kres in pade, še tisto leto umre, če pa ženska, potem še tisto leto ziblje.

2. Na Ivanje se za vsakega člana družine zatakne po en cvet v steno zunaj hiše. Pred sončnim vzhodom se gre gledat, in tisti cvet, ki ovone, pomeni smrt onega, čigar cvet je.

3. Za vsakega člana družine se na kresni večer vrže po en šopek na streho. Če se šopek obrne gori, bo tisti šel v nebesa, če pa doli, gre v pekel.

4. Če vržeš šopek na Ivanje na streho in če pade s strehe, se boš vdal, sicer ne.

Splošno: Na kresni večer potaknejo v streho steljo in vržejo na streho venec iz ivanjščice, da kresnice počijajo v njem.

Verne duše: 1. Kdor se ne Verne duše češe, mu po smrti uši lezejo po glavi in lasje mu ne strohne.

Mrlič: 1. Če je mrlič v hiši, se ne sme ta čas pometati, ker bi s smetmi pomeli iz hiše tudi deco (bi pomrla).

2. Kadar kdo umre, se ustavi ura, da se ve, kdaj je umrl.

3. Ko nesejo mrliča iz hiše, se obrnejo v hiši vsi stolci, da se smrt ne vrne več nazaj.

4. Kadar leži mrlič v hiši, se ne sme nikomur nič dati, ker bi se tista stvar pri hiši pokvarila in usmradila.

5. Če pride mačka pod mrličovo ležišče, hodi mrtvec nazaj.

6. Če dete zleze pod mrličovo ležišče, potem ne raste več

7. Kdor noče, da bi ga mrlič strašil, ga mora vleči za palec na rokah, ko leži v hiši.

8. Mrliča se samega ne sme pustiti v hiši, ker bi prišle mačke in bi ga nagrizle.

Svatba: 1. Kadar je svatba, je treba deti v mizo mrliško koščico ali žebelj iz krste, pa svatje ne bodo mogli jesti.

2. Če svatje nevesto čez prag v hišo odnesejo, ko se vrne iz cerkve, bo nevesta srečna v hiši.

3. Ko se nevesta vrne iz cerkve, se postavi sredi hiše stol, in če ga nevesta primakne k mizi, bo dobra gospodinja.

4. Če ženin nevesti sname venec z glave, bo vedno z njim složna.

Živina: 1. Na sv. Blaža in sv. Antona ne vpregajo živine, da ne bode.

2. Ko se živina prvič izganja na pašo, se položi na

na prag obroč od soda, da živina čezenj korači iz hleva, pa bo okrogla kot obroč.

3. Če se zleže pri hiši tele ali svinjče, se tisti dan ne sme nikomur ničesar dati, ker potem ni sreče pri hiši.

4. Če se pri hiši le moška jagnjeta ležejo, imajo potem svatbo pri hiši.

5. Ko gre govedo prvič na pašo, se potakajo po blagu jajca, da bo debelo in polno kot jajca.

6. Ko se prvič goni na pašo, udarimo vsako živinče z blagoslovljeno šibo iz butare, da ga ne bi ubila strela.

7. Če se svinjske kosti mečejo skozi okno, svinje zahajajo skozi okno v hišo.

8. Če imajo mlado tele ali svinjče pri hiši, pa se mu čudi, kdor ga prvi vidi, je treba pljuniti vanj, sicer se ne goji.

9. Če je blago bolno, naj se mu dajo drobtine božičnika, od svetih Treh kraljev spravljenega.

Kokoši: 1. Kadar pri hiši kokoš vali, se ne sme piti naravnost iz škafa, ker se piščanci ne bi zlegli.

2. Če hoče gospodinja čopaste kokoši, se mora za glavo prijeti pri vsakem jajcu, ki ga vloži v gnezdo.

3. Ko gospodinja nasaja jajca, mora pri vsakem jajcu reči kokoš, le pri zadnjem kokot, da se ji izvale le kokoši in en petelin.

4. Kokošim moramo vreči prvo pomladno jagodo; če jo pozoblje kokoš, bo dobro leto, če kokot, pa slabo.

Živali: 1. Kdor prvi pred vsemi drugimi vidi metulja, naj ga ujame, pa najj ne bodo šle čebele.

2. Kdor prime zeleno žabo medmašnico v roke, se mu po rokah spustijo bradavice, ki se jih ne more odpraviti.

3. Žena, ki prvič v letu vidi kačo, naj ji razbije glavo in vanjo položi konopno seme, vse skupaj naj posadi v zemljo. Ko zraste konoplja, naj jo zvije v vrv in se z njo opaše po golem telesu, pa ne bodo proti njenim otrokom zlobni jeziki nič opravili.

4. S katere strani se mačka umiva, s tiste nekdo pride k hiši.

5. Če se maček, prinešen k hiši, noče privaditi, ga je treba podrgniti po topli peči ali pa mu noge v pepel pred pečjo, da se bo udomačil.

6. Prve kače, ki jo spomladi vidiš, ne ubij, ker bi te potem druga pičila.

7. Kdor spomladi prej živo kačo vidi kot ubito, je vse leto pri delu učen.

Ptice: 1. Če se komu ^{za}ptičje gnezdo pod streho (v hiši) pove, zleze kača v gnezdo in pomori mladičke.

2. Če sova poje čuvik-furik, pomeni njeno petje smrt, če pa huri-hu, bodo imeli pri hiši svatbo.

3. Če se za sovje gnezdo pod krovom (v hiši) komu pove, zažge sova tisto hišo.

Kukavica: 1. Če kdo vzame skorjo z drevesa, pod katerim je stal in je nanj prihetela kukavica, je potem vse leto kukavica z njo (kukavica je srečna ptica).

2. Če kukavica po Petrovem kuka, je tisto leto slabo.

3. Če kdo kukavico na tešče čuje, potem kmalu umre.

4. Če kdo kukavico na tešče čuje, bo živel še toliko let, kolikorkrat zakuka.

Vreme: 1. Če na Jurijevo sojce sije, bo dosti kruha, če na Markovo dežuje, pa dosti vina.

2. Če prosinca ni snega, ga malitraven mnogo da.

3. Vročje sonce o Martinu - huda zima.

4. Če pred naš božič ali po vlaškem badnjaku dež pada, bo dobro leto.

5. Če pada toča, se mora s koso zvoniti ali pa nabrati toče in jo vreči v ogenj, da ne napravi velike škode.

Razno: 1. Kolikor vrtincev ima kdo na glavi, tolikokrat se bo ženil.

2. Če kdo kaj vozi pa mu kača preleze pot, potem voz zvrne.

3. Če se kdo tehta pa potem opolnoči umrje, je pogubljen.

4. Če se s stolcem škljeca (na stolu zšblje), postane živina

šepava.

- 5- Če pride kdo k hiši kupovat, pa tedaj pometajo, nima srečo pri kupčiji.
6. Če trgovec sestane s človekom, ki se je sam ostrigel, nima sreče pri kupčiji.
7. Če pride na semanji dan sosed k sosedu, drugi nima sreče.
8. Če kdo žene v semenj, mu ne sme nihče pota preteči, če bi bila kupčija slaba.
9. Če ženska konjem preteče pot, se upirajo in nočejo voziti.
10. Če se pozabi kak koš njive obsejati, da ostane pražen, potem nekdo pri hiši umrje.
11. Če se živega srebra vrže v kal, potem ne drži več voda.
12. Če se prazna zibelka goni, rada glava boli (2.verzija-umre) tistega otroka, ki navadno v njej leži.
13. Ko se buče sade, se ne sme koščic jesti, ker bi s tem pojel vraga od semena.
14. Če se kdo odpravi na pot, pa sreča najprej žensko, nima sreče pri svojih opravkih.
15. Če gre kdo skozi okno v hišo, ne more več rasti.
16. Če se skleda na mizi začne sama zibati, se nekemu k tisti hiši joka mudi.
17. Če hodijo koga coprnice gazit, mora deti pod se v postelj poročno obleko, da nimajo do njega več moči.
18. Kadar je sončni mrk, se mora gledati skozi okno, in kakršna koli želja se izreče, se tedaj izpolni, le da vrag tedaj človeka moti, da želje prav ne more sprgovoriti, ker se vedno zmoti. Nekoč si je gospodar ob mrku zaželel debelo blago, pa je rekel debelo glavo; glava mu je potem tako odebelila, da so morali steno zrušiti, da je lahko šel iz hiše.
19. Kdor beraču ničesar ne da, postane sam berač.
20. Če kdo prazen vitel goni, ko se štrene motajo, ga bo zato vrag vzal.
21. Če kdo ogenj pogasi; ko se zakuri, se drugič noče več vneti.
22. Kadar krt riže pod streho (pod kapom), nekdo pri hiši umre.
23. Če se seme posoji, ga mora gospodinja s tremi prsti vzeti nazaj, sicer odda seme za vedno od hiše.

Moški dnevi: 1. (ponedeljek, torek, četrtek in petek). Na moški dan ne smejo sejati konoplje, ker ne bi rasla.

2. Če se na moške dneve kokošim nasaja, se zvale le petelinčki.

3. Če se na moški dan kolje, vrag meso v pekel odnaša drugim vragom za hrano.

Ženski dnevi: 1. (nedelja, sreda in sobota) - Moškega, ki se rodi na ženski dan, rad mesec nosi.

P r i p o v e d k e .

T a t .

Dete je ukradlo šivanko pa jo prineslo domov, a mati mu ni za to nič rekla. Drugič je vzelo jajce, in mati mu spet ni nič prigo-varjala. Tako se je fant navadil krasti in je postal velik tat in pozneje razbojnik. Ko so ga ujeli, so ga obsodili na smrt. Predno je bil obešen, si je zaželel videti mater. Sklonil se je, kakor da bi jo pred smrtjo hotel poljubiti, pa ji je odgriznil nos. Potem ji je pred sodniki in drugimi ljudmi očital, da mu je ona kriva žalostne njegove smrti, ker ga pri prvih tatvinah ni kaznovala.

V i l e .

Vile so bile dobre žene, ki so ljudem pomagale. Kdor je bil z njimi, se mu je dobro godilo, gorje pa tistemu, ki se jim je zameril, ker so ga grozno kaznovale.

Nekoč je kmet vozil iz mlina. Bila je svetla mesečna noč. Pod drevesom ob poti je spala vila, odeta v lepo belo tančico. Kmet je mislil, da leži kaka pijana gola ženska in vilo jezen ošvrkne z bičem: "Tu imaš nesnaga babja! Boš drugič vedela gola ležati ljudem v očeh!" Vila je pobegnila, kmetu pa je še tisto noč poginil vol in kmalu zatem drugi, potem pa še ostala družina, tako

da je bil kmet v enem tednu brez živine. Tako se je vila maščevala.

Čarovnica.

Nekoč je hlapec služil pri hiši, kjer je bila gospodinja čarovnica. Hodila je vsako noč hlapca gazit. Hlapec je vprašal staro izkušeno žensko za svet in ta ga je napotila naj si da naprafiti podkev in naj jo v cerkvi na skrivnem pomoči v blagoslovljeno vodo. S to blagoslovljeno podkvijo se bo čaravnice lahko utranil. Hlapec vse to stori. Ko pride ponoči gospodinja spet nadenj, jo udari s to podkvijo po čelu in gospodinja se spremeni v kobilo. Hlapec jo odpelje v hlev. Kobilo so dali podkovati in so delali z njo. Gospodar je pogrešil ženo in jo povsod iskal in povpraševal po njej. Hlapcu se je gospodar, ki je žaloval za ženo, smilil, pa mu je povedal, kaj se je z njo zgodilo. S posebnimi blagoslovi so kobili vzeli iz čela podkev in spremenila se je v žensko, le podkev na rokah in nogah ji niso mogli iztrgati. Gospodar ni hotel več živeti z ženo čarovnico, privezal jo je na dvoru k stupu in jo km ubil.

Župnik in šaljivec.

Župnik je imel dosti vina in nek vaščan ga prosi, naj mu ga da piti. Župnik mu naroči, da mu bo dal piti, kolikor bo mogel, ko se bo drugič zglasil pri njem, le da ne sme k njemu priti peč, niti prijahati in ne pripeljati se ne po poti in ne ob njej.

Kmet si izposodi osla, eno nogo položi najj, z drugo pa hodi ob oslu in se napoti naravnost čez polje proti župnišču. Župnik se zvitemu šaljivcu nasmeje do solz in ukaže hlapcu, naj mu da piti, kolikor more izpiti.

Čudoviti zvonec.

Nekdo je ukral kravo, ki je imela okrog vratu obešen čudovit zvonec, ki je vedno zvonil: "Vodi me nazaj, vodi me nazaj." Ker zvonec ni nehal zvoniti, ga je tat za hlevom zakopal v zemljo, a zvonec se je še iz zemlje oglašal: "Vodi me nazaj, vodi me nazaj." Ker se je tat bal, da ga bo ta zvonec izdal, ga je izkopal in navezal kravi spet na vrat in jo je v pozni noči odpeljal nazaj v hlev, iz katerega jo je ukral.

Starost - modrost.

V davnih časih so imeli navado, da so ubijali stare ljudi, ki so onemogli in niso bili več za delo.

V Bednju je nekoč živel star mož Matuzalem. Ko se je postaral in je prišla zanj doba smrti, ga sinovi niso hoteli ubiti, kakor bi ga morali, ampak so ga skrili pod kad in so mu na skrivnem nosili hrane. Tisto leto je prišla nad deželo grozna suša, da ni zemlja ničesar rodila. Kar so imeli starih pridelkov, so jih porabili, da jim ni ničesar ostalo za setev. Vse polje je ostalo neobdelano. Sinovi so potožili staremu očetu, skriteму pod kadjo in on jim je svetoval, naj populijo slamo iz strehe, jo zdrobe in posejejo. Sinovi so tako storili in njih polje je bogato obrodilo. Ljudje so jim zavidali in jih spraševali, kje so dobili seme. Sinovi so vse povedali in pripeljali med vaščane starega očeta. Ljudje so spoznali, da ne delajo prav, odpustili so sinovom, da so prekršili zapoved in so od tedaj opustili navado, ubijati stare ljudi.

Stara Dora.

Nekoč je živela stara ženska, ki ji je bilo ime Dora. Ko so Turki prihajali v naše kraje, so se ljudje skrivali pred njimi. Ko so nekoč spet privedjali, se stara Dora ni imela časa skriti drugam kot v grmovje pri hiši. Neki Turek je prijahal k hiši in pred hišo hotel obrniti kobilo, pa ji je zaklical: De, Dora, de! Kobili je bilo namreč tudi ime Dora. Stara Dora je mislila, da jo Turek zove, prišla je iz grmovja in vprašala

Turka, kaj bi rad od nje. Turek je videl, da stare ženske ne more voditi s seboj, pa ji je odsekal glavo.

Sveta Agata iz Butoraja .

Na lepem gričku nad Lahinjo stoji vas Butoraj, znana po dveh mlinih. Nekega dne je pasla ženica iz Butoraja živino po Konjem Vrhu. Na paši je zadremala, ta čas se ji je vsa živina razgubila. Ko se prebudi, ne vidi živine nikjer pa jo gre iskat po gozdu. Išče jo vse popoldne do večera in še dolgo v noč. Ko tako blodi po gozdu, zagleda v gošči svetel steber. Sama pri sebi si govori : "To je pa naša svetnica Agata, ki so jo brezbožneži vrgli iz cerkve." Butorajci so namreč nedavno prej odločili, da bodo zamenjali cerkvenega patrona. Sveta Agata, ki jim je skrbela za vsakdanji kruh, so vzeli iz oltarja in vanj deli svetega Marka, ki je varuh vinske trte, saj preskrbijo dosti kruha vaški mlini. Ženica si je mislila, da je Agata Butorajcem odpustila njihovo pregrešnost in da želi priti nazaj v cerkev. Pozabila je na izgubljen živinico in odhitela v vas, oznanit ljudem veliko novico. Klicala je po vasi in zbirala ljudi : "Pojdite v Konji vrh in vzemite s seboj baltice, da ogradimo sveto mesto, kjer se je pokazala sveta Agata." Butorajci odidejo v procesiji proti Konjem vrhu. Ženica gre prva in moli naprej, drugi pa korakajo za njo in ji v molitvi odgovarjajo. Ko pridejo v Konji vrh, do tistega mesta, kjer je bil svetli steber, vsi pokleknejo in prosijo svetnico odpuščanja. Ženske molijo, moški pa postavijo ograjo okrog stebra. Tako molijo dolgo v noč, potem pa odidejo domov.

Drugo jutro se je napotil nad Tribučan v Konji vrh po drva. Zagledal je ograjen suh topol in se vpraševal, kdo je bil tako pameten, da je šel grebit to sušino. Začel je razdirati ograjo, da bi naložil topol in ga odpeljal domov. Predno je prišel do topola, se mu približa kopa Butorajcev, katerih prvi je nesel škaf blageslovljene vode. Butorajci mu zakličejo: "Kaj delaš, Jože? To je svet kraj, ne skrni ga!" Tribučan se jim nasmeje in pravi, da mu v njegovi lozi ne more nihče braniti drv. Butorajec, ki je nosil blageslovljeno vodo, postavi škaf na tla in prične Tribučanu pripovedovati, kako se je sveta Agata čudežno vrnila. Med tem pripovedovanjem se je vol privlekel do škafa in iz njega izpil vso vodo, ker nihče ni pazil na njo. Tribuški Jože se nasmeje in pravi: "Bodite pametni Butorajci, in pogledjte, da je to suh topol, ki se ponoči sveti, ne pa vaša svetnica." Butorajci so zmajevali z glavami, ker od njih še nihče ni nikdar čul, da se suh les ponoči sveti. "Poslušajte, možje", spregovori star mož, "omislite vaščani! Kosi tega čudovitega topola bi se dali uporabiti za svetiljke. Kakšen velikanski napredek bi bil v naši vasi, če ne bi rabili več petrolejk, pač pa bi svetili s tako moderno lučjo, ki se jim o njej v Črnomlju niti ne sanja in je najbrže tudi v Ljubljani nimajo.

Možaki se vstopijo v krog in natihno med seboj sklenejo, da kupijo topol od Tribučana za vsako ceno, samo da ga on ne odpelje domov. Lahko bi si Tribučani omislili tako razsvetljava pa bi ves svet hodil v Tribučne občudovat ta čudež in ne v Butoraj. Vprašali so Tribučana: "Čuješ, Jože, za koliko nam prodaš ta topol?" Jože je uganil njih misli in se sklenil z ugodno priliko dobro okoristiti.

"Prodam, seveda prodam, ampak ne vem, če boste zmogli toliko, saj vidite, da je topol velika dragocenost. 150 forintov mi prinesite, pa bo topol vaš." Nek kmet iz Butoraja je imel pri sebi ves izkupiček od volov, ki jih je ravno prodal, položi pred tribuškega Jožeta ves denar, ker je mislil, da bo potem on delil razsvetljava. Kar je manjkalo, so določili ostali vaščani.

Ko so kupčijo potrdili, je Tribučan spravil denar, Butorajci so si pa naložili topol na rame, in ga odnesli v vas. Ko se

znočilo, se je zbrala vsa vas pri topolu, ta pa se je samo svetil, a svetloba ni metala nobene sence. Butorajci so že mislili, da jih je Tribučan ukanil, kar se domisli star možak in svetuje, naj panj za dalje časa zakopljejo v gnoj, da se bo preležal in potem bolje svetil. Rečeno - storjeno.

Čez četrť leta se zbere vsa vas okrog gnojnega kupa, ki so vanj položili svetlo topolovino. Kopljejo in razkopljejo ves kup, a v njem ničesar! Tedaj se v trumi dvigne prepir: "Ti si vzel! Ti si ga, jaz že ne!" V prepiru in jezi se vsa vas razide, žalostna, ker je šlo upanje na razsvetljavo in slavo po vodi.

V večernih pomenkih so sosedje ugibali, kdo je vasi prizadejal največjo nesrečo v njeni zgodovini, a dokončali niso ničesar. Ko je šel nekoč revni kmetič Jože na njivo valjat, mu je valj v hrib grede cvilil: Lani nismo palili, lani nismo palili!, ko ga je obrnil v dolino, pa je se oglasil: Bogme, ne bomo ni letos, Bogme, ne božo ni letos! To so čuli sosedje in za tatvino obdolžili Jožeta. Ob njem in njegovem valju se je kmalu zbralo pol vasi in vaški odbornik mu je začel očitati: "Čuješ, ti, Jože, tvoj valj te je izdal! Lani nisi kpal, a imaš slanine poln strop. Odkod si jo dobil? Ti si tisti, ki nam je ukrad našo razsvetljavo. Prodal si jo in si kupil slanine!" Naj se je revni Jože izgovarjal kolikor je hotel, vse vasi ni mogel preglasiti. Zbrani vaščani so takoj sklenili kazen za grešnika in začeli zbirati grude, da ga bodo z njimi potokli. Jože je videl, da je zanj najbolje, če se čimprej umakne. Za njim so stekli zbrani vaščani in vsa ta gonja se je podila proti vrlini, skozi katero se je prišlo v vas. Zadnji so kričali na prve: "Ne daj blagu čez vrlino!", da bi bi voli zadržali in z njimi grešnega Jožeta. V krik in vik se niso razumeli, pa skoči mlad fant k svetemu Marku v Zvonik in zazvoni z zvonovi: "Ne daj blagu čez vrlino!" Od tedaj pojo butorajski zvonovi tako in branijo blagu na njive.

Ko se je razburjenje po vasi malo poleglo, je grešni Jože vendarle dopovedal sosedom, da jim je panj najbrže v gnoju segnil in da je on slanino dobil kot plačilo za star dolg, a tega preje ni hotel povedati iz strahu pred nevoščljivostjo in predtatvino.

Tako so Butorajci izgubili moderno razsvetljavo.
Godec in čarovnica.

Tam nekje pod Gorjanci so napravili o predpřstu veliko svatbo. Sli so iskat daleč okrog znanega godca, da je svatom njegova godba dvogavala urne pete. Kili so, jedli in plesali že dolgo v noč. Vsem je bila zabava jako po volji, če ženinovemu očetu je šinila čudna misel v glavo, da spregovori: "Vse je lepo na naši svatbi, vsega so pripravili nevestini starši, kar so mogli; če bi nam pa postregli še z grozdjem, bi bila svatba kakor pri graščaku!" Tedaj se pririneti do očeta dve ženski in vprašata, koliko jima da, če mu prineseta grozdja. Vsi svatje se nasmejejo, oče jima pa v smehu obljubi za vsak grozd goldinar. Ženski se obrneta in skočita v sosednjo sobo, godec, ki je takoj zasunil, kaj je to, pa za njima. Stisne se v kot, kjer je bila po stoli in po peči pometana obleka svatov in opazuje, kaj bo. Ženski se sklonita pod omaro in vsaka izvleče izpod omare majhno škatljico. V njih je bila čudovita mast, s katero sta se ženski namazali pod kolekom in pazduho, zraven pa govorili: "Iznad grma, iznad trnja, do dalmatinskega vinograda." Vrata se ženskama sama odpro, da odfrčita skozi nje. Godec prileze iz skrivališča, pobere škatljico izpod omare in jo ogleduje. Takoj mu pade na um, da bi se tudi on pošetal do dalmatinskega vinograda. Hamaže se s čudovitim mazilom kot oni dve čarovnici, samo radi šuma in govorjenja svatov ni dobro čul, kaj sta govorili, pa se je zagovarjal z besedami:

Izmed trnja, izmed grma do dalmatinskega vinograda!" Komaj to izgovori, že odleti skozi vrata proti jugu. Radi nepravega zagovora ga vleče čudovita moč mazila po vsakem trnu in skoz vsak grm do dalmatinskega vinograda in do zidanice v njem. Tam ugleda obe čaravnici s svatbe, kako si s stropa nabirata spravljeno grozdje. Najprej ga nista spoznali, tako je bil raztrgan in opraskan. Ko sta videli, kdo je, pravi ena drugi: "Izdal naju bo! Usmrtiva ga!" Drugi pa se je godec zasmilil in preprosila je svojo pajdašico, da sta ga pustili, le s strašnimi prisegami jima je moral obljubiti, da ju do smrti ne bo izdal. Ko sta si nabrali grozdja, sta čaravnici odleteli nazaj, godcu pa sta vzeli moč letenja, da se je revež peš vračal tri mesece. Nikomur ni povedal kje je bil in kaj se mu je zgodilo, šele na smrtni postelji si je olajšal dušo s to skrivnostjo.

O hajdukih .

V Velikem Bukovju, ki se razprostira od Preloke in Sel do Pribincev, Bojancev in do Hrasta, so imeli hajduki kaj dobro skrivališče. Ljudje so se jih jako bali in nihče se jih ni upal izdati, ker so se bali njihovega maščevanja. Ponoči so jim morali na njih pohodih kazati pota, a gorje tistemu, ki ni na ta opravke pri priči pozabil, ampak o tem komu pravil. Požgali so mu dom in pobili družino.

Nekoč pridejo v Griblje k staremu možaku in trkajo na okno: "Ustaj bre!" Moč si je takoj mislil, kdo ga zove, odprl je vrata in stopil iz koč. "Vodi nas v Semič!", mu zapove harambaša. Starček se je pričel izgovarjati, da težko hodi, a vse mu ni pomagalo. Ko pripelje hajduke blizu Semiča, se ustavijo, eden pa pravi: "Hodi nazaj, a glej, da nikomur ne poveš, koga in kam si vodil." Drugi pa se oglasi: "O, ne takoj hajdemo raje v drago!" Starčku se dvignejo lasje na glavi, ker je mislil, da mu bije zadnja ura. Ko se vsa truma zgrne v drago, odpro hajduki svoje torte in mu dajo jesti vsakojakega mesa in piti dobrega vina. Potem pa stopi harambaša z nožem v roki predenj in mu zagrozi: "Tale nož bo končal tvoje življenje, če kdaj komu poveš o tej nočni poti. Sedaj pa naravnost domov!" Hajduki pa se napotijo v Gorjance in naprej, Bog ve, kam.

Nekoč so prišli spet v Bukovje, ljudje so zvedeli, da nameravajo ostati dalj časa v gozdu. Tribučani se dogovore in eden odide v Novo mesto javit, naj pridejo hajduke polovit. Prišla je stotnija vojakov, ki so obstopili hajduško skrivališče in prekinili njih pojedino, ko so se gostili s pečenim volom. Pozvali so hajduke na predajo. Hajduki so se razbežali, nekaj so jih na begu pobili, nekaj pa ujeli. Ujetnike so sodili v Novem mestu in nihče ni več zagledal belega dne. V ječah so vsi do zadnjega pomrli.

Nekoč je šel neki kmot iz Brdarc pri Dragatušu v košnjo na Vrbovsko. Pred neko hišo je zagledal slepega starčka, ki se je sončil. Vpraša ga, odkog je. Brdarčan mu odgovori, da je od Črnomlja. "Oj, nisi ti od Črnomlja, ti si nekod od Dragatuša," mu odvrne starček. Potem mu pove, da je bil on med tistimi hajduki, ki so jih ujeli v Bukovju in ki se je najbrže edini rešil od vseh štiridesetih. Izda mu tudi, da so imeli pred Veliko Plešivico skrivno pot iz Bukovja do Pobrežja pri Adlešičih, kjer bi se lahko rešili, kot so že mnogokrat preje, a tedaj ko so jih ujeli, straže niso vršile dolžnosti. Vhod v Plešivico so imeli v Vardjanovi dragi pod Plešivico. Na križpotju sredi Plešivice so zakopali žganjarski kotel naropanih dragocenosti, naj pa so položili kamen, vrhu njega pa vilice in nož navzkriž. Starček mu pove, da bi šel on že zdavnaj odkopat ta zaklad, a radi slepote ne more na pot.

Ta Brdarčan se je napotil kopat v Vardjanovo drago,

da bi dvignil hajduški zaklad. Jama je bila zasuta s kamenjem in prstjo. Ko je že precej odkopal, je prišel do rdeče kače, ki je tako smrdela, da nihče tam ni vzdržal, pa so kopanje opustili.

Dolenc Stane, šolski upravitelj
in
Vukotić-Zakrajšek Nada, učiteljica

V I N I C A .

Zgodovinski razvoj kraja in fare.

Občina Vinica šteje 3058 prebivalcev, ima 597 hiš, s 563 posestnikov, 40 kočarjev in 15 najemnikov. Površina znaša 8801,31 ha; od tega 1443 ha njiv in vrtov, 5935,67 ha travnikov in pašnikov, 260 ha vinogradov, 921,50 ha gozdov in 241,14 ha drugega sveta.

Občina ne tvori nikake geografske enote. Vzhodni del je hribovit in večji del v gozdovih in stelnikih. Proti severozapadu od Vinice se razprostira nizko obdelano podolje s plitvimi vrtačami, na zapadu je pa svet zopet hribovit, gozdnat in kamenit. V hribovju med Preloko in Vinico ter Dragatušem se nahajajo debeli skladi premoga, boksit in železna ruda.

Vsa naselja so gručastega tipa, v njih prevladujejo lesene hiše, ki so ponekod pokrite s slamo. Prebivalstvo predstavlja mešanico Slovencev z Uskoki, ki so se naselili v prvi polovici XVI. stoletja. Hrvatski vpliv se ne pozna le v dialektu, ampak v marsičem. Uskoškega izvora so vasi Učakovci, Vukovci, Balkovci, Skavrini, Kroci, Jakovini, Grduni, Sečje selo, Ogulin in Damelj ter priimki Hajduk, Vlahovič, Eugina, Sterk, Miketič in dr.

Občina Vinica ima štiri šolske okoliše :

1. Stara Lipa z vasmi : Stara in Nova Lipa, Gornji in Dolnji Suhor, Drežnik in Hrast.
2. Sinji vrh z vasmi : Sinji vrh, Dalnje njive, Damelj, Draga, Gorica in Špeharji.
3. Preloka z vasmi : Balkovci (Novoseli, Vidine, Valet, Dejani, Pavlini), Skavrini, Preloka (Kroci, Jakovini, Grduni in Zilje (Dolnje, Srednje in Gornje).
4. Vinica z vasmi :

Drenovec. Prebivalcev ima 86, hiš 14, posestnikov 13 in 1 kočar. Nadmorska višina 198 m. Vas leži na gričku ob banovinski cesti 0.5 km od Vinice proti severozapadu. Okrog vasi se širi vrtačasto polje. Pod vas spadata studenca Potok in Gabrovec.

Golek. Prebiv. 80, hiš 15, posestnikov 13 in 2 kočarje. Nadmorska višina 195 m. Vas stoji na neznatnem gričku ob občinski poti 0.5 km od Vinice proti severovzhodu. Nad vasjo se razprostira hrib Žeželj (334) m z znano božjo potjo in razgledno točko. Ob vznožju hribov so vinogradi, na vrhu pa hrastovi gozdovi. Vodo dobi vas iz potoka.

Ogulin. Prebivalcev 45, hiš 10, posestnikov 8 in 2 najemnika. Nadmorska višina 190 m. Vas stoji ob vznožju Šlemin, ki so znane po ostankih gradišča iz latenske dobe. Ima studenec Cerkevnik. V Ogulinu so imeli Rimljani svojo utrdbo, ki je bila 900 m dolga z enim okroglim in 4 štirioglatimi stolpi, ki je stala poleg viniške župne cerkve. Ogulin je oddaljen od Vinice 0.3 km.

Perudina. Prebivalcev 102, hiš 19, posestnikov 19, kočar 1 in en najemnik. Nadm. višina 257 m. Vas leži deloma na morju, deloma na hribu. Ima studenec Stelnice. Od banovinske ceste I. reda je oddaljena 1,5 km, od Vinice 2 km.

Podklanec: Prebivalcev 171, hiš 33, posestnikov 31 in 2 kočarja. Nadm. višina 158-200 m. Vas ima več zaselkov in leži v vznožju hribov, Klanec (319 m) in Žeželj. Od Podklanca se proti Kolpi na Loki širi zelo rodovitno polje. V vasi izvira-jo studenci : Jarbol, Potok in Hruškvar. Mimo vasi vodi na Preleko banovinska cesta. Od Vinice je oddaljen 1-2 km.

Sečje selo. Prebivalcev 118, hiš 23, posestnikov 21, kočar 1 in 1 najemnik. Nadmorska višina 188 m. Vas stoji na visoki deformirani terasi nad Kolpo tik banovinske ceste Vinica - Sinji vrh - Stari trg. Pod vasjo ob Kolpi izvira "Potok". V bližini drži preko Kolpe betonski most na Hrvatsko. Oddaljenost od Vinice 0.5 km.

Učakovci. Prebivalcev 167, hiš 37, posestnikov 35 kočarja 2. Nadmorska višina 200 m. Vas stoji na terasi na levem bregu Kolpe, ki žene 2 mlina. Okrog se širi rodovitno polje. Vas ima studenec Žlanik. Leži ob občinski cesti II. reda in je oddaljena od banovinske ceste 2.5 km, od Vinice pa 3 km.

Vukovci. Prebivalcev 114, hiš 12, posestnikov 11 in 1 kočar. Nadm. viš. 180 m. Vas stoji na terasi na levem bregu Kolpe. Pod Vukovce spada tudi Kovačji grad (6 hiš), kjer je stal nekdanji grad - odtod ime -, in vas Otok (3 hiše). Od banovinske ceste je vas oddaljena 4,5 km, od Vinice pa 5 km.

Vinica. Vinica je trg. Prebivalcev 290, hiš 62, posestnikov 48, kočarjev 8 in 8 najemnikov. Nadmorska višina je 190 m. Od Črnomlja je oddaljena 18 km. Tam ima sresko načelstvo, sodnijo, davkarijo, zdravnika, železniško postajo in stanico finančne kontrole. V Vinici pa je občinski urad, župni urad, žandarmerijska stanica, pošta in telegraf, ljudska šola s 5 oddelki, S.K.J., P.R.K., P.J.I, P.S.V.D., Gasilno in Prosvetno društvo.

Vinica stoji ob banovinski cesti I. reda na terasi, ki je odtržena pod viniškim gradom. Trg ima ime po vinu (lat. Vinitium). Pod Vinico izvirajo trije studenci: Potok, Kaček in Jurček. Vinica nudi prijetno življenje letoviščarjem, ker ima sončno lego in leži ob Kolpi, ki je prikladna za kopanje in ribolov. Pripravni so tudi lepi izleti v bližnjo in daljno okolico. Vinica z okolico ima mnogo predzgodovinskih naselbin in gomil. V letih 1905-1914. je vojvodinja Meklenburška izkopala 353 grobov iz hallstadske in latenske dobe. L. 1933. je bogato, okoli 20.000 predmetov broječo zbirko prepeljala v Ameriko, kjer je bila l. 1934. prodana v New Yorku na javni dražbi. Najvažnejša predzgodovinska naselbina je bila na hribu Šlemine. Tu je stalo utrjeno keltsko-latensko gradišče, od katerega se še vidi kamenje in nasipi. Tudi v rimski dobi je bil kraj naseljen. Srednjeveško naselbino omenjajo viri že l. 1082., ko je Katarina Žovneška prinesla poleg Ribnice in Sodražice tudi Vinico kot doto Konradu Turjaškemu (1067-1107). Auerspergi so l. 1227. prodali Vinico gospodu iz Loža. Poznejši trški lastniki so isti kot lastniki viniškega gradu. Pomembna je bila Vinica v turški dobi kot obmejna trdnjava v obrambi proti turškim napadom. Radi izredne strategične lege je bila Vinica povzdignjena v trg. Glavne trške pravice in privilegiji so bila lastna uprava, sodstvo in trški grb : ptič z razprostrtimi perotmi, z grozdom v krempljih - imenovan "graif". Ta grb se je ohranil na štampiljki viniške občine do l. 1924. Trška vešala so stala na hribčku tik Vinice, ki se še danes imenuje Vešenik. Kot trg je bila Vinica obdana z močnim obzidjem in obrambnimi stolpi, zato trga po Valvazorjevemu poročilu Turki niso mogli nikdar zavzeti. Turški napadi na Vinico so bili zelo pogosti. Mimo Vinice je namreč v celi Beli Krajini najlažji prehod čez Kolpo iz Hrvatske na Kranjsko. Najhujši napadi na Vinico so bili l. 1469 in 1471, ko so Turki na potu iz Bosne pod vodstvom Izak paše taborili pri Vinici. Pri Vinici

so zažigali v tej dobi kresove v znak, da prihaja Turek v deželo.

Požari so uničili večji del trga l. 1874 (pogorelo 17 hiš) in l. 1888 (pogorelo 54 hiš). Tedaj so pogorele tudi trške listine in privilegiji.

Znamenit in star je tudi viniški grad, ki stoji nad bregom Kolpe. Kot trg je bil tudi grad utrjen z močnimi stolpi in obzidjem. Prvi znani grajski lastniki so bili Žovneški gospodje. L. 1082 je grad prešel z ženitvijo Konrada Turjaškega s Katarino Žovneško na grofe Auersperge, ki so ga l. 1227. prodali Loškemu gospodu, ministerialom Ortenburških grofov. Ko je rod Ortenburžanov l. 1418. izumrl, so nasledili glasom dedne pogodbe iz l. 1377. njihova posestva Celjski grofje. Pozneje so gospodarili na gradu: Thurni, Burgstallerji, Semeniči in zopet Burgstallerji. Poznejši lastniki Gusiči so grad prodali zagrebškemu židu Grünwaldu, ki je l. 1890 in 1891. grajsko posestvo parceliral in ga razprodal Vinčanom. Grad je kupil Miha Malič, od tega Peter Malič. Poznejši lastnik Jožef Bergant ga je prodal očetu sedanjega lastnika Feliksa Miheliča. Nad vratmi grajske kapele je še danes ohranjena plošča z glagolskimi črkami, iz česar bi mogli sklepati, da se je tu brala sv. maša v staroslovenskem jeziku.

Prebivalci Vinice in vseh vasi, ki spadajo v njen šolski okoliš se pečajo s poljedelstvom, živinorejo, sadjarstvom, vinogradništvom in čebelarstvom. V Vinici in deloma v vaseh je precej obrtnikov. Sejejo lan in konoplje in tkejo pozimi domače platno tudi za prodajo. Hrastov, bukov in kostenjev gozd nudi les za domačo uporabo in deloma za prodajo. Redijo precej prašičev in kokoši in prodajajo jajca v bližnja mesta. Divjačina je običajna. Mnogo je izseljencev, ki gredo za zaslužkom večinoma v Ameriko.

Župnija Vinica (dek. Semič, škofija ljubljanska), ima 2124 duš. Pri farni cerkvi je pokopališče. Župna cerkev Najdenja sv. Križa je zelo stara gotska stavba; prenovljena je bila l. 1929, pod ometom pa so gotske freske. Pred glavnimi vrati je zvonik z baročno streho. Na stropu cerkve so Ogrinove freske (poveljšanje sv. Križa). Glavni oltar je baročen. V cerkvi so tri slike Antona Cebeyja. V glavnem oltarju je slika, ki predstavlja najdenje sv. Križa. Na tej je podpis: Ant. Cebey pinx. 1750. Na evangeljski strani je slika Marije Brezmadežne, na listni pa slika sv. Frančiška Ksaverja. Ti dve sliki nista signirani, vendar sta brez dvoma tudi Cebeyevo delo. Irvotno je bila cerkev podružnica črnomeljske prafare. Stalnega duhovnika je imela najbrž že od leta 1228., ko je oglejski patriarh ustanovil črnomeljsko župnijo in ji podredil poleg Metlike, Semiča in Podzemlja tudi Vinico. Gotovo je pa obstojala župnija že l. 1268. L. 1338. je bila skupno z materjo župnijo definitivno inkorporirana nemškemu viteškemu redu. Križniškemu redu, ki izvršuje patronatske pravice nad župnijo, je še danes inkorporirana. Prafara je mati sedanje župnije Dragatuša, Sinjega vrha in Preloke. Cerkveno je prafara pripadala do l. 1751 oglejskim patriarhom, nato do l. 1787. goriški nadškofiji in poslej ljubljanski škofiji.

Podružnična cerkev preblazene Device Marije na Žežlju je zelo stara. Veliki oltar je eden najlepših baročnih oltarjev v Sloveniji. Mnogobrojni stebri na arhitravi ga dele v tri nadstropja. Ima več kipov. Tudi oba stranka oltarja sta baročna in prav tako prižnica pod polkrožnim slavalokom in med svetiščem in ladjo. Visok zvonik ima spodaj četverokoten tloris, ki pa kmalu preide v osmerokotnik. Prislonjen je južni steni ladje ob glavnem pročelju. Temu je prizidana velika lopa (preddvor). Tlorisna grupacija posameznih delov cerkve je podobna oni crngrobske. V notranjščini cerkve so tudi znamenite Langu-

sove slike. Na Žežlju so odkrili predzgodovinsko naselbino. Ob poti na Žeželj, s katerega se nudi lep razgled po Hrvatskem, so kapelice - postaje križevega pota. Cerkev Matere Božje na Žežlju je poleg Treh far najbolj obiskovana belokranjska božja pot, zlasti na "Prosvetališče" (nedelja po ma-lem Smarnu.

Krivos Berta in Avgust.

Prvi početki šole na Vinici.

Iz ustnega izročila, ki ga navaja v šolski kroniki in katero je začel pisati učitelj Kavšek Jože leta 1877. - je znano, da je bila na Vinici ustanovljena šola že leta 1822. Tedanji prvi učitelj Korban Janez je poučeval šolsko mladi-
no v kmetskih hišah in sicer pri Radmeliču št.2 in v grajski hiši.

Šole leta 1838. se je zgradilo šolsko poslopje pod vod-
stvom tedanjega župnika Štefana Ogulina na parceli št.50/2. Zidanje je stalo 2000 goldinarjev. V novozgrajeni šoli je pr-
vi poučeval učitelj Tomšič Bernard, oče književnikov Ivana in Ljudevita Tomšiča, ki imata na šoli vzdani spominski plo-
šči.

Po prihodu učitelja Kavška Jožeta (4.11.1860.) sta bili prešolani leta 1876 vasi : Jamelj in Kot šoli Sinji vrh, a dve leti kasneje (1878) pa vasi Polnji in Gornji Suhor v šolo Dragatuš. Tik pred smrtjo imenovanega učitelja je bilo šolsko poslopje l. 1883. dozidano in šola razširjena v dvorazredni-
co. Dozidavo je izvršil zidarski mojster Wittine France iz Črmošnjic za 4985 gl. av. veljave-

Na veliko sredo 28. marca 1888. je požar uničil na Vini-
ci, Goleku in v Podklancu 52 hiš z gospodarskimi poslopji. Tu-
di južna stran šolskega poslopja je že gorela, a vendar se je pogumnim možem posrečilo udušiti ogenj. Nastala škoda 80 gl. je bila krita z varovalnino banke Slavije.

Leta 1885. je bilo kupljeno zemljišče za šolski vrt v izmeri 251 klafter za znesek 643.- gl., ki ga je pa uredil 19.marca 1889. leta na Vinico imenovani nadučitelj Franjo Lovšin. Tedanja dvorazrednica je dobila 1907. l. vzporednico, ki pa se je ukinila, ker je bila leta 1911. šola razširjena v trirazrednico. Leta 1910. so bile vasi Drežnik, Stara in Nova Lipa prešclane v novoustanovljeni šolski okoliš Stara Lipa.

Dne 21.januarja 1921. se je ukinil pouk v tuk.šolskem poslopju, ker je strokovna komisija ugotovila, da je poslopje potrebno nujnega popravila. Vsled tega se je poučevalo od 28. 3. 1921. dalje v hiši posestnika Brkopca. Ker je bila na raz-
polago samo ena učna soba je imel vsak razred le 2 dni v tednu pouk. Popravilo šolskega poslopja je izvršil stavbenik Bren iz Črnomlja. Stroški popravila so znašali 208.847.72 K.

Z osvobojenje je bila tedanja trirazrednica na Vinici razširjena v petrazrednico z odlokom višjega šolskega sveta v Ljubljani z dne 9.9.1921. št.11.470.

Ker šola ni imela potrebnega vodnjaka je g.sreski pogla-
var (prosvetni oddelk) v Črnomlju s svojim odlokom od 22.6. 1926. P.št. 1730. odredil, da se zgradi šolski vodnjak. Delo se je pričelo 21.9.1926. ni so znašali stroški okoli 9000.-Din.

Tukajšnji krajevni šolski odbor je bil opozorjen z odlo-
kom sreskega poglavarja (prosv.odd.) v Črnomlju od dne 13.X. 1927. P.št. 1748. na nujnost gradbe nove šole, ker poslopje ne odgovarja več svojemu namenu. Le-ta je pa na svoji seji dne 17.11. 1927. zavzel odklonilno stališče z ozirom na slabe va-
lutne razmere.

Z odlokom oblastnega šolskega odbora v Ljubljani z dne

29.3. 1929. št. 534. je bila vas Hrast na prošnjo vaščanov prešolana v šolo Stara Lipa. Prešolanje se je izvršilo ob sklepu šolskega leta 1928/29.

Po nalogu oblastnega šolskega odbora v Ljubljani z dne 3.9. 1928. št. 1341. je bil leta 1929. osnovan stavbeni sklad za gradbo nove šole na Vinici. Prvi znesek Din. 5.000.- je bil vnešen v proračun za leto 1930. Enak znesek je bil odobren tudi naslednje proračunsko leto 1931.

Dne 4.7. 1934. se je vršila higienska vizitacija tuk. šole po nalogu ministrskega odposlanca g. Flereta Pavla. Ugotovljeno je bilo, da je šolsko poslopje popolnoma neprimerno in je nujna potreba graditi novo šolsko poslopje (odl. sres. načelstva Črnomelj 4.7.P.No.872/3).

Na osnovi odloka sreskega načelstva v Črnomlju z dne 8.X. 1935. je tukajšnji krajevni šolski odbor dne 24.11. 1935. zaprosil upravno občino Vinico za potrebno zemljišče za novo šolsko zgradbo. Prošnji občinski odbor ni ugodil. Z odlokom sreskega načelstva v Črnomlju z dne 27.I. 1939.P.št.130/1 je bilo ponovno naročeno upravni občini, odnosno občinskemu odboru, da dobi stavbeni prostor za šolo.

Kavčič Rudolf, l.r.
šolski upravitelj.

1. Vplivi, ki so pospeševali ali ovirali razvoj kraja.
2. Znamenite osebnosti kraja.

Na Vinici nima niti občina, niti župni urad kronike, ki bi povedala kaj več o razvoju tukajšnjega kraja. Iz pripovedovanja mojega očeta, ki bi bil danes star 82 let in je umrl 78 let star vem to-le :

Tukajšnje ljudstvo so trle razne težave. Ogrožali so jih v 15. stoletju Turki. Pozneje so ljudje tlačanili grofom, ki so bili v našem gradu na Vinici in jim dajali desetino. Razven tega je upepelil Vinico požar leta 1874. in leta 1888. Zadnji je uničil 54 hiš z gospodarskim poslopji. Razširil se je tudi po vaseh Golek in Podklanec. Š to nesrečo so bili ljudje potisnjeni gospodarsko daleč nazaj.

Ker so pa bili skrbni in pridni so si kmalu nekoliko opomogli. Pečali so se s poljedelstvom in ponajveč z ovčjerejo. Žene so sejale lan in konopijo ter tkale platno, katero tko še danes. To platno so uporabljale za perilo in belokranjska ~~xxx~~ ~~xxxx~~ narodne obleke, katere nosijo ženske deloma še danes, a moške so popolnoma izginile. Večkrat so platno žene zamenjemale za drugo blago, ki so ga prinašali krošnjarji. To platno je bilo tako trpežno, da je neki 80 let star mož trdil, da je imel v svojem življenju 4 obleke, kar pomni.

Tudi sukno so tkali doma in ga uporabljali za moške noše. Možje so izdelovali doma tudi vse leseno robo. Jedli so z lesenimi žlicami. Iz zemlje - glinje so delali lonce in sklede ter pekače za kruh, zvane pekve. Še danes se reče pri neki hiši v Učakovcih, kjer so bili doma lončarji, "pri Lončaru". Nevesta, ki je dobila poleg platna še za doto kravo, se je zvala bogata.

Prvi trgovec, ki je prodajal ljudem trpotke in tkanice ter najnujnejše je bil Franc Malič okrog 1860 leta. On je bil ded pesnika Otona Župančiča. Umrl je 92 let star. V njegovi hiši na Vinici št.5 je bila tudi gostilna.

Leta 1889. pa je otvoril na Vinici trgovino Jurij Šterk, rojen v Starem trgu pri Poljanah, umrl na Vinici. V početku je imel trgovino na hrvaški strani pri mostu v mali kolibi, pozneje si je zgradil hišo na Vinici št. 2 in začel trgovati stopnjema. Njegova trgovina se je danes do viška. Do leta 1865. ni imela Vinica nobene prometne zveze z bližnjimi mesti.

Preko Kolpe so vozarili z brodovi, ker ni bilo še mostu. Lesen most je bil zgrajen pred 58 leti. Leta 1902. pa so naredili na starem temeljn (babah) betonski most, ki stoji danes.

Pošto so dobivali Viničani in okoličani iz Črnomlja, donášal jim jo je sel, ki je jezdil parkrat v tednu z njo in po njo v Črnomelj. Na prizadevanje posestnika in graščinskega oskrbnika Jerneja Blinca, Ogulin 5, rojenega v Kozjem 1804. umrlega v Ogulinu pri Vinici 1867, je dobila Vinica 1865. leta poštni urad in vozno pošto med Črnomljem in Vinico. Pošta je bila v njegovi hiši v Ogulinu, on je bil prvi poštar. Mož je imel dovršeno gimnazijo z maturo in kmetijsko šolo. K njemu so radi zahajali gospodarji po nasvete, posečala pa je njegovo hišo tudi inteligenca iz Črnomlja in Vinice. ~~XXXXXX~~ Tu so čitali tedanje prve slovenske časopise, politizirali ter se vнемali za Slovence in slovenski jezik.

Promet je danes napredoval, v toliko, da imamo avtobusno zvezo Vinica - Črnomelj in Vinica - Generalski Stol. Pričakujemo v doglednem času graditev železniške proge Vinica - Črnomelj, Vinica-Vrbovsko. Zanj sta se zavzemala z nekaterimi drugimi veljaki (Slavo Domicelj, okrajni glavar, dr. Malerič, Črnomelj, učitelj Slavoljub Hübscher, Bosiljevo) tudi Franjo Lovšin in Jurij Sterk že leta 1917. in sta trpela hude posledice od nekaterih zaslepljenih ljudi, ki so bili proti graditvi železnice.

Da bi gospodarji popravili svoje borne lesene domove so pričeli po prvem ognju 1874 odhajati v tujino - Nemčijo kot krošnjarji in v daljno Ameriko v rove.

Prišla pa je svetovna vojna, ki je zopet ustavila ves razvoj gospodarstva, še hujša pa je danes kriza, ki je popolnoma zadržala ves razvoj napredka.

Vplivni možje tukajšnjega kraja posneti po Krajevnem leksikonu Dravske banovine" so bili : v Perudini rojeni Malevac Jurij 1734, umrl 1812. v Varaždinu kot predstojnik v p. Glavni religiozni kajkavski pesnik 18. stoletja.

Ivan Tomšič 1838-1894, znan mladinski in poljudno-gospodarski pisatelj in urednik "Vrtca".

Tomšič Ljudevit, njegov brat, rojen 1843, umrl 1902. kot učitelj v Zagrebu, hrvatski mladinski pisatelj.

Žagar Nikolaj 1851., umrl v Mariboru 1934 kot profesor v p., ustanovitelj dijaške ustanove.

Oton Zupančič, rojen na Vinici št. 5, leta 1878, je največji sodobni slovenski pesnik, dramatik, prevajalec iz raznih svetovnih jezikov, dramaturg in intendant "Narodnega gledališča" v Ljubljani.

Naslednji podatki so iz arhiva gdč. Földke Bavdekove, ki ja učiteljevala na Vinici 36 let in živi tu tudi kot upokojenka.

Franjo Lovšin, nadučitelj na Vinici, rojen 4.3. 1863. v Ribnici, umrl 7.9. 1931. Ustanovil je 1890. čitalnico, 1898. ognjegasno društvo, 1895. pričel prenavljati vinograde. Leta 1901. je povzročil delitev gmajne in tudi sam pomagal pravilno izvršiti to delitev. Do leta 1901. je bila gmajna skupna last in do takrat ni rastle na 800 ha zemlje nič drugega nego grmovje, kjer je vsak, kdor se je prej utekel, sekal vsevprek. Vrhutega so skupno posestvo zažigali in uničevali rast gozda. Polagoma se je razvil lep hrastov gozd, ki je v zadnjih desetletjih dal veliko drv za kurjavo, stavbe in zadnja leta se je prodalo veliko hrastovega lesa trgovcem za izvoz. Čez 50 let upajo, da bofo hrasti dali našemu kmetu lep denar in mu ne bo treba iti več v tujino. Leta 1908. ustanovil hranilnico, 1912. ustanovil na Vinici Sokola. Marljivo je raziskoval starine, proučeval prazgodovino Bele Krajine in je bil poverjenik muzeja v Ljubljani. Na gospodarskem polju se je udejstvoval pri

raznih gospodarskih posvetovanjih in dajal merodajnim faktorjem svoja poročila. Od okrajnega glavarstva v Črnomlju je dobil mnogo zahval in priznanj. Njegovo ime kot poročevalca se najde v mnogih izveštjih o Beli Krajini. Pisal je v mladih letih pesmice v Vrtec, tudi v Zvon pod pseudonimom "Tihozor". V Učiteljskem tovarišu je pisal pedagoške razprave in podlistke. Napisal je veliko pesmic za šolsko mladino, kakor tudi več prizorčkov in opereto "Desetnik in sirotica".

V počastitev spominja Franja Lovšina je daroval njegov sin. Evžen Lovšin, ravnatelj v Ljubljani, viniški občini 30.000 Din, katere obresti se uporabijo vsako leto za revno deco viniške, preloške in starolipske šole.

Poldka Bavdekova je službovala s Fr. Lovšinom 30 let in delovala na prosvetnem polju. Na Lovšinovo pobudo je pobrala po Beli Krajini iz starih narodnih noš in otiračev narodne vzorce, je proučila njih tehniko, spravila vse v lepo zbirko in jih otela pozabi. V šolo je vpeljala bekokranjsko vezenje.

Na Vinici je rojen še dr. Oton Brkopec 1905. leta, živi slavist-lektor v Pragi in narod~~u~~ še mnogo obeta.

Zora Blinc.

Narodne pravice in pripovedke.
Vila v Ziljah.

Živela je vila v Ziljah. Hodila je okrog po šumi. Imela je dolge lase. Enkrat so se ji lasje zapletji v ograjo. To je videla žena, katera je tod hodila. Vila jo je prosila, da jo reši. Ženska jo je rešila. Vila jo je vprašala, če zna presti in tkati - ženska je pritrčila. Vila ji je rekla, da naj nasnuje in pripravi za tkanje, samo naj dobro pazi, da kadar bo klopko teklo, da se ne začudi koliko ga je. Res, veliko platna si je stkala, začudila se ni, da ga je toliko. Enkrat ji je prišla pomagati soseda. Ta se je začudila in rekla: "Joj, koliko ga je in nikoli mu ni kraja." Klopko je sedaj izteklo in ga več ni bilo.

Gorski mož za Žeželjem.

V prejšnjih časih ko ljudje niso imeli ure in niso znali kateri čas je, je bil za Žeželjem v Šleménah mož, za katerega niso znali kdo ja in je klical rano zjutraj vsak dan "Delaj, delaj dok je hora." Ljudje bi bili radi videli in znali kdo je to, ki jim tako kliče. Nekoč so nastavili v škričo škornje in jih nalili z vinom. Mož se je približal škornjem, vino izpil in škornje obul. Vina je bilo preveč in mož se je napil in zaspal. Ljudje so ga vlovili. Peljali so ga pred sodnijo. Tam so ugotovili, da je ta človek gorski mož. Sodnija ga je oprostila in spustila. Gorski mož se je vrnil nazaj v Šlemine, ampak nikoli več ni klical ljudi na delo.

Zvijača.

V času turških napadov so Turki prišli tudi pred Vinico. Ker je Turkov bilo mnogo in so Viničani znali, da se jim ne bodo mogli upreti, sosi Viničani izmislili zvijačo. Zbrali so se in odšli na hrib Žeželj, kjer je cerkva Materre Božje. Hodili so neprenehoma okoli cerkve. Turki, ki so to opazili, so mislili, da prihajajo vedno nove čete. Tega so se ustrašili in se odpravili drugam. Viničani pa so bili tako rešeni.

Mladenič in copernica.

Fant se je zaljubil v dekle. Tovariši so ga dražili, da mu je ljubica čarovnica, zato se ni upal iti k njej vasovat, četudi ga je vedno vabila. Nekega večera je šel na zbiranje.

lišče čarovnic, da bi se prepričal, če bo vmes njegovo dekle. Splezal je na jablano in skrit gledal čarovnice, med katerimi je bilo njegovo dekle. Čarovnice so ga pričakovale in so govorile: "Prišel bo, prišel bo." Če bi bil prišel med nje, bi ga bile raztrgale in ker ga ni bilo so zgrabile njegovo ljubico, jo raztrgale in razmetale kosti naokrog. Eno rebro je priletelo na jablano in fant ga je prestregel. Ko so čarovnice pobrale kosti, jih zložile skupaj, so opazile, da eno rebro manjka. Rekle so: "Nič zato, naredimo drugo iz lipovine in bo vseeno dobro, samo nihče ne bo smel reči: "lipovo rebro", ker bi sicer dekle razpadlo v prah. Ko je bilo rebro narejeno in postavljeno k drugim kostem, je bila čarovnica zopet živa. Ko je fant srečala ga je spet vatila, da naj pride k njej. Ko se je ni mogel odkrižati, ji je zatrusil v obraz besedi: "Lipovo rebro" in čarovnica je razpadla v prah.

Kdor ima denar - ima vse .

Ko so prišli regruti na carski dvor, je eden izmed njih napisal na vrata: "Kdor ima denar - ima vse". Car je to videl in poiskal onega, ki je to napisal. Dal mu je veliko denarja in rekel: "V prvem nadstropju je moja hči. Nihče ne more do nje, samo jaz. Tudi hrano ji nosim jaz. Dal sem ti denarja, zdaj pa skrbi, da postane hči tvoja nevesta. Ako se ti ne posreči, izgubiš glavo."

Fant je šel k mizarju in je dal narediti jelena in potem zlezal vanj s svojo harmoniko. Mizarju je pa naročil, da naj takrat, ko bodo zanesli jelena pred carska vrata, udari po jelenu z enoletno leskovo mladico in naj zavpije: "Igraj". Ko so vsi začuli lepo godbo je oče hčer vprašal, če ji je godba všeč. Rekla je, da naj jelena kupi. Čez nekaj dni je šel jelen iz dvora, v dvor pa zal mladenič k carjevi hčeri, ki je postala njegova nevesta.

Car je pozval fanta: "Jaz sem moder, a ti si še modrojši" in mu je dal hčer za ženo.

P a l č e k .

Stariši so dobili majhnega, majhnega dečka. Ker je bil tako majhen, so ga zasovražili in poslali od hiše. Iskal je službe, a nihče ga ni maral, ker je bil premajhen. Naposled je dobil službo pri samem vragu. Tam ni imel drugega dela, kakor da je čuval debelo knjigo. To knjigo je vedno prebiral in se navadil raznih modrosti. Čez eno leto ga je vrag vprašal, če se je česa naučil pri njem. Fant je rekel da ni, ker je knjiga bila vedno zaprta in je zopet naprej služil. Čez dve leti je šel obiskat svoje starše. Ko se je vračal k vragu je prišel do neke vode in ni mogel preko. Vrag ga je vprašal, če se ni nič naučil pri njem. Deček je povedal kakor prvič, nakar ga je kudobec prepeljal preko vode. Zopet je služil, da je čuval knjigo. Čez tri leta je znal vse kakor vrag. Šel je domov in starišem povedal, da lahko obogatijo če hočejo. Jutri je sejen. Izpremenil se bom v vola, pa me prodajte. Vrv, na kateri me boste peljali, vzeti nazaj, nje ne smete prodati. Oče je prodal vola, spravil denar in vrvico s seboj vzela. Doma je vprašala mati: "Vola si prodal, kjer pa je palček?" Za pečjo sedi, bilo je res tako.

Drugič se je palček izpremenil v prašiča. Oče je storil ravno tako kakor prvič in palček je zopet prišel domov. Tretjič se je izpremenil v lepega, dragega konja. Ker ni imel nihče toliko denarja, ga ni mogel nihče kupiti. Prišel je pa sam vrag, ki je bil bogat in je kupil konja. Vrag je gnal konja h kovaču. Ta je bil ravno pri jedi in je rekel, da še pri jedi nima miru, da ne gre za noben denar kovat, dokler ne pojužina. V tem, ko

je vrag s konjem čakal, so prišli otroci in so potegnili konju ular z glave in palček je hitro zbežal v bližnji grad in dal prstan deklici, ki je gledala skozi okno. Vrag pa se je izpremenil v krokarja in zletel k deklici, da bi ji vzel prstan. Deklica ga je s šibo odpodila. Iz prstana je bil zopet palček in je deklico poročil. Njeni stariši niso bili zadovoljni, ker je bil palček tako majhen. Palček jih je zato odpeljal v gozd, svoje starše pa v gozd, kjer so lepo živeli.

Gostilničar in kmet.

Mož je gnal živino na sejem. Krenil je v gostilno, kjer je pojedel dve kuhani jajci in za groš kruha in popil $\frac{1}{2}$ l vina. Gostilničarju je rekel, da bo plačal račun potem, ko proda živino. Ker pa ni prodal živine, tudi računa ni plačal.

Čez 3 leta je gostilničar tožil moža za oni račun. Rekel je, da bi bili iz jaje piščanci in iz piščancev kokoši, pa zopet piščanci in kokoši ter bi bilo vse skupaj veliko vredno. Mož je bil pozvan na sodišče. Srečal je cigana, ki je vprašal moža, zakaj je tako zamišljen in ko mu je ta razložil, še mu je ponudil za odvetnika, kar je tudi res storil. Kmet je nekoliko prepozno prišel, a še pozneje pa je prišel cigan. Ko je sodnik vprašal, zakaj je zamudil, se je opravičil, da je čakal odvetnika. Ta se je opravičil, da je kuhal bob. Na sodnikovo vprašanje, čemu mu bob, je cigan odvetnik odgovoril, da ga bo sejal. Sodnik se je zasmel in rekel, kako bo mogel kuhan bob rasti. Cigan pa je rekel: "Kako pa morejo biti ~~kukxxx~~ iz kuhanih jajc piščanci in kokoši in zopet piščanci in kokoši. Gostilničar je pravdo zgubil, cigan pa je zaslužil pujska za svojo odvetniško pomoč.

Mačeha in pastorek .

Mačeha je sovražila pastorka in ga je odpravila od hiše. Pastorek je bil dober lovec. Na golem telesu je nosil skrito zlato sabljo. V gozdu je prišel do neke vode, pa si je ob njej postavil hišico. Hranil se je z mesom živali, ki si jih je nalovil.

Čez par tednov je prišla k njemu devojka, katero si je vzel za ženo. Poroka pa je bila pri ~~shhem~~ drevesu. Objela sta drevo in sta se zaklela, da nibeden drugega ne sme zapustiti. Kdor bi se izneveril, bi postal suh kakor je suho ono drevo. Nekega dne je bila žena sama doma, pa je prišel k njej vrag. Nagovarjal je ženo, naj možu svetuje, da naj ponoči odloži svojo sabljico in jo naj obesi na žebelj. Ubogal jo je. Ponoči je prišel vrag, legel pod posteljo in čakal, da sta mož in žena zaspala, nakar je ukradel sabljico in rekel možu: "Vstani, zdaj sem jaz gospodar." Mož je vstal in rekel: "Da, zdaj si ti gospodar."

Drugo noč se je mač skrnil pod posteljo in je ukradel sabljico in rekel vragu: "Zdaj sem pa jaz zopet gospodar." Vprašal je ženo, kaj naj stori z vragom. Žena je rekla, naj ga pusti v miru. Mož mu je s sabljico iztaknil oči in ga pustil ženi, sam pa je šel od hiše, ker ga zakon z ženo ni več veselil. Šel je daleč v gozd. S seboj je imel sabljico in puško. V nekem hribu je videl luč. Zlezal je tja in je videl slepega starčka, ki je pekel jarca. Starec ga je povabil, naj ostane pri njem, da bosta skupaj jedla. Med jedjo je begunec vprašal slepega, od katere prilike je slep. Starec je povedal, da je nekaj videl vile, ko so plesale kolo, pa so mu izkopalje oči in jih spravile, ker ni mogel toliko časa ~~priskati~~ na piščal, kolikor časa je trajalo kolo. Starec je obdržal begun-

ca pri sebi v službi. Naslednji dan je šel na pašo s kozami in je jezdil jarca. Starec mu je rekel: "Na pet bregov greš lahko na pašo, na te ne smeš, ker bi izgubil glavo. Pastir je vseeno šel in našel tam plesoče vile. Vprašal jih je kje imajo starčeve oči. Prinesle so mu dve rešeti oči. Ker ni mogel najti starčevih oči, so mu prinesle tretje rešeto oči, med katerimi je našel starčeve. Odnasel jih je domov in rekel: "Kaj bi dali tistemu, ki bi vam vrnil eno oko?" "Dal bi mu dobro večerjo". "Kaj bi dali onemu, ki bi vam dal drugo oko?" "Jaz bi bil njegov sluga in on bi bil vsemu mojemu gospodar!" "Lezite in dam vam obe oči." Ves prerujen in vesel je šel starček spat.

Drugo jutro je šel starček na pačo, svojemu novemu gospodarju je rekel, da sme iti doma v 5 sob, v 6. pa ne, ker bi izgubil glavo. On je šel vseeno in je videl zatega konja, ki je namesto krme jedel ogenj. Ko je zašel v 6. sobo, je to starček na bregu že znal. Konj je imel zlato in raztrgano staro konjsko in človeško zlato obleko in raztrgano. Mož je vse pobral. Sedej je na konja in zbežal. Starec je šel takoj iz paše domov in na jarca jezdil za njim. Begunca so sestale vile in so mu dale češelj, škarje in jabolko in so mu rekle: "Starec bo za teboj jezdil na jarca in te bo vedno dohitel. Ko bo prvič prišel blizu, boš vrgel češelj, in bo za teboj samo trnje in kopinje, pred teboj pa ravno polje. Ko te bo spet dotekel, boš vrgel jabolko, in predno te spet doteče, boš vrgel škarje, ki bodo pregrizle jarca prve noge, takrat se boš moral ustaviti in poslušati starčka. Starček mu je rekel, da bo prišel on begunec na carski dvor in tam bo prosil službe in bo služil kot pastir. Zgodilo se je, da je res dobil službo. Polagal je kravam, za svojega konja je imel poseben hlev. Ko je iz konja vrgel staro kožo dol, je začel konj jesti ogenj. Cesarju je bila napovedana vojska. Izgubil je vedno bitko. Najmlajša hči je začela jokati in to povedala pastirju. On je vzel konja in sabljico ter šel na bojno polje. Tam je sabljo odpasal in rekel: "Hodi tja in posekaj sovražnika. Ko jih je posekala je prišla nazaj in pastir je šel domov, car pa je dobil vojsko. Car je razpisal, da naj mu se prikaže oni, ki mu je pomagal dobiti vojsko. On se ni izdal. Car je imel 3 hčere. Obesil je prstan od najstarejše hčere in košček črnega traku na zgornje grajsko okno. Kdor bo s konjem skočil po prstan dobi hčer. Tako je obesil prstan od druge in tretje hčere. Vse tri prstane je dobil pastir, a cesar ni znal kdo jih je dobil - oglašal je po časopisih, a zaman. Cesar je šel osebnostno na pristavo, kjer so bile krave in tam je našel pastirja in konja. Tam je spoznal, da je pastir dobil vojsko in prstane.

Naredil je veliko večerjo. Povabil je vse imenitne osebe in pozval pastirja na konju z mlajšo hčerjo, naj pride na večerjo. Prišel je v slabi obleki in konj v navadni koži in del ga je v hlev. Nato je šel v sobo in so postavili na sredo zamizo. Cesar mu je rekel naj sleče slabo obleko. Pastir je rekel, da bi bil gol, če bi slekel obleko. Cesar je zahteval in pastir je ubogal in postal je ves zlat. "Hodi in sleci konju staro obleko", mu ukaže cesar. Pastir je rekel, da ne bo, ker bi konj poginil, pa je moral ubogati in konja je postal ves zlat in žrl je ogenj. Potem so večerjali. Pastir si je izbral najmlajšo hčer.

Povedal Grga Malešič, Podklanc pri Vinici.

Zaklleta sestra.

Mati Sv. Lovrenca je imela razen Lovrenca še hčer Anico. Na samo sveto kvaterno nedeljo jo je poslala po vodo. Anica pa ni ubogala in je rajši česala svoje zlatorumene lase. Zato

jo je mati zaklela, da je postala riba. Njen bratec sv. Lovrenc je vprašal mamo, kje je njegova sestra Anica. Mama mu je povedala, da jo je zaklela v ribico in da plava v vodi, kakor druge ribice, zato, ker ni hotela iti po vodo. Lovrenc je prosil mamo, da naj mu speče brašnico, da pojde iskat svojo sestro Anico.

Obšel je veliko sveta. Nekega dne se je ves izmučen in žejen nagnil k vodi, da bi se je napil. K njemu priplava ribica. On ji je hotel s svojo sabljico odsekati glavo. Ribica pa se je oglasila: "Lovrenc, bratec moj, ne seci meni glaviče, jaz sem tvoja sestra po imenu Anica." Potem je Lovrenc vprašal sestrico, če ti jo mogel rešiti, kar je sestra zaničkala. Povedala je, da ostane zakleta ribica do sodnjega dne. Naročila mu je, da naj pove materi, da naj vse njeno platno razdeli med siromake, zlato in srebro pa naj da v bogajme, da se bo ona zveličala in s svojim sinom sv. Lovrencem v raju šetala.

Materina kletev.

V Primorju je veliko skalovje in v tem skalovju velik prepad. V prepadu pa zakleto dekletko Mare. V kačo jo je zaklela njena mati, ker se ni hotel poročiti z mladeničem, ki ga ji je mati določila. Kača se je večkrat prikazovala ljudem, da bi jo rešil možki, ki bi jo poljubil. Večkrat se je kdo osrčil in šel k skalovju in čakal kačo, da bi jo poljubil, ko se je kača prikazala, se jo je ustrašil in pobegnul. Zdaj se ne prikazuje več, ampak se je skrila v skalovje, da je ne bodo videli več ljudje, ki je niso mogli rešiti.

Pregovor: Kar mati prekolne, de Boga se sliši.

Pravljica o grofici.

Živelja je neka grofica, ki je imela moža in dvoje otrok. Neke noči je prišla k njej uboga ženica in jo prosila, da bi pri njej prenočila in da ji naj da obleke, ker je bila raztrgana in mokra, ker je deževalo. Grofica ni hotela slišati, kaj jo je prosila uboga ženica. Ženica je še enkrat prosila, da ji je otrok mrzel od mraza in da jo bo Bog kaznoval, ako se je ne usmili. Toda vse je bilo zastonj. Grofica je odgovorila, da naj se pobere izpred nje, kajti oni ne poznajo Boga, ampak ona ima svojega moža za gavana. Ženica je odšla in prosila Boga, da bi vsi ljudje prej nego bi odbilo ponoči verovali v Boga in Mater Božjo. In res. Pred polnočjo se je pogreznil grad v jezero in voda je zajela grad. Na vodi so stale 4 zlate ribice. Te ribice so bile grof in grofica in njuna dva otroka. Ljudje niso tega opazili, čeprav so ribe plavale po vodi dan za dnem. V tem času je bil na paši s svojo čredo neki pastir in je videl plavati dve veliki ribi in dve mali ribici. Pastir je poklical ljudi, da bodo videli zlate ribe. Vprašali so jih, zakaj so zlate in ribe so odgovorila, da jih je zaklela baračica, ker ji niso dali nobenega daru in se je vse njihovo premoženje pogreznilo v vodo. Vsakih 100 let pride grad na površje, da bi ga mogoče kdo rešil. In še danes se imenuje tisto jezero Gavanovo jezero.

Pravljica o mačehi.

Nekoč je živela hudobna mačeha, ki je imela svojo hčer in pastorko. Ljudje so hvalili pastorko, da je pridna in lepa dekletka. Zato je mačeha sovražila ubogo Marico. Tudi njena hči je bila Marica. Nekoč je Marica šla v mlin, in mačeha ji je naredila kruh iz pepela. Na poti je srečala, ki jo je vprašal, kam gre in jo prosil, če ima kaj jxesti. Ona mu je dala kruha iz pepela. Pes se ji je lepo zahvalil in je rekel, da ji bo

pomagal, kadar bo stiski. Srečala je tudi petelina, nato še mačko. Oba sta jo prosila kruha in Marica ga jima je dala. Rekla sta, da ji bosta pomagala, kadar bo v stiski.

Ko je Marica prišla domov, jo je mačeha vprašala, kje ima kruh in Marica je rekla, da ga je pojedla. Ker mačeha ni verjela, je morala nazaj v mlin in prinesiti kruh. Srečala je psa, petelina in mačko. Rekla jim je, da se ne sme prej vrniti domov, dokler ne prinese kruha. Pes, petelin in mačka so dali vsaj svoj kos kruha nazaj in Marica je šla domov.

Prišel je čaz ženitve. Vsi snubci so hodili snubit pastorko, a mačehine Marice ni nobeden maral. Ko je prišel ženin po pastorko, jo je mačeha postavilo pod korito in na njeno mesto je prišla njena hči. Mačeha je bila zadovoljna in je stregla gostom.

Medtem so prišli pred hišo petelin, pes in mačka. Mačeha je odganjala živali. Prvi je zapel petelin: "Kikiriki, lepa Mare za stolom sedi, a još lepša pod koritom leži." Ravno tako sta še oglasila pes in mačka. Mačeha jih je sedaj še bolj odganjala od hiše, toda je bilo vse zaman.

Gostje so slišali, kaj govorijo živali in so šli gledati pod korito. Našli so ubogo Marico in jo posadili na mizo, namesto mačehine Marice. Mačeho so posadili v sod, ki je bil poln žebļjev in so jo spustili s hriba. Njena Marica se je omožila z enim izmed gostov.

Pregovor pravi, da je toliko dobrih mačeh na svetu, kolikor je belih vran na zemlji.

Kavčič Slava, učiteljica.

Z a g o z d a c .

Kakor poroča kronila o predzgodovini tukajšnje šole, je bila všolana šoloobvezna mladina občine Dolnja Podgora v Starem trgu, ki datira iz leta 1820 pa vse do leta 1907., ko je občina otvorila lastno šolo 1. aprila 1907. v Zagozdacu in sicer v privatni hiši. Prva učna moč je bila dodeljena začasna učiteljica Pavla Hočevar.

Prvi sledovi za zgradbo lastne šole občine Dolnja Podgora izvirajo iz leta 1882., ko je bil konstituiran prvi odbor za šolsko zgradbo v Zagozdacu. Dve leti nato, leta 1884. pa je bila sestavljena komisija, ki je imela nalogo izbrati gradbeni prostor, ki ga je izbrala na parceli, katera je bila last škofijskega ordinarijata v Ljubljani. Med tem pa je delo deloma spalo, deloma so se vršila razna pogajanja ter priprave gradbenega materiala in se končno začelo leta 1909. z gradbo stavbe same na zemljišču, katerega je odstopil škofijski ordinarijat v Ljubljani.

Stavba je bila dogotovljena v letu 1910. in 26. oktobra 1910. slovesno otvorjena, v kateri se je do danes vršil pouk z manjšimi izpremembami in krajšimi presledki vedno in nemateno. Stroške, nastale pri gradnji je krila večina občina sama, deloma pa državna in deželna blagajna. V poravnavo nastalih dolgov je poslal iz Zedinjenih držav Amerike rojak g. Ivan Šutej iz Gornje Podgore 59 Dolarjev.

V letu 1925. so bila izvršena na stavbi večja popravila na stroške občine ter deloma državne blagajne in dobila lice, kakršnega ima danes.

V letu 1928. se je pričelo z gradbo vodnjaka pri šoli, ki pa še ni dogotovljen.

Mencej Martin,
začasni šol. upravitelj.

Narodno blago iz šolske občine Zagozdac.

Redko kateri kraj v Sloveniji se lahko ponaša s tolikim bogastvom na lepih običajih, šegah in navadah, kakor Bela Krajina. Ljudstvo, vkoreninjeno na svoji zemlji, je bolj kakor kje drugod navezano na svojo grudo. Pokrajina obdarjena z mnogimi prirodnimi krasotami poraja v tujcu-popotniku romantična čuvstva, istočasno pa mu nudi polno idile-

Zivljenje prebivalcev je dokaj preprosto, nič izumetničeno, pristno slovensko. Omejil bi se pri opisu ljudstva, njegovega nehanja žitja in bitja, le na košček Bele Krajine, na šolsko občino Zagozdac v Poljanah.

Kraj ni baš rodoviten, saj je del Krasa, ki ima vključene vse dobre in slabe lastnosti kraškega terena, zato pa se njegovi prebivalci nagibajo s toliko večjo ljubeznijo k zemlji in izvablajo iz nje vse, kar jim lahko koristi in kolikor jim to dopuščajo znanje in sredstva ter obče okoliščine. Vendar je za preživljanje težko, saj zemlja ne more prehraniti vseh domačinov. Kraj spada med tiste, kjer ima vsaka hiša nekaj svoje krvi v tujini. Odhajajo najboljše delovne moči, žene jih borba za obstanek. Tudi vračajo se, a ne vsi, kajti mnogo jih požro tuji rudokopi, a drugi, ki jim je sreča milejša pridejo nazaj, toda utrujeni in izčrpani. Mladost in moč so morali zamenjati s tujim denarjem. Domačini, ki so ostali doma pa se posvečajo zemlji in tvorijo z njo neko intimno enoto. V obdelovanju polja, se ne poslužujejo sodobnih temu primernih tehničnih sredstev, ker jim to ne dovoljuje oblikovitost tal, ki so posejana z mnogimi vrtačami, ki jih ljudstvo imenuje "drage". Razen tega je teren zelo kamenit. Za vsak mali hribček ali "drago" ima ljudstvo svoje ime. Nekaj jih bomo naštel: Ograja, Trata, Veliki Dol, Mrzli Dol, Spodnji Laz, Bukovčev Laz, Lopata, Repača, Markov Dolac, Strmac, Gašperac, Mala draga, Velika draga, Anzlova draga i.t.d. Vsa ta imena so pristna naša slovenska, le končnice imajo tu in tam hrvaški naglas in obliko.

Enako velja za domača hišna imena. Tudi ta so vzeta iz slovenske miselnosti in podčrtavajo slovenski element.

Jezik ljudstva. V običajni govorici uporabljajo dialekt, ki deloma sliči prekmurščini. Primeri: vura=ura, tu=tudi, nemre = ne more, žutorumenno i.t.d. V Glavnem pa imajo svojstven poljanski dialekt, ki ima mnogo njim lastnih besed, kakor puca=gumb, gctovina=moka, vale=takoj, blago=goveja živina, čiba=ko-koš, laz=čas i.t.d. Ker leži kraj ob meji savske banovine, je v govoru čutiti hrvaški vpliv. Primeri: škrlak = klobuk, bocun (boca)=steklenica, robača=srajca, postoli=čevlji, čižme=škornji, pečica = robec (žepni), konac ≠ nit, oprta= naramnice. Uporablja se tudi nekaj germanizmov.

Kakor druga hribovska ljudstva je tudi to precej prazno-verno. Petek, četudi je povsem nedolžen dan v tednu, vzbuja posebno pozornost. Na ta dan se ženske niti ne upajo česati, češ, da bi se s tem zamerile "copernicam" (čarovnicam). Tudi praznike spremljajo s posebnimi običaji. Za sveti večer (24. december) pripravijo pred polnočnicami razno poljedelsko orodje, ki ga dajo pod mizo v družinski sobi. Na mizo pa znosijo ključe, praznično obleko ter 2 hleba belega kruha in 1 hleb črnega. Beli kruh, ki ga mora biti 2 hleba predstavljata brata in sestro. Drugi dan pred rano mašo vse to pospravijo. Vse te predmete so razložili z vročo željo po blagoslovu pri delu koder se ti predmeti uporabljajo. Kruž pa bi naj bil simbolj družinske harmonije.

Novo leto. Ta dan gre od vsake hiše po eden čim bolj zgodaj po vodo, v kateri se potem vsi umivajo z željo, da bi bili vse leto zdravi.

Pust. Kakor drugod kuhajo tudi Poljanci na ta dan zelje. Kdor tega ne bi napravil, se prepričani, da ga odnese veter. Zelje, ki ostane (in to vedno mora ostati) dado drugi dan (Pepelnica) živini, ki ji namažejo z njim tudi parklje in gobec, da je ne bi na paši pičila kakšna kača.)

23. junija (pred Janezom) Med poldanskim zvonjenjem nabero dekleta šopke rož. Zvečer, ko zvoní Ave Marijo, mečejo te šopke na streho. Če se obrne na strehi glava šopka navzgor pomeni, da se bo dekle še isto leto poročilo, če visi šopku glava navzdol je dekle obsojeno še eno leto samevati. Če je lega šopka postrani, ostane vprašanje poroke odprto. Metanje šopkov opravijo poročne kandidatkinje skrivaj, da niso ob negativnem znaku osramočene.

24. junij Deca prinese rož in jih zatakne kjer koli za vsakega hišnega člana po eno v steno. Čigava roža precej ovene, ta prej umre.

Kakó so odpravili Zagozdanci točo.

Na Križovo odnese na tromejo jajca, ki so bila znešena na veliki petek pred sončnim vzhodom in na veliko soboto blagoslovljena ter jih na tromejniku zakopljejo zopet predno vzide sonce. Tisti, ki to dela mora imeti seboj 3 steklenice blagoslovljene vode. Med delom in po njem ne sme spregovoriti niti besedice, dokler ni prestopel domačega praga. Po zadržitvi tukajšnjih prebivalcev že od prve "čarovnije" ni več padala toča.

Med raznimi krajevnimi imeni sem omenil tudi Anzlovo drago. Ime je dobila ta draga po rokovnjaču Anzlu, ki je živel v času, ko je Napoleon Bonaparte zasedel Kranjsko.

Anzel je bil torej rokovnjač, ki je imel 3 prijatelje rokovnjače Bošo, Markiča in Piškirja. Skrivali so se v neki globoki dragi pod hribom Židovcem, katero je začelo ljudstvo imenovati Anzlovo drago. Ti rokovnjači so kradli na drobno in debelo po vsej okolici in strahovali ljudstvo. Kdor jih je motil v njihovem poklicu so mu zagrozili z "rdečim petelinom" (požigom). Zahajali so tudi v hiše in imeli z nekaterimi kmecmi, ki so bili revnejši "poslovno razmerje". Pozimi, ko je brila burja, so mu morali dovoliti v svojih stanovanjih topel in varen kotiček ter mu v "tihih" nočeh dati na razpolago peč, kjer si je pripravljaj ukradene kokoši, jagnjeta in druge stvari. Poleti pa je imel svoje skrivališče v svoji dragi, kamor so mu morali nositi hrano in vino. Večkrat je tudi spodil kosce, ki so kosili v hribih ter jim zaplenil jedačo in pijačo. Njegovi pohodi so segali tudi izven Zagozdaca in Gornje in Dolnje Podgore. Zahajal je tudi v Čeplje in celo v Knežjo Lipo. Bil je na glasu kot dober pevec. Naj omenim dogodek iz Knežje Lipe. Ztrali so se vsi štirje rokovnjači, na čelu jim je stal seveda Anzel. Pred vasho so se v gozdu razšli. Anzel ga je odkrito mahnil v vas. Začel je prepevati: "Jaz bom prepeval ti boš kral, zvečer boš ~~xxxxxxx~~ ovce meni dal." Ljudje, nič hudega sluteč, so se ztrali okrog navidez šaljivega pevca, njegovi pajdaši pa so med tem kradli po hlevih ovce. Ker je znal lepo peti in zbijati šale, ga je ljudstvo povabilo naj pride še večkrat v vas. Anzel pa je z nasmehom obljubil in odšel. Zvečer, ko so imeli ljudje posla v hlevih, jim je bilo žal, da so povabili prijetelega Anzla v goste....

Končno so ga zalotili francoski vojaki in ga pozvali k predaji. Toda Anzel je bil rokovnjač in pobegnil. Zalotili so ga drugič. Spal je v kupu sena. Izdal ga je neki domačin, ker mu je izneveril nevesto. Ker so se ga bali tudi vojaki, so kar na slepo streljali v seno. Anzel je bil težko ranjen, seno pa se je užgalo in Anzel je bil ujet. Sledila je kazen. Obesili so ga za noge na blizu stoječi jesen, tako, da mu je glava vi-

sela v mravljincah, ki je bil pod drevesom, toda Anzel še ni hotel umreti kljub temu, da je močno krvavel, zato so ga čez 1 uro sneli, ga še bolj zvezali in kar živega vlekli po zemlji v Dolenjo Podgoro. Preden je umrl so ga še trikrat pretepli in končno ustrelili. Njegove pajdaše je vzela noč in se niso nikdar več pojavili.

Ko je umrã sloviti rokovnjač Anzel, si je oddahnil vsa srenja, le v Zagozdnca je zajokalo dekle, ker je izkrvavel njen dragi, drugim pa strah vzbujajoči ropar.

Sigurno, imajã tudi druga imena svoje ozadje, toda to je že padlo v pozabo. Vendar se da sklepati iz še ohranjenih običajev in pravljic na življenje ljudstva, ki je ostalo v bistvu še danes v objemu tega mišljenja in gledanja na svet s posebnimi mistike polnimi očmi. Sploh je to ljudstvo odano, ponižno do skrajnosti skromno, v medsebojnih odnosih pa deloma zamerljivo.

Reiter Henrik,
šolski upravitelj.

ll

A

A

W
W

~~A~~

